

CHR. G. HEYNII

PROFESSORIS ELOQV. ET POES. GEORGIAE AVGVSTAE M. BRITANN. R. A CONSIL. AVL.

OPVSCVLA ACADEMICA

COLLECTA ET ANIMADVERSIONIBVS LOCVPLETATA.

VOLVMEN III.

GOTTINGAE
APVD IO. CHR. DIETERICH.
1788.

CONSPECTVS
PROLVSIONVM
VOLVMINIS TERTII.

*) Incidi nuper in aliam, quae memoria exciderat, descriptionem tabulae a Raphaele pictae, ab Equite d'Hancarville sermone verbis exube-

exuberante, nec ad deſcriptionis ſubtilitatem inſtituto factam, ſubiecta quoque delineatione ad manum Raphaelis extimo formarum ambitu graphide expreſſo, in Picturis Etruſcis To. II. p. 14 ſqq. Algardiani autem analyphi praeclaram dedit notitiam ſubtiliore iudicio adhibito, exquiſita artium elegantiorum doctrina et ſenſu inſtructus idemque nobis amiciſſimus F. W. Baſil. de Ramdohr: *Ueber Mahlerey und Bildhauerkunſt in Rom* III. Th. p. 234 ſqq.

*) v. mox n. XV.

XVIII.

*) Cf. Tiedemann v. c. in Disp. *Super Quaestione de artibus magicis proposita a. R. Sc. Soc.* p. 69. 70. vbi ex Lucani et Statii locis sagaciter elicit magiae vulgaris incrementa inde a Neronis temporibus.

*) Quod proximum tempore abhinc fuit *Obss. ad LL et resp. Magnae Graeciae Supplementum*, ad indicenda sacra Anniuersaria d. 17. Sept. 1786. iam insertum est To. II. p. 278.

I.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
SVCCESSOREM
GODOFREDVM LESS D.
IN
MAGISTRATV ACADEMICO GERENDO
CIVIBVS
OFFICII ET HONORIS CAVSSA
COMMENDAT
IN A. D. II. IVLII cIↃ IↃ CCLXXIX.

Vita antiquissimorum hominum, Graeciae maxime, ex ferorum et barbarorum populorum comparatione illustrata.

Commentatio I.

Cum omnis verior philosophandi ratio ab accuratiore naturae rerum cognoscendae et ingenii humani, in diuerso culturae et expolitionis genere ac gradu constituti, intuendi et explorandi studio sit profecta: dici vix potest, Commilitones,

quanto humanitatem beneficio obligauerint ii, qui dissitas et longinquas orbis terrarum partes aditas a se descripsere, et de naturae copiis, incredibili proventus et cultus varietate, de hominum ingeniis, moribus institutisque, ad primum intuitum toto caelo a se inuicem abhorrentibus, communem tamen, si diligentius contempleris, naturam, communem naturae auctorem, eumque optimum, sapientissimum, pollentissimum, arguentibus, paullo curiosius tradidere. Illorum enim virorum labore, periculo, opera, rerum noscendarum campus latissimus apertus, angusti philosophiae studii, quale antea erat, fines, vt *extra anni solisque vias*, ita vltra exiguos fundi, quo quisque natus et altus erat, limites, quos eosdem rerum quoque naturae terminos statuebat, sunt prolati. Itaque liberiore nunc cursu exspatiatur mens humana, nec vnius modo loci quasi vestigio, cui insistimus, circumscripti prominemus ad prospicienda pauca vicina iugera; sed *immenso*, vt poëta ait, *spatiantes viuere caelo* audemus, ab innumeris prauis opinionibus purgati ac liberati, quae animis insederant et tam altas radices egerant, vt nec summa iudicii subtilitas, quae in hominum per superiores aetates ingeniis erat, nec reuelata de rebus diuinis humanisque doctrina ad eas euellendas vim haberet, quin potius eas altius infigere, laetius alere, et nouis errorum surculis disseminare videretur. Postquam vero melioris naturae studii fax semel, tanquam de sapientiae arce, fuit prolata; cum intellectum sit, tantam ingeniorum, morum et studiorum varietatem in genere humano non minus a summo eius auctore

esse

esse profectam quam infinitam hanc varietatem in caeli solique naturis, rerum animantiumque seminibus, formis, incrementis; nec reuocari posse numinis curam ac prouidentiam ad vnum populum, ad vnam sectam et professionem opinionis ac cultus: superstitionum et opinionum ludibria passim sunt dispulsa, et coepit tandem aetas statuere digna numine diuinaeque naturae maiestate, quam paullo ante quo quis magis ad naturae humanae imbecillitatem detraxerat, hominique assimulando deum diluerat, eo verius et magnificentius de deo sensisse videbatur.

Verum ad historiae quoque veteris fidem firmandam plurima sunt, quae ex his peregrinantium narrationibus peti possunt. Multa in iis occurrunt de populis ac familiis eodem fere vitae cultu victuque vtentibus, qui nunc passim per Americam, inter populos nondum ad vitae melioris initia progressos, visitur. Herodoti fides quam vexata fuerit, satis constat; quam tamen recentiorum de Asia et Africa scriptorum consensus egregie liberauit et stabiliuit, quum iam ante duo saecula ab Henr. Stephano coepta esset vindicari. In ipsis sacris Hebraeorum libris, cum magna rerum expositarum pars ad homines spectet, qui aut sub ipsa societatis humanae primordia viuerent aut nomadicam vitam agerent, aut inter barbaros et incultos populos censendi essent, satis constat, quam multa, ad nostras notiones, opiniones, sensus ac iudicia deflexa, miseros errores ac superstitiones in hominum animos inuexerint: quorum expeditissima ratio est, si

notiones earum rerum attuleris, quae etiamnum inter populos in ſimili conditione vitae agentes natura, vita et vſu, obtinent.

Cum in hoc ſcriptionis genere, Commilitones, non tam requiratur, vt ſubtilius aliquod ex diſciplinis depromtum caput exponatur, quam propoſitum eſſe debeat acroama aliquod, quod non ſine vtilitate et cum voluptate aliqua in hoc ſollennium apparatu legi et audiri poſſit: non iniucundum cognitu argumentum deligere nobis videmur, ſi commemoremus nonnulla ex vita antiquiorum hominum, Graeciae maxime, forte et Italiae, a noſtris opinionibus et inſtitutis abhorrentia, quibus tamen alia ſimilia apponi poſſunt, quae noſtro aeuo peregrinatores per diuerſas orbis, qua patet, terras, de ferorum ac barbarorum, quos adierant, populorum vita et moribus tradidere. Quo ipſo et fidem antiquae hiſtoriae paſſim adſtruere, et loca ſcriptorum nonnulla illuſtrare, et interponere interdum licebit ea, quae ad notiones vulgares emendandas vtilitatem habere poterunt; inſtillabitur quoque animis veſtris, Commilitones, ſenſus gratus et iucundus, reputantibus, quam bene nobiscum actum ſit, quorum vita in haec tempora eſt delata, quibus in hoc caelo, in his locis gigni, nutriri et inſtitui contigit, in quibus earum rerum, quae ad humanam naturam ornandam et locupletandam comparatae ſunt, ſumma copia, ſumma opportunitas eſt propoſita.

Antequam tamen ad hanc diſſerendi prouinciam accedimus, cuius cauſſa ea a nobis ſuſcepta ſit, primo

primo loco commemorandum esse videtur. Scilicet magistratu in annum sesquialterum prospere continuato decedet is, cuius nomen huic paginae praescriptum est, et transferentur die crastino insignia academica cum honore summi inter nos magistratus in virum summe reuerendum,

GODOFREDVM LESS, Theol. D.

collegam coniunctissimum, vestrique, Commilitones, amantissimum, quem vobis amplioribus commendare verbis si vellemus, verendum esset, ne vestris iudiciis et voluntatibus diffidere videremur; cum viri grauissimi fides, pietas, ac beneuolentia vobis iam satis cognita et spectata sit, cum aliis in rebus, tum sermonibus e sacra cathedra ad vos habitis, quibus amorem et affectum animi sui erga vos tam luculenter declarauit, vt non magistratus magis, quam parentis loco, illum a vobis amari et diligi aequum esse arbitremur.

Eorum igitur, quae in vita hominum obseruari solent, alia cum vitae necessitatibus, cumque praesidiis, auxiliis et copiis, quibus vita seu toleratur seu recreatur, seu deliciis frangitur, sunt coniuncta; eaque pro caeli solique ratione, naturaeque facie et ingenio sunt diuersa; tum vero, auctis hominum coetibus commerciisque, et per artes excultis sensibus, multo magis ea variant inter se ac discrepant, ipsis modis et instrumentis artes exercendi: vt in victu, vestitu cultuque corporis, in habitatione paranda, in vtensilibus, apparatu, instrumento. Alia ad vitam socialem spectant; ea-

que ad lubitum magis et arbitrium instituta esse videntur; etsi natura fere aut casu aut opinione praebente seu obiiciente id quod in morem abiit. Sic in familia habenda, liberis educandis, republica constituenda, in negotiis publicis priuatisque, contractibus, connubiis, innumera sunt, a iudicio aliquo hominum profecta, nec tamen ita necessario, quin alia ratione eadem constitui potuissent; vt tamen caussas ab initio haud obscuras, ab iisdem, quae paullo ante commemorauimus, profectas adfuisse credendum sit, quibus sua rebus facies, suus habitus indueretur. Sunt tandem plurima, quae ad meras hominum opiniones, iudicia, persuasiones, se referunt, super rebus quidem naturalibus earumque caussis, super natura diuina, rerum origine et caussis; ad quod genus omnino religiones spectant. Iam ex cunctis his, inprimis vltimo loco commemoratis, alia vitae siluestri, alia campestri seu nomadico, alia hominibus per familias, per tribus, per vicos, per ciuitates habitantibus, et esse propria, et omnibus in locis saeculisque communia fuisse, necesse est, alia in hoc caelo, in hoc solo, in hoc hominum vitaeque cultu in animos se insinuasse. Verum in his tam multiplex et perplexa caussarum est coagmentatio et confusio, vt et difficilis sit ambiguaque earum indagatio et obliterata fere obscurataque vestigia. Nisi itaque in rerum generibus nos contineamus, vix commode eiusmodi disputatio iniri potest; quae tamen a singulis exemplis arcessita nisi sit, ad vana et inania delabatur necesse est.

Vt a nouiſſimo, quod commemorauimus, genere initium faciamus, omnibus barbaris populis, qui non, ſilueſtri ac belluina vita efferati, ab omni, praeter quam famis et ceterarum vitae neceſſitatum, cogitatione vacant, commune eſt, vt naturas humana maiores mente et animo concipiant *a*). Verum qui ad hanc cogitationem eos naturae rerum contemplatione aut aliqua cauſſarum et effectuum reputatione adduci putant, egregie falli neceſſe eſt; nimis enim ſubtile hoc pro iſtorum hominum ſtupore; ſed, quoties aliquid euenit, quod terrorem ac metum iniicit, aut mirationem mouet, (in vita autem illa omnium rerum rudi et ignara multa animos percutere et ſenſus perſtringere aliter, quam in hominibus ad humanitatis cultum inſtitutis fieri ſolet, reputandum eſt,) hoc illi ſuſpiciunt, venerantur, adorant. Itaque animans inſolitae magnitudinis, aut ſollertia ingenii aut quacunque alia arte notabile, inprimis ſerpentes, quorum tot ſunt genera, aliud alia de cauſſa, mirabilia, tum arboris ſpecies adhuc non viſae, porro arte et ingenio humano effictum aliquid, etſi manu ad ſenſum noſtrum rudi, haec et ſimilia animos barbarorum ad laetandi et exſultandi inſaniam adſpectu efferre ſolent. Iam cum politiores populi hunc geſtum, hunc affectum ſaltantium, proſternentium ſe, adorantium, ad religiones fere referant: ſollenne eſt

a) Non attingemus ea, quae in ſua Americae hiſtoria libro IV. de religionibus ſapienter expoſuit Robertſonus, V. Cl. multo minus in refellendis iis, quae ab aliis parum ſubtiliter diſputata ſunt, morabimur. Ab iis tamen, in quibus Robertſonus ſubſtitit, ad remotiora et altiora procedere et aſſurgere nunc propoſitum eſt.

omnibus fere auctoribus, vt id ipsum pro religioso cultu habeant, vtque eidem, id quod inter nos haberi solet, numen aliquod propositum in illorum hominum animis esse iudicent. Hinc natam arbitramur peruulgatam illam opinionem, vt barbari res inanimatas quasuis sibi obuias, modo iudicio delectas nescias quo, modo informi specie adumbratas, *colere* dicantur, interdum tanquam deum O. M. interdum Geniorum aut Daemonum loco, ex ipso adeo illo genere, cuius nulla nisi ex sanctiore nostra disciplina esse potest in hominum animis notio. Ita sibi ipsis passim illudunt homines, facta per rerum nomina ac vocabula, quibus ad designandas eas vtantur, fraude: cumque barbari ii nec cultus diuini nec diuinae naturae notiones vllas habeant, quae vllo modo iis, quibus nos vtimur, assimulari possint; de istarum tamen notionum, ex nostris ingeniis ad eos translatarum, caussis et origine inter feroces et barbaras gentes, infinita disputatio veteres inter et recentiores agitata est; atqui de illis notionibus primo loco videndum est, an in istorum hominum animis vere illae sint, et si sint, quales sint. Sunt autem nullae, nec esse possunt; quod facile intelligat, qui apud animum ea reputet, quae, antequam notiones illae nostrae cultus diuini et numinis alicuius seu metaphysicae seu ex reuelata doctrina ductae insidere possint, seu more seu institutione animis instillata esse debeant. Nec ex barbaris illis Africae et Americae, qui gestu, ore, saltatione, clamore incondito, mirationem vel gaudium declarant, multi esse possunt, qui vltra rudem ac ferocem animi impetum aliud quid mente et cogitatione

tatione complectantur; iungunt tamen et communicant gaudia et ludos, mutuo inter se ac naturali impetu, liberi, familiares ac tribules, forte etiam repetunt per certa ac fixa tempora, aut vt fert casus.

Exsistunt tamen passim ingenia minus tarda et obtusa ceteris, quibus de caussa eius rei, quam mirantur, cogitatio forte aliqua incidit; at ea prorsus aliena a nostro more; nam quaecunque noua et insolita rei species obiicitur, aut corporis humani more animata esse creditur, aut subesse putatur natura aliqua inclusa et abdita, quae motus vel formae, omnino miraculi, quodcunque tandem illud sit, caussa et auctor sit: hanc illi mirantur, huic plaudunt, clamant, exsultant, vt solent barbari animi sensus exprimere quoscunque. Orta hinc opinio nostrorum hominum, qua sibi persuasere, illos barbaros vnicuique rei suum Genium, (*Spiritum* fere appellant) suum inesse Deum, credere; quod dum facerent, grauissimum errorem commiserunt, cum dei vel spiritus notionem iis affinxere, qualem ipsi ex puerili institutione, et ex philosophica aut theologica praeceptione, mentibus circumferrent. Multa adeo pro diis haberi vulgo illi aiunt, quae, vt ex ipsorum narrationibus intelligi potest, barbaris cara tantum sunt et in pretio habita, et seposita festis sollennibus; in quibus prolata ea ac proposita incondito clamore et exsultatione prosequuntur, laetitia ad vecordiam abrepti. Ita passim audias ab Americanis lutrarum seu mar-

tium exuuias pro diis penatibus haberi, *b*) cum eas festis saltationibus adhibeant; si tamen quaeras, quinam religiosi cultus modus ille sit quem barbari exhibeant, nihil habent nostri homines quod ad eum describendum afferre possint *c*). Falsa scilicet persuasione ex suo more et ritu inter Christianos et Europaeos recepto iudicant de barbarorum sensibus et iudiciis: de quibus tamen, nisi ad ipsorum mentem et intelligentiam accommodate, quod probabile sit, statui nequit. Neque aliter statuere licet de iis, quae terrorem iniiciunt, metum mouent, mala inferunt, quae eadem religiose colere et adorare vulgo feruntur barbari. Adumbrata est haec opinio e nostro sensu ac more; non vero ex sensu ac iudicio hominum rudium et a nostris religionibus et institutis alienorum.

Cum autem nihil sit, quod mirationem, qualis quidem in rudibus et obtusis mentibus esse potest, cum tripudio illo et gaudio immodico aut metu ac terrore fere coniuncta, facere possit maiorem iis, quae in rerum natura apparent: vt fluminum catarractae, lacuum immensa vorago, siluarum vastities; tum fulmina, procellae, tempestates, omnes-

b) Ita nuper quoque *Carver*, a cuius lectione recentes eramus, cum haec scriberemus; itaque, etsi in rebus a multis aliis traditis, fide eius potissimum et auctoritate vti licebit, *Travels through the interior Parts of North America*, p. 277. 8. 309. Apud eundem legimus serpentem ingentis magnitudinis, calliditate hominis domitum ac cicurem, pro Genio, *Manitu* ipsi appellant, habitum p. 43. At quaeri debebat, quo sensu, qua notione illis barbaris *Manitu* diceretur.

c) v. c. idem Carver p. 386.

omnesque aëris, maris et terrae motus et explofiones: mirum haberi nequit, fi ab his potiffimum, quae humana vi maiora effe ftupidiffimis ingeniis obuium fit, barbarorum religiones procedere viderimus. Vt vero de auctore earum rerum cogitationem admittant, non nifi fero fieri credere licet; quod fi auctorem affignant, eius notionem tamen aliter, quam ad humanum exemplum, tale quidem, quale ipfi oculis animisque perceperant, fufcipere nequeunt. Ineffe itaque fulminibus, ventis, mari, et fic porro, ftatuunt naturas, quae ea moueant; de ipfa mouendi ratione parum folliciti. Imbuuntur tamen animi fenfim fenfimque perfuafione roboris, virium, celeritatis, efficaciae quae in illis naturis fit. Ex his aliquando fenfus aliquis religiofus enafcitur; cumque is ab iis, quae terrent, minantur, nocent et enecant, proceflerit, omnis barbarorum religio a metu ac terrore proficifcatur neceffe eft; vt adeo hactenus recte dictum effe videatur, quod poëta habet: *Primus in orbe deos fecit timor.* Ad noftrum potius quam ad rudium et incultorum hominum fenfum comparatum eft, quod pie magis quam intelligenter arbitrari folent multi, ab adfpectu fiderum ac caeli mirabili primam religionem proficifci debere. At plurimi funt barbari, ad minima quaeque ftupentes, qui folem et caelum nunquam fufpexiffe videntur; nec iis, quibus adfueuere, intendere folent animos barbari; nec in contemplationem rerum caeleftium pronos animos rudes et obtufos credere licet, nifi repentino aliquo folis aut lunae defectu. Ab hoc forte aut fimili cafu erecti fuere nonnullorum populorum animi, vt

folem

ſolem mirarentur; vt vero diuino aliquo cultu eum venerarentur, fieri non potuiſſe videtur ante agrorum cultum repertum vel illatum, quo demum intellectum eſt, quanta ſit ſolis vis ad fruges producendas; tum temporum vices ad eius vices ac curſum conſtitutae; inde ad lunam ac ſidera ſimili miratione ac religione complectenda proceſſum. In iis itaque locis, in quibus maturior fuit aratio, maturiorem quoque ſolis et ſiderum cultum prodiiſſe, quis non intelligat, et ſimul illud perſpiciat, ab iis ingenii humani progreſſum fuiſſe facilem et pronum ad naturae vires generatrices indagandas; quas cum ſuo more per ſymbola conſtituerent, idololatriae inde, quam appellant, ſemina iaci debuiſſe, et ea pro ingeniorum ac locorum varietate varia ac diuerſa. Alii ſubodorati ſunt rerum elementa, ignis inprimis et aëris; inde caeli religionem et elementorum ſuis ſymbolis expreſſerunt; per temporum decurſum variatam et a primorum auctorum ſenſu admodum deflexam. Atque ita res ſe habuit inter Chaldaeos et Babylonios, inde per Aegyptum, tum per Orientis terras alias; non item apud alios barbaros, in aliis locis ac vitae generibus.

Alii enim barbari, ſiluarum horrore, fluminum fremitu, lacuum altitudine, montium vertice elato, contactis animis, ad alias naturae partes ſtupuerunt; inde miratio, horror, metus, qui ad religionem paratos ac procliues reddidit. Ineſſe et iis rerum miraculis aliquam naturam, quae, vt ea eſſent, vt durarent, vt feris, piſcibus, vtenſilibus, abundarent, efficeret, facile ſibi perſuaſere. Inde prolapſae paſſim, ſaltem cum temporum ſucceſſu, men-

tes ad Genios locorum et Deos certis locis aſſignandos. Alii tandem, quem Larem gentis auctor coluerat, deum patrium factum coluerunt, deum *vnum*, ſed *gentis ſuae*.

Cum, a ſollicitudine et metu, vt ſupra vidimus, inter terrores et minas nato proficiſcatur fere omnis barbarorum religio; et ea quidem inſtituta inter homines feros et immanes: multorum hinc populorum ritus ſacrorum ad feritatem et crudelitatem et fuiſſe et eſſe compoſitos nemo mirabitur; ſeruantur enim ritus ſacrorum patrii etiam in meliores aetates. Quod humanas victimas mactarunt tot populi, idque religionis loco habuerunt aut ipſi, aut ii, qui eos adiere: ſacrorum ritus arguit in ipſa feritate et barbarie enatos. Multo vero latius, et apud omnes vtique populos, quibus nondum melior diuinae humanaeque philoſophiae lux affulſit, obtinuit ea perſuaſio, vt numen haberetur iracundum, moroſum, truculentum, vindictae cupidum, ob leuem interdum culpam vel errorem calamitates ac miſerias publice priuatimque infligendas praeceps, idem muneribus ac votis factis exorari ſe patiens; totum omnino ad hominum, nondum vllo ſapientiae ac virtutis ſtudio excultorum, morem compoſitum. Haec ſemel barbaris mentibus impreſſa opinio ac notio, etiam ad numinis O. M. cogitationem miſerrimo errore translata, per ea quoque tempora durauit, quibus, melioris iam philoſophiae luce diffuſa, expolita ad omnem humanitatem hominum ingenia perſuaſionem illam diuina natura indignam, qua omnis melior dei notio tollitur, reſpuere et abhorrere debuiſſe putares;

res;

res; ita relictum est passim in numine id, quod dudum in se ipsis non tolerabant homines. Adeo difficile est sapere, vbi maiores desipuere, et recedere ab iis, quae perperam a patribus tradita accepimus.

A quibus populis semel pluribus rebus ac naturae partibus et formis sua esset assignata natura, quae eas incoleret, moueret, forte etiam procrearet ac fingeret, hoc est, genius aliquis, quem nos solemus appellare, seu deus: eorum ingenia procliuia esse crederes ad eam persuasionem, vt praeesse iis numinibus numen aliquod, ordine, vi ac dignitate superius, aut numen aliquod summum, opinarentur. Tarda tamen est mens humana ad hanc opinionem amplectendam, nec facile eo processit, nisi in iis locis ac populis, qui regis, multos regulos suae ditioni subiectos habentis, imperio parerent. Attemperauere alii deorum coetum et ordines suis rebus publicis, aliis aliter constitutis. Vt vero, omnibus exclusis, vnum tantum numen esse sibi persuaderent: si non superbia et arrogantia populari, qua suum deum indigetem omnibus aliis praeferrent, eundemque alienigenis diis tanquam in honorem ac locum sibi debitum subrepentibus infestum et in eorum exitium imminentem statuerent, adducti erant homines: id, nisi duce philosophia, seu reuelata seu subtiliore aliqua, non magis expectari potuit, quam vt a sensibus ad intelligentiam et mentem numen reuocarent. Itaque in nostros Germanos prisci aeui nimis indulgentes ac liberales esse videntur, qui iis eam religionum subtili-

ſubtilitatem, quae acutiſſimo quoque noſtrae aetatis philoſopho digna eſſet, tribuunt. Narrantur ab iis, qui Americam peragrarunt, multa de deo aliquo ſummo, quem indigenae vniuerſis rebus praeeſſe credant; alii de numine gemino, altero bono altero malo, quorum huic, quam illi, curioſiorem ac diligentiorem plerumque cultum exhibeant. Quae tamen ad ſuos quemque ſenſus adumbraſſe arbitramur; quae ipſi barbari ſentirent, non niſi ex ipſorum ſenſibus aſſequi licet; eos vero ad rerum vniuerſitatem aliquam aſſurgere ſolere dubitare licet. Neque dubitationem eximit, quod numen aliquod caelum inſidere nutu ac verbo declarant; nam quale illud eſſe arbitrentur, vnumne, aliis ſublatis; an, quod probabilius ſit, adſcriptum et incluſum huic mundi parti, vt alia aliis; an potentius ceteris diis, nemo facile nos docuerit. Vt autem caelum dei alicuius, mox et plurium, ab naturae elementis ductorum, deorum ſedibus aſſignarent populi, in promtu vel ad vulgarem intelligentiam fuiſſe videtur.

Reſtat vt haec vniuerſe diſputata ad veterem Graeciam referamus, atque notiones eius, religiones et cultum, cum iisdem comparemus; quaeque ex iis aut cum aliis populis communia aut ex caeli ſolique ratione, aut fortunae caſibus et viciſſitudinibus habuere propria, paullo curatius inquiramus. Verum feſtinantes nos vrgent ſollennia, quae craſtino die agenda inſtant: in quibus pompa ex aedibus academicis ducetur, et in templo orationes ac caerimoniae ſolennes rite habebuntur. Iis

itaque

itaque vt vos, Comites S. R. I. illuſtriſſimi, vosque aut auita generis nobilitate illuſtres, aut propria virtute ingeniique laude nobilitatem vobis paraturi, cum honoris et officii ſignificatione intereſſe velitis, ita rogamus, vt pro amore veſtro, neceſſitudine, ac ſtudio erga nos, precibus vos noſtris locum facile facturos eſſe perſuaſum habeamus. PP. Gottingae, Kal. Iul. cIↃIↃccLxxix.

II.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

GODOFR. LESS D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS

SACRA XXXII.

IN A. D. XVII. SEPTEMB. CIↃIↃCCLXXIX.

RITE INDICIT.

Vita antiquioris Graeciae ex ferorum et barbarorum populorum comparatione illustrata.

Commentatio II.

Anno iterum verso, Commilitones, redit sollennis dies, quo huius reipublicae academicae faustos natales grata et iucunda recordatione, gratulatione laeta, piis votis precibusque prosequimur. Habemus enim, quod laetemur gratulemurque rerum nostrarum statum incolumem, nulla calamitate, nullo per hunc annum casu grauiore, perculsum aut conuulsum, ne tentatum quidem ab aliquo inde tempore minoribus illis, quibus academica res laborare solet fere omnis, malis et mor-

bis; metu vero illo, qui ſuperiore anno, cum hunc diem celebraremus, animos noſtros non parum ſollicitos haberet, ne belli ciuilis per Germaniam ſpargeretur latius incendium finibusque aliquando noſtris contagio aliquo adhaereſceret, ſublato; ita vt nunc ſuperſit vnum illud votorum genus, quod pro Occidente pacando facimus: quod tamen non remiſſius aut ſegnius, ſed eo ardentius facimus, quo magis, cum humanitatis communisque naturae ac neceſſitudinis cauſſa, tum Regis noſtri Indulgentiſſimi gratia, quem omni proſperitatis genere cumulatum vtinam videremus, vota ea ſuſcipimus, pacemque ac tranquillitatem terrarum orbi generique humano reſtitutam cupimus. Interea ea ſaltem fruamur felicitate, quae diuino aliquo munere ac beneficio nobis contigit, et oculos animumque recreemus adſpectu et cogitatione laetius in dies eflloreſcentis rei academicae noſtrae. Quod enim aut bonorum aut ornamentorum genus, quod quidem aut traditum nobis ſit ab iis, quibus nos ſucceſſimus, aut noſtra virtute partum, aut labore et induſtria quaeſitum, dici poteſt, quod non integrum et illibatum ſit, multa etiam ſint aucta magisque cumulata? Nec vero vt res noſtras laudemus ac commendemus, haec commemoramus, ſed commemorando vt illud efficiamus, vt appareat, quantum ſingulari alicui beneuolentiae numinis et tutelae debeamus. Siue enim interiorem noſtrae reip. habitum, ſeu externam ſpeciem, dignitatem et famam, contemplemur: occurrunt vndique, quae gratam erga numen pietatem incendant, et diei huius prouocent hilaritatem. Quid enim? feſtus

hicce

hicce dies non tanto candidior faustiorque illuxerit, quo laetius ciuitatem hanc enitescere, ciuium frequentiam increscere, studia excandescere videmus? non laetemur numerum ciuium auctum, sed eiusmodi iuuenum accessu et supplemento, quorum ingenia expoliuerit, quorum mores finxerit aut fortuna lautior aut melior institutio? qui cum, ingenua indole, vitae elegantia, morum probitate ipsi se contineant, academica disciplina haud difficulter contineantur? vt, si academiae humanitatis non minus quam litterarum officinae esse debeant, hoc nomine nunc cum maxime Georgia Augusta appellanda sit; quam etiam aduenae, qui nos adeunt, quique ex incessus modestia, nullo viarum nisi ad auditoria festinantium strepitu, ex frequentia in templis compositoque ad pietatem et audiendi studium habitu ac vultu, indicium faciunt, hac laude eximie commendant. Nihil enim segniter, nihil socorditer et supine agi vident; sedulitas, industria, studium acre et incitatius mutuo adspectu, exemplo, contagione, stimulat et excitat, et pudore suffundit etiam tardiores.

Quam vtinam laudem sibi propriam ac perpetuam habeat haec nostra academia! vtinam ea vobis, Ciues, proposita sit gloriosa et memorabilis concertatio, vt factam hanc exemplis vestris, morum ac disciplinae honestate et dignitate, conspicuam academiam tueamini, quaque locastis laude ac fama, in ea firmetis illam et stabiliatis, diligenterque prouideatis, ne, quod saepe factum, hac parta per vos existimatione et laude vnius alicuius

inutilis ciuis culpa ac fraude excidatis vniuersi. Nam ne nos officio nostro ac fidei deesse videamur, et curauimus studiose, et religiose curabimus. Sunt vero etiam, quae studium nostrum incendere possint: Regis Optimi indulgentia, Virorum summorum, quibus cura nostrae rei academicae tradita est, propensissimae voluntates; institutorum nostrorum tutela et inspectio assidua; studium ornandae Bibliothecae publicae et Musei academici. Experti sumus hoc quoque anno munificentiam singularem, cuiusque similis aut par memorari hoc in genere alia vix posse videtur, Viri Illustris et summo cum honore cum antea nominati, tum nunc quoque a nobis nominandi, L. B. DE ASCH, qui sumtibus, pro priuata fortuna satis opiparis et amplis, conquiri ac mitti curauit omnis generis res raras ex Asia et Europa septentrionali, inprimis quae ad naturae opes Musei nostri locupletandas, et ad numorum rariorum, quibus aut historia illustrari aut regnorum et imperiorum rationes numismaticae declarari possint, augendas copias nostras spectent, Qua sua liberalitate vti vir praestantissimus memoriam suam in hac Musarum sede ad perpetuam eamque gratam recordationem consecrauit, ita inter nos, dum viuimus, commemorationem sui honorificam et iucundam merito est habiturus.

Videtis, Commilitones, quae adhuc a nobis narrata sint, sine grato pioque animorum sensu et cogitatione indulgentiae diuinae, cui et haec et innumera debemus alia, narrari non potuisse. His itaque ipsis sollennibus quorum indicendorum caussa

caussa haec proscripta sunt, Deo O. M. publice agentur gratiae. Ducetur enim a viris Ordinis Senatorii Professoribusque ac Doctoribus in templum academicum pompa sollennis, et, quod speramus, frequens: nam in bonorum fructu communi nefas foret communem pietatis sensum gratum ac religiosum non praestare. Votis autem publice nuncupandis habebitur primo loco oratio a Collega spectatissimo GE. LVD. BÖHMERO, Iuris Antecessore primario, Ill. Ordinis ICtor. Ordinario, M. Britann. R. a Consiliis Iustitiae secretioribus, Viro et doctrina, et auctoritate ac virtute animi meritisque eminentissimo, nunc felicissimo Parente, quippe cui rara illa et vnica forte contingit felicitas, vt duobus filiis, *Io. Friderico Eberhardo* et *Io. Ludouico Bechtoldo*, praeclarae spei adolescentibus, comitatus prodeat, eosque summis in Iure honoribus exornandos in concionem producat. Consequetur cum ipsis summos in Iure honores eodem brabeuta *Ge. Lud. Krukenberg*, ornatissimus Candidatus. Quibus rite factis adscendet in cathedram facietque verba *a*) Vir Experientissimus, Collega coniunctissimus, IO. ANDREAS MVRRAY, D. Medicinae et Botanices Professor, idemque summos Medicorum Ordinis honores Candidatis quatuor dignissimis, *Ge. Philippo Lehr*, Moenofrancofurtensi, *Theodoro Frid. Trendelenburg*, Lubecensi, *Car. Henr. Wertmuller*, Stockholm. Sueco, et *Io. Frid. Adolpho Becker*, Lippensi, impertiet. Ad haec sollennia, praesentia vestra, Comites Illustrissimi, vestraque fre-

 quentia,

a) de limitanda laude librorum medicorum practicorum vsui populari destinatorum.

quentia, fauore ac ſtudio, ornanda, Illuſtres ac Generoſiſſimi Iuuenes, et quotquot vobis ipſi veſtra virtute ac doctrina nobilitatem facietis, Ciues ornatiſſimi, vt, ſi quis beneuolentiae, amoris ac pietatis ſenſus animis veſtris inſidet, conueniatis ac confluatis: non tam noſtro, quam almae veſtrae Parentis, Georgiae Auguſtae nomine, quae a liberis ſuis hoc honoris genus, hoc nutritionis praemium, expectare ipſa videtur, rogatos vos eſſe exiſtimatote.

Interea, dum ſollennium curandorum apparatus fiet, ne vlla hora vacua ſit ab officii honeſtate et a ſtudii vtilitate, agite, Ciues, diſputationem, nuper ſumtam *b*), et manu dimiſſam, iterum repetamus. Subſtiterat autem opera noſtra in eo, vt ad Graeciae aetates antiquiores transferrentur ea, quae adhuc vniuerſe de rudibus ac vix inchoatis religionibus ſilueſtrium et campeſtrium populorum ita erant dicta, vt liberatos a noſtris opinionibus ac notionibus animos indueremus ea cogitatione ac ratione, quam illa vita, illa aetas poſtulat. Cum iis igitur, quae, ex ipſa rerum hominumque natura ducta, a nobis commemorata erant, conuenit id, quod fama acceperant Graeci, Herodotique inprimis auctoritas firmauit *c*), cum primo Pelasgi deos haberent nullos, poſtea eos habuiſſe deos ſine nominibus. Cum enim homines palantes ac ſine certa ſede vagantes, re ipſa ferente, per familias coirent: religiones ſibi quaeque ſuas conſtituit, rudi aliquo

b) Proluſ. ad 11 Iul. h. a.

c) lib. II, 52.

aliquo ſigno poſito, ad quod ritus certos faceret; neque alio nomine aut ſignum aut religio indigebat, quam quod eius familiae et eſſet et haberetur. Manſere ex hoc genere ſacra pauca familiarum, quae opes et potentiam inter ſuos conſequutae erant, quippe in quarum ſacra tranſiiſſe videntur alii ſeu clientes ſeu populares ac ciues. Superfuit tamen ex vetere more religio Larium ac Penatium, multo magis frequentata illa in Italia quam in Graecia; in qua religionibus publicis omnino priuatae ceſſiſſe et in deſuetudinem abiiſſe videntur; apud Romanos vero et Etruſcos minus obſcuratus Penatium ac Larium honos, niſi ſub Caeſarum demum tempora. Sed in Graecia vetere, cum magni hominum coetus e pluribus familiis confluerent, *dii patrii*, ſtirpium primo, tum vicorum ac ciuitatum facti, nomina quoque ſua acceperunt, quorum tamen vim et originem plerumque obliterauit vetuſtas. Eminuere autem inter eos nonnullorum nomina, quibus adiunctum quoque ſaepe loci nomen declarat patriam religionem, vt Iouis Lycaei, Iunonis Argiuae, Apollinis Amyclaei, et ſic porro: at in ipſis religionum locis πατρῷοι Ioues, Apollines, Mercurii, audiebant; vt ex Pauſania inprimis ad cognoſcendum in promtu eſt. Verum haec iam alio loco diligentius expoſita *d*) ſummatim nunc memorauimus. Attigimus illud quoque, quod cum barbarorum populorum communi more ac ritu conuenit, quod certis locis ſuum aſſignarunt numen veteres Graeci, inprimis montibus, ſiluis,

B 4 flumi-

d) *de Origine et Cauſſis fabularum Homericarum* in Nouis Commentar. Soc. G. Vol. VIII. p. 37.

fluminibus ac fontibus; quae opinio non vnam eandemque habuisse videtur caussam et originem; cum modo obscura aliqua alicuius rei, quae naturam loci singularem constitueret, notio, modo ipse adspectus, siluarum et montium solitudo, rupium et antrorum horror, conuallium amoenitas, modo antiquae maiorum sedis recordatio, locis religionem faceret. In multis Graeciae partibus, inprimis iis, quae vetera instituta et ritus diligentius servarent, vt inter Laconas et Argiuos, prisca Nympharum nomina, vt Taygetes, Spartes, quae Eurotae esset filia, Amymones, Nemees, Asopi filiarum, et sic alia, audiebantur, e quibus heroes indigetes susceptos ferebant; at in reliqua Graecia obscuratis nominibus omnino Genii locorum, Nymphae, Naiades, Oreades, Dii ἐγχώριοι celebrabantur.

Recte, inquis, haec disputata sunto; Graeciae numina nata putabimus partim e priscis Pelasgorum diis familiarum, partim ex diis locorum; plurima quoque esse innouata seu figmentis seu philosophematibus nonnullorum acutiorum, tum institutis, vsu, vita, rerum vicissitudine ac temporum decursu: vnde tamen illud euenisse dicendum erit, vt Graeci nullas deorum formas, praeterquam humanas haberent? Habuere vero alias; et plurima passim memorata sunt, et adhuc Pausaniae aetate per Graeciam visa, signa deorum rudia et informia, seu ligno seu lapide facta, modo columellam modo saxum coni vel cubi forma referentia. Rudes scilicet homines deficiebat ars meliorem formam effingendi: quae quum primum incrementa inter eos habuit,

habuit, ad formam humanam Graecia omnem religionem reuocauit, et vero reuocare debuit. Quam enim numinis formam ac speciem effingant aut mente sua cogitent homines aliam praeterquam suam? Itaque per omnem septentrionem et veterum et nostrorum temporum constans est barbarorum mos, etiam in rudissima arte, exprimendi deos suos facie humana. Vt vero ad animantium formas in diuina specie effingenda aberrarent homines, factum est, ac fieri debuit, inter eos populos, qui hieroglyphis ac symbolis a natura per sensus obiecta ductis notiones animorum declarare soliti sunt aut adhuc solent. Recedunt hi a natura humana in diis, quando quidem, de iis quae animo sentiunt, parum explicita et explorata, nec verbis nec scriptura quomodo commode reddant, in promtu habent: Obscura itaque per multo etiam obscuriora exprimunt, a vulgo mox omnino ignorata et seruili stupore temere repetita. Verum in Graecia multa euenere, quae aliis barbaris non contigere, quibusque adeo effectum est, vt ab eo feritatis gradu, in quo adhuc multi populi subsistunt, ad meliorem cultum ipsi progrederentur. Primum aduenae ex aliis populis, maiore ingeniorum, artium et litterarum cultura expolitis, religiones ac ritus intulere, si non saniores ac puriores, ingeniosius tamen descriptos et constitutos, et ex notionibus certi generis philosophicis, quales illa hominum aetas ferebat, compositos; quorum rituum cum haud adeo magna esset dissimilitudo cum iis, quos ipsi a patribus acceperant, nec primo statim nutu imperaretur eaue necessitas imponeretur, vt omnes

ſuas opiniones animis euellerent, cunctos ritus patrios abolerent, maiorum auctoritatem defererent, inſtituta eierarent; haud paullo facilius eae religiones in animos hominum illabebantur et ſe inſinuabant, quam nunc noſtra ſanctior doctrina et inſtitutio, a ſenſu, ingenio, animorum vi, intelligentia, more, vſu, natura adeo ac coelo barbarorum, quos adimus, alieniſſima; ex qua ſi quid aut percipiunt aut memoria retinent barbari, rudes quidem nec aliis artibus ac doctrinis imbuti, nihil fere aliud id eſſe apparet, quam ritum aliquem ſuperſtitioſum cum priſca ac patria ſuperſtitione confuſum. Itaque mature coaluere veteres illae religiones cum nouis et aduentitiis, aliis ex his acceptis, aliis ſpretis ac poſthabitis. At rituum illorum cauſſae narratae a maioribus mira varietate ad poſteros peruenerant: coniunctae cum iis commemorationes maiorum, gentisque ac ſtirpis, fortunae; multa aetate, multa multorum iteratione ac frequentatione, auctae omnes in maius rerum miraculum. Extitere tum vates, qui religioſos hos mythos, varie confuſos ac mixtos, fundum ſuae poetices et argumentum carminum facerent, iisque adeo ſuauitatem, elegantiam, copiam varietatemque miram affunderent. Iidem vates iis vixere temporibus, quibus vitae priſcae veſtigia necdum omnia euanuerant, philoſophiae tamen incunabula aliqua erant conſtituta, ſermo autem nondum ad ſubtiliorem rationem compoſitus, non tam falſa fingendi, quam vera, aut pro veris accepta, rerum verborumque figmentis exornandi, licentiam non modo praebebat, ſed etiam requirebat. Quae omnia nullis aliis

barbaris

barbaris cum fortuna obtulit, tum Graecis illud tribuit, vt, cum meliorem animorum cultum per artes et doctrinas induerent, non hieroglyphicam aut aliam minus commodam litteraturam acciperent; qua vna ratione et caussa vt Aegyptiorum ita Sinensium profectus tolluntur; vtque iidem non alium populi alicuius peregrini sermonem adsciscerent, quo ad peregrinum habitum mores, ingenia, litteras, deflecti, indolem propriam ac virtutem extingui necesse est, sed vt sibi saperent, suaque retinerent. His omnibus effectum est, vt Graeci, ab iisdem initiis profecti, priscorum institutorum vestigiis vbique seruatis, multa tamen, etiam in religionibus, multo melius, quam alii populi, constituta haberent; saltem vt barbaries ac foeditas a publicis sacris abesset, quae aliis gentibus, inprimis ex prisco Naturae, cuius vis procreatrix per symbola a generatione petita declarari solebat, cultu, adhaeserat. Cum autem deos humana forma indutos *e*) accepissent poetae: quam accommodatum id poeticis rationibus esset, facile intellexere; et primo quidem etiam res, quae in natura apparerent, rerum elementa, naturae partes vel vires vel effecta, tum notiones aut symbola, quibus notiones animorum redderent, in similem naturam deorum mutauere; tum vero vtrumque deorum genus epicis narrationibus adhibuere, quoties aliquid perficiendum esset, quod maiorem ac potentiorem auctorem, quam hominem aut heroem, desideraret. Elaborata hinc est vetus illa hominum rudium et imperitorum

e) ἀνθρωποφυεῖς v. Herodot. I. 131. *Foucher* V. Cl. in *Hist. de l'Acad d. I.* Tom. XXXV. p. 15. sq.

ritorum animis inſidens ratio, vt humanis ingeniis, moribus, virtutibus vitiisque ex eo quidem genere, quod inter homines eius aetatis maxime vigebat, deos inſignirent, euecta tamen et aucta in maius, vltra humanae naturae modulum, et corporum et animorum virtute; adumbrata deorum vita ex vita heroum; aſſignata ſedes in Olympo monte: quem ante oculos habuiſſe neceſſe eſt poetas eos, qui primi eam rationem ſequuti ſunt. Coniuncta cum iis, quae expoſita ſunt, erat illa quoque ratio, vt has ipſas naturas, quas deorum nomine impertierant, interdum, priſco ſaltem aeuo, inter homines verſari, hominum more agere, ferrent et putarent; cuius ſimilis ac par perſuaſio inter pleroſque barbaros etiamnum obtinet. Forma quidem ac ſpecies, qua in conſpectum venire crederentur, erat humana, ſed maior et auguſtior, nonnunqnam horrida, minax et terribilis. Serioribus temporibus, cum deorum apparitiones minorem iam fidem reperirent, ſpectrorum terriculae ſucceſſere; de quibus non minus abſurda, quam quae inter nos audiri ſolent, narrata olim ſunt. *f*) A diis iratis immitti morbos, peſtilentias, agrorum ſterilitates, omne calamitatum genus, et nunc barbari ſibi perſuadent, et olim antiquitas credidit, iram autem deorum prouocari iisdem fere cauſſis, quibus hominum impotentia, incontinentia et libido incitari ſolet; ſunt in his morbis inprimis furor et inſania, diuinitus fere

f) Narrantur enim congreſſus cum ſpectris, ſtupra, pugnae, caedes. Nota narratio de ſpectro Temeſſenſi ab Euthymo Locro pugile debellato. Pauſ. VI, 6. Aliud Φάσμα ab Hippota victum v. ap. Conon. narrat 26.

fere infligi credita, de qua alio tempore erit agendum. *g*) Cum dii certa loca, inprimis filuarum folitudines aut confecratos agros, frequentare crederentur: orta eft vetuftiffima illa religio, vt confecrata diis loca et omni humano vfu exemta, (*ἀνεῖμένα*) vna cum feris et armentis, quae in iis errarent, intacta feruarentur, vtque ea adire aut quicquam inde fubducere nefas haberetur: vt adeo Solis armentis mactatis Vlyffis focii impio et vix expiando fcelere fe obligaffe exiftimarentur. Neque alia etiamnum multorum barbarorum eft religio. Sunt verbi cauffa in lacubus Huronenfi, et fuperiore Canadenfi, infulae plures, quas certis Geniis confecratas et ab iis habitari creditas nemo barbarorum adire aufit *h*). Attingere tantum folemus haec et ftrictim commemorare, quandoquidem in iis, quae aut fatis vulgata, aut late per plures populos, terras ac faecula, fparfa funt, exemplorum auctoritas defiderari nec folet nec poteft. — Verum inftat nunc follennium agendorum tempus, iubetque adeo ipfa fefti diei religio alia in aliud tempus differre ac feruare. Nunc, quod felix fauftumque fit, dum follennium apparatus fit,

Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per vrbem, vt omnes, arcem qui afluque accolunt, Ciues,

g) In Comment. de maribus inter *Scythas morbo effeminatis et de hermaphroditis Floridae.* in Commentationib. Soc. G. Vol. I. 17.

h) Vt nuper iterum *Carver* docuit, (*Travels to the interior Parts of North-America*) p. 144. 134. 5.

Ciues, ominibus faustis augustam adhibeant
Fauentiam, ore obscena dicta segregent i).

Vota autem, quaecunque nuncupabuntur, vti rata esse velit Numen O. M., ex animo precamur. P. P. in Georgia Augusta a. d. XVI. Sept. cIↄIↄcclxxix.

i) Verba sunt ex Accii Oenomao, ap. Nonium in *Obscenum*, constituta, vt locum emendandum esse arbitramur.

Epime-

Epimetrum.

Praeſcriptam habebam animo formam eorum, quae ſcriptionibus pluribus vlterius perſequerer. Duxi lineas in Comment. I. p. 5. 6. ſepoſui tamen incepta, mox etiam omiſi et abieci, cum viderem Collegam doctiſſimum, me iuniorem, maiore copiarum apparatu et otio iuſtructum, ad haec eadem tractanda acceſſiſſe, conuerſis ad generis humani, quam appellant, hiſtoriam ſtudiis. Ne itaque, ab aliis rerum principiis et argumentis ipſe profectus, de nonnullis aliter ſentiendo ac ſtatuendo, aliorum placitis ac ſtudiis obtrectare velle viderer; cum ab omni hac contentione ſim alieniſſimus; ab toto hoc genere receſſi; inprimis cum Genius natalis auri meae aureum illud inſuſurraret: *laudato ingentia rura, Exiguum colito.* Illud tamen, quod in binis his commentationibus expoſui, ſic ſatis bene mihi obſervaſſe videor: omnem de barbarorum et ferorum populorum moribus, inſtitutis et opinionibus, diſputationem eſſe inanem, ſi, vbi *verbis noſtris vulgaribus,* quibus tamen ea in re vtendum eſt, enuntiatum aliquid a peregrinatoribus et ſcriptoribus, qui de iis tradiderunt, acceperis, barbarorum hominum animis arbitreris easdem rerum notiones obuerſari, quas ipſe teneas, cum eadem verba audieris, ſique reliqua inde argumentando conſtituas. Immo vero ad *ſenſus* iſtorum barbarorum, quantum quidem licet, aſſequendos intendendus eſt animus, quales iſti fuerint aut eſſe debuerint, in ſequendo vel faciendo eo, quod noſtrates ex Europa aduenae familiari ſibi nomine, et ex ſua opinione, appellarunt; videndum

dendum est, in illa vita, in illo caelo soloque, in illo culturae seu defectu seu progressu, quales possint ac debeant esse hominum notiones: ad has exigenda sunt narrata, non quae peregrinantium quisque statuerit aut ariolatus sit, sed facta et res, quas sensu oculorum et animorum integro et incorrupto illi cognouerint. Docuisse hoc mihi videor in notione numinis ac religionis; hoc idem doceri poterat in omni religiosi cultus genere. Sic vocabulo sacrificii, cui innutriti sumus, decepti, quam multa de priscis populis aut de barbaris nostrarum aetatum apposuere scriptores aliena et parum consentanea! dum adorationis voce vtimur, quam falso plerumque de barbarorum populorum sensu statuimus! dum mysteriorum nomini indulgemus, dum magos, vates aut sacerdotes pronuntiamus, quam multa se in animum insinuant, profecta ex iis notionibus, quae, nominibus illis auditis, eum impellere solebant! De Geniis veterum, ac Daemonibus barbarorum nostrae aetatis, locus est et copiosus et lubricus. Incredibili modo variata eorum fuit notio et acceptio per omnes aetates. Vellem vtique totum hoc genus subtiliter satis a quoquam declaratum dari. Accedendum vero est ad eam rem nulla cum opinione praeconcepta, nec statuendum est ab initio quid effectum esse velis; verum videndum, quid ex iis, quae rimanti et inuestiganti se obtulerint, reuocatis singulis ad genera sua, statuendum esse videatur. Vt in malos Genios malosque deos incideret hominum multorum opinio, procliue esse debuit mentibus indoctis et vltra sensuum impulsus non assurgentibus, quum vitae

mala

mala et aerumnas, naturae ruinas et excidia facta viderent: obſcurum eſt alterum, quali natura, ingenio, vi, pollentes et inſtructos eos putauerint. Hoc igitur in toto hoc genere difficillimum eſſe arbitror, a noſtris ſenſibus auocatam mentem transferre ad eos ſenſus, qui hominum ipſorum fuerint de quibus aliquid traditur, multo magis, ſi aut aetas, qua vixere, aut vitae genus ac conditio a noſtra vita et aetate valde diſcrepat et abhorret. Senſu animi molli, ingenio verſatili ac facili et ſagacitate opus eſt; ab omni opinandi temeritate et arrogantia, tuendaeque opinionis ſemel conceptae pertinacia, alienus eſſe debet, qui in aliorum ſenſum, morem cogitandi et opinandi, tamquam ſubrepere vult et ſe inſinuare.

Alia in comparandis hominum diuerſi caeli diuerſaeque aetatis ingeniis, moribus et inſtitutis, poſita eſt commentatio, multo minoribus difficultatibus obſepta, minore quoque acumine ac ſollertia indigens, dum non niſi ad diverſas caeli ſolique naturas, ad ſtatum conditionemque vitae et culturae modum, et ad vim quam illa ad corpora ac ſenſus hominum habent, eſt attendendum, vt intelligas, in ſimili locorum hominumque habitu ſimiles quoque, ſaltem haud multum diſcrepantes, mores et inſtituta obtinere. Et ſunt quidem horum alia in vitae neceſſitatibus aut rerum copiis parandis ſeu fruendis occupata, quorſum cultus quoque, cura habitusque corporis, habitatio, inſtrumenta, vtenſilia ſpectant; alia in omni re domeſtica, ineundis matrimoniis, liberis educandis, negotiis ciuilibus, republica regenda, ſpectantur,

 quae

quae politicum omnino genus conſtituunt: quorum alterum hoc genus multa habere poteſt vtilia ac praeclara, prius illud plura, quae delectant, at minus vtilitatis afferunt. Vtriusque generis multa colligi poſſunt ex Herodoto, Diodoro et Strabone, multa ex aliis non ſine fructu cum ſcriptoribus de Americae Africaeque barbaris comparanda. Eſſe, verbi cauſſa, et olim fuiſſe, qui in ſpecubus habitent, Troglodytas appellant, nihil habet in quo multum moreris. Terras incultas abundare ſerpentibus ac feris, paludibus locisque vliginoſis laborare, vt veteres Delphos, Arcadiam, Argolidem; ſuccedere adeo monſtra et monſtrorum domitores; promiſcuos ferorum hominum eſſe concubitus; matrimonia barbarorum emtione venditione parata et pro dominii genere habenda; vlciſcendae iniuriae et poenae caede facta expetendae inter barbaros propinquis impoſitam neceſſitatem; ignem terebrando ligno extundi ſolitum; (Apollon. I, 1184) corpora picta et ſtigmatibus puncta, vt Thracum (apud Herodot V, 6. et alios); a Scythis caluariam itidemque cutem detractam pro victoriae ſigno habitam (apud eund. IV, 64. ſq.); inprimis rituum funebrium memorabilem inter multos populos conſenſum; fetialium ſanctitatem, oliuae vſum in ſupplicatione; ſagittas in capitis diademate fixas (ap. Aethiopes: Luc. de ſaltat. c. 18): haec et alia, memorauimus enim temere quae menti ac memoriae ſe offerebant, communia eſſe barbaris et veteris et noſtri aeui, res eſt ad obſeruandum expedita ſatis et obuia, nec adeo difficile eſt cauſſas exputare ex vita, ſtudiis, neceſſitatibus iſtorum hominum haud inter ſe diſſimilibus.

milibus. Ita moris exponendi pueros et necandi, aut ita educandi, vt vix patria aliqua in eos auctoritas esse videatur; conditionis, qua feminae habentur, facile reddi potest ratio: omninoque illa, quae ad caussas physicas retrahi possunt, expeditu sunt facilia. Maiorem tamen delectationem ad meum sensum habent, plusque vtilitatis ad mentis humanae naturam et indolem per omnem vitae culturam eiusque incrementa variabilem et ad nouos habitus induendos habilem aptamque declarandam, afferunt illa, quae ante haec omnia primo loco posui: sensus barbarorum religiosi et de rerum caussis originibusque iudicia, et opiniones ac superstitiones; tum primorum sapientum philosophemata; cumque ea per symbola et mythos fere declarentur, accendit haec ipsa res animadversa studium ista cognoscendi. Accedit enim haec noua difficultas in comparandis veterum populorum ac recentiorum opinionibus quod plurima in vtroque genere per symbola sunt declarata: quae si quis ex nostro sensu interpretetur, vt plerumque fieri solet, alienissima eum de populorum ingeniis ac sensibus profiteri necesse est. Sunt in his multa etsi diuersis a caussis inter diuersos populos profecta, ad communem tamen humani generis indolem et naturam facile reuocanda. In hoc rerum ordine sunt opiniones de monstris, prodigiis et ostentis. Vt sint, qui praestigiis mirationem faciant aliis, eaque re inter suos auctoritatem consequantur, etsi variis modis et artibus id efficitur, in natura tamen humana vbique caussas habet idoneas Non nunc praestigias commemorabo v. c. Telchinum in Rhodo (Diod.

V, 55) haud absimiles earum fraudum, quas nunc inter barbaros Asiae et feros Americae populos vbique faciunt certi homines aut furore percussi aut furorem simulantes. At mirationem facere potest morbus ille per omne humanum genus vulgatus, multo vero maxime inter populos barbaros, stupidos et omnium rerum ignaros, vt, cum nihil quod ante oculos positum sit, intelligant, sint tamen qui futura praeuideant ac praedicant. Nihil forte est, in quo ingenii humani imbecillitas in magis conspicuo loco posita sit quam in hoc, quod, quo magis obtusa hominum sunt ingenia, eo plus sibi vindicant in videndis futuris; et quo minus rerum in sensus incurrentium naturas explorare laborant, eo plura de geniis ac daemonibus comminiscuntur, quos oculis vsurpauit aut alio sensu cognitos habet nemo. Potest tamen et huius rei ratio reddi idonea. Naturali enim cupiditate cognoscendi futura incitatos multo magis irritant somniorum ludibria; quibus cum viderent interdum ea, quae mox euenire necesse fuit aut quae casu contigerunt: arripuerunt id, quod natura obtulerat, atque etiam in artis commentum conuerterunt. Itaque somniis tantopere indulgent barbari, vt etiam ieiuniis diuturnis ea sibi arcessant. Ab his iisdem somniis profectam putabimus opinionem de animabus post mortem superstitibus; nam a philosophica contemplatione peti illa non potuit. Obiicitur viso nocturno Achilli vmbra Patrocli: vmbram igitur eius superesse creditum est. Viderat idem vmbram Patrocli currum agitantem et arma tractantem: quid mirum, si in inferis vmbras studia pristina seu armorum seu venationis prosequi credi-

credidit? Cum porro animi vis concitata, et seu corporis motu vehementiore seu potione inebriante incalescens, seu morbo inflammatus furor, nouarum rerum species menti obiiciat: non mirabimur incidere in hanc ipsam opinionem homines nonnullos, vt ea, quae aut ipsi aut alii cognoscere cupiant, his artibus praesentire sibi videantur, vtque motus hos animi vehementiores potionibus Cassauae aliorumque vinorum arte factorum sibi arcessant. Hac stultitia fraudi praestigiis doloque malo parata est via. In Mingreliis vix sensu communi praediti Papas rerum omnium ignoratione notabiles sunt, praeter quam quod artem praedicendi futura profitentur (*Chardin*. To. I. p. 69).

Est tandem locus comparationis et vtilis et iucundus in ipso progressu vitae et opinionum in diuersis populis a feritate ad cultum meliorem, in multis etiam ad ipsa philosophorum placita, aut ad artium ac scientiarum elementa ac principia. Saltatio omnibus barbaris communis est in festis ac sollennibus omnis generis etiam religiosis. At apud Graecos ea deducta est ad chori numeros ac modos doctiores, hinc ad drama. Res carissimas offerre iis quos honore afficere velis, plerisque barbaris in more habetur. Processit inde mos populorum adeundi ac salutandi reges virosque principes, munere oblato; et inter Graecos progressa hinc sunt donaria diis in templis consecrari solita. Placandae numinis irae, expiandae culpae, lustrandi, consecrandi, deuouendi, quot ritus, quot religiones tetrae et horrendae inter populos cum feros tum

 barba-

barbaros tum cultu expolitos fuere inuentae! omnes a prauo ſtudio homini aſſimulandi deum profectae. Petita ſunt morborum remedia a vatibus et ab oraculis, quae inter feros populos pleroſque a praeſtigiatoribus expectantur, qui, etſi herbis ac radicibus adhibitis ſalutaribus, ad morbos tamen depellendos eos, quos genios ſeu ſpiritus appellare ſolemus, inuocandos ſibi eſſe putant. Atqui inter haec ipſa artis medicae inter Graecos prima iacta ſunt fundamenta. Quo ipſo fit, vt in omnium fere artium et ſcientiarum originibus inueſtigandis ad priſcorum et barbarorum hominum opiniones et inſtituta redeundum ab iisque prima ſint rerum earum elementa deducenda. Adeo numen O. M. conſtitutum eſſe voluit, vt ea, quibus inuentis humana mens vel maxime ſuperbit ac gloriatur, a ſumma imbecillitate et infantia ingenii procedant, vtque, vbi ad faſtigium ſubtilitatis et ſcientiae perueniſſe nobis videmur, iterum ſubſiſtendum nobis ſit eo in loco, quo imbecillitatem et infantiam ingenii noſtri arguit inſcientia omnium eorum, quae ad ipſam rerum naturam eiusque cauſſas tenendas nos perducere poſſint.

III.

III.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GODOFR. LESS D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
CHR. FR. GE. MEISTER D.
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
IN A. D. IVLII II. cIↃ IↃ CCLXXX.

Foedera Carthaginienſium cum Romanis ſuper nauigatione et mercatura facta illuſtrantur.

Commentatio prior.

Exit iam annus, Commilitones, ex quo apud eum, cuius nomen huic pagellae praeſcriptum videtis, magiſtratus academici fuerunt inſignia; transferentur ea nunc, Senatus academici auctoritate a Regio Regimine firmata, in domum Viri Ill. et Conſultiſſimi,

CHR. FR. GE. MEISTER D.

qui cum iam antea hoc magiſtratu vna et altera vice feliciter functus ſit, cumque amorem eius in vos, Commilitones, perſpectum ſatis habeatis, veſtrum

omnium bonis cum votis ominibusque initurus est magistratum, eumque auspicabitur die crastino sollennibus ex more in templo academico habitis: quo vt hora X. pompam ducatis, Illustrissimi S. R. I. Comites, tuque, Generosissima et cum genere tum animis, moribus ingeniisque, nobilissima Iuuentus, frequentes fauentesque adsitis, humanissimis precibus contendimus.

Quibus sollennibus cum nunc praefandum sit a nobis, et, dum praestolamur pompae aduentum, vos, Commilitones, tanquam confabulatione aliqua, detinendi sitis: vt variemus sermonem, age seponamus nunc in aliud tempus inceptam nuper *de vita antiquioris Graeciae ex ferorum et barbarorum populorum moribus illustranda* disputationem, et otiolum horarium, quod in manibus est, consumamus in re, in quam *inter bella haec maritima, quae a potentissimis Europae gentibus geruntur*, nonnunquam cogitatione incidimus. Quandoquidem enim et olim fuere populi nauigationis studiis maritimisque opibus clari, in quaestionem venire potest, an iisdem his institutis et legibus, artibus consiliisque, in parando tuendoque imperio maritimo vsi sint, quae nunc sequi videmus populos nostros maritimo imperio praeualentes. Atqui, si pauca ea, quae ex antiquitate his de rebus tradita supersunt, diligenter inspexerimus, videbimus *vix aliquid seu iuris seu prudentiae caussa institutum commemorari posse, quod non et olim frequentatum esset*; idque operam dedisse potentiores populos, vt excluderent alios certorum locorum, tractuum ac littorum aditu, aut, si ab

aditu

aditu interdicere non possent, saltem, ne emporium aut castellum ibi habere possent, cauerent; vt prohiberent a certo commerciorum genere, arcerentque a coloniarum suarum accessu; vt interiora terrarum adire exteros vetarent, arcanaque aliqua nauigationis et negotiationis sibi quique seruarent; vt mercaturam seu exterorum seu coloniarum seu sub ditione habitarum ciuitatum variis modis circumscriberent, nec nisi certis in foris, certis sub legibus, merces et vendere et emere iuberent; vt eius vrbis, quae princeps populi esset, auaritia omnia ad se raperet, et socios popularesque eidem lucro ac quaestui inhiantes iure ac legibus excluderet; in bello autem vt naues commeatum hostibus aduehentes interciperent, naues submergerent, nautas vinculis traderent; porro, vt nautas, qui emporia sua contra vetitum adirent, mari demergerent aut necarent, merces aduectas publicarent; et sic alia.

Quae cum vel ex nobilissimis illis *foederibus*, quae *inter Poenos et Romanos* inita propitio aliquo fato in Polybianis reliquiis ad nostra tempora seruata sunt *a*), doceri et declarari possint: iuuat nunc haec ipsa foedera eo consilio perlustrare, vt et tem-

 porum

a) Polyb. III, 22 sqq. Nec neglecta fuere haec monumenta antiqui iuris publici praestantissima a viris doctis. Inseruit ea supplementis suis ad Corpus Diplomaticum Barbeyracius (*Suppl. au Corps Diplomatique* T. I. Art XCVII. CCLI. CCXCVII. CCCXXXII. cf. *Guthrian. hist.* T III. p. 315. 345. *Huet Hist. du Commerce* c. 21.) Nec tamen sublegere placet ea, quae in controuersia de mari clauso ac libero a viris doctis, Seldeno inprimis, disputata sunt.

porum rerumque ſtatum, qui ſub cuiusque foederis pactionem fuit, contemplemur, et, quae ex foederum legibus intelligi aut elici poſſint, inprimis quae conſilia, quas artes, maritimi populi iam tum amplexi ſint, inueſtigemus. Nondum enim hoc a quopiam accurate factum vidimus.

Polybius, vbi in cauſſas belli ab Hannibale in Romanos moti inquirit, vt calumnias in Romanos iactas, ac ſi cum Poenis pacti eſſent ab initio, vt hi Italia, ipſi Sicilia vniuerſa abſtinerent, refellat, eo deſcendendum ſibi eſſe vidit, vt, quotquot inter vtrumque populum foedera perſcripta eſſent, omnino repeteret: inprimis cum natu etiam maximis et rerum patriarum callentiſſimis ea paſſim ignota eſſent, inſpecta tamen a ſe diligenter in tabulis aeneis in Aerario Aedilium ad Capitolinum Iouem ſeruatis *b*), et interpretata, quantum intelligitur, amicorum opera adhibita; quandoquidem veteris ſermonis Romani ipſe monet tantam eſſe diuerſitatem, vt vel peritiſſimi nonnulla vix intentione animi ſumma explanare poſſint *c*).

Ad bellum igitur Punicum II. ſexies aut ſepties omnino foedus inter Romanos et Carthaginienſes ictum conſtat. Adſcribemus vno loco ſingulorum foederum tempora, ſine quorum notatione nemo in hiſtoriis excutiendis ſatis feliciter verſari poteſt.

I. Foedus factum V. C. 245. a. C. 509. Ol. 67, 4.

II.

b) III, c. 26.
c) c. 22.

II. V. C. 406. *d*) a. C. 348. Ol. 108. 1.

III. V. C. 448. a. C. 306. Ol. 118, 3.

IIII. Sub Pyrrhi in Italiam traiectum; is factus V. C. 473. a. C. 281. Ol, 124, 4,

V. Bello Punico I. finito V. C. 513. a. C. 241. Ol. 134, 4.

VI. Anno inde quarto V. C. 516. a. C. 233. Ol. 136, 4.

adiectae foederi superiori conditiones nouae, vt Sardinia decederent Poeni.

VII. Facta cum Asdrubale in Hispania pactio, ne belli caussa Iberum amnem transirent Poeni. V. C. 526. a. C. 228.

Iam foedus illud *primum* ab V. C. 245. eo ipso anno ictum est, quo Romani regibus eiectis libertatem receperant. Porsenna quidem, Clusinorum rex, armis infestis Romam adortus erat, vt regem pulsum restitueret; discessit tamen, foedere satis duris legibus perscripto, vt ne ferro, nisi in agro colendo, Romanis vti liceret. Inter haec principatum illi inter Latinos societate iunctos, Tarquinii Superbi maxime opera, tenebant, aliquoties cum Veientibus, Fidenatibus, aliisque Etruscis ciuitatibus, etiam cum Caeretibus, conflixerant; oram maritimam, qua Latium patet, socii Latini incolebant.

At

d) M. Valerio Corno M. Popillio Laenate IV. Coss. qui ex Liuii rationibus, lib. VII, 27. est a. 407.

At Poeni, multis cum Mauris et Numidis factis proeliis *e*), iam tum late Africam imperio tenebant, partim in loca per colonias a communi stirpe profectas obsessa successerant. Phoenices enim iam ante ea tempora extremam Africam ingenti coloniarum, seu emporiorum multitudine obsepserant; CCC. ciuitates a Pharusiis et Nigritis XXX. dierum itinere a Lixo habitantibus euersas narratum est *f*). Siciliae oram maritimam Poeni occupauerant, Machaei maxime fortuna vsi, minus tamen prospera illa in Sardinia *g*): sed cladis acceptae damna mox ab iis esse reparata, docent ea ipsa, quae in foedere commemorata videbimus *h*). Opibus tamen maritimis non minus illo tempore valebant Etrusci, et inter eos Agyllaei seu Caeretani. Italiae extrema et Siciliam tenebant coloniae Graecorum, quarum nonnullae nauigatione et rerum omnium affluentia ex laeto agrorum prouentu florebant; in his etiam Cumani *i*). Inter haec Phocaeenses Aleriam in Cyrno

e) Iustin. XVIII, 7. XIX, 1, et 2.

f) Strabo XVII. p. 1182. C. 1185. B. add. lib. I. p. 83. A. cf. Plin. V, 1.

g) Iustin. XVIII, 7. Oros. IV, 6. Si recte rationes suas subduxere viri docti, iam tum Hanno (circa a. C. 570.) magnam Africae occidentalis partem nauigatione obierat, vltra tropicum Cancri vsque ad Promontorium Palmarum, nisi forte ad ipsam insulam S. Thomae, euagatus; vt altera ex parte Himilco occidentale Europae littus vsque ad Insulas Silures l. Cassiterides, (*Sorlingues. Scilly*) lustrauerat: Plin. II, 68. vid. Hannonis Periplus inprimis a Viro sollertiss. *Bougainville*, et nuper a Viro Cl. *Campomanes* illustratus.

h) v. Polyb. III, 22. et c. 23. p. 284. med.

i) v. Dionys. H. VII, 3.

Cyrno seu Corsica condiderant; XX annis post, patria euersa (Ol. 60, 7. a. C. 539.) eadem in insula reliquiae gentis nouas sedes quaesitum iuerunt; cum latrociniis mare infestarent, aut forte metum ac suspicionem facerent, ipsi nauigationis studiis incluti, conflatum in eos bellum a Poenis et Etruscis: pugna naualis in mari Sardoo facta. Victores Phocaeenses, fractis ex pugna viribus, Corsica relicta discessere; vt tamen aut nauium praestantia aut rei naualis peritia eos excelluisse putemus, inde colligimus, quod eductis in aciem LX nauibus CXX naues hostium superarunt *k*). Cessit inde Poenis Corsica *l*). At mare aliquoties legimus fuisse infestum, modo Etruscorum latrociniis, quae repressere Siculi *m*), modo Poenorum, quibus restiterunt Massilienses *n*).

Inter haec (Asiae enim res Poenorum animos eo tempore sollicitos habere non poterant; a Cambyse

k) Herod. I, 166. 7.

l) vt ex Diodoro intelligimus XI, 88.

m) Diod. eod. l.

n) Thucyd. I, 13. Pauf. X, 8. modo non Phocaeensium pugna in duas abiit. Audiendus tamen Iustin. XLIII, 5. Videtur ex manubiis huius victoriae fuisse Apollo Massiliensium Delphis dedicatus Pauf. X, 18. p. 841. f. Ceterum praedationis maritimae frequens est in antiquis historiis commemoratio. Multa iniuriae genera ad id nomen videntur referri. Ita qui alios aditu locorum ac littorum exclusos esse volebant; qui iniurias acceptas vltum ibant, non minus latrocinia in mari facere dicti videntur, ac si vere fecissent. Poenorum λῃσταὶ et Tyrrhenorum inprimis infames; Festus in *Tyria Maria: Tyro oriundi Poeni adeo potentes maris fuerunt, vt omnibus mortalibus nauigatio esset periculosa.*

byſe XV. annis ante ſubacta Aegyptus tum ſeruientium pars erat viliſſima; Xerxis autem in Graeciam tranſitus non niſi XXVIII, annis poſt haec factus eſt) *foedus Poenorum cum Romanis ſancitum;* cuius *leges*, ſecundum ea, quae dicta ſunt, *cauſſarum momenta minus obſcura* ſperamus eſſe habituras *o*).

Scriptum itaque fuit foedus ita, *vt et Romanorum et Carthaginienſium ſocii eo tenerentur.* Quinam hoc tempore illi fuerint, paucis declarandum venit. Romanorum quidem nulli alii eſſe potuere quam Latini, foedere illo memorabili, quo prima futurae potentiae Romanorum fundamenta ſubſtructa fuere, cum Romanis iuncti: v. Liv. I. 49-52, et multo magis Dionyſ. IV, 41-49. Nominatim paullo poſt in ipſo foedere memorantur Ardeates, Antiates, Laurentes, Circeienſes, Terracinenſes, littoralem fere plagam incolentes. Carthaginienſium autem ſocii fuere partim Phoenicum partim ſuae ciuitatis coloniae. Diuerſa earum erant iura, diuerſa conditio. Vtica quidem meliore iure vſa eſt; aliae ſub ditione et imperio Poenorum erant. Durius habitae eae, quae a Libyphoenicibus habitabantur; erant hi a Phoenicibus, qui cum Libybus coniugia contraxerant, oriundi: ex eo genere inprimis fuiſſe videntur ii, qui Byzacenam prouinciam incolebant. (Plin. V, 3.) Poenorum in eos non minor erat ſuperbia, quam nunc Hiſpanorum in Meſtizos, populares ſuos cum Indis permixtos *p*).

Scriptum

o) ap. Polyb. III. 22.

p) bene de his vir cl. *de Ste Croix* l. mox c. p. 32. ſqq.

Scriptum autem foedus, *petentibus*, quantum quidem assequi licet, *Romanis*, nam arbitrio Poenorum leges constitutas esse plerasque ad intelligendum in procliui est. Cum Etrusci, inque iis Clusini, Tarquiniorum vrbe pulsorum caussam susciperent: probabile fit Romanos Poenorum, qui soli tum Etruscorum opibus et copiis maritimis haud impares erant, amicitiam ac societatem sibi adiunxisse, inprimis eo consilio, vt agri prouentum, quem Etruscis adhuc vendere soliti erant, exclusi inter arma ab eorum commerciis, ipsi in Africam transueherent. Quam quidem rem acerbam accidere debuisse Etruscis apparet.

Cautum vero est in foedere:

I. *Ne Romani et Romanorum socii vltra Pulchrum Promontorium nauigent, nisi tempestatis aut hostium vi coacti; sin coacti fuerint, ne quis ibi aut mercetur aut capiat quicquam praeter necessaria reficiendis nauibus et sacris faciendis; nec vltra V. dies commorandi sit facultas.*

Iam primum hoc statim memorabile in hoc foedere occurrit, quod exemplum in eo prostat *libertatis nauigandi circumscriptae*, adeoque seruitutis non nauigandi, quam vocant *pp*). *Promontorii* quidem *Pulchri* situs non satis definitus est *q*); ex iis tamen, quae

pp) cf. Grotius I. B et C. 11, 3, 15.

q) De *Promontorio* hoc *Pulchro* alter locus est Liuii, qui rem facit ambiguam, lib. XXIX, 27. vt ad Vticam illud referendum esse videatur; id quod sequuti etiam sunt viri docti, *Cellarius*, qui tamen haerere se fassus est, et *Shaw*, doctissimus Britannus, (*Travels* p. 142.) qui *Promontorium Candidum* etiam *Pulchri* nomine venisse

quae a Polybio paullo post subiiciuntur, firmatur id, quod ipsa res docet, ad oram ab oriente Carthaginis

venisse contendit. Non meminerat nostrum Polybii locum, cuius haud dubie maior hac in re est auctoritas; id quod et Schwarzius bene obseruauit ad Geogr. ant. Cellarii p. 887. Etsi enim ea, quae ille nimis subtiliter de nominis caussis disputat, sequi nolimus; manifestum tamen fit e Polybii verbis c. 23. nomen *Pulchri* Pr. habuisse procurrens in septentrionem ab oriente Carthaginis promontorium, *Hermaeum* seu *Mercurii*, nunc *Cap Bon* et indigenis *Ras-Adder* appellatum, aut, quod d'Anville, sollertissimus vir, amplexus est, eius partem aliquam, forte interius illud promontorium, quod *Herculis* nomine declarauit *Shaw* in Tab. ad p. 148. Locus quidem Liuii, qui fraudi viris doctis fuit, commoda interpretatione bene expediri potest. De Scipionis traiectu in Africam e Sicilia agitur: *Iam terram cernebant, haud ita multo post gubernator Scipioni ait — Mercurii promontorium* (hoc est illud ab oriente Carthaginis prom.) *se cernere; si iubeat eo dirigi, iam in portu fore omnem classem.* (Sunt autem eo in littore loca appulsui nauium idonea sub Aquilariam: v. *Shaw* p. 158.) *Scipio — dare vela et alium infra* (propius ad Carthaginem) *nauibus accessum petere iubet. Vento eodem ferebantur, — vbi illuxit, ventus idem coortus, nebula disiecta, aperuit omnia Africae littora* (eundem adeo cursum per noctem tenuerant, versus interiorem sinum, in cuius recessu Carthago sita.) *Scipio, quod esset proximum Promontorium percunctatus, quum Pulchri promontorium id vocari audisset, placet omen, inquit, huc dirigite naues. Eo classis decurrit: copiae omnes in terram expositae sunt.* — (c. 28.) *Expositis copiis Romani castra in proximis tumulis metantur. — Postero die — iam Scipio classe Vticam missa, ipse, haud ita multum progressus a mari, tumulos proximos ceperat* — (c. 29.) *vrbem etiam proximam Afrorum satis opulentam cepit* (*Male* ad *Locham* Vticae vicinam referunt, ex Appiano T. I. p. 14. nam ea serius capta. Fuere in eodem tractu, quo appulerat Scipio, *Aquilaria*, *Carpi*, *Misua*.) Paullo post c. 34. *Ad Vticam tum castra Scipio ferme*

clo.

thaginis verſus ſeptentrionem procurrentem illud ſpectare; vltra quod verſus orientem Byzacena regio in campos fertiliſſimos patebat. Vt ab horum locorum aditu Romanos interdicerent, cauſſae eſſe potuere plures: forte ſociorum fidem habebant ſuſpectam, quorum animos auaritia Carthaginienſium publice et priuatim ſaepe a rep. abalienauit; vnam ipſe Polybius memorat cauſſam: ne vbertatem ſoli ſummam cognoſcerent *r*). Ita vero nec minus coloniae ac ſocii excluſi fuere a commerciis cum externis populis, et neceſſitas iis impoſita, vt a ſolis Poenis emerent, vtque Poenis ſolis ius eſſet mercatum per ſociorum vrbes habendi. Adeo nec ſagacitas illa, in neceſſitate huiusmodi mercatus coloniis aut ſociis denuntianda, recentiorum demum ingeniorum felicitati adſcribi poteſt.

Porro

clↃ. *paſſus ab vrbe habebat; translata a mari, vbi paucos dies ſtatiua coniuncta claſſi fuerant.* Omiſerat Liuius monere, Scipionem excercitum duxiſſe terreſtri itinere per mediam terram ita vt Carthaginem a tergo circumiret, claſſe interea praeter eandem vrbem vecta. Appianus p. 13. *Toll.* multo minus ſubtiliter in his eſt verſatus. Nuper vidimus doctiſſimum auctorem libelli de coloniarum veterum conditione (*de l'Etat et du Sort des Colonies des anc. Peuples* p. 38.) *Promontorium Pulchrum* in *Porto Farino* quaerere. qui portus Promontorio *Zibib* ſ. Apollinis ſubiectus eſt. Enimuero hoc *Apollinis* Prom. ab occidente Carthaginis eſſe, non magis dubitari poteſt, quam ab oriente eſſe *Mercurii* illud, quod paullo ante diximus. Ceterum cum apud Liuium *Pulchri* Promontorium ſit, ſuſpicamur, nomen ab Appio Pulchro ductum eſſe, qui forte ibi cum claſſe fuerat.

r) Polyb. I. c. c. 41. *διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι γινώσκειν αὐτοὺς ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μήτε τοὺς κατὰ τὴν Βυσσάτιν, μήτε τοὺς*

Porro occurrit animo, fi quis eum intendat ftatim illud, quod ex Liuio non conftare poterat *Romanos iam tum mercaturam maritimam exercuiffe* eorumque naues Africae littora adiiffe. Nifi forte id tum primum a Romanis tentatum effe crederi malimus *s*).

Quod, *hoftium. vi coacti* Romani ne de curfu deflecterent ad ea Africae loca, verendum erat: refpicere inprimis videtur Etrufcos, cum quibus perpetua fere bella Romanis erant: vt adeo nauium in mari occurfus non infrequens forte effet. Ad rem facram tandem faciendam quae neceffaria peti poffent, fuere inprimis victimae. Obferuanda autem eft Romanorum religio ac pietas in curandis etiam per nauigationis incerta facris ac caerimoniis.

II. Porro quae fequuntur, ad eos fpectare putanda funt, qui citra Promontorium loca adierint, quae accedere mercandi cauffa licet: in ipfo illo

κατὰ τὴν μικρὰν Σύρτιν τόπους, ἃ δὴ καλοῦσιν Ἐμπόρια, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας. Ita interpungendus locus. Male accipiunt: *quae propter foli vbertatem vocant Emporia.* Immo vero loca illa, Emporia dicta, noluere Poeni a Romanis cognofci propter foli vbertatem. Paullo ante *μακραῖς ναυσὶν* ex Polybii interpretatione ponitur. In foedere non de bellicis nauibus, fed omnino de nauigiis vniuerfe memoratur.

s) Admodum ieiuna vel fic eft I. Fr. Gronouii difputatio adv. Salmaf. ad calc. lib. de Pec. vet. p. 583. fq. Qui miraculum rei naualis intra paucos annos conftitutae a Romanis ad miraculum augere voluere, ante b. Punici I. tempora Romanos omnino a re maritima abftinuiffe tradidere. Saltem dicendum erat, a triremium fabrica eos fe cohibuiffe.

illo finu, in cuius intimo receffu Carthago fita erat *t*): *qui ad mercaturam venerint, vectigal nullum pendunto, extra quam ad praeconis aut fcribae mercedem; quicquid autem hifce praefentibus fuerit venditum, publica fide venditori debetor; quod quidem in Africa aut Sardinia fuerit venditum. Sin quis Romanorum in eam Siciliae partem venerit, quae imperio Carthaginienfium paret, iure aequo Romani in omnibus vtuntor.*

Scilicet mercis, quam afferebant Romani mercatores *u*), priuatim vendendae ius et facultas nulla erat; fed quicquid venderetur, publice vendendum erat, praecone et fcriba praefente. Simili modo mercatum exterorum circumfcribi in multis Indiae emporiis nouimus. Quod fi publica fide debetur id, quod publice venditum fuerit: facile intelligitur, in iis, quae priuatim vendita erant, exigendi debiti et perfequendi ius et facultatem fuiffe nullam. De emtione nihil cautum: nam haec ad Poenorum vtilitatem tota per fe erat comparata. Obferuetur et illa Poenorum prudentia, quod interiores terras adire noluere Romanos mercatores; fed ex iis terris merces fua opera advectas ipfi vendidere Poeni Romanis, et ab iis emtas merces per Afrorum fora pretio, quod ipfi ftatuebant, venditarunt. Verum circumfcriptum illud

 vendendi

t) Dura oratio eft, quis neget, etiam in ceteris nonnullis. Sed in tam prifco monumento quis fermonis afperitatem miretur!

u) Quae res eae fuerint, quas Romani in mercatum apportare poffent, non inuenimus memoratum. Frumento ipfa Africa abundabat. An coria? lanae? vina? lina? far?

vendendi ius ad Africam (h. e. agrum Carthaginienſem, vt ipſe Polybius interpretatur *x*) et vt ex altero foedere, ſi comparetur, intelligi poteſt) et Sardiniam ſolam ſpectauit; in Siciliae vrbibus, quae in Poenorum ditione erant, liberius ius fuit, ita vt eodem cum Poenis iure vterentur Romani *y*). Quid Poenos adduxerit, vt maiorem in hac inſula mercatus libertatem permitterent, num quod Italiae vicina erat, an quod aliae erant Graecorum ciuitates in Sicilia, quas adire poterant Romani mercatores, ſi minus liberaliter haberentur a Poenis, nunc quidem vix coniectando aſſequi licet.

III. *Carthaginienſes ne iniuriam inferunto Ardeatibus, Antiatibus, Laurentibus, Circeienſibus, Terracinenſibus, neque vlli alii e Latinis, qui ſub ditione* (Romanorum) *erunt. Quae non ſub ditione erunt, etiam ab iis vrbibus*

x) c. 23. p. 284. *εἰς δὲ Καρχηδόνα καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τάδε τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λιβύης.*

y) *ἐὰν* (f. *ἐὰν δὲ*) *Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγνηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα.* ſc. *τοῖς Καρχηδονίοις, eodem iure vtuntor quo Carthaginienſes.* Ita locum accipiendum arbitramur, in quo haeſit Barbeyracius; qui ita accipere iubet, vt ſit: *eodem iure ac in Africa et Sardinia vtuntor.* Ita vero ſcriptum fuiſſet, *ὅσαγ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν Σαρδοῖ πραχθῇ ἢ ἐν Σικελίᾳ*: otioſa eſſent reliqua omnia. Quae in ſequ. c. 23. a Polybio ſubiiciuntur, ad declarandum id, cuius cauſſa omnem hanc diſputationem ingreſſus erat, ſpectant: vid. c. 26. At verum verborum ſenſum ſatis declarant ea, quae in altero foedere diſertius perſcripta videbimus: *ἐν Σικελίᾳ, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, — πάντα καὶ ποιείτω* (Romanus) *ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ* (Carthaginienſi) *ἔξεστιν.* (atqui hoc eſt *ius aequum, πάντα τὰ ἴσα*) *ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ῥώμῃ.*

bus abstinento; si tamen ceperint, Romanis sine noxa vlla reddunto. Castellum vllum in Latino agro ne extruunto. Si infestis armis terram ingressi fuerint, in ea ne pernoctanto.

Accurate in his cauent et prouident Romani, ne Poeni in Latio, intra Romanorum ditionem, considere possint; Mercatum autem in iis locis facere, forum habere, mari terraque vrbes circumire liberum Poenis relictum. E sociis Latinis nominatim appositi, qui maritimam oram incolebant. Extrema verba eo referenda sunt, quod saepe factum legimus, vt iniuriis acceptis siue in mari a praedonibus, siue in terra, vel fraude emtorum et insidiis, vel vi publica priuataue, si publice satisfactum non esset, agros praedarentur: hoc igitur in iis Latii terris, quae sub Romanorum ditione non sunt, adeoque nec in societate, facere licet Poenis escensione facta, modo ne loca capta sibi retineant aut praesidiis impositis pedem in Latio figant. De Latio autem, nec de Italia, memoratur: quia Romanorum imperium angustis illis finibus eo tempore continebatur. *z*). Inter Latinos socios iam tum fuisse nonnullos iniquo foedere, ita vt sub ditione essent *a*), cum aliunde non constet, ex hoc foedere discimus.

Ceterum in eo foedere mirationem facere possunt haec: *quod non aeque sibi Romani prospiciunt, in circumscribendo mercatu Poenorum, qui ad vrbem Romam*

z) vt ipse Polyb. monet. p. 284.

a) ὑπήκοοι.

mam merces adueherent. Iis ne liber omnino fuit commeatus? vt Romanis in Siciliae vrbibus, quae sub Poenorum ditione erant? id quod altero foedere disertius enuntiatum est. Nam probabile haud fit, licuisse Romanis, sibi ipsis merces ex Africa petere, Carthaginiensibus ab aditu Tiberis exclusis. Quod si tum primum tentata res est a Romanis: vt ipsi prouentum agrorum in Africam transportarent, quum adhuc Etrusci forum in vrbe Roma habuissent: suspicio esse possit, Poenos omnino adhuc parum frequentasse Tiberis ostia. Sed probabilius fit prius illud, quod posuimus: nihil de Poenorum nauigatione in foedere esse memoratum, cum iam antea more et vsu illa esset constituta, in foedere autem perscriberentur tantum ea, quae noua sancirentur. Promiscua adeo Etruscorum et Poenorum fuere in vrbe Roma fora et commercia. Forte Etruscorum et Poenorum ea de re fuere pactiones. Neque id statuendum est, Poenis Latii littora adire hoc demum foedere esse permissum; immo vero dudum fieri solitus accessus ille nauium Carthaginiensium coercitus nunc est et circumscriptus certis legibus.

Ad *alterum* foedus festinabamus. Sed ecce sufflaminat impetum pompa ducta. *Templa patent auresque* — iungamus vota precesque publice priuatimque pacemque et felicitatem generis humani a deo precemur. PP. in Georgia Augusta Kal. Iul. cIↃ IↃ CC LXXX.

IV.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
CHR. FR. GEORG. MEISTER D.
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXIII.
IN A. D. XVIII. SEPTEMB. MDCCLXXX.

RITE INDICIT.

Foedera Carthaginienſium cum Romanis ſuper nauigatione et mercatura facta illuſtrantur.

Commentatio poſterior.

Incolumi rep. noſtra academica, pace et tranquillitate per fines Germaniae integra et (vtinam in longum tempus) firmata, rebus florentibus, anniverſaria ſacra celebraturi quid prius antiquiusque habere poſſumus, quam vt animis omni pietatis ſenſu perfuſis et rerum proſpere fluentium cogitatione erectis tantorum bonorum fontem et auctorem grati, hilares et deuenerabundi, adoremus? Non itaque ex more et conſuetudine repeti, ſed ad officium pertinere putabimus, Ciues, quod craſtino die agen-

tur ſollennia in templo academico, quibus vt, veſtra praeſentia, Comites S. R. I. Illuſtriſſimi, Commilitones ingeniorum, natalium, ſtudiorum laude probatiſſimi, celebritatem addere velitis, humaniſſime rogamus. Vota publico nomine perſoluet ſuſcipietque brabeuta honorum, quos Ordinis medici iuſſu duobus Candidatis probatiſſimis, ISAACO GRVNO, Hamburgenſi, qui idem orationem gratiis agendis habebit, et IO. CAR. WALLBAVM, Hannouerano, impertiet Vir Experientiſſimus,

HENR. AVG. WRISBERG D.

oratione ſollenni ex ſuperiore loco habita. Memorabit ille ea, quae fauſta ac ſecunda per ſuperiorem annum academiae contigerunt, auctos Bibliothecae academicae nouarum aedium acceſſione loculos, auctas eiusdem et Muſei opes, muneribus quoque nouis cum aliorum tum viri immortaliter de nobis meriti, Georgii L. B. DE ASCH, cuius munificentiam admirabilem iam ſaepius praedicare in his ſcriptionibus obtigit.

Interea nos, quibus praefandi munus impoſitum eſt, bona cum pace veſtra abſoluemus diſputationem nuper inſtitutam de iis, quae inter Romanos et Carthaginienſes ſuper mercatura et nauigatione foedere pacta eſſe legimus.

Ad *alterum* ſubſtiteramus *foedus* V. C. 406. percuſſum: XII. annis ante Alexandri in Aſiam traiectum. Etruria in armis erat iam inde ab V. C. 398. Tarquinienſes aliquoties caeſi cum Faliſcis: Caerites eorum, quae auſi erant, mature poenitentia

cepit.

cepit. Gallorum ingens multitudo in agro Latino consederat: ipsi Latini obsequium detrectabant: quos vt terrore tenerent, cum fides non tenuisset, extendere omnes imperii vires Senatui placuit, X legiones scriptae *a*). Inter haec Liuius: *Mare infestum classibus Graecorum erat, oraque littoris Antiatis, Laurensque tractus, et Tiberis ostia; vt praedones maritimi cum terrestribus congressi ancipiti semel praelio decertarint.* — Et anno sequente: *Graeci — Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiusque gentis, classis fuerit, nihil certi est; maxime Siciliae tyrannos fuisse crediderim.* Nec male hoc credidit Liuius; dubitari enim vix potest, Dionysii iunioris classem eam fuisse. Nam is paullo ante (V. C. 398) Syracusis eiectus in Italia circa Locros consederat, donec altero abhinc anno 407. iterum Syracusas recepit. Per decem hos annos in Locrenses multa libidinose ac crudeliter statuerat *b*); nec minus Italiae littora latrociniis infesta fecisse videtur.

Poeni interea intente agere, vt imperium Africae Siciliaeque amplificarent et firmarent, Romanis nondum ad se quicquam horum pertinere arbitrantibus *c*). Inprimis vero Hispanias sui imperii arcem, suarum opum ac copiarum robur, commer-

D 5 ciorum

a) 42.000 pedites, 3000 equites. Nam legionem quaternum millium et ducenorum peditum, equitumque trecenorum fuisse, addit Liv. VII, 25.

b) Nota res ex historiis huius temporis v. Strabo VI. p. 397. D. et al. v. Progr. de Locror. rep. II. sub f. (Opusc. T. II. p. 57.)

c) Liv. IV, 29.

ciorum cardinem, fecerant. Cum ab initio in Erythia ſeu Gadibus emporio contenti fuiſſent: Tyro ab Alexandro euerſa, in Phoenicum locum ſucceſſiſſe videntur *d*). Sed fuit Hiſpania Poenis prima exitii cauſſa; vt Aſia victa Romanis; America Hiſpanis, Oriens Luſitanis, Batauis, Britannis et Gallis. Immenſis diuitiis Carthaginem delatis et congeſtis, fortunarum inaequalitas, luxus, auaritia et omne publicae priuataeque corruptelae genus, diſciplinam, inſtituta, leges, remp. peſſumdedit.

Tyriorum opes, qui emporia condere ſatis habuerant, vbique a barbaris oppreſſas Poeni viderant. Quid ipſi? praeſidiis occupare loca, oppida muris cingere, ciues ac ſocios in colonias educere, ſatius eſſe viſum eſt. Traxit ea res vel inuitos ad arma. Milites alere neceſſe fuit. Cum ciues ad ſupplementa deficerent, *mercede conducere milites coepere e*). Ita vno ſatu ſeges malorum prouenit. Nec alia res noſtra ac ſuperiore aetate mercatorum ſocietates, per Aſiae et Africae littora et inſulas eadem conſilia ſequutas, opibus exhauſit. Scilicet ea

d) cf. La Croix p. 50 ſq.

e) Mercede conducere milites Poenis ſollenne fuit; primum id in bello cum Timoleonte factum volunt, adeoque circa Ol. 109, 1. a. C. 344, V. C. 410. ſed falſo; nam ſaepius iam ante id tempus Poeni mercenario milite in Sicilia conflixere; vide v. c. Diodor. XIII, 80. et tanquam perpetuo Poenorum more et vſu receptum illud memorat Polyb. I. 67. Si tamen coniecturae locus eſt, Hiſpania demum occupata, et metallis inuentis. conſilium illud maxime ſequutos eos eſſe arbitramur. cf. Diodor. V, 38. Copias tamen nauales ſemper ex ſociis conſcripſiſſe videntur, quod et Romanos ſequutos eſſe nouimus.

ea communis eſt mortalium ſors, vt rebus ſecundis cupiditate abrepti res praecipites dent, mox vt ea, quae medendis malis remedia prudentia repererit, noua mala inducant, quibus antea carebant. Qui maiora pro ſorte ſua appetunt, qui imperia ac regna ſeu vi ſeu conſilio aſtuto ſibi parant, regniue fines latius extendunt: vt vi parta tueantur, non niſi aliis violenter factis ac deſtinatis graſſari poſſunt. Ita per vtramque Indiam ab Europaeis imperia exercentur, quibus nulla barbarorum crudelitas et atrocitas comparari poteſt. Grauia porro bella in Sicilia cum Dionyſio ſeniore Poeni geſſerant, fortuna varia. Cum *Etruſcis* foedera fuiſſe et pacta conventa *de rebus importandis, de non inferendis iniuriis et de ſocietate*, ex Ariſtotele nouimus *f*): nec ab Italiae acceſſu eos abſtinuiſſe, id ſaltem docet, quod ſub V. C. 375 commemoratum legimus, eos Vibonem Valentiam ſeu Hipponem, in extrema Italia, reduxiſſe exules *g*).

Inter haec adeo, cum communis eſſet Romanorum et Poenorum metus a Dionyſio, cumque a praedonibus infeſtaretur Italiae littus, Latinorum autem defectio, ne in agrum ſuum aduenas illi acciperent, ſollicitudinem faceret: renouatum foedus inter

f) Ariſtot. de Rep. III, 9. (6) *εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας.*

g) Diod. XV, 24. XIV, 107. Hipponem Dionyſius ſenior diripuerat: qui idem Agyllam ſ. Caere claſſe adortus templum opulentum Leucotheae ſpoliarat V. C. 368. Diod. XV, 14. Ariſtot. Oecon. II, p. 506. B. du Val.

inter Romanos et Poenos, inque eo adeo nouae adiectae conditiones sunt pro temporum illorum rationibus. Videntur Poeni priores adiisse Romanos *h*).

Comprehensi hoc foedere a Carthaginiensibus *Tyrii*, in quorum extrema tempora haec incidunt, et Vticenses cum eorum sociis. Inter Tyrios et Carthaginienses mutua fuisse rerum commercia nemo dubitet *i*). Vticenses iam ante Carthaginem conditam ea loca insederant; Postea in societatem pertractis tandem obsequii necessitas imposita *k*), etsi meliore, quam ceteri, conditione fuisse videntur.

I. Promontorio Pulchro antea pro termino nauigationis constituto adduntur nunc *Mastia* et *Tarseium l*). Cum antea vltra eum terminum nauigare vetiti

h) Liv. VII, 27. — *et cum Carthaginiensibus legatis Romae foedus ictum, quum amicitiam ac societatem petentes venissent.*

i) cf. Liv. XXXIV, 61. vbi *Tyrus et alia emporia, in quae frequentes commeant* Carthaginienses.

k) Praesidium Punicum habuisse leguntur ap. Diod. Exc. T. II. p. 567. Wess. Appian. T I. p. 68. Forte etiam belli iure id factum erat, cf. Polyb. I, 88. Detestabilis illa bellorum necessitas, quae coegit tributis atterere socios, inter ceteros socios et foederatos etiam Vticenses adeo animis a Metropoli abalienauit, vt primum bello mercenariorum statim accederent, postea vt Romanis se dederent, quae res excidium Carthagini maturauit. Polyb. T. II. p. 803. in Exc. Iniurias coloniis et foederatis illatas grauissime exposuit idem lib. I, c. 72.

l) *τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου*, Μαστίας, Ταρσηΐου *μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα* Ῥωμαίους, *μηδὲ ἐμπορεύεσθαι, μηδὲ πόλιν κτίζειν*:

vetiti essent Romani: nunc disertius declaratum: *ne praedas agerent, nec mercatum facerent, nec vrbem vllam conderent.*

II.

κτίζειν: et ipse Polyb. pr. c. 24. πρόσκειται δὲ καὶ τῷ καλῷ ἀκρωτηρίῳ Μαστία, Ταρσήϊον, ὧν ἐκτὸς etc. quod male accipiunt, etiam Iac. Gronov. *cui adiacent.* Immo vero: *accedunt in hoc foedere. Mastiae* et *Tarseii* situs obscurus sane est, non tam per se, quam ad huius loci rationes. Nam eius nominis vrbes ac populos Hispaniae extremi Occidentis versus fretum Herculeum fuisse, dubitari nequit. v. inpr. Auienus in ora marit. v. 422 sq. vbi et vrbs Massiena 452. Apud Steph. Byz. in Μαστιανοί; ἔθος πρὸς ταῖς Ἡρακλείαις στήλαις. Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ. Εἴρηται δὲ ἀπὸ Μαστίας πόλεως. (v. id. in Ἰβηρίαι et Constantin. Porphyr. de adm. Imp. c. 22. Banduri T. II. p. 76. Imp. Orient. Videtur vrbs esse eadem, quae paullo ante in Stephano Μασσία, χώρα ἀποκειμένη (attributa) τοῖς Ταρτησσίοις. Et Μαινόβωρα πόλις Μαστιηνῶν. In Constantino Porphyrog. (extat quoque Excerptum ap. Hudf. Geogr. min. ad calc. T. IV. p. 40.) Μαστηνοὶ in Hispania inter *Tartessios*, *Elbysinos et Calpinos* memorantur. Mirum tamen, quod Steph. Byz. in Ἐλβέστιοι. ἔθνος Λιβύης. Φίλιστος ή. περὶ δὲ τοὺς Λίβυας ἐκτὸς Εὐρώπης Ἐλβέστιοι καὶ Μαστιηνοί. Nisi leg. ἔθνος Ἰβηρίας -- Ἑκαταῖος Εὐρώπῃ. Iam Ταρσήϊον ap. Steph. πόλις πρὸς ταῖς Ἡρακλείαις στήλαις. Πολύβιος τρίτῳ. Respexit adeo hunc ipsum locum. Inf. III, 33. vbi milites ab Annibale ex Hispania in Africam et ex hac in Hispaniam traiectos narrat, qui in Africam transiere, sunt Θερσῖται (f. Ταρσηῖται) Μαστιανοί, ὀρεῖται Ἴβηρες (an Ὀρητανοί, Ἴβηρες?) Ὀλκάδες. (Ὀλκάδες ap. Steph.) Secundum haec Romanis libera esset nauigatio per totam Africam vsque ad Gades et hinc in Hispaniae ora citra Malacam; quod per se parum sit probabile, cum versus Orientem non vltra proximum a Carthagine promontorium Romanos euagari vellent; et quam suspiciosi fuerint Poeni, notum est vel ex eo, quod peregrinos, qui ad Columnas Herculis naue accedere auderent, mari mersisse narrantur; (Strabo XVII. p. 1154.

II. *Si in Latio vrbem aliquam Carthaginienses ceperint, quae sub ditione Romanorum non erit: praedam et captiuos ipsi habento, vrbem reddunto m).*

III. *Si qui Carthaginiensium aliquos ceperint, quibuscum foedere scripto iuncti sunt Romani, qui tamen sub Romanorum imperio non erunt: hos in populi Romani portus ne deducunto; si quis erit deductus et manum Romanus iniecerit, liber esto. Eodem iure et Romani tenentor n).* Barbeyracius praeclare haec illustrauit,

1154. C.) tum cur non scriptum simpliciter, per totam Africam et partem Hispaniae? cur in Hispania ignobiles istae vrbes pro finibus constitutae? nec aliunde constat, Romanos Gades iam tum nauibus adiisse; et si adiissent, quam parum expectandum, vt extra illud in Oceano Atlantico praedarentur! Id curae scilicet Poenis fuit, modo vt intactae essent interiores Africae et Europae orae! Bochartum, qui adeo Tarsum in Tarseio quaerit, Phaleg. III, 7 haec concoquere potuisse non miramur, quippe qui persuadere sibi potuit, iam Mosis tempore extra Herculis columnas nobilem fuisse Phoenicum coloniam. Probabilius itaque est, fuisse Mastiam et Tarseium vrbes vicinas Carthagini ab occidente, quarum nomina impertita mox sunt coloniis Hispaniae, ex more communi Sidoniorum, Tyriorum et Poenorum non minus quam aliorum populorum. Vrbes illas postea e notitia hominum abiisse, si quis miretur, cogitet, quam ingens vrbium multitudo per Africam interierit. Nec tamen cum viro doctissimo de S. Cruce p. 38 asseuerare audeamus, *Mastiam esse le Cap Blanc, Tarseium le Cap Serra;* quod sine omni auctoritate pronuntiatur.

m) In priore foedere: Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον. Exciderit ne hoc, vt Romanis tradendae sint, an omnino relinquendae a Poenis sint vrbes, nec in ditione sua retinendae, non definiri potest.

n) ὡσαύτως δὲ μηδ' οἱ Ῥωμαῖοι ποιείτωσαν. *pariter nec Romani id faciunto,* vt, si quem e populo cum Poenis foedere

ſtrauit, tria populorum genera, reſpectu ad Romanos habito, conſtituendo: aut enim illi ſocii Romanorum ſunt; ii vero ab omni Poenorum iniuria intacti et tuti praeſtantur, vi ipſius foederis; aut ſunt populi in Latio, qui ſui iuris ſunt, nec in ditione a Romanis habentur: horum ſi quam vrbem ceperint, praedam et captiuos ipſi habento, vrbes reddunto; quod iam priore foedere ſancitum, ne Poenis aliquam agri Latini partem inſidere liceret; aut ſunt foederati Romanorum, ſed nullo imperii iure obnoxii: ex his captiuos in portus Romanos abductos liberare ius eſto Romanis. Recordandum eſt illorum temporum more captos homines pro mancipiis vendi: hinc eſcenſiones in littus; praedationes, latrocinia. Quod nunc Europaei in Africa faciunt, vt multis modis ſeruitia inde parent: hoc fecere Phoenices, Poeni et alii, per littora maris mediterranei; *abducebant Poeni ex Europa homines in Africam.* Tanta rerum eſt viciſſitudo! Redeunt ceteroqui ea, quae in foedere ſcripta recitauimus, fere eodem, quo ea foederum noſtrorum capita, in quibus perſcriptum eſt: captas naues eorum, quibuscum ſocietas et amicitia nulla eſt, in portus noſtros adducere licere; ſociorum contra non licere; tempeſtate

foedere iuncto ceperint, in Carthaginienſium portus deducant. Hunc loci ſenſum ratio grammatica et ſenſus fatentur. Minus bene Barbeyrac. accepit l. c. p. 222 Conueniunt fere cum ſupra dictis ea, quae in recentioribus foederibus conuenta legimus, v. c. inter Britanniam et R[illegible]ſſiam a. 1734. (v. *Chev. d'Eon Loiſirs* T. V. p. 329.) vt ex naualibus copiis naue in portum ſubducta reddantur amicis iI, qui ex eorum ſunt ditione.

tempeſtate vexante naues eas in portum admitti, ſed in paucarum horarum ſpatium *o*).

IV. *Si ex aliqua regione, quae ſub Carthaginienſium imperio eſt, Romanus aquam commeatusue ſumſerit: cum his commeatibus ne cuiquam iniuriam facito eorum, cum quibus pax et amicitia eſt Carthaginienſibus.*

V. Caput foederis quod ſequitur obſcurum et ambiguum eſt, cum et lacuna in verbis ſit et verborum iunctura ſit varia et multiplex, vndique tamen impedita. Interea acquieſcendum in ea ſententia, *vt, ſi iniuria cuiquam ſeu Poeno ſeu Romano facta fuerit, apud iudicem vel magiſtratum is ius petat; ſin minus obtinuerit: publica illa cenſenda ſit iniuria et armis vindicanda a republica, cui ille adſcriptus fuerit p*).

VI.

o) v. Pactionem inter Gallos et Britannos de nauigatione et commerciis Vltraiect. 1713. Art. XV. XXXVI et VII. ap. *Lamberti* T. VIII. p. 85. et cum Belgii foederati Ordinib. arr. XIII. p. 146. Hiſpaniae et Britann. de 1667. quae pactio pro fundo ac formula aliorum foederum conditionibus adhiberi coepit.

p) .... *ποιείτω. εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γιγνέσθω τὸ ἀδίκημα.* Videri poteſt ad illud caput ſuperioris foederis pertinere, quo, ne quis priuatim mercetur, interdictum eſt; *ſin factum fuerit, ne exigito vi priuata debitum;* (ſed ad iudicem deferat) *ſin factum fuerit, publica ea erit iniuria.* Grotius de Iure b. et p. lib. II, 21, 6. not. 9. iubet iungere: *εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μ.* quem ſequitur Barbeyracius, ita vt plura ſuppleat: *ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω. εἰ δὲ μὴ,* i. *ſi quis* (ſeu Romanus ſeu Poenus) *ſecus fecerit,* (is cui iniuria facta fuerit) *ius ſuum priuato iudicio perſequatur; ſi quis hoc fecerit* (nec is ius ſuum obtinuerit) *publica eſto iniuria* (ſc. populi eius, apud quem ius ſuum conſequi non potuit). Duriſſimam eſſe orationem facile ſentias. Quod

ad

VI. *In Sardinia et Africa neque quisquam Romanorum negotiator, neque vrbem condito*, (neque eo appellito) *q*) *nisi commeatus accipiendi caussa aut nauis reficiendae; si tamen tempestas detulerit, intra dies quinque excedito.* Superioris foederis caput agnoscimus hactenus noua lege sancitum, vt, cum in Sardinia et in Africa adsumto praecone et scriba mercari antea liceret, nunc ab vtriusque prouinciae aditu interdicatur Romanis. Adeo mutatus erat rerum status. De Sardinia aliunde nouimus, ponto submersos esse aduenas, qui adiissent *r*). De Africa dubitari posset *s*): enimuero statim in sequenti capite manifestum erit, ad solam vrbem Carthaginem omnem negotiatorum exterorum turbam fuisse confluere

ad ipsam rem: melius prouisum est in recentiorum foederum sponsionibus, vt ne, si qua talis iniuria inciderit, publica pax turbetur, aut iniuriae iniuriis vindicentur, verum vt missis vltro citroque idoneis viris componantur res: *Nec guerra ob id fieri vel moueri debet, sed per Principes vnius vel alterius partis attentata ipsa debite reparabuntur et in priorem statum reponentur;* cap XXVIII. *Tractatus Pacis et Commerc. inter Henric. VII. R. Angl. et Philippum Archid. Austr. 1495. Tr. Nauigat. et Commerc. inter Gall. et Britann. 1713. Vltraiecti* art. XXXVIII. ap. *Lamberti* Tom. VIII. p. 90. *cum Belgis foed.* art. XXXII. ibid. p. 150.

q) excidit hoc, si quid recte percipimus. Sic sup. foedere: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους etc.

r) ap. Strabon. XVII. p. 1154. C.

s) videri potest καὶ Λιβύῃ additum a male sedulo, qui in priore foedere vtrumque iungi viderat. Si tamen verum est, ea Libya est, quae vltra Tarseium et Mastiam sita erat. Sed potius abesse iubebo.

fluere coactam. Adeo occaecauerat animos auaritia, vt ciues Carthaginienses ad se et suam ciuitatem omnem quaestum, omne ex negotiatione et mercatu commodum raperent, vt nec vrbes in vicinis locis socias a peregrinis adiri vellent.

VII. *In Sicilia* tandem, *quae quidem in Carthaginiensium ditione est, item Carthagine, omnia Romanus facito, vendito, quae ciui licebit t*): *idem Romae Carthaginiensi ius esto.* In Sicilia adeo omnia liberioris iuris, vt in priore foedere; nunc accessit eadem negotiandi libertas in ipsa Carthagine.

Tertio foedus renouatum V. C. 448. *u*) iisdem, vt probabile sit, conditionibus; etsi res Polybium fugisse videtur. Carthaginienses in summum discrimen ab Agathocle adducti, eius discessu ex Africa vix respirare coeperant eo anno: attritis itaque in Africa et Sicilia rebus, videntur sociorum studia in se et animos firmasse.

Quarto, aut ex Polybiana ratione, tertio, foedus inter Poenos et Romanos sancitum tempore Pyrrhi in Italiam traiectus *x*): neque caussas inuestigare

t) haec erant in superiore foedere: *ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα.*

u) Ita Liv. IX, 43. diserte, P. Cornelio Aruina Q. Marcio Tremulo Coss. *et cum Carthaginiensibus eodem a. foedus tertio renouatum; legatisque eorum, qui ad id venerant, comiter munera missa.*

x) Polyb. III, 25. *κατὰ τὴν Πύῤῥου διάβασιν.* Pyrrhus traiecit Tarentum V. C. 473. Foedus tamen sub id demum tempus pactum esse videtur, cum Pyrrhus in Siciliam vocatus esset: adeoque sub a. V. C. 476. a. C. 278.

ſtigare difficile eſt: imminebat ille Siciliae, cum belli in Italia ſucceſſus votis haud reſponderet, Siculi autem, inteſtinis diſcordiis et Poenorum armis attriti, eum ad ſe vocaſſent. Seruatae in hoc foedere conditiones priſtinae; adiectae hae:

I. *Si ſocietatem cum Pyrrho alteruter populus foedere perſcripto inierit: foederis legibus vterque caueto, vt ſi alterutrius* (Romanorum et Carthaginienſium) *ditionem hoſtis* (externus) *inuaſerit, inuicem ſibi opem ferre liceat.* Quo ipſo adeo caueri debebat, ne, pace cum Romanis facta, Poenos armis peteret Pyrrhus. Praeclara cum prudentia ſcripta foederis lex, cuius exempla plura ſunt in recentioribus foederibus.

II. *Vtriutri autem opus auxilio habuerint, naues a Carthaginienſibus praebentor, et ad iter et ad praelium; ſtipendia ſuis vtrique danto.* Perperam haec accepta a viris doctis ita ſunt, vt nullas omnino naves Romanis fuiſſe tum putarent: cum tamen ipſi illi bello, quod cum Tarentinis geſtum, facta navibus Romanis iniuria cauſſam dederit, et Antiatum naues abactae et in naualia Romae ſubductae, partim incenſae, roſtris in foro fixis, iam ſub a. 417. memoratae ſint.

III. *Carthaginienſes etiam claſſe, ſi opus fuerit, auxilium ferunto. Socios nauales inuitos nemo nauibus exire cogito:* ſc. ad militiam terreſtrem obeundam.

 Similia

278. Idem ex rerum narratarum ordine in Liuii Epit. lib. XIII. intelligitur: *Iterum aduerſus Pyrrhum dubio euentu pugnatum eſt. Cum Carthaginienſibus quartum foedus renouatum eſt.*

Similia interdum foederibus recentioribus pacta esse, ex rerum gestarum memoria facile repetas.

Non satis constat, sitne ad tempus ante foedus percussum referendum, an iam facto foedere sequutum sit, quod a Iustino narratur: missum a Poenis auxilium cum CXX nauibus fuisse a Romanis remissum; si tamen verum est, quod Valerius Maximus in eadem re subiicit, superbe a Romanis esse responsum, pop. R. bella suscipere solere, quae suo milite gerere posset: serius missa auxilia esse necesse est, cum aut Romani iam satis fiderent viribus suis, aut iam refrixisset gratia inter vtrumque populum; quandoquidem eodem illo bello cum Pyrrho gesto prima dissidiorum semina sparsa esse intelligi potest *y*). Poeni clam id agebant, vt Pyrrhus in Italia detentus attereretur viribus, nec in Siciliam traiiceret. Manifestiores etiam odii caussae paullo post in arce Tarentina occupanda apparuere sub a. 482. a. C. 272. *z*).

Iusiurandum, quo foedera sancita fuerint, addit Polybius *a*); sed ad caussam nostram ea res nihil facit: vti nec de reliquis Poenorum cum Romanis pactionibus nunc laborabimus. Vt ne tamen desiderari aliquid possit, quo consiliorum vtriusque populi ad nauigationem et mercaturam spectantium rationes patefiant, ex iis, quae postea pacta conventa

y) cf. Iustin. XVIII, 2. Valer. Max. III, 7, 10.

z) Bene has exposuit Freinshem. in Suppl. Liv. XIV, 44. 46. *Suppl. au Corps dipl.* T. I. p. 293.

a) Polyb. l. c. c. 25.

venta sunt, . ea seligamus, quae proposito nostro consentanea sunt.

Igitur bello primo Punico id actum a Romanis, *vt Poenos Sicilia excluderent*, mox altero, *vt omni mari mediterraneo. Nec* tamen *ipsi Romani in eorum locum successisse* videri possunt; nam nec maritimis opibus magis, quam terrestribus copiis imperii robur inesse voluere; maritimorum autem negotiorum libertatem potius ciuibus reliquerunt et sociis, quam vlli magnopere curae habuere. Habetur hoc inter praecipua sagacitatis ac prudentiae huius saeculi argumenta; quod primum intellectum est, ab imperio maritimo Europae principatum pendere, regnorum neruos ac robur mercatura et nauigatione contineri, classibus et copiis nauticis vt quisque populus sit instructissimus, ita etiam ad ipsum continentem reuerentia maiestatis suae, interdum etiam metu, continendum plurimum virium habere. Enimuero Romani sua per tot aetates experientia exploratum habebant, *non magis diuturnas ac perpetuas esse opes maritimas quam reliqua humana;* virtuti bellicae cedere omnia, etsi nec ipsa quicquam facere possit diuturnum, nec ipsi successui diu superstes esse. Vt taceamus florentissima commercia Tyri maritima ab exercitu terrestri Alexandri euersa et profligata; vt nec attingamus alia externa exempla: ipsi Romani ab omni nauigationis studio alieni Etruscos et Poenos maritimis opibus validissimos fregerant et perdomuerant; et Etruscos quidem saepe mirati sumus in bellis cum Romanis nusquam legi virium aliquid, seu comparandis seu reparan-

dis opibus, ex re maritima habuiſſe; Poenos autem maris imperium tenentes, claſſibus inſtructiſſimis valentes, Romani recentibus claſſibus mari ſuperarunt; nauium regendarum peritia Poenis relicta, ipſi pedeſtrem pugnam in nauale inferentes praelium, et cominus tanquam in continenti e naui pugnantes; mox quotannis in Siciliam et Africam exercitu pedeſtri miſſo adeo fregere Poenorum opes, vt victos ſe faterentur. Hoc idem ſequuti ſunt in bello Annibalico et in bello nouiſſimo, vt pedeſtri exercitu in Africam traiicerent. Etſi itaque Poeni claſſe et re maritima ſuperiores eſſent, Romani tamen multis praeliis eos profligarunt, prouinciis externis exuerunt, tandem cum imperio vniuerſam remp. Poenorum euerterunt: adeo *virtus et bellandi peritia praevaluit opibus maritimis.* Nec tamen Poenis prudentia aut mens aut animus defuit. Nullum facile eſt aut inuentum aut commentum aut conſilium, quod noſtrae Europae auaritia atque auiditas inexſatiabilis excogitauit, quod non Carthago iam olim adhibuiſſe reperiatur, vt ſtudia nauigationis aleret, opes ſibi ſoli pararet, aliorum lucro inhiantium cupiditatem aut reprimeret aut eluderet, emporia opportuniſſima, munitiſſima, inſtructiſſima haberet; vna defuit virtus, quae nulli facile populo in ſimili fortuna adfuit, moderatio. Et haec cognoſcere et declarare poſſumus, cum ex Poenorum hiſtoriis vix exigua aliqua fragmenta ſuperſint. Quam vellemus vnam Carthaginienſium rerum hiſtoriam magno Romanorum ſcriptorum numero redimere! Sed redeamus ad id, vnde haec orſa eſt oratio.

Bello

Bello Punico I. confecto V. C. 512. pax his conditionibus facta, *vt Carthaginienses Sicilia et omnibus, quae inter Italiam et Siciliam sunt, insulis decederent; vtriusque populi socii ab vtroque populo tuti essent; vt neuter in alterius populi ditione aliquid imperaret, neue publice inaedificaret, nec militem conduceret, nec alterius populi socios alter populus in amicitiam reciperet; vt Carthaginienses intra X. annos* cIↃcIↃCC. *talenta conferrent,* cIↃ *sine mora persoluerent; captiuos omnes vt Romanis sine pretio redderent b).*

Integra in ceteris prouinciis ac locis praeter Siciliam mansere omnia. De mercatu in Africa et aliis locis faciendo a Romanis, et de iis, quae superioribus foederibus cauta erant, nihil memoratum legimus. Videtur tamen parum probabile, seu tacito seu publico consensu ea sublata esse et abolita.

Postea bello cum mercenariis finito a Carthaginiensibus postulatum a. V. C. 516. *vt Sardinia quoque decederent* et ad compensandas impensas in apparatum belli, quod, etsi nulla idonea de caussa in se susceptum, Poeni tot calamitatibus fracti deprecabantur, factas alia cIↃCC talenta soluerent. Nihil superbius vnquam factum legimus. Haec iniuria et iniquissima perfidia Romanorum, si quid aliud, valere debuit ad belli Punici II. incendia conflanda; satis enim manifestum erat, si vel maxime se intra Africae limites Poeni continerent, a cupiditate huius populi parum tutos se fore. Sardi cum in Romanorum

b) Polyb. III, 27. cf. I, 63. Alios ap. Barbeyrac. l. c. p. 310 sqq.

norum ditionem detrudi se aegre ferrent: ortum bellum atrox, ingenti cum Sardorum internecione; vnde *Sardi venales.*

Sub initium quidem belli cum mercenariis aequiores se praebuerant Romani. Permissum ab iis fuerat, vt ad hoc solum bellum militem Italum mercede conducerent, quod ex foederis legibus non debebatur. Missi etiam a Romanis, qui pacem inter Poenos et Afros rebelles componerent; nec receptae ab iis ciuitates Africae, quae sub Romanorum imperio se futuras dixerant *c*). Interea mercatores ex Italia in Africam nauigabant et commeatum hostibus comportabant: *hos Carthaginienses in suos portus deduxere iamque prope D. id genus homines carceribus inclusos tenebant.* Iure factum quis dubitet? iure quoque nostrorum populorum maritimorum communi, foederibus quoque firmato. Romani tamen succensere et tanquam de iniuria facta conqueri. Missi legati, qui vt redderentur postularent. Carthaginienses temporibus cedendum esse rati remisere. Vetitum inde ab Senatu, *ne ad hostes commearent socii, Carthaginiensibus autem vt commeatum apportare liceret d*). Cum vero, quod non expectauerant, tantarum calamitatum fluctibus emersisse viderent Poenos Romani, iniuria rem gerere maluere;

c) v. Appian. fragm. de reb. Sicul. (ed. Schweigh. p. 95. 96. de b. Pun. lib. I, p. 7. Toll. (p. 301. ed. Schweigh.) in his Vticenses. Polyb. I, 83 iidem bello tertio Punico vix orto se in Romanorum potestatem tradiderunt: v. Polyb. Exc. Legat. CXLII. To. III. p. 803. Appian. VIII, 75.

d) Polyb. III. 83.

maluere; nauigant, vt modo commemoratum eſt, in Sardiniam, et Poenis bellum denuntiant. Nec tamen vel ſic, cum Sardinia ceſſum eſſet, Romanorum ſuſpiciones dimotae aut ſublatae: nam ſub a. 521. per legatos Carthaginem miſſos conqueſti ſunt, Poenorum clandeſtinis artibus ad defectionem allici Sardos bellumque minati ſunt: ferociter reſponſum eſt a Poenis minaeque legatorum reiectae *e*).

Poeni inde ſuarum rerum praeſidium in *Hiſpania* quaerere; nec ſane ad maximas opes parandas aliud potentius et efficacius a Poenis cogitari poterat: adeo terrarum ſitus, rerum copiae, metallorum inexhauſta vis, littorum opportunitas, incolarum frequentia conducendis militibus nouo ſemper hominum prouentu propullulans, potentiae materiam praebebat. Quod cum Romanis patefactum eſſet, in omnes illi partes ſe vertere, varia tentare; tandem miſſis ad Senatum Carthaginienſium et ad Aſdrubalem legatis a. V. C. 525. pactum eſt cum Aſdrubale, vt Iberus vtriusque populi ditioni fines faceret *f*). Mox cum disiuncti Ibero interiecto ſocii Romanorum Saguntini ab Annibale armis eſſent petiti et Romani Poenorum perfidiam incuſarent, reſponſum ab his: Aſdrubalis pactionem non ratam factam a Senatu Carthaginienſi, in pacis autem foedere de ſociis vtriusque populi *qui tum eſſent*, non de iis, qui ad

e) v. Zonaras VIII. p. 401. (302.)

f) v. Polyb. II, 13. (Non ſatis exploratum eſt, an iam tum in foedere Saguntum verſus occidentem ab Ibero ſitum, exceptum fuerit. cf. Liv. XXI, 2. Appian. Hiſpan. 7. et ibi V. C. Schweigh.)

ad societatem post pacem factam accessuri essent, scriptum esse. Saguntinos autem ex hoc, non ex illo genere fuisse *g*).

Belli Punici II. qui exitus fuerit, nota res est: *fractae et euersae Poenorum opes maritimae;* naues rostratas, praeter X. triremes, habere iussi nullas; bellum iniussu pop. Romani ne gererent; vt tamen legibus suis viuerent, quas vrbes, quosque agros, quibusque finibus (in Africa) ante bellum tenuissent, tenerent *h*). Ne accisis quidem rebus his diu frui licuit. Perfidus Numida, Masinissa, ex inuidia et odiis, quibus Poeni a Romanis habebantur, crescere didicerat; is nullum iniuriis modum statuere, cumque armis vti Poenis non liceret, ipse in fines eorum incurrere, agros, oppida, castella, occupare, Romanorum animos per ea ipsa, quae Poeni conquerebantur, exacerbare *i*). Poeni, cum se infensissimi hominis libidini et arbitrio condonari viderent: alia praesidia circumspicere, cum Perseo Macedone consilia communicare, tandem aduersus pestilentem hominem arma sumere coepere: versum id ipsum in perfidiae crimen. Ita exarsit *bellum* illud *vltimum*, quod excidium attulit vrbi florentissimae non sua magis quam temporum, in quae inciderat, iniuria; nam nec prudentia et consilio Poeni, nec patientia et moderatione rebus suis defuisse videntur.

g) v. Polyb. III, 29. Liv. XXI, 18. et Appian. de reb. Punic. 67.

h) Liv. XXX, 47. Appian. VIII, 54. qui vrbibus et agro *extra fossam Punicam* cedendum fuisse ait: etiam c. 32.

i) Liv. XLII, 23.

tur. Omnino in iis bellis, quae cum Romanis gesta sunt, vel Romanis scriptoribus testibus adhibitis, *Poenos caussa, consilio, fide ac religione, superiores*, nec, nisi *fortuna*, *inferiores fuisse* apparet. Adeo per iniurias et superbiam Romanorum expetitae ab iis sunt poenae eorum, quae in alios populos, quos dominatus acerbitate vexauerant, commissa ab iis erant; etsi nec horum populorum conditio in melius est mutata; nihil enim nisi nouas Romanorum iniurias post veteres illas Poenorum sunt lucrati. Ceterum per vltima haec tempora nihil de mercatura et nauigatione actum, nec de facto aliquo adversus foedera conquestum meminimus.

Adoremus, Ciues, venerabundi numinis O. M. potentiam, libere, sed haud dubie consiliis sapientissimis iustisque cum caussis, per imperiorum et regnorum fata grassantem, et pro rerum hominumque naturis de eorum ortu et occasu statuentem. Sane quidem nos talpis caeciores homunculi arcessimus caussas modo ab his modo ab aliis rebus: nec male; videmus tamen iisdem artibus, corruptelis, flagitiis et facinoribus, quibus alii euersi fuerant, alios populos ac reges creuisse, opes imperiaque parasse; aliorum mox iniuriis et ipsa ruitura; temporibus et fortunae omnia seruire, etiam sapientiam mortalium et prudentiam. Scr. Gottingae d. XVII. Septemb. cIↃ IↃ CC LXXX.

Epime-

Epimetrum.

In hac foederum inter Romanos et Poenos factorum illuſtratione operae me haud poenitere lubenter profiteor; quam multa enim ex ipſo foedere elicita a me et expreſſa ſunt, quibus iura maritima et commerciorum artes noſtratum tantum non mutuatas et in vetus aeuum traductas eſſe putes. Videmus *libertatem nauigandi vſu et pacto circumſcriptam, marium aditum interdictum, leges mercatus faciendi ſcriptas;* omnino pauca in hoc genere ſunt, quae non in iſtis foederibus occurrant. Fac Poenorum annales et hiſtorias ad nos perueniſſe integras, quibus omnis eorum nauigatio et mercatura expoſita eſſet! quae in illis rerum memorabilium huius generis ſeges futura eſſet, cum ex paucis ſtipulis tanta meſſis facta ſit? Quid? quod haud pauca alia, non memorata, ex iis, quae memorantur, ſi ſagacitatem adhibeas, elici poſſunt. Negotiorum geſtores, quos Conſules vocamus, in emporiis conſtitutos, memorari non memini: cum tamen tot emporia Poenorum et Graecorum in terris barbarorum memorentur, praefuiſſe his neceſſe eſt non vnius ordinis homines. Negare tamen ne ſic quidem auſim, multa noſtris temporibus ad noſtras neceſſitates melius, ſubtilius et curioſius, eſſe conſtituta et circumſcripta. Ita de vendendis mercibus praeclare proſpici coepit noſtrorum temporum foederibus, vt in Vltraiectino foedere a. 1713. art. XII. inter Gallos et Britannos (Lamberti T. VIII. p. 84).

Inter

Inter has Poenorum cum Romanis pactiones mirari satis nequeo, *nullam fieri aut Aegypti et Alexandriae mentionem*, aut *Ptolemaeorum intercursus* in rebus maritimis et mercaturis. Tertium foedus tempore Ptolemaei Soteris, quartum Philadelphi, factum; successere bella Punica cum Romanis. Est locus Appiani in Excerptis Legat. (ap. Schweigh. p. 92) qui ad annum belli Siculi seu Punici I. duodecimum spectat, ab V. C. 502. Missi a Carthaginiensibus legati ad Ptolemaeum Philadelphum, vt peterent ab eo mutua duo talentorum millia *), subiiciuntur haec: fuisse Philadelphum amicitia cum Romanis iuxta et Carthaginiensibus deuinctum, tentasse quoque pacem inter eos conciliare: quod cum efficere nequiret, „*amicis*, inquit, „*aduersus hostes, non aduersus amicos opem ferre oportet.*„ Quo quidem intelligitur, a Poenis eum, vt aduersus Romanos auxilia mitteret, sollicitatum fuisse. Iunxerat autem ille iam antea amicitiam cum Romanis accepto nuntio de Pyrrho a Romanis victo, quem rex sibi inimicum habebat. (v. Dio. Cass. et ad eum laudd. T. I. p. 61). Philadelphi iudicium amplexi et sequuti sunt successores. Ademtum est Poenis et translatum ad Romanos imperium tum maris mediterranei, tum Africae; nec tamen aut odia aut studia Ptolemaeorum in Poenos Romanosue eminuerunt. Expectares tamen, ad Alexandriae commercia Carthaginis opes, siue auctas siue fractas, non contemnendas; a regum autem curis, Poenorum, quorum finibus contermina erat Libya et Cyrenaica a Ptolemaeis occupata, fortunas nullo modo alienas fuisse

*) 2,400,000 thaler.

fuiſſe *). Verum ex veterum ſaeculorum hiſtoriis tam multa ad noſtram memoriam non peruenere, vt temerarium ſit, ex iis quae nouimus, de iis quae ignoramus, iudicium facere velle. Vnum tamen eſt, quod aſſequi licet. Alexandrinorum commercia, regum quoque opes maritimas, quantum intelligo, ad Orientem maxime ſpectabant, Poenorum ad Occidentem; porro, cum Romani commercia ſpernerent, nihil habuere Alexandrini quod eorum potentiam per inſulas et maris mediterranei littora auctam metuerent, cum contra de Poenorum opibus multo magis iis metuendum eſſet; reges autem Aegypti illo maxime tempore, quo cum Poenis bella geſſere Romani, fuere luxu, mollitie et ſeditionibus domeſticis a rerum externarum curis abducti. Inierant quoque aut renouauerant foedera cum Romanis Ptolemaei, Philopator, Epiphanes, Philometor, Euergetes II. verum partim regum Syriae metu, partim vt in turbis domeſticis Romanorum interuentu reges aut retinerent regnum aut recuperarent. Ad mercatum et nauigationem in his foederibus et legationibus nihil ſpectaſſe video. Interea ſatis aſſequi licet vti antea Tyro ab Alexandro euerſa, Carthaginem ita nunc Carthagine, et eodem anno Corintho exciſa, *Alexandrinorum commercia mirum in modum fuiſſe aucta.*

*) Non oblitus eſt vir Ill. Fr. Sam. de Schmidt in Diſſ. de Commerc. Ptolem. p. 297. ſqq. Carthaginienſium et Alexandrinorum commercia attingere; nec tamen materiem diſputandi reperiſſe videtur idoneam, cum nihil ex veteribus narratum ſit.

V.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

CHR. FR. GEORG. MEISTER D.

CVM SENATV

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IO. ANDR. MVRRAY D.

CIVIBVS SVIS

COMMENDAT

IN A. D. II. IVLII cIↄ Iↄ CCLXXXI.

De Romanorum prudentia in coloniis regendis.

Rem Romanam ad tantas opes tantamque imperii magnitudinem excreuiſſe, non adeo miratione dignum videbitur, Ciues amantiſſimi, ſi Italiae, in paruas ciuitates diuerſis ſtudiis agitari ſolitas diſtrictae, et reliquarum terrarum ſtatum et conditionem, qualis illis temporibus fuerit, et alia, quae ad fortunam et fatorum ordinem referri ſolent, reputaueritis; in primis hoc, quod ipſi barbari et in omnium rerum egeſtate aerumnis et laboribus tolerandis aſſuefacti imminebant finibus Etruſcorum,

rum, quos commerciorum et nauigationis ſtudia a bello abduxerant, luxuries autem et mollities corporum robur fregerat. Etſi porro non armis magis ac virtute, quam conſilio et prudentia excelluiſſe Romani videri debent: in hac tamen prudentia contineri videbitis multa, quae cum iuſtitia, humanitate et moderatione, parum ſunt coniuncta: vt enim priuatae fortis homines, ita ciuitates et imperia haud facile ad inſignes aliquas opes et fortunas perueniunt, niſi interdum vtilitatis cauſſa ius ſibi deferendum eſſe ſtatuerint. Romani autem omne fere ius ad reip. vtilitatem reuocabant, quam tamen ex philoſophorum placitis conſtitutam ab iis nolite putare: ſe ſupereſſe, res gerere, opes et copias habere, cum totius generis humani ſeruitute, et, ſi ferre iugum nollet, excidio, dignum et aequum habebant.

Inprimis vero conſilia et artes, quibus Senatus vſus eſt, ad tot tantosque populos et terras in obſequio retinendas, etſi ſummis laudibus a multis ſint celebratae, ita tamen comparatae ſunt, vt partim ad ius, quod in manu poſitum eſt, quodque is, qui ceteros viribus excellit, potentior ipſe et fortior, exercet, et ad vim iniuriamque omnia fere redeant, partim tam abominandae ſunt fraudis, inſidioſae aſtutiae et ſuperbiae, vt legentibus indignationem et horrorem faciant. Itaque, vt populi, hominum rerumque copiis florentiſſimi, et prouinciae latis finibus patentes, imperio tuto haberi poſſent, hominum caedibus, vrbium excidiis, vaſtitie et ſolitudine agrorum effectum eſt. Nihil adeo eſſe

videatis

videatis hactenus, quo Genghiscanis aut Timuris meliores ac praestantiores videri debeant, praeter quam quod diuturnior Romanis imperii fructus fuit, quo plura rerum momenta et mutationes euenire et in illa vrbium agrorumque vastitie iterum noua hominum stirps efflorescere posset. Nec vero vllum magnum inperium esse potest, quod non vastas agrorum solitudines aut habeat aut faciat.

Si tamen Romanos tantum coloniarum numerum *a*) in obsequio ac fide retinuisse audiamus, saltem hac in parte insigne illi prudentiae exemplum proposuisse videri possunt; inprimis si nostrae aetatis casus et euenta comparemus. Inquiramus itaque, agedum, Ciues, quos communia litterarum studia in eandem seu ciuitatem seu coloniam adduxere, in caussas ac consilia, *b*) quibus effectum sit,

a) Recensum coloniarum Romanarum diligenter fecit *Sigonius* ad Liv. XXVII, 9. et de ant. Iure Ital. II. 5. III, 4. ex eoque *Beaufort de la Rep. Rom.* T. II. p. 246. cf. *Pilati: Tr. des Loix polit. des Romains* T. I. p. 288 p. 351 5. Loca classica sunt Livii XXVII, 9. 10. XXIX, 15. XXVII, 38. XXXVI, 3. et Vellej. I, 14. Vsque ad a. 663. coloniarum LIV. nomina repeiuntur. Sub aduentum Annibalis in Italiam coloniae deductae fuerant LIII. e qua superstites erant non nisi XXX. reliquae XXIII. iam tum e medio erant sublatae.

b) De natura et generibus coloniarum, de earum iuribus, de educendi et describendi more, de consiliis et de caussis, cum modo ad liberandam a ciuibus egenis vel seditiosis vrbem, modo ad sustinendam egestatem, modo vt praesidii loco essent in terris ab hoste captis, modo vt praemii loco ager distribueretur, nunc non disputamus; prostant libri hisce de rebus satis multi: et tradi solent haec cum in antiquitate tum in historia Romana. Cf. *de vet. coloniar. iure et caussis*. To. I. Opusc. p. 290 sqq.

ſit, vt colonias ſuas Romani adeò obnoxias et iuſſis imperiisque parentes haberent. Iamprimum iis ea felicitas contigit, vt mature coloniarum ſortem et conditionem certa lege conſtituerent, nec, quod Europae populi admiſere fere omnes, cum non conſilio certo, ſed partim temerario nonnullorum priuatorum auſu, partim auaritia, partim odiis ciuilibus ac religioſis, ſuſciperentur coloniae, caſui rerumque fortunae eam permitterent. Cum autem ad retinendas in officio ac fide colonias duae maxime viae et rationes ſint, vt aut pari cum metropoli iure conſtituantur, aut deteriore ſint: Alterum, quod quidem iuribus humanitatis conſentaneum, et ad felicitatem publicam ac priuatam, quae ſine iuris aequitate non niſi ad partem tantum ciuium manare poteſt, primarium eſt, non niſi conſilio et prudentia ſtare poteſt ſumma; videndum enim, vt metropolis omnium rerum ſummam et imperium retineat, et vniuerſarum vt prouinciarum, ita coloniarum, caput, omnis iuris et auctoritatis fons et origo, omnium rerum ſit principium, vt coloni et ſua ſibi iura habeant et ius ſummum a metropoli petant, vt ne ipſae inter ſe plures paucioresue artius, quam cum metropoli, vinculum et coniunctionem habeant, et ſic alia, quae proſpicere difficile eſt, inprimis in magna locorum longinquitate et coloniarum, caeli, ſoli, inſtitutorum, diuerſitate; Alterum exigua perficitur ſapientia, cum in parentium et ſeruientium locum et ordinem detruduntur capita libera; multo magis, ſi libertati naturali ac ciuili ciuium ſubducitur et auellitur omne id, quod imperio in eos vim et momentum ſatis graue addere poteſt;

poteſt; ita vt ſalus metropoleos ſumma, niſi forte vnica, lex ſit, cui concedant et ſeu poſthabeantur ſeu condonentur et addicantur cetera omnia; vtque poenarum et ſuppliciorum metu retundantur, ſi naturali libertatis ſenſu erecti ſuis rebus et ipſi conſulere audent, qui imperio ex lege parere, non ad vltima ſeruitutis ludibria deprimi volunt. Romani quidem alteram hanc viam ingreſſi ſunt, et colonias iuris aequalitate priuatas et ad parentium obſequia redactas fide ad ſpeciem, aut vt verum dicamus, metu continere maluere.

Scilicet ius ciuitatis verbo quidem ac nomine retinebant coloniae, re amittebant, ſaltem non niſi admodum imminutum habebant. Nam iure ſuffragii in vrbe ferendi excidebant qui in coloniam deducendam adſcripti erant ciues Romani: nec iis cenſus Romae erat, nec honorum petendorum ius, niſi in colonia. Tributa imperabantur a Senatu, vt et milites, et in coloniis maritimis copiae nauales. Nec ipſis arma ſumere licebat, ne laceſſitis quidem hoſtili impetu. At ſuis rebus ipſi ſupereſſe poterant, leges ſibi et iura ſcribere, ſuis legibus in nocentes animaduertere; modo ne coloniae lex intercederet. *c*) Nam in SCto, ſeu populi lege, qua deducebatur colonia, eius deducendae et conſtituendae formula erat propoſita. Ceterum relinquebatur

c) Ergo quod noſtris vocabulis nuncupamus, *ius publicum externum* ademtum, *internum* ex parte relictum cum *iure Quiritium priuato;* ſeu quod ad ſtatum priuatum ſpectabat, connubii, patriae poteſtatis, gentilitatis et agnationis, tutelae, dominii Quiritarii, eiusque acquirendi, hereditatis etc.

batur facies reip. Romanae et forma: erat senatus, Decurionum nomine, cum magistratibus, Duumuiris, Aedilibus, Censoribus: *vt effigies paruae simulacraque esse quaedam* vrbis *videri* possent; at *iura instituta que omnia populi Romani, non sui arbitrii*, habebant: *quae conditio magis obnoxia et minus libera* erat; vt notis Gellii *d*) verbis vtamur. Interdum coloniae descriptae sunt in formulam iuris Latinorum et Italici; in his *iura* quoque *priuata Quiritium* amittebant ciues Romani nomina in iis deducendis professi: vt adeo vix, nisi pauperes et egeni, qui domi ciuitatis fructum sibi exiguum aut nullum esse videbant, nomina dare voluisse videantur. Factum quoque interdum, vt iam adscripti in colonias aut sorte ducti recusarent in colonias ire. Sic V. C. 260. cum Volscis deuictis ager Veliternus esset ademtus, Velitras coloni ab vrbe missi et colonia deducta; sed non nisi grauissima et inexorabili poena proposita exiere, qui sorte ducti exire detrectauerant. *e*)

Igitur principio statim id curarunt Romani, vt colonias haberent sibi obnoxias, ad obsequium paratas et imperio parentes. Iam in quaestionem venit, quid illud fuerit, quod ad tam sapiens et prudens institutum eos deduxerit; miraque ea res videri debet eo magis, quo municipia multa ea lege essent, vt Romae suffragii et honorum ius haberent,ślioreque adeo iure essent quam coloni. Cum omnino pauca de iis, quae ad ius publicum Romanorum spectent, in scriptoribus Romanis occurrant, probabili

d) Gell. XVI, 13.

e) Dionys. VII, 13. cf. Liv. II, 31.

babili aliqua opinione pleraque ſunt conſtituenda. Manifeſtum autem fit, tempora et res ipſas potius quam exquiſitam aliquam prudentiam, principio ſaltem, morem et inſtitutum hoc in remp. intuliſſe.

Omnino vt colonias mitterent, Romanis neceſſitatem fecit immane, quod tum erat, ius belli, cum omni pube caeſa aut ſub corona vendita vaſtitiem agrorum facerent. Vt agri capti vſus aliquis eſſet, deducendi erant coloni; nec minus tum, cum mitiore conſilio ad augendum ciuium numerum victi et capti Romam traducerentur. Cum coloni longius ab vrbe abſcederent, ad ſuffragium ferendum Romae cum commodo ſuo adeſſe nequibant; gratum itaque et pro beneficio habitum, ſi ſuis rebus ſine interpellatione vacare liceret. Verſum hoc poſtea in morem, quem in comitiis habendis vtilitas reip. commendare debuit; isque mox in ius abiit, iuriſque Quiritium caput conſtituere coepit praecipuum. Ademto autem iure ſuffragii reliquis omnibus Quiritium iuribus, quae quidem ad ſtatum publicum, vt nunc loquimur, pertinent, excidere colonos neceſſe fuit. Nec vero, etiamſi conſiliorum prudentia haec ita inſtituta eſſe liquido conſtaret, mirationem id facere deberet: nam facile eam ſubiicere animis potuit ac debuit ſtatus et conditio quae tum erat Italiae: habitabatur illa ab omni inde memoria a coloniis Auſonum, Etruſcorum, Pelasgorum et Graecorum; Latium XXX. coloniis Albae Longae erat frequentatum; erat in iis ipſa Roma. Multa igitur tempus et res docere ac ſuadere debuit, quae nunc ignoramus. Videntur igi-

tur in his coloniarum descriptionibus Romani aut morem sequuti esse sine consilio, aut consilium, quod vsu et experientia illorum temporum satis obuium et in promtu esse potuit. Enimuero fuere plura, quae in coloniis constituendis difficultates, quas nostra aetas sentit, tollerent. Nihil enim illo tempore de mercatu et nauigatione, operarum et rerum commerciis, mercium, opum et operarum interceptione et occupatione erat statuendum. Liberum erat, merces petere aut mittere, vnde et quo quisque vellet; nihil haec reip. ab omni commerciorum vsu alienae intererant; si interfuissent, ipsa res docuisset, coloniarum iura in his quoque circumscribere. Nam in vtilitate sua perspicienda acute quisque facile videt; caecutimus fere in ea cum aliorum vtilitate ad aequitatem comparanda. Numerus colonorum primis saeculis admodum erat exiguus et agri iugera pauca singulis assignata: huius generis colonias in obsequio retinere, non adeo difficile esse potuit, inprimis cum intra Italiae fines haberentur omnes. Ex quo vero validiores et numero ciuium et iugerum frequentiores colonias educere placuit, satis firmae iam tum erant res Romanae. Mox Senatus alienior ab hoc instituto visus: nec immerito, non enim suppetebat ager in Italia, nisi publicus ac vectigalis: quo per leges agrarias Gracchorum, Drusi, Caesaris, remp. priuari aegre ferebat. Extra Italiam colonias deducere, si Aquas Sextias (V. C. 629.) et Narbonem Marcium (V. C. 635.) excipias, consultum haud visum; exemplo Carthaginis, Syracusarum et aliarum vrbium discere in promtu erat, potentia et opibus colonia-

rum

rum premi poſſe vrbem, ex qua eae exierant *f*). At metu omni mox ſublato, Caeſar et Auguſtus per Hiſpanias, Gallias, Macedoniam, Aſiam et Syriam aliasque prouincias magnum coloniarum numerum conſtituerunt, omninoque tanta rerum conuerſio ſucceſſit, vt nomen adeo et iura coloniarum peterent et acciperent vrbes in prouinciis *g*). Verum haec notiora ſunt quam vt ea copioſius perſequi neceſſe ſit; nec de coloniis militaribus mentionem faciemus, quae ad noſtram diſputationem non faciunt.

Imperio igitur ac metu colonias continuerunt Romani, vbi cum maxime eas in obſequio ac fide retinuere: idque multo magis intellectum eſt aduerſis reip. temporibus; nam coloniarum defectiones cum ceteris Latii et Italiae ſociis memorantur plures; vt ſatis appareret, non admodum eas in ſua conditione et ſtatu ſibi placere, niſi vis ac metus circumſiſteret. Nec vero non indignum videri debuit colonis, ſe ciuitatis iure potiore eſſe priuatos, *h*) et tantum non capite deminutos: hinc odia

F 4 mutua

f) Ipſe Vellej. Paterc. II, 15. hanc rationem afferre putandus. Quod ibi adiectum: *vt ciues Romanos ad cenſendum ex prouinciis in Italiam reuocauerint*, perperam inter cauſſas conſilii refertur. Eſt vero declarationis cauſſa adiectum: *ita vt etiam.*

g) cf. Spanhem. de V. et P. Num. T. I. p. 106. 602.

h) An ii, qui colonia relicta Romam rediſſent, ius ſuffragii recuperauerint, quaeri videas, affirmari quoque. (Vt nuper quoque a *Ferguſono* V. C. lib. I. hiſt. incrementi et excidii reip. R. *interpret. Germ.* p. 17. et 102. ſed ibi plura ſunt quae expuncta eſſe malim) Ita vero fieri non potuiſſet, vt interdum vni et alteri ius ciuitatis daretur (cf. Cic. pro Balbo 48) interdum municipii

mutua et fublefta fides. Incendere animos potuere Latinorum et aliorum fociorum, inter quos viuebant, confilia et ftudia, cum iura fibi aequari cum Romanis ii poftularent: vnde orta bella grauiffima, et clades mutuae: quibus finis plerumque ita impofitus, vt internecione delerentur focii, vaftarentur oppida et agri. Raro Senatus, quae prudentia et aequitas fuadere poterat, fequutus eft: quod femel factum Camilli maxime confilio V. C. 417. *i*). Per eadem tempora eueniffe videtur, vt tot coloniarum, quae per Italiam fuerant, iam fub Punicorum bellorum tempora non nifi nomina extarent. Non enim ad eos, quos fuis legibus parere iusfiffet, in obfequio continendos, fapientia Senatus Romani meliora confilia reperire potuit, quam quae omnibus iis, qui magna imperia condiderunt, vfurpare follenne fuit, ad quae quidem excogitanda nec adeo magna ingenii follertia opus eft, vt, quos vi ac metu oppreflerant, fi ira ob amiffam libertatem aut ob feruitutis onus auctum incenfi imperium detrectaverant, non tam onere eos leuarent, ad aequitatem et humanitatem confilia reuocarent, et, cum fe ipfos culpae auctores habendos effe meminiffent, ad ignofcendum effent faciles; verum vt in noxios aut fufpectos poenis ac fuppliciis faeuirent, iniurias veteres nouis iniuriis cumularent. Ita ftatim V. C. 320. cum quarto inde anno Fidenae ad Veientes defecerant, victis Fidenatibus et Veientibus oppugnata

nicipii iura impertirentur. Et peffimi exempli res fuiffet, fi colonia deferta Romam noui coloni redire potuiffent.

i) v. Liv. VIII, 14.

gnata vrbs, capta et diruta *k*). Velitrae in Volſcos (circa V C. 260) vix erant deductae, cum conſilia cum Volſcis ad recuperandam libertatem inire coepere. Non ſatis conſtat, quid Romani in eos ſtatuerint; *l*) verum vbi aliquoties rebellauerant, cum a. 417. de toto Latio a Camillo ad Senatum eſſet relatum, *in Veliternos, veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſaeuitum:* et muri deiecti, et Senatus inde abductus, iuſſique trans Tiberim habitare *m*). Etiam Antiates cum Latinis defecerant: Antium colonia noua miſſa; *n*) Antiatibus naues longae abactae et incenſae (roſtris in foro ſuggeſtus exornatus) interdictumque mari. Nec minus tamen etiam haec colonia noua cum Latinis bella aduerſus Romanos fecit, donec a C. Maenio 416. de Antiatibus triumphatum eſt.

k) Liv. IV, 17. 22.

l) Cum Circeiis defecerant, circa 372. Liv. VI, 21. Velitrae expugnatae 375. Liv. VI, 29. vbi nil memoratur, quid Romani in eos ſtatuerint. Iterum bellum renouant VI, 36. vrbs obſeſſa c. 42. nec conſtat, quo euentu. Faciunt nouam incurſionem Veliterni VII, 15. a. 397. deficiunt tandem cum Volſcis et Latinis 415. Liv. VIII, 3.

m) Liv. VIII, 14.

n) ibid. Liuii verba difficultatem habent iam ab aliis animaduerſam: *Antium noua colonia miſſa, cum eo vt Antiatibus permitteretur, ſi et ipſi adſcribi coloni vellent* — interdictumque mari Antiati populo eſt *et ciuitas data.* Si coloni adſcripti, quomodo ciuitas data? Et ſi tam grauis multa impoſita, vnde ciuitatis beneficium? Niſi verba nouiſſima ab aliena manu ſunt, tenendum eſt quod Sigonius ſuppeditat; *ciuitatem* accipiendam h. l. de iure Quiritium, quod coloniae Romanorum competebat; quod adeo conſequebantur Antiates adſcripti ciuibus Romanis in coloniam Romanam deductis.

Conditio coloniarum, vt sociorum, maxime dura et interdum vix toleranda videri poterat maxime in hoc, quod per continua Romanorum bella stipendia et milites imperabantur. Ita opibus et viris exhauriri eas necesse erat: in iisdem bellis haud raro ab hostibus Romani nominis oppugnatae et expugnatae ipsae, ager incursu hostili direptus et vastatus. Inprimis autem bello Punico II. attritae cum sociis coloniae. Itaque a. 545. (qui erat belli fere decimus;continuatum tamen illud est in annum abhinc septimum) delectibus stipendiisque exhausti socii detrectare militiam; cum his XII ex XXX coloniis P. R. quae tum erant, *negauerunt Coss. esse, vnde milites pecuniamque darent; quotannis ferme clade magna pugnari; alios in acie occidi, alios morbi absumi, magis perire sibi ciuem, qui ab Romano miles lectus sit, quam qui a Poeno captus; quippe ab hoste gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiam in exilium verius, quam in militiam ablegari.* Detestabile visum consilium detrectandi munera militiae, a quo eas castigando increpandoque potius quam leniter agendo deducere placuit. Satis adeo visum est Senatui, postulare vt praeberent coloniae, etsi, vnde sumerent, non haberent *o*). Quarto fere inde anno, demto a Poenis metu, memoria rei patribus renouata, memorabili cum feueritate decernitur, vt XII illae coloniae

o) Liv. XXVII, 9. Totus locus est grauissimus. Verum quod eae Coloniae XII. altero loco XXIX, 15 *Latinae* appellantur, scrupulum iniicit, etsi nullam inde molestiam creatam videamus. Certe in Latinarum coloniarum numero eas Intpp. fuisse aliunde non constat. Latinas vero dici posse quia in Latio sitae erant, valde dubitare licet.

loniae militum numerum duplicatum darent ftipendiumque in millia aeris affes fingulos, cenfusque quotannis ageretur e formula a Romanis cenforibus data *p*). Pari modo coloniae maritimae exhauftae fociis in claffes datis fruftra vacationem petierunt *q*); nec vacatio quidem a militibus dandis e legibus facratis impetrata *r*). Praeclare haec pro imperio et ex reip. forte temporibus. An vero harum coloniarum conditio ab hoc inde tempore fatis profpera resque florentes fuerint, Liuius narratione fua non adiecit. Tandem in bello fociali coloniarum magna pars aduerfus Romam confpirauit; vnde etiam ciuitas Lege Iulia Sociis data coloniis nonnullis, quae mox inter municipia cenfentur, impertita effe videtur; qua quidem lege tanta hominum omnis generis colluuie in ciuitatem recepta fuffragiis comitiorum turbatis, vt resp. paullo poft effet nulla, eft effectum.

Mirentur itaque, qui volunt, praeclaram illam Romanorum prudentiam in regendis et in obfequio retinendis coloniis. Praeftat diligenter videre, ne res in eum locum adducantur, vbi regni cauffa ius violandum eft. Vbi femel vi et imperio agere aut licet aut lubet, expedita funt confilia. Nec quicquam ineffe videas quod magnam mirationem facere poffit, modo viribus, copiis, opibus, praevaleas,

p) Liv. XXIX, 15. Stipendii fane feu tributi fumma ceteris non refpondet; effet in annum $\frac{1}{10}$ in centena. Sed laborant verba.

q) Liv. XXXVI, 3.

r) XXVII, 38.

valeas, si in obsequio retineas vel inuitos eos, qui, quo se tueantur, non habent. Miramur tamen vulgo omnes eos, quibus maiores vires et copias fortuna praebuit; esset saltem videndum, an cum istis opibus, quae suppetunt, aut virtus adsit maior, aut maior prudentia ad arripienda ea, quae idonea consiliis seu tempus seu ratio seu calliditas afferre potest.

Et haec quidem praefandi caussa, vt mos ferebat. Properandum est ad id, cuius caussa haec praefati sumus. Crastino die, Iulii II. insignia Magistratus Academici, quae per totum hunc annum in domo eius, cuius nomen huic paginae praescriptum est, fuere, transferentur ad Virum Experientissimum, Collegam coniunctissimum,

IO. ANDR. MVRRAY D.

quod cum et nunc precamur, vt reip. nostrae felix faustumque sit, tum in ipsis muneris auspiciis bona vota et omina conceptis sollennibusque verbis nuncupabuntur. Ducetur pompa crastino die h. x. ad templum academicum, cui vt, studiosa et nostri et litterarum Iuuentus florentissima, adesse velitis frequentes, publico priuatoque nomine rogamus. Hoc igitur est, Comites S. R. I. Illustrissimi, Generosissimi et Nobilissimi Ciues, quod, si a vobis impetrauerimus, amori vestro et beneuolentiae imputatum habebimus. PP. Kal. Iul. cIↄIↄccLXXXI.

VI.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. ANDREAS MVRRAY D.
CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXIV.

IN A. D. XVII. SEPT. MDCCLXXXI.

RITE INDICIT.

De animabus ſiccis, ex Heracliteo placito, optime ad ſapientiam et virtutem inſtructis.

Iterum vitae rerumque curſu, quod propitio numini debemus, delati ad ea ſollennia, quibus recolentur vniuerſitatis huius initia, tam fauſtis auſpiciis facta, vt nec nunc poſt XLIV. annos, qui elapſi ſunt, fortuna nos deſtituat; quid magis ad officium noſtrum, quid ad pietatem pertinere putabimus, aut rerum humanarum fluxam inſtabilemque conditionem reputantibus quid magis conſentaneum videri poteſt, quam vt ad auctorem et moderatorem ſecundi huius rerum curſus referamus actorum fatorumque principia et exitus, grataque

et

et pia mente quicquid publice priuatimque per hunc quoque annum in vtramque fortunam euenit, recolamus. Et publice quidem, recensu facto, rerum nostrarum incolumitati et prosperitati detractum videbimus nihil; contra accidisse multa, quibus reipublicae nostrae seu stabilitati seu dignitati et splendori haud parum accederet. Augmenta habuit laetissima Bibliotheca nostra academica, Georgiae Augustae Palladium, decus ornamentumque palmarium, quod, quamdiu naturae beneficio ingenia non deficient, acuet ingenia facietque doctos quos indoctos acceperit, salutaremque in tota Germania operam sacris profanisque litteris praestabit. Naturae opes nonnullae cum corpore Aegyptio medicato accessere Museo. Celebritas nostro Musarum sacrario noua ex eo quoque accessit, quod multi per hunc annum aduenae, et in his Serenissimi Principes Ducesque aliquot, illud adire et plures nostra inter sacra dies exigere, lectionibus habitis interesse, suaque praesentia studia nostra accendere nouosque animis stimulos admouere haud sunt dedignati.

Haec nos non iactantiae caussa, quae a nobis alienissima est, sed eo consilio memorari, Ciues, facile intelligitis, vt ne bonorum nostrorum ipsi incuriosi supina negligentia transmittamus ea, quae animis rerum nostrarum fiduciam, studiorum ardorem, ferendis iis quae secus ceciderint robur, addere possint; simulque vt vos excitemus, quo frequentes coeatis ad celebranda sollennia ea, quae nunc in crastinum diem indicimus in templo academico habenda. Ornabitis, si nos amatis, praesentia

tia veſtra, Comites illuſtriſſimi, pompam in ſacrum adytum ducendam, aderitisque, Ciues natalium ingeniorumque laude conſpicui, ſacris rite celebrandis. Agentur pro rebus laetis et iucundis, quibus alma numinis prouidentia remp. noſtram auxit, gratiae debitae: ſoluentur ſuſcipienturque vota cum pro incolumitate academiae et ſtabilitate, tum pro vniuerſa rep. praeibitque verba Themidis ſacerdos, nunc pietatis noſtrae interpres, Ill. ICtorum Ordinis Decanus Spectab. cuius caritate vos duci et alias vidimus,

GE. LVD. BöHMER,

oratione ſollennibus ritibus praemiſſa, quibus Candidato digniſſimo, IO. RVTGERO FLOR, Hamburgenſi, ſummos in vtroque Iure honores impertiet; quo facto rite creatus Doctor alia oratione et ipſe bona vota precesque faciet.

Interea, Commilitones, quandoquidem vſus et mos ita fert, vt indicendis ſollennibus praefanda ſint non nulla, eaque non tam ex intimis diſciplinarum receſſibus petita, quam potius, vt in amicorum circulis et in famililiari ſermone ipſa humanitas poſtulare videri poteſt, de re aliqua, quae ad communia ſtudia ſpectet, aut ex vita cummuni petita, aut quam caſus obtulerit, ſeu cofabulantium memoria et recordatio ſuggeſſerit, ſeu quae ex proximo arceſſita, nuper lecta auditaue, aut curis ſtudiisque ſollennibus agitata, in animum venerit: agitedum, ne nunc quidem altius aliquid repetere, aut de conſilio doctam ſcriptionem inſtituere, quam potius aliquid, quod caſus modo obtulit, ad vos adferre,

adferre, vobiscumque recolere curatiusque excutere placet; ſi forte inde vtilitas aliqua, aut taedii ſaltem, quod mora, quae intercedit ſollennibus, facere poteſt, detractio vobis parari poſſit.

Cum in hoc eſſemus vt ſcriberemus haec, aliud agentes incidimus in *Muſonii Ruſi*, philoſophi Stoicorum placita aemulantis, et Neronis Veſpaſianique aetate *ſtudia iuuenum praeceptis ſapientiae fouentis a*), ſermonem apud Ioannem Stobaeum memoriae mandatum *b*). Grauiſſima eſt Rufi diſputatio adverſus intemperantiam, qua ſane nihil eſſe poteſt ad mentis vim et acumen retundendum perniciofius: obnubere ait et offuſcare animam vapores impuros, qui ex cibis male concoctis, aceſcentibus et corruptis, cerebrum infeſtant. Iam reliqua eius argumenta, e Stoicorum diſciplina petita, parum forte ad iudicium noſtrum ſubtilia, omittamus nunc; ſed poſt alia multa, praeſtare ait alimenta, quae ſunt leuiſſima et puriſſima *c*); *ita et animam noſtram fore puram*

a) Tacit. An. XV, 71.

b) Serm. XVII. p. 160. l. 34. Ed. Gen. Male adſcriptum: *Muſonii in libro de alimentis.* Immo vero ſunt petita, ſi recte iudicamus, ex Pollionis Valerii Alexandrini, qui ſub Adriano vixit, libro, qui inſcriptus erat: *ἀπομνημονεύματα Μουσωνίου τοῦ Φιλοσόφου.*

c) *οὕτω δ᾽ ἂν καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχειν καθαράν τε καὶ ξηρὰν, ὁποία οὖσα ἀρίστη καὶ σοφωτάτη εἰς πᾶν· καθάπερ Ἡρακλείτῳ δοκεῖ λέγοντι οὕτως· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.* Lectionem reſtituit P. Weſſeling in docta commentatione ſuper hoc dicto Heracliteo Miſc. Obſſ. crit. Vol. V. T. III. p. 42. ſqq. Repetitur illud in multis veterum locis, ſed fere vbique corruptum eſt illud *αὔη* mutatumque in *αὐτὴ*, *αὐγὴ*, ſubſtituto

purám et ſiccam, qualis anima ad omnia eſt optima et ſapientiſſima; vti Heraclito quoque viſum eſt dicenti: SICCA ANIMA SAPIENTISSIMA ET OPTIMA. *αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.* Magnum vero hoc ac conſideratione dignum, quodque noſtri omnium, qui in litterarum et ſapientiae ſtudio cum maxime verſamur, haud parum intereſſe videtur, ſi *ſicca anima eſt ſapientiſſima et optima*, vt cognoſcamus, quaenam illa ſit, et quomodo ea poſſit parari; ſi forte eam et ipſi habere aut nos ita, vt eam habeamus, inſtituere poſſimus.

Iam primum cum in omnibus philoſophorum placitis diligenter indagandus ſit ſenſus is, quo ille, qui primus dictum aliquod protulit, iſtud extulerit, ſecernendaeque ſint ab eo rationes, quas mox intulere alii, qui iisdem verbis in ſuam rem vſi ſunt: tum multo magis in antiquiſſimorum philoſophorum dogmatibus praecepti huius memores vt ſimus neceſſe eſt: faciunt enim cum multa alia, tum ipſa philoſophiae ratio nondum ad hanc ſubtilitatem euecta, et multo magis ſermo parum verbis dialecticis et metaphyſicis inſtructus, ſed in verbis fere a rerum ſenſu petitis, adeoque in ipſis rebus quae ſenſibus ſubiectae ſunt, occupatus, vt multa pronuntientur aut pinguius aut obſcurius, aut tam ambi-

tuto interdum ξηρῇ, quod vir doctiſſimus vbique emendauit. Satis antiquum illud lectionis vitium fuiſſe vel ex Clementis et Galeni loco p. 44. ſuſpicari licet. Nos vtemur auctoritate viri docti. ſed multo magis erimus occupati in dicti Heraclitei ſententia diuerſis modis a ſcriptoribus accepta.

ambigue, vt plures ſenſus dicta facile admittant: quae ipſa res ſcholarum ac coetuum neceſſitatem illa aetate facere debuit; plurima enim ex philoſophi, ſua placita interpretantis, ore erant accipienda, quae aliis ab iisdem, qui acceperant, quaſi per manus tradebantur; ita vt, quo ſenſu ea intelligenda eſſent, non lectione magis quam auditione conſtaret. Nec dimittendum animo, quod eadem philoſophandi ratio isque ſermo propius ad eum ſermonem, quo tum vates maxime vtebantur, accedebat: quo ipſo magna ſubtilitatis pars non tam ad iudicii acumen, quam ad ingenii ſollertiam imaginandique vim redibat. In Heraclito vero etiam haec tenenda ſunt: quod is ex primis fuit philoſophis, qui a carmine et oratione vincta ad ſolutam proſamque deduceret philoſophiam; quique adeo laboraret luctareturque in verbis, quae non niſi inuita ſententiam ſequebantur; multa idem ex antiqua ratione retinebat, poeticis ſimilia: vt in omnibus eius aetatis ad Platonem vsque philoſophis multa veteris ſymbolicae orationis per mythos et apologos graſſantis veſtigia, tropis et allegoriis variata, deprehendimus. Iam autem in tali oratione multa occurrere neceſſe eſt, acutorum dictorum ſimilia, eademque ad interpretandum difficilia, obſcura et ambigua, in primis cum illa interpretatio, quae diſcipulis in ſcholis tradita fuit, non ab his ipſis perſcripta, ſed per ſeriora et aliis dogmatibus imbuta ingenia ad nos ſit propagata. Pauciſſima itaque ſunt veterum philoſophemata, de quibus, auctorum mentem ſatis nos perſpicere, pignore propoſito contendere liceat. Neque, ſi ſcriptorum non modo grammaticorum, ſed

fed et aliorum antiquorum interpretationes fequimur, tutiore nos via incedere putabimus; nam iam a Platone inde, tum multo magis a Stoicis aliisque philofophis, plurima Pythagorae, Heracliti aliorumque placita ex fui faeculi notionibus perperam effe interpolata, multis exemplis manifeftum fit. Etfi igitur haud dubie, fi quis induat eius aetatis mores et ingeniorum habitum, fermonemque rite teneat illum antiquum, multa declarari poffunt accuratius et declarata funt a viris doctis cum ab aliis tum nuper a viris praeftantiffimis; in plerisque tamen hariolari nos verius, coniectorum more, quam interpretari vetuftiffimos Graeciae philofophos, fatebimur: neque aliter in Heraclito rem fe habere arbitrari licet.

Dictum enim illud *de animabus ficcis*, fi quod aliud, interpretationes admittit plures: quod vel Mufonii exemplo intelligitur. Cum animi noftri inftrumenta iis, quae a cibo potuque fecernuntur, exhalationibus plurimum et acui et obtundi, fibrasque cerebri intenfas inde vel laxatas aut diuerfis vtique modis impulfas varie mentem ipfam afficere, facile vnusquisque fentiat; inprimisque vino largius haufto vaporum ad cerebrum fe infinuantium vis cogitandi intelligendique facultatem modo intendat, modo obtundat et offufcet: accommodatiffimum fane ad hoc obferuatum videri debet Heracliteum illud: *animam ficcam effe fapientiffimam*, quam minimum fcilicet infeftatis eius principiis et inftrumentis per alimentorum vinique exhalationes. Neque tamen ita confectum eft, Heraclitum quoque hac

eadem acceptione pronuntiaſſe dictum illud, de quo nunc agitur.

Simili fere modo Plutarchus *d*). cum ex cruditate et crapula grauato corpore turbari animam et hebetari docet, ad Heracliteum dictum prouocat. Nec admodum diuerſum eſt, quod ad animorum ſollertiam ex tenuitate aeris et ſiccitate, nebuloſo contra et craſſiore caelo mentis facultates obtundente, hoc traxere Galenus *e*) et Philo *f*).

Inde Stoici et Platonici Heracliteum dictum ad alia traduxere, luſu potius accommodatis verbis quam

d) Plutarch. de Eſu carnium (T. II. Opp. p. 995. E.) *οἶνος γὰρ καὶ σαρκῶν ἐμφορήσεις σῶμα μὲν ἰσχυρὸν ποιοῦσι καὶ ῥωμαλέον, ψυχὴν δὲ ἀσθενέα — τοὺς γὰρ Βοιωτοὺς ἡμᾶς οἱ Ἀττικοὶ καὶ παχεῖς καὶ ἀναισθήτους καὶ ἠλιθίους, μάλιστα διὰ τὰς ἀδδηφαγίας. προσηγόρευον. οὗτοι δὲ αὖ σῦς. καὶ ὁ Μένανδρος, οἳ γνάθους ἔχουσι. καὶ ὁ Πίνδαρος Γνῶναι τ' ἔπειτα. αὔη ψυχὴ σοφωτάτη κατὰ τὸν Ἡράκλειτον· οἱ πίθοι κρουσθέντες* etc. Ita ſaltem haec legenda ſunt, extruſo altero loco *γνῶναι τ' ἔπειτα* quod ex margine repetitum cum *ἔοικεν*, cum grammaticus quis non recordaretur verba eſſe ex Olymp. VI, 151. Vulgari autem dicto hoc idem obſeruatum in multis veterum locis occurrit, quae collecta videas a Dauiſio ad Cic. de N. D. II, 16. Fere eodem ſpectat Proluſio b. Richteri in Opp. T. III. p. 469. de ſiccis et ſobriis.

e) Opp. ed Baſ. T. I. p. 346. l. 48. *καὶ γὰρ οὗτος* (Heraclitus) *εἶπεν· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη.* Sed videndus eſt de h. l. Weſſel. l. c. p. 47.

f) Philo apud Euſeb. Praep. Euang. lib. VIII. ſub f. p. 399. A. vnde in Ed. Mang. ſub f. T. II. *μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ — λεπτότητι ἀέρος ἡ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι. διὸ καὶ Ἡράκλειτος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ φησιν· αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.* Locum appoſuimus ex neceſſaria medela Weſſel. l. c. p. 46.

quam ex philosophi Ephesii consilio et mente. Et Plutarchus quidem *g*) per idem placitum vim diuinandi calore per cerebrum didito illustrauit; subtiliorem enim magisque purum et aethereum reddi animum, calore et siccitate; quippe incalescere animum sentiunt ii, qui deum recipiunt et extra se rapiuntur. Idem *h*), vbi animas ait corpore exutas sibi reddi, purasque et mundas, carnisque tabo ac sanie quasi liberatas exilire, leues, agiles, aetheris ac fulguris similes, eodem Heracliti dicto si non vere, ingeniose tamen et suauiter, vtitur. Quis enim non cupide amplectatur hanc animae suae quasi in speculo propositam imaginem, corporis vinculis solutam eam auolare per aetherem et implere se *lumine vero, stellasque vagas mirari et astra fixa polo*, ac videre *quanta sub nocte iacet haec* NOSTRA DIES.

Iam Stoicos omnino plura Heraclitea suis rationibus accommodasse satis nota res est, inprimis

 vero

g) Plutarch. de Orac. def. (Opp. T. II. p. 432. F.) ἅμα δ᾽ἄν τις κοὐκ ἀλόγως καὶ ξηρότητα Φαίη μετὰ θερμότητος ἐγγινομένην λεπτύνειν πνεῦμα καὶ ποιεῖν αἰθερῶδες καὶ καθαρόν. αὔη γὰρ ψυχὴ καθ᾽ Ἡράκλειτον. (nihil amplius apponendum; ex more eorum, qui vulgare dictum laudant, reliqua omittit) ὑγρότης δὲ οὐ μόνον ὄψιν ἀμβλύνει καὶ ἀκοὴν, ἀλλὰ καὶ κατόπτρων θίγουσα (quae hic interponuntur καὶ μίχος καὶ πρὸς ἀέρας corrupta sunt et, vt arbitror, e margine profecta) ἀφαιρεῖ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ φέγγος.

h) Plutarch. in Romulo (T. I. Opp. p. 35. extr.) superstes est anima. τὸ γὰρ ἐστὶ μόνον ἐκ θεῶν· ἥκει γὰρ ἐκεῖθεν, ἐκεῖ δὲ ἄνεισιν. οὐ μετὰ σώματος, ἀλλ᾽ ἐὰν ὅτι μάλιστα σώματος ἀπαλλαγῇ καὶ διακριθῇ καὶ γένηται καθαρὸν παντάπασι καὶ ἄσαρκον καὶ ἁγνόν. αὔη γὰρ ψυχὴ ἀρίστη καθ᾽ Ἡράκλειτον.

vero hoc de animabus ſiccis. Nam etiam Zeno ex ignea ſubtiliſſima materia animam gigni ſtatuebat: *ignem eſſe ipſam naturam quae quidque gigneret et mentem atque ſenſus i*). Nec repugnat, quod alii Stoici ſpiritum vel aerem laudant: eſt enim *πνεῦμα ἔνθερμον*, vel vt apud Theodoretum *k*) *πνευματικὴ φύσις πλείστου μετέχουσα τοῦ θερμοῦ*. Igitur et ipſi animam eſſe *ἀναθυμίασιν* ſtatuebant, eamque colligi ſubtiliſſimis particulis ex calido humore exhalatis ſeu terrae et aquae ſeu corporis et ſanguinis: nam in hoc aut variaſſe aut vtrumque iunctim aſſumſiſſe videntur. Haec autem vt declararent, ipſis Heracliti verbis ſaepe vſi ſunt.

Verum videndum eſt quid in hoc dicto *de animabus ſiccis* ipſe Heraclitus ſenſerit: in quo quidem, cum a philoſopho ipſo, quae diſcipulis propoſita fuit, interpretatio ad nos nulla peruenerit, duo maxime ſunt, quae ſequi licet: primum vt ex ſyſtemate, adeoque ex doctrinarum indole, nexu et ordine, eruamus, quid ipſe ſenſiſſe videri debeat, tum an forte eius, quod ſenſerit, in aliis eius verbis veſtigium indagare liceat. Iam, vt omnium rerum principium ille materiam igneam conſtituit, hoc eſt, (etſi, quae notio eius animo obuerſata ſit, nemo indubitanter aſſeuerare auſit,) materiam ſubtiliſſimam, leuiſſimam, celerrimam, qualis ignea eſſe

i) Cic. Acad. Qu. I, 11, 39.

k) lib. V. ad Gentes p. 822. ed Schulz. Apud Nemeſ. de Nat. hum. c. 2. *πνεῦμα ἔνθερμον καὶ διάπυρον* cf. *Tiedemann. Syſt. philoſ. Stoic.* T. II. p. 146-152.

esse deprehenditur: animarum quoque ortum ex eodem igne duxit *l*).

At idem *ἀναθυμίασιν* dixisse animam fertur, *m*) (*exhalationem*, etsi vox parum accommodata videtur) ad quam omnino philosophematum Heracliteorum summa redibat; *n*) hoc est materiam illam subtilissi-

mam

l) *πυρώδη τὴν φύσιν* ap. Theodoret. Or. V. ad Gent. p. 822. T. IV. ed. Schulz. Cum Heraclito sensit Parmenides et Hippasus.

m) Obscura est oratio Cleanthis (ex Porphyrio de anima) ap. Euseb. Praep. Ev. XV, c. 20. p. 821. D. esse animam ex Heracliti sententia *effluuium*, *ἀναθυμίασιν*, collectam adeo ex particulis igneis ex materia crassiore emicantibus. Circumfusum itaque hunc aerem animabus quasi scaturire: iam cum hae sensum et mentem habeant, ipsum hoc caelum *νοερὸν* esse sequitur. Verba autem sic constituenda videntur: Κλεάνθης *μὲν* — *φησὶν, ὅτι Ζήνων ψυχὴν λέγει* (*αἴσθησιν ἢ* haec tollenda sunt ab aliena manu inserta ex seqq.) *ἀναθυμίασιν, καθάπερ* Ἡράκλειτος. *βουλόμενος γὰρ ἐμφανίσαι, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀναθυμιωμέναι νοεραὶ ἀεὶ γίνονται, εἴκασεν αὐτὰς τοῖς ποταμοῖς, λέγων οὕτως· ποταμοῖσιν τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιῤῥεῖ* (male haec accipiunt Interpretes: *in fluuios, licet iidem vsque decurrant*, aliae *atque aliae illabuntur aquae.* Graecis *ποταμοὶ* non dicuntur *ἐμβαίνειν*, sed ii qui ingrediuntur eas. Est adeo: iis qui fluuium intrant, etsi idem esse videtur, aliae tamen atque aliae aquae itidem affluunt, plantasque alluunt: ita etiam continuo exhalantur animae, ignea materia ab humido et crasso sursum elata. Diuersum adeo hoc ab illo altero, quod iam ex Platonis Cratylo p. 402. A. innotuit, *δὶς ἐς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν*, et disertius apud auctorem de Alleg. Homer. p. 443. legitur: *ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομέν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν. εἶμέν τε καὶ οὐκ εἶμέν.* id quod ad continuam illam rerum *ῥοὴν* spectat, quam ipsa illa *ἀναθυμίασις* inferre videri potest.

n) Post Brucker et al. inspiciendus saltem est doctissimus Collegae coniunctissimi MEINERS liber *Gesch. der Wiss.*

mam igneam, quae craſſiore materia ſoluta in altum euolat, eumque adeo aetherem conſtituere videri debet, qui nos ambit. Cum porro materia illa animam conſtituat, adeoque mentem et ſenſum: et ipſam habere mentem et ſenſum neceſſe eſt *o*). Quo ipſo fit, vt natura quoque diuina ad eandem illam materiam igneam ſubtiliſſimam referenda ſit. Quod ſi animas nunc ab igneis, alias ab humidis exhalationibus ducit Heraclitus: non tam inconſtantia aliqua haec dixiſſe videri debet, quam ea ratione, qua et Stoici igneum vaporem modo ignem modo humidum appellant; colligitur enim ignis ex iisdem corporibus humidis tanquam per vaporem.

Videtur porro ita ſtatuiſſe Epheſius philoſophus, vt igneam naturam, quo magis ab humido illa liberata ſit, tanto plus diuinitatis habere, ſaltem maiorem mobilitatem, celeritatem, puritatem conſequi exiſtimaret: Delatas vtique in corpus animas

Wiſſ. in Griech. T. I. p. 622. ſq. Sufficit praeter Diog. Laert. IX, 9 et 11. vnus Nemeſii locus de Nat. hom. c. 2. Ἡράκλειτος δὲ τὴν μὲν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν (dicit), τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις, ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ πεφυκέναι. De humana autem anima per ἀναθυμίασιν declarata v. inpr. Ariſtot. de anima I, 2.

o) Bene adeo Sextus lib. VII. p. 398. ἀρέσκει γὰρ τῷ Φυσικῷ, τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικόν τε ὂν καὶ Φρενῆρες — τοῦτον δὴ τὸν θεῖον λόγον κατὰ τὸν Ἡράκλειτον δι᾽ ἀναπνοῆς σπάσαντες νοεροὶ γινόμεθα: quae ſequuntur de ſomno, Sexti potius interpretamentum habenda ſunt quam Heracliti. Similia Stoicorum ſunt. Sed in illis ap. Diogen. VII, 145. τὸν μὲν ἥλιον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης νοερὸν ὄντα ἄναμμα non dubitamus praeferre νότερον, vt et reſcribendum arbitramur in Porphyrii loco c. 11. etſi enim et τὸ νοερὸν in ea re locum habet, non tamen in hac oratione ferri poteſt.

mas humidi aliquantum habere; eo tamen ipſo vitam hanc mortalem lucrari *p*). Quae quidem cum Stoicorum ſimili placito conſpirant *q*). At vero quo magis humidum, craſſus ille aer, ſeu materiam dixeris, defluit, igneumque illud ſuperat, calidiorque adeo et purior natura animae redditur, liberata a terrena faece corporis, ſeu humore iſto inerti: eo melior anima ac diuinior, eoque in ſapientiam ac virtutem prominentior; ita tandem *αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη r*). Contra vero animarum exitium

 praeſens

p) Itaque naſcendo animabus dixit gratum eſſe, non mortiferum, ſi humidae naſcuntur: *ψυχῆσι φάναι τέρψιν, μὴ θάνατον, ὑγρῆσι γενέσθαι· τέρψιν δὲ εἶναι αὐτοῖς τὴν εἰς γένεσιν πτῶσιν*. Vltima haec de ſuo addit Porphyr. de A. N. 10. quae vero ibidem ſubiiciuntur: *καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φάναι, Ζῆν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων θάνατον, καὶ ζῆν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον*· vix aliud ſunt quam Porphyrianum interpretamentum (non male expoſitum a b. Geſnero de animab. Heracl. T. I. Commentat. loc. p. 105. 6.) Nam Heraclitus paullo aliter haec de dis extulerat, ſententia ſatis ambigua. Videntur enim verba apud Auct. de Allegor. Homer. p. 442. (Alia loca congeſſit Fabric. ad Sext. p. 185. C.) in hunc ſenſum accipienda eſſe: Sunt dii et hominum animae ex eadem ignea materia: dii igitur ſunt *homines immortales*, nos homines ſumus *dii mortales*, *ζῶντες τὸν ἐκείνων θάνατον*· h. ſi ignis ille in animam humanam colligitur, non ille ſit deus; ſin deus ſit, non humana inde conflatur anima. In hunc fere ſenſum interpretatus haec eſſe videtur Maximus Tyrius Diſſert. XLI. p. 489. At Sextus et ex eo alii vulgo ita accipiunt: cum anima corpus ſubit, igneam ac diuinam vim oppreſſam quaſi mori; at per mortem liberatam animam ad diuinam naturam redire. cf. Brucker. p. 1222.

q) Animas enim in corpus immigraturas *ῥέπειν πρὸς τὸ ὑγρὸν* Porphyrius ex Stoicis refert de A. N. c. 11.

r) Nondum harmoniam illam inter *τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρὸν* cogitauit Heraclitus; ſunt tamen eius commenti elementa ap. auctorem libri de Diaeta; v. in recenſione Geſn. p. 111. 121. 126.

praesens ac certum est humor τὸ ὑγρὸν, quo opprimi igneam materiam necesse est *s*); quod quibus verbis, aut quo sensu enarrauerit philosophus, non constat: nisi quod apud Theodoretum memoratum reperimus: animas humano corpore solutas redire ad animam communem, hoc est ad circumfusum illum aetherem, qui igneas illas particulas emicantes recipit ac continet *t*).

Paullo minus ad consilium nostrum spectant reliqua Heraclitea, etsi cum his ipsis, quae disputata sunt, admodum coniuncta *u*); attingenda enim est

s) Loca Clement. Alex. Procli et Philonis nota sunt. cf. Brucker. p. 1219. XXII. In Clementis quidem verbis (Strom. VI, p. 746.) ψυχῇσι θάνατος, ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος, γῆν γενέσθαι, quae sequuntur: ἐκ γῆς δὲ ὕδωρ γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχὴ, aliena ab re et ab indocto homine ex Orphicis versibus paullo ante recitatis expressa sunt. Neque ea in Philonis loco occurrunt, de Mundo incorrupt. p. 958. (T. II. Mang. p. 509.) nec placitis apud Diog. IX, 8. 9. conueniunt. Traxit ad hanc sententiam verba Heraclitea, supra *p*) in diuersum sensum allata de animabus in corpora abditis Proclus in Timaeum p. 36 *med.* καὶ ἄλλως οὗτος ψυχῶν τῶν νοερῶν θάνατος ὑγρῇσι γενέσθαι φησὶν Ἡράκλειτος, inuito, vt arbitramur philosopho Ephesio. Obliti sumus illo loco monere, ab auctore libri de diaeta σύγκρησιν πυρὸς καὶ ὕδατος corpus ingredi narrari: v. Gesner. l. c. p. 91. qui tamen nimis diuersa ad eam illustrandam affert.

t) Theodoret. l. c. p. 824. verbis vtique haud Heracliteis vsus: ἐς τὴν τοῦ παντὸς ἀναχωρεῖν ψυχὴν, οἷα δὴ ὁμογενῆ οὖσαν καὶ ὁμοούσιον, h. e. in θεῖον illum καὶ κοινὸν λόγον, s. τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικόν τε καὶ φρενῆρες.

u) vt de perpetua illa rerum vicissitudine per τὸ ῥεῖν et ῥεῦμα declarata; de via ἄνω et κάτω bene a Gesnero exposita p. 77. p. 115. add. Bruck. p. 1219. XXIV. Locus praecipuus est Diogenis lib. IX, 7. 9. ex quo declaran-

eſt verbo ſaltem altera illa ratio, qua in ipſis Heracliteis veſtigia interpretationis *animarum ſiccarum* deprehendere licet. Occurrit locus, in quo Heraclitus non multum abfuiſſe videtur ab ea ſententia, in quam iam alios diſceſſiſſe vidimus philoſophos, vt alimentorum potusque copia oppreſſam animam vocaret *madentem et humefactam*, contra vero ſobriam *ſiccam x*). Probabile igitur fit, ipſum Heraclitum ad ſenſus rerum hoc reuocaſſe, vt humidum illud, quod nimio cibo vinoque ingurgitantium ſe corpus obruit, igneas particulas animae extinguat, calorem opprimat, vim motricem interimat. Neque eſſe poteſt vlla res ad ſenſus noſtros magis accommodata, quam ſi intemperantia animorum igniculos extingui dixeris: vti nihil eſt, quod eos magis excitet, acuat et incaleſcere ingenium faciat, quam temperatus cibi potusque vſus: cuius adeo ad ſapientiae ſtudia laudem honoremque praecipuum eſſe, nobis monentibus vix indiget. Nulla itaque grauior ſententia reperiri poteſt quam illa Epicharmi: Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Scr. Gottingae d. XVI. Sept. cIɔIɔccLXXXI.

clarandus locus Iamblichi de anima ap. Stob Ecl. phyſ. p. 113. ext. ex hoc emendandus Plotini locus p. 468. cf. Ariſtot. de anima l, 2. Verum de his in transcurſu. Nec diſputandi nunc copia datur, e quibus antiquioribus ſua repetierit Heraclitus.

x) apud Stob. in tit. de temperantia ed. Gen. p. 74. Ἀνὴρ ὁκόταν μεθυσθῇ, ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβου, σφαλλόμενος, οὐκ ἐπαΐων ὅκη βαίη, ὑγρὴν τὴν ψυχὴν ἔχων. αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Videtur ad hanc opinionem deueniſſe auctor de diaeta, qui ab igne vires humani corporis repetit: v. p. 138. et 98.

VII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IO. ANDR. MVRRAY D.

CVM SENATV

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IO. CHPH. GATTERER

CIVIBVS SVIS

COMMENDAT

IN A. D. II. IVLII CIↃ IↃ CCLXXXII.

De febribus epidemicis Romae falso in pestium censum relatis.

Magistratu academico, Commilitones, per hunc annum gesto, nunc ad exitum spectante, cum Vir Illustris, Collega coniunctissimus,

IO. CHPH. GATTERER

in munus hoc et onus successurus sit, eique rei sollennia in a. d. II Iulii sint indicenda, quibus insignia academica transferentur in aliam domum: nostrum est, florentissima Iuuentus, rogare vos et hortari, vt ad sollennia haec conueniatis frequentes, audiatis orationes ex more hinc et inde habendas, fauea-

faueatis ore animoque votis pro ſalute et incolumitate reipublicae faciendis, conſtitutumque apud animos veſtros habeatis: ad res proſpere et ex veſtris parentumque votis agendas quam maxime intereſſe, vt legibus magiſtratuique obſequium praeſtetis, et ad litterarum ſtudia, quorum cauſſa huc veniſtis, rite proſequenda, tranquillitate et ſecuritate vos non minus, quam rempublicam, opus habere.

Panegyris haec noſtra inſignem mutuabitur celebritatem et ſplendorem ex praeſentia veſtra, Princeps Sereniſſime, *) Comites Illuſtriſſimi, Commilitones generis ingeniorumque nobilitate commendatiſſimi, qua vt eam condecorare velitis, ſummopere contendimus.

Interea, cum tanquam ad ſalutationem et congreſſum inter nos deducta res ſit, faciamus, quod in confabulatione familiari plerumque fieri videmus, vt prima quaſi verborum velitatione commiſſa tranſiliat ſtatim ſermo ad nuperam veris inclementiam contagiumque febriculae, quae ab extremis ſeptentrionis oris progreſſa late per tot prouincias eſt vagata, nec noſtram vrbem reliquit intactam; **) etſi, id quod in aliis quoque contagioſis febribus experti ſumus, in hac vrbe multo mitior quam in plerisque aliis locis morbus fuit. Iucundum erit aliquando audire et cognoſcere, a quibus oris primo exorta, quibus immutationum gradibus ad caeli, temporum corporumque habitus factis illa ſit progreſſa

*) *Henr. Lud. Car. Albertus*, Princeps Naſſouienſis.

**) L' *Influenza.*

greſſa et citra quos fines ſubſtiterit *). In illam autem cogitationem facile incidat animus, an non in ſuperioribus aetatibus eiusdem huius luis per terras noſtras graſſantis vlla vsquam facta ſit mentio; audiuimus quoque fide neſcimus qua traditum, ſaeculo ſuperiore haud abſimilem luem, ex Hiſpaniis progreſſam, verſus boreales oras contagio manaſſe. De antiquitate vero ſi quis quaerat, occurrat ne in ea aliqua ſimilis contagionis mentio; miſerandam eſſe in hoc, vt in aliis, videmus ſortem humanam, ſi cogitamus, quam obſcura et manca ſit ab rerum inde primordiis per orbem terrarum hominum rerumque memoria; ex ſexaginta fere, quae effluxiſſe creduntur, ſaeculis vix eſſe ſex, quorum notitiam habeamus paullo exploratiorem, atque etiam hanc vix vnius alteriusue populi, et maximam partem in populorum excidiis per bella et praelia, exitioſioraque his regum imperia, occupatam:

*) Egere de ea ab eo inde tempore plures viri docti et acuti, et febris quidem naturam, affectiones et medelas bene deſcripſere; cauſſae tamen remotiores adhuc in penetrali Naturae latent abditae et arcanae. Inquiſitum quoque eſt in alias ſimiles febres epidemicas, quibus Europa vexata eſt, praecipue a. 1580. 1675. 1729 et ſeqq. annis. Primi. ſi bene memini, de ea egere Itali: *Saggio ſopra il Morbo detto Ruſſo di Bened. Gallicc o. Vicenza* 1782. *Guil. Lud. Hoffman conſtitutio epidemica Heidelbergenſis* 1781. *Heidelbergae* 1782. Variorum medicorum obſeruationes in *Medical Obſervations and Inquiries by a Society of Phyſicians in London* Vol. VI. p. 340. — 407. (Eſt in illis vir doctus Tho. *Glaſſ*, qui p. 377. adeo ſtatuit, peſtilentiam Achiuorum caſtra tentantem apud Homerum nullam aliam fuiſſe quam ſimile epidemiae genus). *Vber den iüngſten epidemiſchen Katarrh von D. Phil. Lud. Wittwer.* Norimb. 1782.

patam: iacere reliqua nocte tenebrisque ſepulta; adeoque nos, quibus hoc terrarum orbe iam ſeneſcente naſci contigit, rerum tamen euentorumque notitiis eſſe pueros; adeo multa ex ſuperiorum ſaeculorum memoria ingnoramus; vt ſaepe, cum doctos viros de antiquorum populorum opinionibus, religionibus moribusque, tamquam de re luculenta et explorata, tam aſſeveranter pronuntiare audimus, in animum veniat illud, quod apud Platonem ſacerdotes Aegyptii occinebant: *Graeci, ſemper pueri eſtis! a*)

Inter haec animus recurrit ad res Romanas, et ad memoratas toties a Liuio, quod vel puerilis doctrina in memoriam reuocare poteſt, peſtilentias; quae ſi vere ex eo, quod nos hoc nomine appellare ſolemus, genere fuiſſent, mirationem facere deberent, quod populi Romani his cladibus ſtragibusque exhauſti tanta ſupereſſe potuit frequentia. Enimvero peſtilentiae vocabulum, nec noſtris aetatibus ſatis ſubtiliter conſtitutum, cum nec inter medicos omnino conueniat, quinam potiſſimum peſtilentiae character habendus ſit, *b*) multo magis vetere

a) In Tim. p. 22. Tom. III. *ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστέ. γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. — νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες.* Omni hoc generi humano dictum putabimus; inprimis ſapientibus ac doctis, quibus omnia a ſe ad liquidum perducta videntur.

b) cf. v. c. *de Haen* Ratio medendi P. XIV. S. 2. c. 2. 3. p. 225. ſq. vbi Hippocrates p. 240. perperam laudatur, nam is peſtem proprie dictam non attigit. Galenus autem, qui ſua aetate ſaeuiſſimae peſtis vim graſſantem vidit, tam parum ſubtiliter de ea agit, vt naturam eius potiſſi-

tere aeuo ita frequentatum fuit, vt omnem febrem malignam, inflammatione corpus occupantem, exanthematicam, epidemicam, homines eo nomine appellarent. Quod vero multo grauius eſt, re accuratius penſitata, et locis in Liuio aliisque ſcriptoribus, in quibus de peſtilentia agitur, conſideratius exploratis, manifeſtum nobis fieri videtur, ne vllam quidem inter Romanos peſtilentiam memorari, quae pro peſtilentia proprie dicta haberi poſſit, nec ante Saec. II. a C. N. vllum exemplum, de quo ſatis certo conſtet, occurrere: ſiquidem, in quo fere omnes conueniunt, peſtis naturam, a putredine ortam et contagio manantem, per tumores glandularum, anthraces, parotides, bubones, contactu mortifero, ad praeſentem mortem properantem, certa ſui ſigna, quibus ab aliis febribus putridis diſcerni poſſit, ſuppeditare concedamus *c*). In iis ſaltem, quae ſcriptores de peſtilentiis ſubinde Romam vaſtantibus narrarunt, nihil eiusmodi commemoratur,

potiſſimum in hoc ponat, quod multos illa perimat: ad Epidem. III, 20. p. 263. To. IX. *οὐ γὰρ δὴ νοσήματός γέ τινος ὄνομα ἐστὶν ἐπιδήμιον ἢ λοιμῶδες, ἀλλ', ὅτι περ ἂν πολλοῖς ἐν ἑνὶ γίνεται χωρίῳ, τοῦτο ἐπιδήμιον νομίζεται· προσελθόντος δὲ αὐτῷ τοῦ πολλοὺς ἀναιρεῖν, λοιμὸς γίνεται.* Fuit hoc plerumque inter cauſſas incrementorum quae peſtis contagio habuit, quod ipſis medicis controuerſa res fuit, peſtilentiane an alia febris luesue corpora tentaret. Ita Maſſiliae, 1720, ita Venetiis 1576. et aliis locis ac temporibus ſe res habuit. (cf. Galliccio *Saggio ſopra il Morbo detto Ruſſo* p. 4. ſqq. *della Comprovazione).*

c) v. *Mead* de Peſte c. I. nec valde diuerſa ſunt, quae a *de Haen* l. c. diſputantur; etſi ille recentiorum de peſte diſputata aut ignorare aut eleuare velle videri poteſt.

moratur, quod non in quacunque alia febre putrida euenire potuerit.

Quod igitur affeueramus, hoc eft, vt non pronuntiemus, nullam omnino ante Saec. II. a C. N. Romae fuiffe peftilentiam, verum vt ftatuamus, ea, quae apud Liuium aliosque leguntur, peftilentiae proprie dictae figna fatis certa nulla habere. Non enim ignoramus, de faeculis Romae prioribus in multis rebus nos certi et explorati aliquid non tenere; famam enim obfcuram et exilem a maioribus acceptam litteris confignarunt primi Annalium fcriptores a Saeculo inde ab V. C. fexto, et variis pro fuo quisque ingenio modis amplificarunt ornaruntque; ex iis arripuit ea, quae maxime probaret, Liuius, alia Dionyfius, alia Plutarchus, faepe diffona inter fe et difcrepantia, eaque fuo quisque more tractarunt et ornarunt, vt in ipfis locis de peftibus intelligere licet. Quod fi vero ea, quae aetati fuae propiora erant, certiora et exploratiora tradere potuiffe videri debent: non tamen ea naturae reique medicae ifta aetate vigebat notitia, vt morborum calamitates fatis diligenter et preffe exponere poffent. Etfi itaque, quoniam ad religiones fpectabant morborum notationes, in Pontificum annalibus vna cum prodigiis prodigiorumque procurationibus peftilentiae accurate fuis annis adfcriberentur, non tamen expectari poterat, vt de earum natura, ortu ac progreffu, aliquid diferte et docte fatis memoriae mandaretur. Hoc enim erat illud, quod antiquitatem omnino ab fubtiliore naturae, adeoque et morborum cognitione reuoca-

vit et retraxit, quod ea, quae ad interiorem eius notitiam ſpectabant, inprimisque quae ab ſollenni rerum curſu recedebant, ad religiones metumque deorum referebantur. Adeo nulla grauior ac peſtilentior ignoratio eſt quam naturae ſeu hominum ſeu rerum; *Hoc fonte deriuata clades Inque patres populumque fluxit.* Quot prauis religionibus ac placitis, quot ſuperſtitionibus perniciofisque inſtitutis liberata eſſet aut intacta manſiſſet gens humana, ſi naturae et ſuae et rerum accuratiore ſcientia cum ipſo ortu imbuta fuiſſet, aut ab his tanquam omnis verae ſcientiae elementis ſua rudimenta petiiſſent ii, qui religiones et iura condere videri volebant! Cum itaque ſemel imbibitum eſſet animis, nihil mali, nullam calamitatem, nullam febrem ac morbum grauiorem niſi ab ira numinis immitti, declarari hanc iram certis euentis naturae inſolitis, hoc eſt oſtentis prodigiisque, curationem morborum a placata numinis ira eſſe expectandam, nec placari eam poſſe niſi certis ritibus et formulis a Pontificibus praeſcriptis: inter haec, fieri nullo modo potuit, vt ſagacitas aliorum de morbis his ſollertius obſervata et inueſtigata traderet. Quo factum eſt, vt diſerta ſatis ſit ſcriptorum narratio de prodigiis eorumque procurationibus, de morbis autem non niſi pauca, eaque vulgaria commemorentur.

In his tamen prodigiis agnoſci interdum poſſunt veſtigia cauſſarum, a quibus lues ortum traxerit: ſunt autem eae nullae aliae, quam quae febres putridas vulgares gignere ſolent: aeris intemperies, anni vel frigoris inclementia, intolerabilis calor aeſtiuus,

aeſtiuus, ſiccitas, agrorum ſterilitas cum fame, ventorum procellae, terrae motus, ignes e ſoli viſceribus erumpentes cum mephitibus. Nullum enim, quod ſatis conſtat, in iis, quae ab Liuio aliisque commemorata ſunt, prodigium oſtentumque, ne imbrium quidem cruentorum aut quod lapidibus pluit, occurrit, quod non ad naturae euentum caſumque referri poſſit. Alia a metu repetenda ſunt et a terroribus falſisque perſuaſionibus, quas mentibus, ſemel perculſis et attonitis, religiones deorum iniicere ſolent; vt, ſi auditae fuerunt in montibus ſiluisque voces aut mala ominantes aut ſacra intermiſſa repetentes; et quae huiusmodi ſunt alia. Vt igitur, quam vere haec a nobis dicta ſint, intelligatur, agedum peſtilentias, quae a Romanarum rerum ſcriptoribus commemoratae ſunt, breuiter pro conſilii ratione recenſeamus: ſi modo hoc monuerimus, plerumque malum intra vrbem et agrum Romanorum ſubſtitiſſe; quo ipſo peſtilentiae notio circumſcribitur.

Prima peſtis ſub Romulo poſt Tatium caeſum narratur a Dionyſio, *d*) multoque ornatius a Plutarcho, nam agrorum pecorumque ſterilitatem pluviasque cruentas adiicit; cui quidem narrationi tam diſertae in tam remotis aetatibus, nulla rerum memoria per libros prodita, parum fidei habemus: ſi tamen fidem habere placet, luis cauſſa inde manifeſta fit. Iterum ſub Tullo Hoſtilio peſtilentia

H 2 labo-

d) Dionyſ. II. 54. Plut. in Romulo Opp. T. I. p. 32. F. vbi inter alia: *ὕσθη δὲ καὶ σταγόσιν αἵματος ἡ πολις* non, *ἤσθη*.

laboratum eſt: praedicta ea prodigiis, cum in monte Albano lapidibus pluiſſet: *e*) quo ipſo intelligitur, ventorum procellis agros vexatos fuiſſe. Memoriam huius peſtilentiae inſignem fecit Tulli mors, quam a ritibus occultis procurandi morbi vetuſtas repetiit *f*). Ab hoc tempore nulla peſtilentiae mentio niſi V. C. 266. ex fide Dionyſii: *g*) qui Marcio pulſo, morbum peſtilentem non modo multitudinem tentaſſe, ſed et pecudum ſtragem feciſſe narrat: quo ipſo intelligitur, luem, non peſtem, eam fuiſſe. Eodem auctore V. C. 284. morbus peſtilens inuaſit maxime mulieres, inprimis grauidas; *h*) quae res in multis peſtilentiis non minus obſeruata eſt; *hh*) ſed eadem paullo poſt ſaeuius exarſit nec vlli aetati aut ſexui perpercit; *i*) illud memorabile viſum, morbum tam atrocem celeriter euanuiſſe. — V. C. 292. iterum peſtilentia; ſed luem potius arguunt ea, quae Liuius addit: „graue tempus et forte annus peſtilens erat vrbi agrisque, nec hominibus magis, quam pecori; et auxere vim morbi, terrore populationis pecoribus agreſtibusque in vrbem acceptis.„ Exornauit haec mirifice Dionyſius pro more ſuo. *k*) V. C. 301. „duo mala ingen-

e) Liv. I, 31. at Dionyſ. III, 35. in ſuis auctoribus nihil de his narratum inuenerat; ſaltem non repetit.

f) v. Liv. l. c.

g) Dionyſ. VII, 68. Nam Liuius II, 36. tantum de praeſultore ludorum memorat.

h) Dionyſ. IX, 40. ſimilem luem idem IV, 69. ſub Tarquinio II. commemorat.

hh) cf. Mercurial. Lectt. de Peſtilentia c. 10.

i) id Dionyſ. IX, 42

k) Liv. III, 6. Dionyſ. IX, 67.

ingentia exorta, fames pestilentiaque, foeda homini, foeda pecori.„ Ita Liuius; at Dionysius iterum rhetorico spiritu: „mancipia tantum non omnia absumta, ingenuorum dimidiam partem sublatam, vt aegrotorum numero non suppeterent medici;„ ac si iam illo tempore Roma medicos suos habuisse videri possit. *l*) V. C. 318. „pestilentia populum inuasit; — ceterum magis vis morbi ingrauescens curae erat terroresque ac prodigia; maxime quod crebris motibus terrae ruere in agris nuntiabantur tecta.„ *m*) Probabile sit, hiatibus soli corruptum aerem contagium sparsisse: quo fere modo pestes Saec. VI. et XIII. a C. N. ortae feruntur. *n*) Videtur ea lues seu reuixisse seu durasse vsque ad annum hinc quartum, V. C. 321 et iterum V. C. 324 inualuisse ex siccitate. *o*) — Iterum a. 342. „pestilentia coorta, minacior tamen quam perniciosior, — defuncta ciuitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, pestilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, vt plerumque fit, excepit *p*) —, a. 355„ insignis annus hieme gelida ac niuosa, adeo vt viae clausae, Tiberis innauigabilis fieret; tristem hiemem siue ex intemperie caeli, raptim mutatione in contrarium facta, siue alia de caussa, grauis pestilensque omnibus animantibus aestas excepit,„ *q*) Suspecta est omnino

l) Liv. III, 32. Dionys. X, 53.
m) Liv. IV, 21.
n) vid. Chicoyneau p. 61.
o) v. Liv. IV, 15. et 30.
p) Liv. IV, 52.
q) Liv. V, 13.

nino pestilentia a. 372, Manlianum supplicium breui insequuta, et ex ea ortum habuisse magnae parti visa *r*); at ea, quae a. 389 exarserat, hoc et insequente anno saeuiit: maxime eam insignem mors M. Furii Camilli fecit *s*). Omitto fabulosam de Curtio, qui in voraginem tetro halitu vrbem infestantem se immisisse fertur, narrationem a. 392 *t*) ex qua tamen intelligitur, in media vrbe mephitin seu putorem sulfureum e terra prorumpentem vicina loca pestilenti afflatu infecisse, donec alia soli mutatio venam occultam spiramenti occluderet seu elideret; omitto aliam pestilentiam a. 406 *u*) et alteram a. 420 *uu*) tum tertiam a. 441 *x*) et quartam a. 451 tanquam parum memorabiles, nisi quod in hac „terram multifariam pluisse, et in exercitu App. Claudii plerosque fulminibus ictos nuntiatum est *y*);" vt grauibus tempestatibus aerem turbatum eo anno fuisse facile intelligas. Alia pestilentia a. 562. Aesculapio Romam arcessendo locum fecit *z*), a. autem 476. et insequente pecudes hominesque communi strage corripuit pestis, grauidarum maxime abortibus infamis. *a*) Pestis, quae in castris Poenorum et Romanorum ad Syracusas a. 542. per intole-

r) Liv. VI, 20.
s) Liv. VII, 1. et 2.
t) Liv. VII, 6.
u) id. VII, 27.
uu) ibid. VIII, 17.
x) IX, 28.
y) id. X, 31.
z) id. X, 47.
a) v. Oros. IV, 2.

intolerandam aeſtus vim corpora labefactauit *b*), vt et altera, quae in Bruttiis vtraque caſtra pari clade affecit, *c*) cauſſas habuit ſatis obuias; ea autem quae a. 546. in vrbem agrosque incidit, vix in cenſum venit; „nam in longos magis morbos, quam in perniciales, euaſit.“ *d*) Inde a. 573 „peſtilentia in agris forisque tanta, vt Libitina vix ſufficeret,“ eaque in tertium annum vrbem Romam atque Italiam vaſtauit. *e*) Perculſi terroribus animi ad varias ſuperſtitiones ſeſe appulere; inuenta quoque arca ſepulcralis Numae cum eius libris; adeo proni in ſuperſtitiones leuesque perſuaſiones eſſe ſolent homines calamitatibus publicis oppreſſi. Memorabilior ceteris eſt peſtilentia a. 580. quae priore anno in boues ingruerat, nunc autem verterat in hominum morbos: „qui inciderant, haud facile ſeptimum diem ſuperabant; qui ſuperauerant, longinquo, maxime quartanae, implicabantur morbo.“ *f*) Non peſtem vere dictam tum corpora tentaſſe, vel verba extrema docent. Nec affirmare audemus, an inter veras peſtilentias referenda ſit atrociſſima illa, quae a. 627 Africam, peſtilentiae natiuam ſedem, vaſtauit, locuſtarum ingenti multitudine, poſtquam in agris fruges herbasque exederant, in

b) v. Liv. XXV, 26.

c) a. 546. ibid. XXVIII, c. 46.

d) XXVII, 23.

e) XL, 19. add. Obſequ. de Prodig. c. 60, vbi praeterea narratur, per ſex menſes non pluiſſe.

f) Liv. XLI, 21. add. Obſequ. c. 65. Idem aliam anno 589. aſſignauit c. 72. tertiam a. 612 c. 81.

pelagus mersa et iterum in littus expulsa. *g*) Antecedente anno Insulas Liparaeas pestilentia afflixerat, ex terrarum motibus flammisque ex terra marique emicantibus. *h*) Ab hoc tempore, per ipsa bella ciuilia, non vidimus memorari pestem, praeterquam eam quae a. 711. Hirtio et Pansa Coss. totam Italiam corripuit; praecesserat tamen exundatio Padi et Tiberis ingens, vt eiectorum in littus piscium tabes inficeret aerem; quae vnde profecta sint, colligere licet ex eo, quod eodem tempore inter prodigia procellae, terrarum motus, variaeque caeli species memorantur. Simili modo a. 732 cum Augusto principatum tenente pestilentia per totam Italiam grassabatur, praecesserat Tiberis exundatio cum procellis. *k*) Sub Nerone C. N. 69. Romae pestilentia unius auctumni fuit, quo XXX funerum M. in rationem Libitinae venerunt. *kk*) Iterum sub Tito pestilentia fuit, quanta non temere alias *l*), et iterum sub Antonino Pio sub a. 141. multas Imperii R. partes peruagata. *ll*) Prima pestis vero nomine sic dicta a. C. 169. a L. Veri Imp. exercitu a Parthis reduce in Italiam est reportata;

g) Oros. V. 11. Augustin. C. D. III., 31. Liv. Epit. LX. Obseq. c. 90.

h) Digna res, vt de ea consulantur scriptores Strabo VI. p. 424 C. (277.) ex Posidonio. Oros. V. 10. Obseq. 89.

i) v. Dio. XLV, 17. Fuit haec amnium eluuies aliis quoque temporibus, vt 590. sub Gregorii M. pontificatus auspicia, inter pestilentiae caussas.

k) Dio LIV, 1. est ea, quam Plin. VII, 45. s. 46. innuit.

kk) Suet Nero 39.

l) Suet Tit. 8.

ll) passim Galenus.

tata; Babylone illa, fomite peſtilenti ex abdito loco in aerem protracto, tabem in Parthos vulgauerat; *m*) inde vsque ad Gallias et Rhenum cuncta contagiis et mortibus polluit; altera quae ſub Commodo a. 189. ingruiſſe dicitur, niſi prior illa tum forte recruduit, vix in cenſum venire poteſt. *mm*) At Romanum imperium peruagata eſt tertia a. 252 Gallo et Voluſiano Imp., orta et haec in Aethiopia; *n*) tandem quarta famoſiſſima illa 543. Iuſtiniano principe: *o*) quae ab Aegyptiis orta, Peluſio hinc Alexandriam inde per Palaeſtinam ſparſa, ſequente anno per extremos terrarum fines diffundi coepit.

Ex his igitur, quae commemorata ſunt, manifeſtum eſſe arbitramur, ante L. Veri tempora nullam peſtilentiam memorari, cuius ſigna ſatis certa memoriae tradita ſint; etſi res ipſa ſatis probabile faceret, bellis cum Poenis geſtis populorumque mutuis per Italiam, Siciliam et Africam commerciis, peſtilentiae ſemina ex Africa per alias terras ferri ſpargique debuiſſe; nam in his terris zonae torridae propioribus peſtem gigni indeque contagio

H 5 aliis

m) Iulius Capitol. in Vero c. 8. add. Ammian. XXIII, 6. p. 293. ed Lipſ. Oroſ. VII, 15. et quidem per plures annos. cf. Jebb in Vita Ariſtidis ad ann. 173. 5.

mm) v. Dio. LXXII, 14.

n) v. Oroſ. VII, 21. Eſt haec illa, de qua Cypriani libellus de mortalitate agit, Opp. P. I. p. 156. etſi pauca inde de ipſa lue diſcas: conf. tamen ib. not. et Dodwell. Annal. Cypr. ad. a. 252.

o) Praeclara de ea loca Procop. de b. perſ. II, 22. Evagr. IV, 29.

aliis terris inferri, constans nunc est virorum doctorum opinio. Quod si de Carthaginiensium rebus fatisque plura ad memoriam hominum propagata essent, luculentiora forte pestilentiae iam antiquioribus aetatibus argumenta haberemus; nunc pauca, eaque parum diserte et accurate exposita. *p*) Antiquissima haud dubie esset pestilentiae memoria in Chronico Eusebiano memoratae sub ipsum diluuii Deucalionis tempus, nisi illud commentum esset indocti hominis, cui male fides habita est. *pp*) Pestilentiam Mosi bene innotuisse satis constat; ab Herodoto tamen ea non memoratur in iis quae de Aegypto exponit. *) In Graecia auditur quidem nomen λοιμοῦ ab vltima inde memoria: depulisse pestem narratur Aeacus precibus ad Iouem factis; item

p) Vt ante C. 372. Olymp. CII. v. Diod. XV, 24. in oppugnatione Syracusarum Ol. XCVI. 1. ibid. XIV, 70. 71. et in obsidenda vrbe Agrigento Diod. XIII, 86.

pp) *In Aethiopia multae pestilentiae locales, vt Plato meminit, fuere:* Chron. Euseb. Hieronymi Nu. 490. Eadem Orosius et alii repetierunt. Si tamen Platonis Timaeum inspexeris p. 22. C. (Bipont. p. 291) facile patet hominem plura diuersa in idem miscuisse. Male quoque prouocatur ad Maxim. Tyr. Diss. III. extr. nam is de peste sub b. Pelop. ingruente agit.

*) Potuit in antiquioribus aetatibus sacerdotum cura et inspectione multis modis, v. c. religiosis lustrationum et castimoniarum ritibus, pestilentiae contagio prouisum esse: vt acute suspicatur Collega coniunctiss. Gatterer (*Weltgeschichte 1785*) p. 209. Nec magis tamen sub Ptolemaeis vlla pestis mentio occurrit. Omnino illud, quod vulgo de pestis in Aethiopia ortu et per Aegyptum in Asiam descensu traditur, nondum fide satis explorata niti constat.

item Ariſtaeus ſacro facto circa Sirii ortum; *q*) Notiſſima eſt peſtis in caſtris Achiuorum in primis Iliadis verſibus; Sequioribus aetatibus feruntur alia, ſed fabulis propiora, de Epimenide Athenas arceſſito ad liberandam peſte vrbem, et de Empedocle, peſtem ab Agrigentinis, ciuibus ſuis, miris artibus auerruncante. Verum vna eſt, cuius memoria ita ad nos peruenit, vt de ea iudicium facere liceat, peſtis, quae ſub belli Peloponneſii initia Atticam inuaſit; etſi de ea quoque Hallerum dubitaſſe videmus: „non putes, inquit, vero nomine peſtem fuiſſe„ *r*).

Etſi eſſent adhuc nonnulla, quae forte non iniucunde commemorari poſſent, veluti de auertendarum peſtium modis ac conſiliis apud Romanos, quibus ſubeſt plerumque ratio aliqua a vanis religionibus petita; porro, ſi comparatio inſtituatur inter morbos contagioſos veterum et recentiorum aetatum

q) v. Apollon. II, 520. Diod. IV, 82.

r) Haller Biblioth. med. pract. To. I. p. 102. Peſtem illam accurate narratam eſſe a Thucyd. II, 47. III, 87. Diod. XII, 45. 58. ex alio auctore, tum a Lucretio, nota res eſt; Etiam illud vulgo nunc tenetur, ab Hippocrate in Epidem. 1. non veram peſtem, ſed febrem epidemicam, quae Thaſios et alias Graeciae vrbes infeſtabat, narrari v. Freind. Comment. ad eum lib. p. 119. Fuere viri docti qui recenſus variarum peſtilentiarum, quae vsquam traditae ſunt. ediderunt; in his eſt ad calcem (*Franc. Rondinelli*) *Relazione del Contagio ſtato in Firenze l' a. 1630 et 33.* Firenze 1714. Verum parum explorate et locis ad nullam criticam hiſtoricam exactis iſta appoſita ſunt.

tum, vtri maiorem corporum ſtragem ediderint, quibusque de cauſſis id factum ſit in tanto maiore corporum robore victusque ſimplicitate: dimittenda tamen eſt de manibus diſputatio tam male ominata, et a ſacris et ſollenibus his, quae indicimus, aliena. Meliora omina et fauſtiſſima auſpicia petetis, Commilitones, ab iis, quos verba facientes in ipſis ſollennibus audietis. PP. Kal. Iuliis cIↃIↃCCLXXXII.

Epime-

Epimetrum.

Cum ad hoc argumentum ab eo inde tempore redire non licuerit: adiiciam ſaltem nonnulla ſuper iis, quae in extremis verſibus e manibus dimiſſa ſunt.

Incuria et ſocordia partim in prouidendis et cauendis iis rebus, quae aerem corrumpere ſolent, partim in depellendis aeris caelique iniuriis, ſoli porro et aquarum vitiis tollendis, vt inter omnes populos barbaros, inprimis magna hominum multitudine in vnum locum congregata, ita et Romae haud dubie febres leuiores in malignas plerumque mutauit. Si in vllo populo politia ad ſummum, quo ea adduci poteſt, peruenerit faſtigium: probabile fit, febrium vim malignam obſcura ſui veſtigia eſſe relicturam. Vt in noſtrarum ciuitatum faſtis, ita Romae peſtilentiae mentio crebra per antiquas aetates fit: in recentibus rarior occurrit. In tanta rei medicae ignoratione nihil recte curabatur. Vbi corpora morbo eſſent tentata, cum ad deorum iram mali cauſſas referrent, a ſuperſtitioſis ritibus auxilium petere: ſacrum nouendiale indicere, clauum pangere, expiatione luſtratione et ſupplicatione pacem et veniam deorum expetere. Quid? quod ſacra arcana curarunt, quibus ipſe Iupiter eliceretur, cogereturque fateri, quibus ritibus ira eius placari poſſet; vt a Tullo Hoſtilio factum: Liv. I, 31. Caſu accidit vt is fulmine ictus cum domo ſua conflagraret; nam, eum arte aliqua temere adhibita ignem caeleſtem in ſe deriuaſſe videri, temporum barba-

barbaries credere vetat; etsi potuit certos ritus patrare, sacris factis, in loco incluso, quibus fulminis vim alliceret; potuit quoque res fabulose ornari, quum fama tantum hoc constaret, incendio Tullum periisse. Dionysius e suis auctoribus nihil ea de re memorauit III, 35. Nihil ad superstitionem Romanorum defuit, quam, quod per Orientem a tot populis factum videmus, vt graui calamitate afflicti deorum iram sacrificiis humanis placarent.

Romae antiquioribus temporibus habitationis ad corporum valetudinem instituendae cura fuit nulla; tantum conuallium inter montes ab aquarum colluuie liberandarum rationem inierat Tarquinius cloacis ductis. Tiberis exundantis aquas stagnantes saepe incusant scriptores. An paludes Pomtinae iam tum, cum minus late Volscorum agros obducerent, aerem corruperint, dicere non ausim. Mancipiorum multitudo in eadem domo in angusta cella habitorum luem haud parum contagio spargere debuit. Tum saepe terrore ab hostibus fines populantibus orto, fuga in vrbem facta pecora agrestesque in vrbem sunt recepti: (vt Liv. III, 6 et al.) Hac colluuie hominum animantiumque tecta ac vias vallesque confertis corporibus opplente, interdum per immodicum aestum, seu frigus insolitum, aliamue aeris intemperiem, contagium per omnes ordines sparsum esse quis miretur?

VIII.

VIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. CHRISTOPH. GATTERER
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXIV.
IN A. D. XVII. SEPT. cIↃIↃCCLXXXII.
RITE INDICIT.

De Leone M. Pontifice Rom. Attilae et Genferico fupplice facto.

Summi Pontificis Romani Pii VI. iter hac aeftate Viennam ad Imperatorem fufceptum iis, qui in hiftoriis funt verfati, multarum rerum partim fimilium partim diffimilium memoriam refricuit. Vidimus itaque plura in comparationem adducta. Poterant inter haec legationes Pontificum cum Romanorum tum aliorum de rebus grauibus actae memorari. Nec abfonum itaque videri potuiffet, fi nunc, cum follennibus craftino die habendis proludendum fit, de Iaddua, Pontifice Iudaeorum, voluiffemus agere, Alexandro ad Hierofolyma pergenti

in

in occurſum prodeunte. Suauis vtique narratu fabula. Sed ferebat animus ad alteram narrationem de Leone M. bis legatione functo, altera ad Attilam, altera ad Genſericum Vandalorum regem: quarum tamen prior illa longe maiorem celebritatem aſſequuta eſt pictura Raphaelis Vrbinatis nobiliſſima. Adeo verum eſt, quod in hiſtoriis legendis ſaepe in animum venit, aliorum plerumque ingeniis potius quam propriae virtuti famam plerorumque ad poſteritatem deberi; multas magnas res geri, paucas ſatis claras: ſcilicet niſi ea fortuna contigerit, vt ingenioſorum hominum opera illae nobilitentur *). Picturam hanc his ipſis diebus chalcographico opere, coloribus ſuis ad tabulae pictae ſimilitudinem ſcite elaborato, vidimus: quo ipſo animus ad alterum hoc argumentum inclinatus eſt. Verum Leonis legatio altera ad Genſericum ſi non maiore, ſaltem non minore admiratione quam prior digna erat; facta et illa ad regem victorem eumque barbarum, vt vrbs propugnatoribus vacua ei dederetur. Quanto melior in hoc fortuna Pii VI. qui, non vrgente neceſſitate, ſed conſilio ac ſponte, adiit Imperatorem omni humanitatis et facilitatis laude celebratum, aequo iure ac loco de rebus communibus egit, et lautiſſime exceptus mirificeque recreatus ad ſuos rediit. Rerum curſu procedente mature intelligetur, quae cauſſae ſatis graues, qui fructus ſatis memorabiles, huius profectionis fuerint. Verum ad Leonem Sanctum progrediamur.

Sane

*) Hinc illud: *O fortunate adoleſcens, qui tuae virtutis praeconem Homerum inueneris!*

Sane quidem in argumento verſamur tam trito, et in vulgaribus quoque hiſtoriis recocto, vt ſtolidum eſſet, ſi profiteri vellemus, noua nos eſſe his de rebus allaturos. Neque vero id ſcriptionis genus aut conſilium poſtulat; et vana eſt nouitatis laus ex rerum figmentis verborumque fuco puerili; nec quicquam tam alienum ab hiſtoriae dignitate, quam leuiſſima quaeque ingenii commenta (quorum noua ſemper propago pullulans ſuppetit etiam minus ſollertibus) factorum veritati ſubſtituere. Multo minus inanem operam iactare placet in reuocandis ac refellendis iis, quae perperam paſſim tradita, et ab aliis dudum ſunt animaduerſa. Interea ſuum vtique iudicium, ſua ratio, cuique poteſt conſtare in rebus ſeu explorandis et trutinandis ſeu exponendis. Eſt aliqua laus etiam in hoc, ſi ad antiqua ornanda, obſcura illuſtranda, ingenium non defuerit. *a*) Attilam

a) Incredibile eſt, quam multa de Attila narrata ſint, cum tam pauca certo tradi poſſint. Fabuloſis commentis onerarunt res Attilae certatim monachi, tum rerum Hungaricarum ſcriptores, porro Itali, inprimisque qui ciuitatum nonnullarum, vt Mediolani, Mutinae, Patauii, Aquileiae, res exſequuti ſunt. Eſt in gentis Ateſtinae honorem ſcriptus libellus a *Nicolao Tomaſo d' Aquileia*, vt praefatio prae ſe fert, Patriarchae Nicetae (fuit vtique eo tempore Nicetas Epiſcopus Aquileienſis, vt ex S. Leonis Epiſtolis conſtat) a Secretis, verſus in ſermonem prouincialem a Nicolao de Caſola Bononienſi, et Italice editus Ferrariae 1568. 4. Habemus cum hoc in manibus alium e bibliotheca academica libellum 1477. italice exaratum quaternionibus impreſſum, Venetiis haud dubie: *La hyſtoria de Atila dicto flagellum dei, translata da lingua franceſcha in latina*-1421. Eſt hic libellus is, de quo Sabellicus agit Lib. III. de vetuſtate Aquileiae p. 72. E. Ital. illuſtr.

Attilam re in campis Catalaunicis male gesta, refecto exercitu, anno sequente (a. C. 452.) per Pannonias Italiam ingressum, late omnia populando vastasse, Aquileiam vi expugnatam solo aequasse, inde Ticinum et Mediolanum, vi captum, diripuisse satis constat. *b*) Res iam in eo erat, vt victor Romam peteret. Valentiniani Imp. socordia nulli rei prospexerat, quae aut ad auertendum hostem, aut ad tutandam Italiam idonea esset; ne Alpium quidem claustris occupatis, qua aditus ad Italiam erat. Aëtius absuisse dicitur ad copias parandas; ex Idatio patet, ad Marcianum Imp. Constantinopolin eum esse profectum, vnde mox, quod infra videbimus, cum auxiliis rediit. Omnino illa aetate copiae, si parandae erant, arcessebantur a barbaris: hoc

illustr. vt ex nota exemplari nostro adscripta didicimus. Suppar ei nec forte multum aetate superius est carmen nuper a Fischero V. C. vulgatum, de prima expeditione Attilae in Gallias. Iam haec quidem vana figmenta esse nemo nunc facile dubitet. At tamen meliores quoque scriptores post Sigonium et alios, ipsi, inquam, Muratorii, Belii, Prayi, nimia copiosi videri possunt in Attilae rebus exponendis, cum eadem lance apponant seriorum scriptorum commenta cum iis, quae ex Prisco aut Iornande hausta sunt; vt adeo melius consilium sequutus videatur Gebhardi V. C. in nupera rerum Hungaricarum expositione, allatis tantum iis, quae ex scriptoribus fide dignis hauriri possunt. Ea vtique, quae de Attila Italiam ingresso cum fide tradas, ad pauca redeunt, quae ex Prisco Iornandes, tum quae Prosper memorat, qui Leonis Pontificis primus Notarius fuit, et secundum hunc Idatius. Nam Historias Miscellas, quae Paullo Diacono subiiciuntur, a seriore manu in hoc loco interpolatas esse nunc satis conuenit.

b) Alia vrbium nomina sunt in Histor. Miscell. Paullo Diacono subiectis p. 98. Murator.

hoc erat exercituum Romanorum robur. Adeo degenerauerat Romanum nomen; imbelle vulgus, laboris et difciplinae adeo intolerans artisque militaris rude, vt in pugna Catalaunica Attilam loquentem inducat Iornandes: *Nota, inquit, nobis funt leuia Romanorum arma. Primo enim non dico vulnere, fed ipfo puluere grauantur.* De Romanis haec dicta effe quis non obftupefcat? Pergit: *Dum* inordinate coeunt, *et acies teftudinemque connectunt: vos confligite praeftantibus animis, vt foletis, defpicientesque eorum acies, Alanos inuadite, Vefegothis incumbite. c)* In fociis nempe fumma pugnae erat pofita; Romani ipfi pars agminis viliffima. Mos autem pugnandi erat Hunnorum, idem qui aliorum barbarorum, vt primo impetu effufi aciem hoftium perfringerent. Interea a Valentiniano fpes in eo pofita effe fertur, vt Italia decederet. *d)* Tandem confultius vifum eft, vt legatione facta Attilae animus tentaretur: *e)*

I 2 *Sufcepit*

c) Iornand. de reb. Get. c. 39.

d) Profper in Chron. *Herculano et Sporatio Coff.* qui ipfum Aëtium huius confilii arbitrum edit: *Attila redintegratis viribus, quas in Gallia amiferat, Italiam ingredi per Pannonias intendit, nihil duce noftro Aetio, fecundum belli prioris opera, profpiciente; ita vt ne clufuris quidem Alpium, quibus hoftes prohiberi poterant, vteretur: hoc folum fpei fuis fupereffe exiftimans, fi ab omni Italia cum Imperatore difcederet.*

e) Idem pergit: *Sed cum hoc plenum dedecoris et periculi videretur, continuit verecundia metum, et tot nobilium prouinciarum latiffima euerfione credita eft faeuitia et cupiditas hoftilis expleta; nihilque inter omnia confilia Principis ac Senatus Populique Romani falubrius vifum eft, quam vt per legatos pax truculentiffimi regis expeteretur.*

Suscepit hoc consilium cum viro consulari Auieno f) et viro Praefectorio Trigetorio beatissimus papa Leo, auxilio dei fretus, quem sciret nunquam laboribus piorum defuisse. Nec aliud sequutum est, quam (quod) praesumserat fides. Nam, tota legatione dignanter accepta, ita summi sacerdotis praesentia rex gauisus est, vt et bello abstineri praeciperet et vltra Danubium promissa pace discederet. g)

Haec quidem scriptor, qui rebus interfuit, isque fide dignus; at quam breuiter ea narrata sint, videtis. De consiliis Attilae nihil dictum, nil de conditionibus pacis: nil de caussis, quae, vt preces admitteret, Attilam mouerint. Scilicet grauissimorum generis humani euentuum caussae plerumque aut nullae aut obscurae et ambiguae habentur; acquiescendum est in caussis probabilibus; satisque sumus beati, modo facta ipsa teneamus explorate et cum fide tradita; etsi ea est multorum vanitas, vt iactent se caussis, non timide ac verecunde coniectando assequendis, sed audacter, ac si exploratissima afferrent, exponendis, earum rerum, quarum nulla superest aut obscura memoria; ita vt caussis repertis saepe excogitanda sint facta; multo magis id, quod diximus, ita se habet in rebus barbarorum, et in iis saeculis, quae non minus ipsa barbara recte dixeris. Itaque et in his, de quibus nunc agitur, satis est, de ipsa legatione dubitari non posse; etsi plus in ea auctoritatis datum Pontifici, quam ipsa res

f) Fuit is Consul a. 450. v. Sirmond. ad Sidon. I, Ep. 9. p. 18.

g) Prosper l. c. qui a Sirmondo et Duchesnio fuit suppletus.

res et Theodorici Regis verba apud Caſſiodorium admittunt; namque is non modo comitem, verum et principem legationis memorat Caſſiodorium patrem cum Aetii filio Carpilione, et omnem ſucceſſum eius conſtantiae et ſollertiae tribuit. *h*) Attilam quoque ab eo loco, quo Pontificem in ſuum conſpectum adduci iuſſerat, in Aemilia ad Mincii tranſitum, *i*) Italia exceſſiſſe ſatis conſtat; etſi, qua via redierit, non magis teneas, quam quibus de cauſſis redierit. Nam Leonis aut dignitatem oris aut eloquentiam tantam vim ad barbari animum habuiſſe, nemini facile perſuaſerit Proſper, multo minus auctor miſcellarum hiſtoriarum. Ad ſuperſtitionis, animis Gothorum inſidentis, vim reuocat ea, quae facta ſunt, Iornandes, et quidem Priſco, qui tum vixit, auctore. *k*) Nec omnino eſt improbabile, eam tum vrbis Romae haberi

I 3 potuiſſe

h) ap. Caſſiodorium I. Var. Epp. 4. Etſi ipſe Caſſiod. in Chronic. *Herculanus et Aſporatius.* (452.) *His Coſſ. Attila redintegratis viribus Aquileiam magna vi dimicans introiuit; cum quo a Valentiniano Imp. Papa Leo directus pacem fecit:* vt, ſaltem aliquas Leonis partes in ea legatione fuiſſe, dubitari nequeat. Ceſſit ea ipſi magnae laudi, nam et in Epiſtola Epiſcoporum Orientis ad Symmachum a. 512. reuocatur Leonis virtus et pietas in animum.

i) *Quo Mencius in Padum influit.* Hiſt. Miſcell. l. c. Eſſe locum nunc *Governolo* dictum infra Mantuam, docuere viri docti.

k) Iornandes l. c. c. 42. *Quumque ad Romam animus fuiſſet eius* (Attilae) *attentus accedere, ſui eum, vt Priſcus refert hiſtoricus, remouere; non vrbi, cui inimici erant, conſulentes, ſed Alarici quondam Veſegothorum regis obiicientes exemplum: veriti regis ſui fortunam, quia ille poſt fractam Romam diu non ſupervixerat, ſed protinus rebus exceſſit humanis.*

potuiſſe maieſtatem et ſanctitatem, vt is qui eam diripuiſſet, haud diu ſuperſtes facinori crederetur fore: ſed an huius ſuperſtitionis Chriſtianorum hominum ad Hunni animum magna vis eſſe potuerit, admodum dubites; cumque mox apud eundem Iornandem ſubiiciatur: *igitur dum eius animus ancipiti negotio inter ire et non ire fluctuaret ſecumque deliberans tardaret:* debuere vtique cauſſae eſſe grauiores, cur Attila incerti animi fluctuaret, curque legatio Roma adueniens tam placita et grata haberetur. Et ſunt nonnulla, quae cum aliqua ſpecie veri poſſint commemorari: Primo loco ea, quae Idatius, nulla legationis mentione facta, memorat: *l*) partim morbo partim fame conſumtos eſſe barbaros, late palantes, et vaſtitie facta victum ſibi ipſos intercipientes; tum collectas ab Aetio copias Marcianique Imp. auxilia appropinquaſſe, edita iam paſſim ab Aëtio barbarorum ſtrage; cum interea Marciani exercitus ipſas Hunnorum ſedes eſſet adortus. Accedere his potuere alia: quod onuſtus praeda militiaque feſſus miles vix bene nouis periculis bellique caſibus obiici videretur. Gratiſſimus adeo legatorum aduentus eſſe debuit, quo ſuperbi regis pudori conſuleretur; nec minus autem gratus et iucundus legationis ſplendor, viris

l) Idatius Chronic. p. 305. in Sirmondi Opp. *Secundo regni anno principis Marciani Hunni, qui Italiam praedabantur, aliquantis etiam ciuitatibus irruptis, diuinitus, partim fame partim morbo quodam, plagis caeleſtibus feriuntur: miſſis etiam per Marcianum principem Aëtio duce caeduntur auxiliis; pariterque in ſedibus ſuis et caeleſtibus plagis et per Marciani ſubiguntur exercitum. Et ita ſubacti, pace facta cum Romanis proprias vniuerſi repetunt ſedes: ad quas rex eorum Attila mox reuerſus interiit.*

viris summae auctoritatis in eam allectis: nam ex iis, quae a Prisco narrata supersunt, apparet, aliquoties regis iram excanduisse missis Constantinopoli ad se legatis inferioris ordinis. Praesulum autem vt magna erat dignitas et auctoritas, ita et frequens vsus in legationibus mittendis; vt hactenus nihil sit, quod in hac ad Attilam legatione Leonis cum ceteris mirationem facere debeat. Quae legatorum verba fuerint, *m*) quae pacis conditiones, nusquam memoratum legitur. Probabile sit, munera fuisse missa, alia promissa; annuum vectigal exactum, colligere licet ex Hunnorum planctibus super regis morte; *n*) et Honoriae redditionem cum portione regalium opum postulatam arguunt verba apud Iornandem *o*).

Cum caussas et conditiones pacis idoneas et probabiles indagare pigeret, ad miraculum confugit scriptorum ignauia. Cum Leonis praesentiae Prosper, alii eius eloquentiae, prosperi successus laudem assignassent: ecce extiterunt, qui territum dei nutu Attilam narrarent, eumque post discessum Leonis rogatum, a suis, cur tanta cum facilitate ad

m) etsi oratio ei tributa legitur satis diserta: v. c. apud Canis. in vita Leonis AA. SS. April. To. II. p. 18.

n) Iornand. c. 49. *qui-vtraque Romanae vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, et, ne praedata reliqua subderent, placatus precibus annuum vectigal exegit.*

o) l. c. c. 42. *Qui mox deposito exercitus furore, et rediens qua venerat, id est vltra Danubium, promissa pace discessit: illud prae omnibus denuntians atque interminando discernens, grauiora se in Italiam illaturum, nisi ad se Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiae Augustae, cum portione sibi regalium opum debita mitteret etc. vid. reliqua.*

ad omnia Leonis postulata adnuisset, respondisse: „non se eius qui aduenerat personam reueritum esse, sed alium se virum iuxta eum in habitu sacerdotali adstantem vidisse, forma augustiorem; canitie venerabilem, illumque euaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi cuncta, quae ille expetebat, explesset.„ *p*) Interpretatum hoc et acceptum de Petro: cui postea accessit alter Paullus. *q*) Verum, etsi vnus apostolus ad terrendum satis esse potuit, magna tamen et mira res videri debet, si ferocissimus nec Christiana superstitione captus homo specie sacerdotis cum gladio minitantis tantopere fuit perterrefactus. Quod si res cum fide idonea tradita est, repugnare nolimus; ea enim veritatis esse debet auctoritas, vt et iis concedamus, quae aegre admittimus. Enimuero in nullo aut eiusdem aut proximae aetatis scriptore eam narrationem reperiri, docuere viri docti. *r*) Ipsum Leonem, hominem alioqui satis disertum, nihil nec de legatione nec de miraculo illo commemorare, testantur ii qui eius scriptis legendis insudarunt. *s*)

Hanc

p) Historiae Miscellae lib. XV. ap. Murator. p. 98.

q) v. Canis. in vita Leonis l. c. c. 2.

r) v. Quesnel in diss. I. app. Opp. Leonis p. 165. Nam Historiarum Miscellarum tanta auctoritas esse nequit, cum Paulli Diaconi verba ea non sint; nec Sigeberti Gemblac. qui plus quam D. annis serius vixit. Quid? quod ne Anastasius quidem de vitis Pontificum seu angelorum seu apostolorum meminit: *hic*, inquit, *propter nomen Romanum suscipiens legationem ambulauit ad Regem Unorum Athilam et liberauit totam Italiam a periculo hostium.*

s) Nam locum ex Serm. 81 mox ipse Quesnel in nota ad e. l. ad alteram legationem versus Gensericum spectare vidit:

Hanc tamen rem quamuis fabulosam praeclarae picturae argumentum fecit Raphael, pictorum princeps, iudicaturque is multorum consensu in hac tabula ipsos artis terminos si non esse egressus certe attigisse. Nobis, quibus Corinthum adire non licuit, iudicium ferendum est exemplis opere chalcographico propositis, in ceteris iudicium sequendum aliorum. Secundum haec negari non posse videtur, Attilae, ad quem omnia in pictura referri necesse est, dignitatem et ipsam speciem esse minorem, quam sancti Pontificis; magnam ad animum vim habere placidum huius vultum et habitum benedicentis, pontificio more; *t*) dum interea ille adspectu Petri et Paulli in aere suspensorum perterrefactus supino et retro lapsuro similis: nec tamen spectrorum ora et gladii intentati sunt in ipsum regem, sed fugare illa videntur Hunnorum agmina

 pone

vidit: et consentiunt in eo fratres Ballerinii, et Pagi ad h. a. At spectat ad huius anni acta altera Epist. 129. (in Baller. 159.) ad Nicetam Episcopum Aquileiensem.

t) Vasari in Vita Raphaelis (P. III. p. 109. ed. Bottar.) *Leone III. il quale lo caccio con le sole benedizioni.* quod vtique inuentum foret Raphaelis ingenio non indignum. Sed de eo vix cogitare ille potuit, cum Apostolorum visu terreatur rex, non benedicentis adspectu, a quo adeo auersa est facie. Idem Vasari, qui male ad Montem Marium, adeoque ad vicina Romae loca, interuentum Regis reuocat, laudat nonnulla tanquam principe loco, quae alii reprehendunt; laudat Apostolorum species ad terrendum aptas, laudat Attilam cum equo; tanta iudiciorum etiam inter artis peritissimos est diuersitas! verum auctoritatem maiorem minoremue facit non ipsa res, sed hominum opinio. Ipse Raphael Pontifici adiicere maluit ea, quae Attilae subduxit, vt Leonis potius nomine, quam Attilae, tabula insignienda esse videri debeat.

pone regem ſigno diſceſſus dato tergum vertentia, ita vt ea, quae paullo poſt facta ſunt, ad hoc ipſum facti momentum aſſumſiſſe artifex ingenioſus videri debeat. Vnum Attilam Apoſtolorum ſpecies conſpicatum credere licet; reliquorum ora ſaltem in regem conuerſa repentinum eius pauorem animadvertere expectares; enimuero in Leonem oculi animique omnium verſi ſunt. Ocurrere autem putanda eſt legatio Attilae in medio itinere, agmine profectionem faciente: ita vt Leo mulo et Attila equo inſidentes exhiberi poſſent: hic quidem merito, cum ipſe, Hunnorum ſuorum exemplo, vix vnquam equo deſcenderet, coenam equo inſidens caperet et dormiret. Sed plura alia commoda ad picturam res habuit: nam exercitum oſtentare, viros armatos exhibere, equos inprimis generoſos et ferocientes ſumma cum arte reddere licuit; etſi non definire audemus, vtrum in his Attilae equus ceteris inſignior ſit. Omnino duo Hunni armati adequitant longe ſpecioſiores rege, qui tantum non obſcurus in turba latet. Arma Hunnorum adumbraſſe fertur pictor ex Columna Traiani. Sunt alia ſimilia in Columna Theodoſii: quae an Raphaeli innoteſcere potuerit dubites. Gratificatum eſſe in nonnullis Leoni X. cuius iuſſu tabula illa picta eſt, cuiusque ſpeciem refert in ea Leo S., monitum eſt a multis *u*). Ceterum reliqua, quae ad artis praecepta

u) Sunt etiam delineationum, aere quoque redditarum, exempla, in quibus excluſo Pontifice ad Attilam rerum ſumma refertur; multo grauiore cum iudicio: v. *Nachricht v. Künſtlern.* P. II. p. 466. et 7. *Richardſon* Deſcript. To. III. p. 393. *Bottari* in notis ad Vaſar. l. c. p. 109. 2.

cepta exigenda ſunt, diuinitus eſſe et inuenta et elaborata, conſenſu omnium conſtat.

Etſi Raphael tam praeclara pictura praeuerterat, non tamen deterritus eſt ſummus ſculptor Algardi, quo minus idem argumentum opere anaglypho exprimeret, quod in templo S. Petri aſſeruatur *x*), nec minus clarum illud tabula Raphaelis habendum; mirantur ii, quibus haec contemplari licuit, eminentes altius, quam facile quis credat, corporum, inprimis Attilae, ſpecies; earumque circumſcriptiones diligenter, diſpoſitiones prudenter factas; miram totius operis vim ad oculos et animos ſpectantium. Leonis ſpecies ei ſimilis, quem in numis *pacificatoris geſtum* appellant, ita vt Attilam aditu Romae tantum non interdicere videatur. Si ſequaris ea, quae de hoc anaglypho paſſim commemorantur, dubius haereas, an non in ſculptoria arte multo perfectius et abſolutius opus habendum ſit hoc, quam in pictoria alterum.

Altera Leonis ad Genſericum legatio minus clara vtilitatem maiorem habuiſſe videri poteſt. Caeſo Valentiniano Imp. ignauo homine, ab eius vidua Eudoxia, Maximo nubere coacta, arceſſitus Genſericus Vandalorum rex ex Africa a. 455. aduolauit, tanquam ad praedam paratam, et caeſo interea Maximo, ingreſſus Romam, vrbe per XIV. dies direpta,

x) elaboratum circa a. 1650. Innocentii X. iuſſu. vt diſcere licet ex *Giambatt. Paſſeri vite de' Pittori Scultori* etc. (Ro. 1772) p. 206. 7. vt adeo hinc emendandus ſit *La Lande Voy. en Italie* To. III. p. 105. qui annum 1640. edit.

direpta, in Africam rediit: Cuius ſtuporis niſi innumera ſupereſſent exempla, quis tandem crederet aut mulierculae ira et odio occaecatum animum tantam cladem in tantum populum deriuare, aut regem victorem vrbis direptae ſpoliis exultantem diſcedere, quam Italiam in ditione retinere, maluiſſe. Verum ingreſſuro vrbem Genſerico obuius factus Leo, deueneratus regem, obtinuiſſe videtur, vt ne caedibus et incendiis ſaeuiretur, ſed contenti eſſent barbari, ſi agere et ferre omnia, populari ac diripere contigiſſet. y) Innumera tum praeſtantiſſimae artis opera periere, partim a barbaris direpta et corrupta, partim in Africam auecta: e quibus magnam partem fluctibus ſepultam eſſe conſtat. z) Etſi enim nos miſeri mortales tantum in artibus humanitatis praeſidium poſitum eſſe arbitramur: aeternae tamen Prouidentiae conſiliis ſummorum ingeniorum opera non maioris eſſe momenti apparet, quam noſtris iudiciis aranearum telas aut veſparum apumue cellas.

Verum

y) Proſper Chronic. ſub f. *Poſt hunc Maximi exitum vrbem omni praeſidio vacuam Genſericus obtinuit, occurrente ſibi extra portas S. Leone Epiſcopo: cuius ſupplicatio ita eum deo agente leniit, vt, cum omnia poteſtatis ipſius eſſent, tradita ſibi ciuitate, ab igne tamen et caede atque ſuppliciis abſtineretur.* Eadem fere in *Hiſtoriis miſcellis* p. 98 b. Idatius Chronic. ad h. a. vrbis captae ac direptae meminit, de Leone nil commemorat, vt nec Marcellinus Comes ad h. a. nec Caſſiodorius et alii. Tam parum de ſummis rerum momentis laborare videntur hi homines, e quibus nobis omnis horum temporum hiſtoria eſt haurienda.

z) Plura de his apud Procop. de B. Vandal. 1, 4. 5. Theophanem Chronograph. p. 74. 75 ed. Ven. quae cum aliis exſcripta proſtant apud Murator. Annal. ad h. a. Ritter. ad Guthr. To. V. P. I. p. 268. et al.

Verum miſſas faciamus tandem legationes Leonis; ableganda enim eſt haec ipſa pagina ad Vos, Princeps Sereniſſime, Comites Illuſtriſſimi, Generoſiſſimi Barones et Nobiles, Ciuesque ſeu proſapiae generoſitate, ſeu, quod multo maius eſt, ingeniorum animorumque nobilitate commendabiles, vt, ſi placeat, ad ſollennia craſtino die, qui almae huius Academiae dies natalis eſt, celebranda frequentes adeſſe velitis. Ducta in templum Academicum pompa habebitur ex more oratio ſollennis, nunc quidem a Profeſſore eloquentiae, qui vobis *litterarum ſtatum, ad quem illae ſaeculo vno et altero interpoſito, ſub annum* cIↄcIↄ *adductae erunt*, delineabit; eum ſi non Calchantis more vaticinantem, ſaltem fabulam Mileſiam narrantem audite; tum, id quod grauius eſt, agentur Deo O. M. gratiae pro beneficiis in rem noſtram et academicam et litterariam cumulatis. Vos, o noſtri, diuini Numinis prouidentiam veneramini, et tot bonis ita tandem non indignos vos fore arbitramini, ſi recte iis vti didiceritis. PP. in Georgia Auguſta Kal. Septemb. cIↄIↄcclxxxii.

Epime-

Epimetrum.

Ad notam (*a*) dum animus adhaerefcens fluctuationem in re incerta et obfcura aegre ferebat, pertinaciter inueftigando bonam horulam perdere placuit; adiuti itaque amica et fedula opera *Diezii*, qui tum inter viuos erat, coniunctiffimi Collegae, eo peruenimus, vt fequentia explorata habeamus.

Fuit *Nicolaus de Cafola Bononienfis*, qui circa a. 1358. poema fcripfit lingua Francica, (non Provinciali) quod binis voluminibus feruatur in Bibliotheca domus Ateftinae, cuius initium vulgauit *Muratorius* in *Antichità Eftenfi* P. I. praef. p. XX. Infcriptio eft: *Liber primus Atile Fragelli Dei translatus de Cronica in lingua Francie in MCCCLVIII. per Nicolaum olim D. Iohannis de Cafola de Bononia.* Heros princeps huius carminis, in gratiam gentis Ateftinae et Bonifacii Principis fcripti, eft Foreftus Princeps Ateftinus; ornantur res, partim forte ex antiquioribus fabulis petitae, in fabulae Romanenfis heroicae morem. Ex eo carmine ductus eft liber is, quem 1568. 4. Ferrariae impreffum diximus, *La Guerra d'Attila, Flagello di Dio. Tratta dallo Archiuo dei Prencipi d'Efti:* recte vltima haec, quatenus Mf. apud gentem illam feruatur; fed commentitium eft, forte tamen et hoc ex vetere Mf. mutuatum, quod in praefatione legitur: *che fendo ftata fcritta in latino per Tomafo d'Aquileia, fecretario in quel tempo del Patriarca Niceta, fu dipoi traportata in lingua prouenzale da Nicolo da Cafola Bolognefe.* Fuit autem ex Cafola confcriptus liber a *Io. Bapt.* *Pigna,*

Pigna, vt proluderet operi quod tum parabat: *Historia de Principi di Este*, (Vinegia 1572. 4.) Haec quidem didicimus ex *Muratorio* l. c. *Fontanini dell' Eloquenza Italiana* lib. 1, c. 13. p. 42. et p. 574. quem emendauit in nonnullis *Apostolo Zeno* in noua edit. To. II. p. 191. cf. *Götze Merkwürdigk. der Dresdn. Bibl.* To. III. p. 346. *Tiraboschi storia della Lett. Ital.* To. V. p. 377. nihil de suo attulit.

Sed idem Praesul doctissimus Fontaninius alium librum Romanensem *Guerra d'Attila*, Francice, sed in prosa, scriptum Saeculo XIV. qui seruatur Pataui in Bibliotheca Canonicor. regular. Laterani, inspexit. Est in eo heros primarius *Panducco;* (cum apud Pignam Panduto sit patruelis Attilae.)

Diuersus tamen etiam ab hoc est tertius ille libellus, quem in nota (*a*) laudauimus 1421. ex Francico latine factus et Venet. 1477. expressus. In eo est adhuc Ianus rex Paduae (*re de Patassia*) qui in Casola *Giglio* est, *prima detto Iano.* Nec quisquam eius meminit; etsi titulum in *Maittaire*, sed falso a. 1472. adscripto, reperimus.

Vulgares tamen fabulae, quibus contaminata est historia Italiae, vt apud *Scardeonium* de antiqu. vrb. Patav. p. 169. 358. *Sabellicum* de vetustate Aquileiae lib. III. et alios, *ex Casola* petitae et disseminatae esse videntur.

IX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. CHRISTOPH. GATTERER
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IOAN. BENIAMIN. KOPPE
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
IN A. D. II. IVLII cIↄIↄCCLXXXIII.

De belli Romanorum socialis caussis et euentu, respectu ad bellum cum Coloniis Americanis gestum habito.

Quod a multis inde annis prouideri potuit, et a nemine paullo sagaciore non prouisum est, colonias Americanas aliquando imperium Europae esse detrectaturas, nec, re semel tentata, conatus facile successu cærituros: id nostra aetate euenisse cum videamus, Comilitones, ea res saepe, cum a belli inde initiis, tum in progressu et exitu, belli Socialis fortunam caussas et euentus in animum reuocauit, quod cum Sociis et Coloniis a Romanis gestum, a similibus caussis profectum, multa habuit, seu vicissitudines et exitus, seu vitia et peccata,

eata, seu consiliorum in nonnullis leuitatem in aliis inconsultam pertinaciam spectes, quae inter se cum fructu comparari possint. Vt igitur ii, qui nos legunt, haec cognoscere suique ipsi iudicii trutina curatius expendere possint, agedum, imposito hoc praefandi munere, belli huius Romanorum grauissimi ortum, caussas et euentus, tanquam in tabula proponamus; nam vt res in eo bello gestas sigillatim recenseamus, aut vt nosmet ipsi comparationem, quam diximus, adhibeamus, id nec loci, nec personae nostrae, nec temporis huius esse manifestum sit.

Summa caussarum, a quibus belli Socialis ortus duci debet, ad hoc vnum reuocari potest, quod Socii et Coloniae aequo iure vti, Romani in eos dominari, aequa iuxta et iniqua imperare, vellent. Deploranda est fortuna imperiorum, quae, vi et armis in magnam molem cum coaluerint, non nisi vi et armis, ne dilabantur, contineri possunt. Natum ex iniuria ius non nisi nouis iniuriis defendi potest. Quod si temporum vicissitudines sensum iniuriae, qui, nisi ipsa seruitute in bruta conuersi sint homines, nunquam animis extinguitur, non tam prouocant, quam vt liberius prorumpat viam faciunt: tum ea, quae male coiere, leui motu succussa rumpi necesse est. Spectant sapientiores ad ius aequum recuperandum, vulgus vecors et temerarium ad eandem vim et iniuriam, quam ipsi depulerant, aliis inferendam ruit. Inter haec res in eum statum adduci solent, vt recte faciendi aut consulendi ne quidem locus relictus sit. Ita cum

 longo

longo vſu firmatum Romanorum in Socios eſſet imperium, poſtulari aut expectari ab iis nunc non poterat, vt illud repente dimitterent, iisque, in quos ſub miti Sociorum et Coloniarum nomine grauem dominationem exercebant, ius aequarent: Contra nec Socios iniqua aut facere aut petere diceres, indignum eſſe ratos, ſuis viribus et opibus imperium ſuſtentari, cuius ipſi ſint expertes; ſe delectibus, ſtipendiis, tributis exhauriri, vt alii praeda, agris, prouinciis locupletentur; vtque totius terrarum orbis ſpolia in vnam vrbem luxu et avaritia perditam conuehantur, ſe fortunas, ſanguinem, vitam impendere, coniugibus liberisque ſuis macie et ſqualore deformibus interea vix, vnde vitam miſeram ſuſtentent, ſupereſſe. Inter haec, quod vix aliter fieri ſolet, vtraque pars ſuum tantum ius animo voluere, eius, quod in altera cauſſa iuſtum ineſſet, non modo immemor eſſe, verum etiam, quicquid ex eo iure dictum vel factum eſſet, ad iniuriam trahere, et poenis ſuppliciisque dignum id vociferari. Quod itaque etiam moderatis et prudentibus viris in tanta iuris ambiguitate per ſe difficillimum videri debet, iuſti et iniuſti limites in medio conſtituere et vtrinque quantum fieri poteſt iura et poſtulata eo dirigere, cum vtrique cauſſae aliquid iuſti et iniuſti ineſſe arbitrandum ſit; id in tantis animorum iris et odiis multo minus fieri potuit Romae. Superbe et contumelioſe reſponſum Sociis; ita multo magis exaſperati ſunt animi iniuriae ſenſu iam ante incenſi; altera ex parte cum in eos, quos contemnere aſſueviſſent, Romani nec conſilii ſatis nec virium adhiberent: intra breue tempus pro contemtis et de-

ſpectis

ſpectis timendos ſibi et, vt cauſſa, ita viribus, ſuperiores hoſtes reddiderunt. Verum progrediendum eſt ad ſingula, quae cauſſas et ortum belli Socialis continere videri debent.

Semina quidem eius prima iam ab illo tempore, quo Romani imperium in Socios affectarunt, ſparſa ſtatuere licet. Alba Longa, e qua triginta coloniae erant deductae, a Romanis capta et diruta, ipſi in metropoleos locum, a qua et ipſi prodierant, ſuccedere et principes Latini nominis haberi voluere. Id a Seruio Tullio tentatum, mox a Tarquinio II. perfectum *a*). Prima foederis lex, vt copiae a Sociis, quoties Romani indicerent, mitterentur: qua in re prima potentiae Romanorum reip. initia et fundamenta ſcriptores agnoſcere debebant. Varie foedus hoc modo ruptum modo renouatum; inque diuerſa bellorum fortuna aliis aliae leges foederis ſcriptae ſunt; vniuerſe tamen hae: vt ſuos agros, ſuas leges, ſuos magiſtratus ciuitas quaeque haberet, vt tamen maieſtatem populi R. reuererentur, bellum ipſi ne gererent nec publice legatos mitterent; at Romanis bellum gerentibus auxilia e formula foederis mitterent, copiarum numero aliis ciuitatibus aliter conſtituto; vt ad haec certa ſtipendia et tributa perſoluerent; vno verbo, quod nos ſolemus dicere: relictum illis cum iure priuato ius publicum internum, ademtum cum iure ſupremo externum. Cum igitur ſuae quisque ciuitatis legibus, iuribus ac moribus viueret: ciuitatis Romanae iuribus excluſi erant omnes, nihilque adeo conſe-

a) Liv. I, 50—52. Dionyſ. IV. 45 ſq.

qui poterant eorum, quae ciuitatis Romanae iure Romanus habebat, vt nec fuffragium ferre Romae liceret, nec magiftratus petere, nec iura facrorum, connubiorum, militiae in legionibus, nihil eorum omnium appetere, quae Romae ad ftatum publicum vel priuatum ciuis pertinerent. In fua itaque vt fe contineret quisque ciuitate, neceffe erat; nec iniquum id haberi poterat, nifi forte ab iis qui, in fua ciuitate principes copiisque et opibus praepotentes, ad altius fortunae faftigium viam fibi interclufam viderent; reliquum vulgus nihil quod conquereretur habuit, nifi cum ftipendiis tributisque attritum fe ad alterius populi lubidinem et auaritiam videret. Poftquam enim Romani arma extra Latium per Italiam circumferre coeperant, aliae ciuitates in deditionem venere, feruitutis iugo accepto; nullum autem, quod fatis conftat, effe folet grauius iugum aut durius, quam quod a liberis populis et ciuitatibus imponitur; aliae foederatae factae, fpeciofo Sociorum nomine impertito; legibus quidem valde diuerfis, aliae iure aequiore, aliae iniquiore. Erant illis pleraque communia cum Latinis, et primo loco, vt maieftatem populi R. comiter haberent, quod et in nonnullis pactionibus diferte adiectum; vt nec bellum gererent, nec foedus cum aliis populis facerent, vt copias mitterent, tributa penderent, et fic porro; alia tamen erant fingularia et cuique ciuitati propria e lege foederis. Ita poft Latinos appellati Socii; Italici fcilicet nominis; et natum hinc nomen iuris Latini et Italici, refpectu nimirum ad ius ciuitatis Romanae facto. Cum fuis legibus vterentur Socii, interdum tamen leges Romanas,

manas, iuris puta priuati, ipsi recepere, si fundi fierent, hoc est ipsi sibi auctores essent; interdum ex magistratibus gestis viri principes, aut etiam totae ciuitates foederatae, modo foedere, modo beneficio et lege P. R. ciuitatem Romanam consequutae sunt; etsi et hoc diuersis iurium gradibus: vt sine suffragii iure aut cum eo, si Romam venissent; cum iure honoris petendi, et sic alia. Ita Tusculanos omnia iura ciuium Romanorum habuisse constat; vt adeo eos binas ciuitates, binas patrias, habuisse dicendum sit. In omnia tamen municipia ius Romanorum erat summum, ita vt delectibus, stipendiis tributisque, quicquid seu in vrbe seu in Italia, post extra Italiam esset, teneretur. At Coloniae etsi ad reip. R. formam et exemplum constitutae et e ciuitate quasi erant propagatae, iura tamen institutaque omnia e lege coloniae et formula, non sui arbitrii, habebant, Romae autem ius nullum nec suffragii nec magistratus petendi aut aliud; iisdem imperatae copiae, stipendia, tributa e SCto.

Quod si Romani fortuna sua vti sciuissent, aut suas opes intra Italiae fines continuissent: satis laeta et florens esse poterat hominum suo cuiusque loco sors et conditio. Id vero maioris quam pro humani ingenii modulo sapientiae et moderationis exemplum minime a Romano expectares. Agris neglecto cultu squalentibus aut in villarum latifundia conuersis, plebe omnium rerum penuria laborante, diuitibus regias opes in pessimam luxuriem effundentibus: vnde seu inopiam seu luxum sustentarent, vt suppeteret, ex aliorum populorum depraedatione

et regnorum latrociniis quaerebatur. Inde bella continua, extra Italiam gesta, quibus Italia viris opibusque exhausta in solitudinem versa. Exinaniri et expilari orbem terrarum diceres, vt in paucorum potentium domos, quicquid vsquam esset, conquireretur et cumularetur. Socii et Coloniae, delectibus, stipendiis et tributis attritae, non vt suas res augerent, sed vt dominorum suorum auaritiam et libidinem explerent, malorum remedia circumspiciebant. Ea quidem in iure aequo restituendo posita esse facile quisque animaduertebat. Latini quidem bella gessere cum Romanis, saepius iterata, eaque exitiosa et interneciua, non alia de caussa. His tamen maxime annis, quibus res ad bellum Sociale spectabant, omnium populorum et ciuitatum consensus fuit eam in rem, non aliter saluos esse se posse nisi aequato inter omnes ciuitates iure, vt ne essent alii qui imperarent intolerabilia, alii qui imperata facerent, sed vt, quemadmodum labores et discrimina, ita et praemia, essent omnibus communia. Erant e Romanis haud pauci qui iusta peti et intelligerent et faterentur; Italiae enim conditio erat longe tristissima: nam, praeterquam quod, vt diximus, post bella primum cum Romanis gesta, mox Pyrrhi et Annibalis, in singulos fere annos delectibus, stipendiis et tributis imperatis exhausta erat copiis; ager a diuitibus occupatus per seruitia colebatur, quod et tutius et fructuosius erat dominis, inprimis cum illa essent immunia a militia; ita per infrequentiam vrbium et agrorum tanto grauius onus deuolutum erat in paucos qui supererant ingenuos, ad eadem imperata praestanda, quae antea, quadru-

quadruplicato hominum numero, aegre ſuſtentari poterant. *b*) Si qui erant, quibus paruus ager eſſet, ab iis propter inopiam ille non bene coli, alienus autem in tanta ſeruorum copia conduci haud poterat *c*). Nec tamen tantarum miſeriarum et aerumnarum modus qui futurus eſſet, apparebat; nam

b) Multa de reip. Romanae inſtitutis praeclaris praedicari ſolent: nec refragamur multa praeclare inuenta et excogitata eſſe in eorum vtilitatem, quibus fortuna hoc dedit, vt in imperantium partibus numerentur; enimuero finge te inter eos fuiſſe, quibus imperata faciendi ſors et conditio contigerat. Si rerum veritatem non opinionem ſequendam duxeris, fatendum eſt, in iis quae ad ſocios et ad prouinciales ſpectant, Romanos nec arte nec conſilio praeſtitiſſe Othmanis aut vllo alio barbarorum genere. Nam et Othmanorum haec ſapientia fuit, vt ad ſummam ſimplicitatem conſtituerent imperii formulam, vtque prouinciis tributa imperarent ab initio tolerabilia, quam diu priſtina terrarum cultura vigeret: Enimuero, per ipſas rerum vices, multo magis per imperantium ſocordiam et eorum, qui in prouincias cum imperio miſſi eſſent, auaritiam et rapinas interdum etiam per temporum neceſſitatem, attritis et exhauſtis prouinciis, in ſolitudine et penuria omnium rerum, exiguntur eadem tributa, quae perſoluenda erant opibus hominumque frequentia iisdem affluentibus, plerumque adeo maiora, vrgentibus imperiorum neceſſitatibus. Quo ipſo fit, vt, quo diuturnior fuerit ſeruitus, eo ſit intolerabilior; vt intra duo vel tria ſaecula vaſtities obtineat agros frequentia ac cultura inſignes; vtque paullo poſt ſuo ipſa ſe gladio iugulet imperium magnis opibus ſubnixum. Inter Praetores Legatosque et Paſchas Othmanorum quid diſcriminis intercedat, nemo facile docuerit. Neque aliter in magnis imperiis vnquam res poterunt eſſe conſtitutae: mole ſua labefactari eas, mox ruere neceſſe eſt; nullamque adeo maiorem calamitatem praeſentiusque exitium generi humano parari poſſe, quam magna imperia.

c) De his v. Appian. b. Ciu. p. 605. Plutarch. in Gracch. p. 826.

nam res publica inter bella aliud ex alio continuata aliter ſuſtentari non poterat, potentium autem cenſus his ipſis latifundiis, quibus Socios aut vis aut neceſſitas deiecerat, aeſtimabatur; itaque nec Senatus aut miſeratione aut aequitate permotus vnquam ſuccurrendum eſſe cenſuiſſet, niſi priuatorum nonnullorum modo vtilitas modo cupiditas, non Sociorum cauſſa, meliora ſuaſiſſet. Nam factioſi homines aucto per nouos ciues ſuffragiorum numero ſe in comitiis regnare poſſe videbant; implicabatur porro Sociorum poſtulatis legis agrariae et iudiciariae contentio iam inde a Tib. Graccho, multo magis decem annis poſt a Caio (a. 632. v. c.) ita vt ille id ageret, vt Sociis Latinis, tum Italici nominis, aeque ac ciuibus Romanis ius Romae ſuffragii ferendi eſſet *d*); cum interea (a. 629.) M. Fuluius Coſ. Socios palam ad ciuitatem petendam concitaſſet, latis quoque legibus de ciuitate Sociis danda, quibus agri dari non poſſent. Quibus conatibus Senatus acriter cum obſtitiſſet, de defectione clam inter Socios eſt agitatum. Conſequutum eſt id, quod per omnes humani generis annales factum videmus, vt ii, quos aliena iniuria, ſuperbia et crudelitas, vt vltima experiri malint, adegit, tanquam ſceleſta et nefaria auſi poenis ſuppliciisque coercerentur. Oppreſſae Aſculanorum et Fregellanorum coniurationes, antequam conſilia ſatis maturuiſſent, a L. Opimio Praetore. Exulcerati denuo, temerario conſilio, Sociorum animi Lege Licinia Mucia a. 659 de ciuibus regundis, ex qua remiſſi in ſuas ciuita-

d) Inpr. Plutarch. l. c. *καὶ τοὺς Λατίνους ἐπὶ πάντας* (leg. *ἐπὶ πάντα*) *ἐκάλει τῶν Ῥωμαίων* etc.

ciuitates qui Romae se pro ciuibus gererent nec ciues essent. Ita tandem malum, quanto aegrius fuerat repressum, tanto maiore erupit impetu a. 663. cum M. Liuius Drusus Trib. pl. vnum id agens, vt Senatui iudicia redderet, grauissimum ratus ad obtinendum id, quod volebat, si plebem sibi deuinciret, primo legem agrariam et frumentariam tulit, mox, vt suffragiis vinceret, Sociis Latini nominis Italicisque populis spem ostendit ciuitatis dandae. Intercepit rogationem mors eius repentina. Ita vero Socii, qui Fuluium, Gracchum, Drusum, suae caussae patronos, trucidatos viderant, consilia inter se inire, vim parare, in arma ire. Praecipitauit consilia inimicorum Drusi cupiditas, quorum opera factum, vt vno SCto omnes Drusi leges abolerentur, tum inprobissima lex Varia de maiestate (sub eiusd. a 663. exitum) qua quaerere licebat de iis, quorum opera consilioue Socii contra populum R. arma sumsissent *). Vix quicquam cogitari poterat magis inconsultum, et a temporum ratione et conditione reipublicae magis alienum. Adeo ruebant omnes ad malum exacerbandum, cui sanando iam ante, cum tolerabile esset, nulla reperta erat medela. Interea districtis per internas discordias et iudiciorum metus animis non animaduersum, quam late mali labes manaret quantasque vires sumeret, quas primo gliscente morbo cum aegre sustenturi essent Romani, mox, cum ipso tempore primoque successu inualuissent, ferro flammaque multo minus erant restincturi. Constituta a Sociis

 noua

*) V. Appian. l. c. p. 632. 3. vbi τοιωνδε και τοσωνδε ειργασμενων ανδρων leg. τοσαδε ειργ. (et sic ed. Lips.)

noua respublica, cuius caput Corfinium erat nunc Italica dicta; Senatus D. virorum, bini quotannis coſſ. XII. praetores; adminiſtratae res prudenter et vigilanter, acti delectus, coactae pecuniae, curata omnia, quae ad bellum eſſent neceſſaria. At Romam cum haec eſſent nuntiata, alii conatus Sociorum tanquam temerarios irridere, vecordiam hominum et ſtoliditatem exſibilare, alii truculentis dictis factisque audaciam caſtigare, rem indignam rati, quod homines, qui adhuc Sociorum nomine habiti erant, ſibi ciuibus Romanis aequari vellent; alii periculi magnitudinem diſſimulando eleuare, vires imperii in maius efferre, Sociorum res contemtu deprimere, furorem increpare, inuidiam iis et odia, vndecunque res daret, excitare. Ita miſſa Romam legatio, ſuperbe accepta, mixtas contemtui minas renuntiauit. Non quidem deerant, qui mitiora ſuaderent, et erant multi e Romanis conſanguinei et affines vſuque et neceſſitudine cum iis iuncti in quos nunc arma erant ſtringenda; nec ab vero abhorret, quod narratum eſt, clandeſtina cum hoſtibus conſilia a nonnullis eſſe agitata; plerosque tamen metu conticeſcere, interdum etiam, ne in ſuſpicionem venirent, grauiora quam ceteros ſtatuere videres.

Verum nec moderatiores inter Romanos, etſi intelligebant aequa eſſe quae poſtulabantur, vnde iis ſatis fieri poſſet, reperiebant. Si, quod petebatur, datum eſſet: aucto in immenſum ciuium numero turbari ſuffragia factionibus et ſeditionibus, ruere remp. ad extremam perniciem, praeuidebant.

Sin

Sin negatum: quanta clades et vaſtatio Italiae, quae calamitates et excidia, etiam earum vrbium, quae in fide manſiſſent, ipſi vrbi quantum diſcrimen imminebat! concurrere armis cum Romanis populos, iisdem inſtitutis, pari militiae vſu et diſciplina, nec ſcientia rei militaris aut virtute inferiores, numero autem, vt cauſſa, ſuperiores. Nec tamen aut differre rem aut media conſilia ſequi licebat, vt alteri detraheretur, quod alter ſibi adiici volebat. Omnino rebus ſemel in praeceps adductis, qui mediocria ſuadent, vtrisque partibus ſunt ſuſpecti mox exoſi. Nec compoſitis ad tempus rebus ſuccenſa iniuriis ac ſuperbia odia aut retundi aut reſtingui poſſunt, quin mox recrudeſcant. Adeo, ſi ſemel a iure et aequitate receſſeris, fruſtra circumſpicias veſtigium, cui recto talo inſiſti poſſit.

Cum paratiores ad bellum eſſent Socii quam Romani, ſatis aduerſa belli primordia his fuere; ipſe Coſ. P. Rutilius (a. 664) clade accepta ex vulnere deceſſit; alter L. Iulius, cum feliciter primo pugnaſſet, inſidiis circumuentus ipſe aegre fuga eſt elapſus. Hic ſucceſſus, et ipſa belli iraeque contagio, mox in armorum ſocietatem traxit alios, alios iuuentutis et vulgi temeritas, alios metus. Repreſſi tamen Vmbri et Etruſci, et arma manibus excuſſa. Nihilominus tanta erat belli moles, vt altero iam anno Senatus, cum remp. ei ſuſtinendae haud parem eſſe cerneret, antequam extrema experiretur, concedendum eſſe ratus, L. Iulium coſ. legem ferre iuberet, vt, qui ad eum diem populi per Italiam iura foederis ſancta atque inuiolata habuiſſent, ciues Romani

mani fierent. Ex hac lege quam tempora expresserant, non aequitas et moderatio, vniuerso Latio et quibusdam Etruscorum ciuitas data.

Hac Senatus prudentia belli impetus retundi coepit; nam non modo veteres Socii hoc beneficio artius fuere deuincti et dubii in fide retenti, verum etiam qui in armis erant ad spem similis gratiae erecti *). Nec sequentibus quoque annis melius remedium malo repertum. Nam statim anno altero (a. 665.) Lex Plautia Papiria lata a M. Plautio Silano, C. Papirio Carbone Tribb. pl. qua cautum, vt, qui foederatis ciuitatibus adscripti essent, et, cum haec lex ferretur, in Italia domicilium haberent, si LX. diebus apud Praetorem nomen profiterentur, ii ciues Romani optimo iure essent.

Interea bellum non modo continuatum, verum, vt fit, omni crudelitatis et saeuitiae genere exacerbatum; clades vltro citroque illatae et acceptae; recepti in fidem a Romanis Peligni, Vestini, Marsi; Asculum a Cn. Pompeio Strabone Cos. (665.) vi captum, in captos summa cum immanitate saeuitum. Alia ex parte mutua fraude et dolo multa vtrinque vulnera inflicta; malignitate et odio atrociora etiam, quam quae fiebant, nuntiata; incusata improbitas hostium, dum, quae ab amicis, etsi flagitiosissime, facta essent, non excusabantur modo, verum, tanquam praeclare administrata, laudibus efferebantur. Romani praecipuam operam id dabant, vt passim per ciuitates discordias ac factiones princi-

*) Appian. l. c. p. 649.

principum fererent ac fouerent; proditione, perfidia, infidiis, iidem non minora exequebantur, quam armis; at detectis feu euentu feu proditorum leuitate confiliis fama eorum non minus laborare coepit quam fides; qua femel amiffa nihil quicquam vlli regno fatis fidum ac tutum effe poteft. Nunc tandem, quod diu expectaueras, Socii auxilia externa circumfpicere; miffi legati ad Mithridatem imperio Romano tum imminentem, et foedus petitum. Sane nimis longinquum erat iter, multis populis et terris interiectis, quam vt in Italiam copias adducere liceret; fed, dum bellum in Afia mouebatur, fatis id ad diftinendas Romanas vires et abftrahendas ab Italia vifum. Nec euentus regem fefellit.

Infregit bellantium ftudia Sullae aduerfus Mithridatem profectio. Suftinebant tamen bellum adhuc Samnites et Lucani cumque his aliae Italicorum populorum reliquiae. Iterum grauius exarfit incendium primo Sulpicii, tum Cinnae conatibus, qui (a. 667.) Capuam profectus Latinos excitauit ad rebellandum. Senatus, Sulla abfente cum exercitu, praefidium fuis rebus aduerfus Cinnam et Marium, quem is ad fe aduocauerat, nullum fupereffe videns, edixit, vt Italicis omnibus, modo arma pofuiffent, ciuitas daretur. Acceptum beneficium a Lucanis. Samnites et hoc et maioribus praemiis allectos in fuas partes traxit Cinna. Ita potentium difcordiae et feditiones, bello Sociorum per aliquod tempus fopitae, ex hoc ipfo bello mox nouarum turbarum alimenta petiere, exercitusque inde comparati, quibus in mutuam perniciem concurri pof-

possset *). Sulla rebus cum Mithridate compositis Italiam ingressus (a. 672.) cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus ciuitatem et suffragii ius nuper datum, foedus percussit **). Implicata inde mutuis cladibus belli ciuilis Italia, et excidiis, direptionibus, vastationibus, deleti Italici, seu victrices seu victas partes essent sequuti. Mox Sulla victor ademit plerisque ciuitatibus ciuitatem et agros, vt haberet quos assignaret militibus; deductae coloniae militares XXIII. iisque agri divisi. Ita ius aequum Sociis negatum excidium ipsis et Romanorum libertati diem extremum attulit ***).

Quae adhuc de bello Sociali narrata sunt si quis animo reputet, is intelliget, non tam dedecori quam gloriae et laudi Britannis esse, quod Coloniarum conatibus tam diu restitere, et septimo demum anno concessere id, quod Romani tanto maioribus opibus instructi vix in tertium annum distulere. Quid enim? an postulari poterat, vt cum prima statim compellatione de iure suo decederet Britannus? et, si facere ac manus victas confestim

*) Est hoc illud, quod Appian. p. 629. ληγων δε και όδε στασεις τε αλλας και στασιαρχας δυνατωτερους ανεθρεψε. cf. de Cinna Vellei. II, 20.

**) Liv. epit. 86.

***) Bene hinc Vellei. II, 17. Italico bello, *quo quidem Romani victis adflictisque ipsi exarmati* (lego *exarmari*) *quam integris vniuersis ciuitatem dare maluerunt.*

festim dare voluisset, annon muliebrem ignauiam et pauorem omnes clam palamque incusassent? annon pro virtutis, fortitudinis, constantiae laude, quae vel victis solatio esse potest, et cuius ad populorum salutem, incolumitatem et dignitatem, tam magna vis est, quaque pop. Britannicus nunc cum maxime floret, inter imbelles et paratam iugo ceruicem ostendentes populos annumeratus esset? Nunc tantum abest, vt iudicium totius Europae de se vlla indecore gesta re labefactarit, vt potius illorum ipsorum, quibus concedendum fuit, quod negabatur, memoriae tot et tanta fortitudinis et perseuerantiae documenta infixerit, vt in sua fortuna illi lubenter acquiescant. Romani quidem minorem, quam expectares, sapientiae suae fructum abstulere, quoniam intestinis discordiis, paucorum opibus et potentia, et grauiore per omnia grassante peste luxu eiusque comite auaritia, nihil sani in ciuitate erat relictum; ad bellum ciuile res spectabant; eodem mox insequuto omnia pessundata, nec quicquam ex superiore tempore remansit praeterquam vitia hominum et reipublicae.

Quo luxu, qua mollitie, quo otio, magnae ciuitates pereunt, eodem, Commilitones, non minus singulorum hominum fortunas, animi ingeniique non minus quam corporis vires, spes et vota parentum patriaeque, perire arbitraminor. Vt nulla resp. diu eodem loco stare potest, quae cupiditatum et lubidinum illecebris et irritamentis abundat, contra omnis hominum virtus a continentia, frugalitate, temperantia, laborum tolerantia proficiscitur:

ciscitur: ita nec litterarum incrementa virtutumue firmamenta vlla esse possunt satis magna, vbi deliciis, otio, desidia, languore, mollitie, animum infecimus; salus itaque et prosperitas Academiarum non minus quam rerump. in disciplina publice privatimque bene constituta et administrata cernitur; quae vt seuere vigilanterque adhibeatur, non magis reip. quam singulorum interest, si modo consequi id, cuius caussa ad nos confluitis, volueritis. Obsequium itaque nullum graue et durum arbitrabimur, quod legibus, et magistratibus e lege agentibus, habetur. Quin amore et caritate rependimus curas paternas, vigilias, sollicitudines eorum, qui, vt nobis bene sit, haud raro melius, quam nosmet ipsi in nos statueramus, laborant. Haec praestabitis, Commilitones, viris, alteri nunc magistratu academico decedenti, alteri eundem nunc ineunti. Habebuntur ei rei die crastino solita sollennia, et adibit magistratum Vir venerabilis, cuius bene de vobis merentis voluntatem et caritatem vel ex verbis loco sacro ad vos factis perspectam habetis,

IO. BENI. KOPPE,

ducetur in templum academicum pompa, habitisque ex more orationibus praestitoque iureiurando transferentur in eum noui honoris ornamenta et insignia. Quod vt vobis fiat fauentibus et bona vota facientibus, hoc est, quod a Te, Princeps Serenissime, a vobisque, Comites Illustrissimi, pro vestra facilitate precibus nostris haud aegre impetrabimus;

neque

neque veſtra ſuffragatione deſtitutos nos videbimus, Commilitones, generis et ingenii nobilitate ſuo quisque loco commendatiſſimi, et dabitis hoc precibus noſtris, quas nunc cum maxime adhibemus, vt frequentia veſtra, fauore, ſtudio, obſequii veſtri et amoris tanquam arrham et pignus habeamus certiſſimum ac fidiſſimum. PP. Kal. Iul. cIↄIↄccLXXXIII.

X.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. BENIAMIN. KOPPE
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS SACRA XXXXVI.
IN A. D. XVIII. SEPTEMBR. CIↃIↃCCLXXXIII.
RITE INDICIT.

Foederatarum rerumpublicarum coalitio vix vnquam ſatis fida exemplis ex antiquitate illuſtratur.

Nata ex tempore, coeuntibus in remp. foederatam prouinciis Americanis, Commentatio.

Cum multae ac variae res ſint, Commilitones, a quibus repetendae ſunt cauſſae, cur res publicae in eam, qua vtuntur, formam coaluerint; tempora, locorum ſitus, metus ab externis, rationes domeſticae, prudentia, temeritas, caſus ac fortuna; earum rerum publicarum, quae plures numero in commune foedus coeunt, et tanquam in eandem ciuitatem, etſi non iisdem moenibus incluſam, inque vnum corpus imperiumque conſociantur, cauſſa vix alia eſſe ſolet ac poteſt, quam vt, quod robur non habent ſingulae, id nanciſcantur vniuerſae in vnum

vnum corpus collectae. Nec vero esse potest quicquam prudentiae et sensus communis rationibus magis consentaneum; animaduersa quoque rei vtilitas per omnia tempora. Sed plerumque instituta fuit illa consociatio tantum ad belli casus; pauciora sunt exempla similis foederis in pacis quoque tempus initi, ad constituendam vnam remp. communem. Hoc tamen alterum genus vnice illud est quod nomine suo dignum habendum sit, quodque habere videtur vtilitates tam eximias ac praeclaras, vt inter ceteras humani generis in societatem conveniendi rationes et forma illa inprimis eminere putanda sit. Cadere haec videntur inprimis in *ciuitatum seu rerump. liberarum consociationes*. Cum enim in his in iuris aequalitate *a*) libertas sita sit, nec vero illa nisi in exiguis opibus, vitae simplicitate, morumque seueritate, adeoque in ciuitatibus esse possit, quarum fines, viri, copiae sint modicae; eas autem carere necesse sit iis opibus, quibus ad externos incursus et iniurias propulsandas opus est: foederatae resp. vtrumque consequi videri debent, vt et libertate fruantur et viribus opibusque satis magnis. Ita et singulorum capitum libertatis naturalis quam minima portio detrahitur: et id quod detractum est, siue animi illud ac corporis viribus seu fortunarum expensis praestandum sit, ex reip. vtilitate et salute descriptum et circumscriptum est; pericula seu communia seu singulorum depelluntur periculis communiter ac mutuo susceptis; si in singulis ciuitatibus aut aliunde extiterit, qui

 liber-

a) *ἰσηγορία: ἰσονομία.* Aliud reip. genus constituebat conuentus Amphictyonum.

libertati insidietur, communibus ille viribus opprimitur; omninoque tolluntur coniunctis mutuisque operis aut minuuntur mala, quibus nec vita nec societas humani generis vacare potest, bonorum contra intercursus est liberrimus. Cum his ipsis tamen bonis, nisi diuina aliqua sapientia in constituendo foedere, aut singularis situs opportunitas contigerit, vix aliud est reipublicae genus, quod magis instabile, incertum ac precarium sit, siue ad res internas ac domesticas siue ad externam vim, cui occurrendum sit, respexeris. Laxat copulata ipsum tempus; inprimis vbi tempora inciderint, in quibus collectis totius reip. viribus ad repentinos casus opus est, cum res in praecipiti constitutae sunt et momento interdum summa rerum inclinatur: tum consiliorum et deliberationum lentitudo, discordiae, vtilitatum priuatarum aut singularum ciuitatum respectus, rebus gerendis moras iniiciunt exitiosas: quae forte aliquando magnorum virorum ingeniis et consiliis superari potuere: enimuero post longae pacis fructum, in rerum bonarum copia, luxu emollitis animis, virorum magnorum seges felix vix vnquam fuit; deficit quoque in multitudine ardor ille, quem interdum furorem dixeris, quo in libertate paranda inflammati erant animi; otio et luxu ad inertiam prolapsa sunt omnia; militiae honor nullus, praemia nulla; itaque nec virtus, nec disciplina; de sua vtilitate sollicitudo cuiusque maior quam de salute communi; inprimis vero vitia haec reip. in apricum proueniunt, cum tributa, multo magis si solito forte grauiora conferenda, militesque alendi et mittendi

mittendi ſunt: ad hunc ſcopulum illud rerump. genus plerumque fortunarum naufragium facit; tum de ſuis opibus partem in publicam vtilitatem concedere tanto facilius vnus quisque recuſat, quo magis libertatis praetexto nomine celare poteſt refragationem; nec tamen resp. habet vim eminentiorem, qua ad cogendum opus eſt, vt, quae publice ſalubria ſunt, curentur ab omnibus et in tempore; abit libertas in licentiam, et haec in anarchiam; ex hac quid ſequatur facile praeuideri poteſt. Agitant interea ciuitates cum publice tum priuatim diſcordiae, odia, diſſidia inteſtina, obiurgationes et incuſationes mutuae; dum onus reip. ſuſtentandae vnaquaeque ciuitas in aliam transfert, vtilitates ſibi ſoli ſeruat; ita aliorum ſegnitie et cunctatione aliorum retunduntur ſtudia; ſoluitur foederis vis et natura. Elabuntur inter haec tempora agendi, ſuccedunt minus opportuna alia, inde in rebus agendis modo inertia, torpor, ſocordia, modo conſilia remiſſa, alio tempore tumultuaria, decreta praepoſtera, pleraque, etiam ſalutaria, alieno loco ac tempore acta; vbi totis viribus diſcrimini occurrendum erat, inprimis in rerum initiis, id quod exitioſiſſimum eſt, pauciores copiae in bellum miſſae; deficit vbique rerum gerendarum neruus, animorum virtus, copiarum apparatus, in vnum ductum et imperium conſenſus.

Poteſt quidem conſiliis prudentibus occurri aliqua ex parte malis his, maxime in ipſo reip. foedere conſcribendo; ſi poteſtas cum legum ferendarum, tum conſiliorum exſequendorum (veteres *ma-*

giſtratum appellabant) ſapienter ſit deſcripta, et haec ſenatus magiſtratusque vis ſatis virium et opum ad res iuſto tempore et ordine adminiſtrandas et ad cogendum, vbi neceſſitas legem facit, habeat; inprimis vero ſi in morum diſciplina ſeueritas vitaeque ſimplicitas ſeruetur; hac enim ſemel ſublata ad interitum properat quaeuis resp. multo magis foederata, cuius ſalus fide fiduciaque mutua et iuſtitia continetur, quae eſſe poteſt nulla, vbi ſemel ad ſe trahere quisque omnia coeperit; ad bella gerenda omnino ea resp. penitus inepta eſt; dum pace et otio viuitur, flagrant odia, inuidiae, ſuſpiciones, dum metus eſt, ne nimis magnae opes ſingulis credantur, potentiam tamen omnes appetunt; ex ipſa felicitate publica, multo magis ex rerum mercaturis et ex nauigatione, ſi copiae et diuitiae creuerunt, ſuccedit luxus, eoque fractis animis corruptisque moribus virtus domi extinguitur, auctoritas foris obſcuratur. Interea externa regna ad vtilitatem ſuam hoc referunt, vt diſcordias alant, dolis atque fallaciis, quae ſana ſunt, corrumpant; ita eas resp. aut fraude aut vi diſſolui neceſſe eſt. Omnino videndum eſt diligenter, ne externa regna reip. negotiis ſe immiſceant: horum enim amicitiae inſidioſae multo magis, quam odia aperta, metuenda ſunt. Sunt alia, quae per tempora, per locorum ſitus, per vicinorum ac finitimorum populorum ſeu ſtulta ſeu ſapientia conſilia emendari poſſunt: nulla tamen ſapientia humana omnia ſatis expedit.

Fuere inter veteres (vtamur enim antiquitatis auctoritate, quando quidem hoc tutius et ſalubrius

eſt)

eſt) foederatae respublicae plures, ſed nulla ſapientius et prudentius inſtituta quam *Achaeorum*: nata illa temporibus Graeciae florentiſſimis, cum reipublicae inſtituendae rationes a viris ſapientiſſimis, et in ipſis rebus gerendis conſtitutis, multo magis quam noſtris temporibus; eſſent inſpectae et exploratae; nam in vetere Graecorum ſapientia nihil diligentius conſideratum fuit quam rerum publicarum et legum conſtituendarum ratio; nec tamen illa resp. per longum temporis ſpatium floruiſſe videri debet. *b*) Non ignoramus, quot quantisque laudibus extulerint eam Graeci ſcriptores, inprimis Polybius: *c*)

b) Per CXXXVI. annos reſp. Achaeorum floruiſſe fertur; enimuero hoc eſt annos numerare, non res expendere. Nam primum triceſimo demum anno aliquod robur nacta eſt; vix decem anni exierant, cum aliud ex alio bellum eam excepit, raris victoriis, cladibus frequentibus; LX. aliis annis inter haec exactis, cum Sparta vi ad foedus ſuum adacta, ſibi viderentur votorum ſummam conſequuti Achaei, ſucceſſit Romanorum ſuperbia, fraus et aſtutia, quae per L. fere annos turbis ac diſſidiis ciuitatis foedus labefactauit, mox diſſolvit, tandem totam remp. euertit; ita vt vix X. annos commemorare poſſis, quibus reſp. Achaeorum vere floruiſſe dicenda ſit, L. vero anni in triſtiſſima reip. conditione ſint exacti.

c) Facta videtur tanta huius reip. Achaeorum praedicatio, primum ex comparatione cum aliarum rerump. per Graeciam ſtatu, quae non coire ſolebant in foedus niſi belli aut faciendi aut depellendi cauſſa; tum Polybius ſtudio et admiratione Arati, Philopoemenis et Lycortae, inflammatus ad foederis concelebrationem transtulit celebritatem et laudem virorum, qui de eo ſane praeclare fuerant meriti, maiora tamen de eo mereri fruſtra tentauerant. Sequitur porro Polybius Arati commentarios, (v. II, 40.) quem de ſe ſuisque conſiliis non male tradidiſſe facile intelligas. Diuerſa tamen de ipſo

nec inficiamur *magna et praeclara eius reip. fuisse bona, prouisum* etiam *esse malis nonnullis*, quae id rerump. genus premere solent. Si tamen summam rerum ad calculos reuoces, *non maiorem felicitatem aut singulorum aut ciuitatum singularum*, quam in aliis imperiis, *nec diuturniorem* fuisse, vel inuito fatendum est. Haec quidem, Commilitones, declarata dabimus ipsis rerum argumentis.

Coierant igitur Achaei in foedus commune et in remp. consociatione plurium ciuitatum suis legibus iuribusque vtentium coniunctam ea conditione, vt eadem iuris aequalitate nouis aliarum vrbium accessionibus locus esset; etsi res exitum non habuit, vt, quod spectatum et in votis habitum, tota Peloponnesus vna rep. foederata comprehensa esset: quo factum esset, vt mari vndique clausae terrae communi foedere iunctae neminem suae ceruici imminentem habuissent. Itaque ea, quae in simili foedere sunt aut esse possunt, in illo fuere omnia; erat summa *iuris aequalitas*. cum *singulorum libertate*, et *in populari statu* optime constituto; *nec modo legibus iisdem*, *verum etiam ponderibus*, *mensuris*, *pecunia denique eadem vtebantur* (Polyb. II, 37.) *cc*) interea *singulae*

ipso Arato tradiderat Phylarchus (in ἱστοριῶν libris, quos numero XXXVIII. condiderat, res inde a Pyrrhi expeditione in Peloponnesum Ol. CXXVII, 1. a. C. 270 vsque ad Ol. CXXXIX, 4. a. C. 221. adeoque L. annis complexus) quem sequitur Plutarch. in Cleomene p. 811. sqq. quod assequi licet inprimis si pag. 815. B. compares; at Polybius eum cupide refellere studet lib. II, 55. 56-63.

cc) Declarata numorum aequalitas per monogramma. Magnum autem hoc foederis firmamentum esse debuit, cum

singulae ciuitates de suis rebus *ex suis legibus* consiliisque statuebant, dum de iis, quae ad *communem remp.* spectabant, *concilio communi* agebatur; eo missi de singulis ciuitatibus delecti, quorum suffragiis creati magistratus iique annui, primo duo, mox vnus *strategus* dictus seu praetor, ὑπεύθυνος ille ipsi concilio; vt delecti suis ciuitatibus; additus *scriba;* assidebant X. *damiurgi;* hos putandum est constituisse cum Praetore senatum perpetuum ac consessum, (*Consilium status*) a quo reip. summa administrabatur; exsequendorum quoque consiliorum et decretorum negotium et cura eidem mandata cum magistratu. Ad concilium summa rerum redibat; itaque de legibus ferendis, bello, pace, foederibus, legationibus arbitrium penes illud; nec tamen hoc nisi *bis in annum* stato tempore, extra ordinem quoties praetor temporum necessitatem ita postulare iudicabat, conuocari solitum; quod antequam fieret, *cum* συναρχόντων *consilio*, qui iidem cum damiurgis habendi, *praetor de rebus in concilio agitandis praeconsultabat*, *d*) nec de iis, nisi in id pars maior consentiret, licebat ad concilium referre. Sunt autem praeclara huius reip. instituta multa; e quibus nonnulla saltem in medium afferemus. *e*)

 Itaque

cum aliae vrbes suis tantum numis vterentur, ac plerumque aliarum vrbium numos respuerent ac κιβδήλους pronuntiarent: quae res commerciis et mercatibus infestissima esse debuit, et foenori, ex numorum permutatione et collybo, inprimis locum dedit. cf. Beyer in Comment. acad. Petrop. To. V. p. 364.

d) v. c. Exc. Legat. c. 52. συναρχίαι sunt c. 63.

e) Videas ea, auctoritatibus suis parum suffulta, apud Emmium de rep. Achaeor. p. 573. Schook. Achaia vetus To. V. Thes. Gronon.

Itaque vetitum lege, *ne cui exterae gentis legato concilium daretur, nisi editis prius mandatis ſcriptis, per quae ante appareret, cuius rei cauſſa concilium poſtularetur; f) ne quisquam munus a rege miſſum acciperet. g)* Inprimis vero illud memorabile, *quod vltra diem tertium concilium gentis* (extra ordinem habitum) *protrahere non licebat, eo vtique die decretum fieri neceſſe;* ne diſceptationibus tempus conſumeretur. *h*) Erant etiam nonnulla, quae fors offerebat, ad ſuſtentandam rem Achaeorum valde vtilia: quod ipſe Peloponneſi poſitus eorum res et curas ſeiungebat ab aliis; acuebat eorum virtutem, quod primis ſtatim annis Spartani, tum Aetoli et Macedones, imminebant; et contigerant ipſis viri aliquot magnis animorum ingeniorumque viribus inſignes (Polyb. II, 40.) Cum his ipſis tamen coniuncta erant ſemina malorum, quae in remp. erupere cladem que multiplicem intulere. *i*)

Primum

f) Pauſ. VII, 9. Polyb. Exc. Leg. c. 41. p. 624.

g) Exc. Legat. c. 41. p. 618. ſq.

h) Liv. XXXII, 22. Praetereo ea, quae ipſa reip. foederatae natura poſtulabat. Ita inter leges foederis erat, *ne cui Achaici concilii ciuitati ſeorſum legatos ad exteram gentem mittere liceret* Pauſ. VII, 9. p. 544. *ne cui de foedere recedere liceret.* Exc. Legat. c. 51. p. 645. *nec admitti ciuitatem ad concilium gentis niſi conſenſu omnium.* In concilio, *vt per praeconem ſuadendi, ſi quis vellet, poteſtas a magiſtratibus daretur.* Liv. XXXII, 20.

i) Vtinam integrum haberemus Polybium, qui ex ea gente oriundus ipſe rebus agendis interfuit, et omnia diligentiſſime expoſuerat: ita haberent reſp. foederatae tanquam in exemplo aut in tabula propoſita, quae maxime fugienda ac timenda ſibi intelligerent.

Primum illud male cecidit, quod non tota Peloponnefus in focietatem reip. pertrahi potuit; fruftra id tentante Arato; *k*) vnde odia, fimultates, bella perpetua. Erant Spartani, tum Arcades, Elienfes, Meffenii, qui in corpus Peloponnefium redigi nolebant; inter hos Spartani Achaeis infeftiffimi; in quos Aratus cum confilium exfequi vellet, Spartanorum arma in Achaeos concitauit; factis aliquot praeliis, Arato vbique rem infeliciter gerente, Aetolis alia ex parte imminentibus, Achaeorum resp. in fummum difcrimen fuit adducta. Potuiffet tamen inter Achaeos et Cleomenem conuenire, cum hic aequa poftularet, vna hac conditione pacis propofita, vt fibi ab Achaeis principatus deferretur: (Plut. Cleom. p. 811. B. C.) Hic vero Aratus, quam per tot annos tenuerat auctoritatem inter Achiuos manu fua elapfuram praeuidens, partim inuidia et odio Cleomenis, primum deterrere Achiuos et a foedere prohibere annifus, mox rem aggreffus eft perniciofiffimam, vt ad firmandas reip. partes Macedones et Antigonum in Peloponnefum arcefferet, Cleomenem autem exafperaret, ne ad concordiam res adducerentur. (Plut. Arat. p. 1045. Cleom. p. 811.) Quod confilium cum quocunque alio tempore, neceffitate vltima vrgente, periculofum habendum effet: (quippe cum non focium adfci-

k) Plutarch. Cleom. p. 860. B. vnde non perfuadendo modo, verum et vim adhibendo, foedus creuiffe ait Polyb. II, 38. IV. 1. Minus tuta vtique habenda eft ea refp. foederata, cui et a tergo imminet prouincia aliena, et littus protenditur immenfum ab externo hofte pluribus locis aditu facile, externis regibus libertati aut vi aut dolo infidiantibus.

adſciſcere ſed dominum ſibi imponere videri deberent Achaei; nam, vt Macedones Achaeorum vires augerent, expectari non poterat) hoc tamen tempore longe exitioſiſſimum erat, quandoquidem precibus Achaeorum exoratus Antigonus conditionem tulit, pactusque eſt, vt Acrocorinthus, qua ſibi aditus liber ad Peloponneſum eſſet, redderetur; ita acceptum eſt iugum regium; et apparuit exemplo hoc, quam miſera ſit rerump. foederatarum conditio in hoc, quod vnius hominis potentia et auctoritate florentis obtrectatione et peruicacia optima conſilia interuerti, peſſima praeferri poſſunt.

Declaratus inde Macedo omnium ſociorum dux; (Polyb. II, 54.) ita adminiſtrata omnia, quae ad bellum ſpectarent, ad eius nutum et imperium; qui autem ſemel conſequutus eſt hoc, ei facile eſt in rep. adipiſci reliqua omnia, quae auctoritatem et potentiam continere poſſunt. Imperatum nunc a rege, quando et quo copiarum numero adeſſe deberent Achaei (Polyb. IV, 67.). Melior inde belli fortuna obtigit: ad Sellaſiam ingenti cum clade victus Cleomenes. Omnino, id quod in rep. foederata facile expectes, Achaeorum res bellica, niſi forte vno vel altero tempore, pro ingenio ac virtute praetorum, qui praeeſſent, non optime conſtituta fuiſſe videtur. Quoties Aratus copias eduxit, male res adminiſtratae ſunt, partim in conſiliis excogitandis tarditate, partim in exſequendis timiditate et cunctatione; (Polyb. IV, 8.) ad eum tamen belli gerendi vices plerumque rediere. Ita paullo

poſt

poſt (Ol. CXXXIX, 4. V. C. 533.) bello Aetolico per Aetolorum depraedationes Meſſeniae concitato, cum Timoxenus, eius anni ſtrategus, alieno eſſet a re periclitanda animo, Aratus quinque diebus maturius magiſtratum ingreſſus, aduerſus Aetolos populabundos copias duxit, foeda tamen clade accepta rediit. Iam ſub hanc expeditionem, florentiſſimis vtique reip. rebus, Polybius cauſſam, cur Timoxenus ductum copiarum ſubterfugeret, interponit hanc: *quod parum Achaeis fidebat, propterea quod illa tempeſtate admodum negligenter Achaei in armis erant exercitati:* ab eo inde tempore, quo Cleomenes eos fuga ſua tutos a diſcrimine reddiderat, *partim ſuperioribus bellis feſſi, partim duraturum praeſentem ſtatum confiſi, omnem rei bellicae curam contemtui habuerant* (Polyb. IV, 7. p. 440.) Scilicet *alienis manibus ſe protegi putantes ac ſub Macedonum armis latentes per ſocordiam et inertiam vitam agebant*: (Plutarch. Arat. p. 1049. B.) qua ipſa re ab Aetolis deſpectui habiti iniuriis laceſſiti ſunt. Re, vt diximus, ab Arato iterum male geſta, factionum clamoribus, iris et odiis, omnia ſtrepere; (Polyb. IV, 14.) tandem Achaei iterum Macedones et Philippum regem reſpicere; legatis tamen vltro citoque miſſis de iniuriis Aetolorum vlciſcendis expeditum nihil, ſed decretum, vt pax cum Aetolis ſeruaretur. (ibid. c. 16.) Hancne reip. conditionem quisquam praeclaram ac beatam iudicabit? Aetoli hac ipſa Achaeorum ignauia inuitati nouis eos iniuriis laceſſiuere. Exacerbatis ita animis in concilio communi a Philippo et Achaeis bellum in Aetolos decernitur. (Ol. CXL, 1.) Iam quae ſub

huius belli initia narrata videas, omnia eiusmodi ſunt, vt in rep. foederata rem adminiſtrari intelligas. Nam primo Meſſenii, quorum cauſſam Achaei ſuſceperant, declinare pericula et malle quiete agere; (Polyb. IV, 32-36.) Epirotae tum ſe bellum indicere velle Aetolis ſignificarunt, quando Philippum arma mouiſſe vidiſſent. Interea Aetoli, pertractis in belli ſocietatem Lacedaemoniis et Eleis, oras Achaeorum praedari, caſtella expugnare. Verum belli euentus commemorare non poſſumus: ſufficit nonnulla afferre, quae ad reip. conditionem cognoſcendam vim habere poſſunt. Itaque apud Polybium (IV, 60) Aratus *ne quidem mercenarium militem conſcribere poterat, quod belli Cleomenici tempore partem aliquam ſtipendiorum Achaei conductitio militi non perſoluerant.* (Quid futurum putabimus in ea rep. foederata, quae ne quidem ſuis ciuibus, qui ipſis ſuo ſanguine libertatem pepererunt, ſtipendia et praemia bona fide perſoluit?). Interea *Dymaei, Pharaeenſes et Tritaeenſes, vbi de auxilio a praetore mittendo deſperare coeperunt, communi conſilio decreuerunt, nihil amplius in commune Achaeis contribuere:* (iuſta indignatio, peſtilentiſſimum tamen conſilium!) *ſed priuatim ſibi milites mercede conducere, quorum praeſidio fines ſuos tutarentur. Qui cum hoc fecerunt, ſuis illi quidem priuatis commodis non male exiſtimati ſunt conſuluiſſe; publicae vero vtilitati omnium Achaeorum peſſime.* Nouum malum acceſſit Apelles, regis Philippi dux et amicus, qui, ſeu conſilio ſeu cupiditate, machinari, vt in ſubditorum regno Macedonico ordinem redigeret Achaeos; (ibid c. 76.) maligne obtrectando et accuſando animum regis ab

Arato

Arato abalienare (c. 82-5). Effectum, vt in annum sequentem crearetur praetor Eparatus, *natura inhabilis ad res agendas et ab omnibus vituperari solitus ita vt omnes eius imperiis parere recusarent.* (V. 1. et 30.) Mox idem Apelles communia belli consilia fraude et proditione interuertere non dubitauit. Conuentu Achaeorum habito, rege praesente, decretum est ab Achaeis, *numeratis extemplo talentis L. trimestre stipendium militi diuidere, et hoc amplius X. M. modium adiicere; in posterum vero, quamdiu in Peloponneso praesens ipse bellum gereret, vt menstrua talenta ab Achaeis XVII. acciperet* (Polyb. V, 1). Eo igitur iam tum res erant adductae, vt non suo milite rem gererent, sed alienis armis se defenderent, ne quidem mercenariis conductis bellum facerent, sed regi stipendia persoluerent. Enimuero inter haec nascebantur *difficultates conferendorum tributorum;* exhaustae bellis et *vexatae depraedationibus Aetolorum nec defensae vrbes cum aegre admodum ea penderent, stipendia, prorogari nec sua die praestari solita, fecere, vt omnia quotidie in peius ruerent:* nihil suo tempore curari, nihil recte agi potuit. (V. 30). Videamus nunc belli exitum. Nuntiata Romanorum clade ad Cannas Philippus ad res Italiae erectus bellum cum Aetolis abiicere statuit, idque *ne expectatis quidem Achaeorum legatis, qui communibus suffragiis conuentionis negotium curarent;* sed extemplo Cleonicum Naupactium ad Aetolos misit. (c. 102.) Conuentum facile est in pacem, (Ol. CXL, 3.) quam omnes lubenter amplectebantur, ea conditione, vt quae iam tenerent, vtrique seruarent. Ita Achaei, cum iniuriis, quibus prouocati bellum cum Aetolis

fece-

fecerant, nihil praeter damna, clades nouasque iniurias, ex bello reportarunt.

Vix recreati pace Achaei, iterum infeftos habuerunt Aetolos, foedere cum Romanis icto feroces et aduentu Romanorum et Attali regis elatos. (Ol. CXLII, 2) Ab altera parte Machanidas Lacedaemoniorum tyrannus imminebat. Inter haec Philopoemen praetor creatus (Ol. CXLIII, 2. a. C. 207.) remp. labantem reftituit. Is rem militarem emendare aggreffus, primo quidem ordinum et armaturae vitia correxit, (qua de re v. Plutarch. in Philopoem. p. 360. E. Pauf. VIII, 50.) luxum delicias fumtumque a veftibus menfisque ad arma conuertit (Polyb. XI, 7. 8.), vrbes circumiuit, animos firmavit, dilectus egit, inde copias aduerfus Machanidam duxit, eumque vicit ad Mantineam. Tandem in pacem confenfum eft ab omnibus Ol. CXLIII, 4. V. C. 549.

Grauius difcrimen imminebat Achaeis, bello a Romanis in Philippum fufcepto (V. C. 555.). Cum concilium haberetur, legatis et Romanorum et Philippi Achaeos in fuas partes trahentibus, altero die, poteftate fuadendi diffuadendique facta, primum nemo quae fentiret dicere aufus, cum Ariftaenus praetor ipfe tandem orationem habuiffet, *iam non finguli tantum, fed populi vniuerfi inter fe altercabantur, tum inter magiftratus gentis (damiurgos vocant, decem numero creantur) certamen nihilo fegnius, quam inter multitudinem effe:* vt verbo abfoluamus, cum effent ex aduerfantibus qui confurgerent et concilium

lium relinquerent, aegre decreta eſt ſocietas cum Romanis atque ita introducta peſtis illa, qua deinceps afflata et corrupta Graecia omnis contabuit. *l*) Victo Philippo et reddita Graecis libertate, ſpecioſo ad auditum nomine, ſucceſſit bellum Achaeorum cum Nabide tyranno Lacedaemoniorum, quo caeſo Sparta in foederis communitatem recepta eſt, mox disiuncta; nam ab hoc inde tempore nata ſunt fraudulenta Romanorum conſilia, vt Achaeorum opes deprimerent. Longum eſſet commemorare ea quae ſequuta ſunt: diſcordiae inter Achaeos fuere internae perpetuae, diffidia ex diffidiis nata, Romanis factiones ſtudioſe fouentibus, qui palam iam Achaeis denuntiabant, ſine auctoritate ſua ne quid gererent; de controuerſiis apud ſe, aut potius e voluntate ſua, vt diſceptaretur. (Liv. XXXVIII, 30. 34 XXXIX, 33. 37. 48.) Ita ne aequo quidem iure ea diſceptatio facta, ſed ſeruorum loco habiti ſunt, qui dominorum iuſſa acciperent (Liv. XXXIX. 37. Polyb. Exc. Leg. 51). Acceſſit proditoris Callicratis infamis perfidia, qui, vt aduerſam factionem opprimeret, Senatum Rom. ſpecioſa oratione incendit, iactitando, pacatum Achaiae ſtatum fore nullum, niſi Romani dicto audientes Achaeos eſſe iuberent (Polyb. ibid. 58.) Ita tandem ad apertum bellum res deductae, cuius infauſtum Achaeis exitum commemorare nihil attinet.

Quae

l) V. Liv. XXXII, 22. v. Iac. Gothofredi Or. Achaica Opuſc. p. 86.

Quae cum ita ſint, tantum non vana habenda eſſe videtur praedicatio foederis Achaici; quod ſaltem habuit communem fortunam ceterarum formarum, ad quas deſcribi poſſunt ac ſolent populi: in quamcumque tandem ſocietatem ac rempublicam coeant homines, omnium formarum et bona et mala ſunt; alia ex ipſa rerum natura profecta, alia a cauſſis externis, quae in nullius mortalis manu poſitae ſunt, illata aut arceſſita. Poterant Achaei feliciter res ſuas gerere, ſi pace perpetua et ſecuritate ab externo hoſte frui, ſique nullos Spartanos finibus imminentes habere contigiſſet.

Vix per id, quod aut huic ſcriptioni ſupereſt ſpatii, aut ſcribenti otii, ſatis diſerti eſſe poſſumus in commemorandis aliis rebusp. foederatis; quarum tamen nulla, niſi *Lyciorum*, (Strab. XIV. p. 980.) inſtitutis et legibus cum rep. Achaeorum fuit comparanda.

Aetoli quidem ad Achaeorum exemplum rerump. conſociationem et ipſi inſtituerant: conuentum annuum, Panaetolium dictum, magiſtratum annuum, additum ei Senatum, apocletos apellabant, omnia eodem exemplo; enimuero animis ingeniisque ipſi valde diuerſi ab Achaeis; per agros ac vicos ſparſi ex alienis raptis viuere malebant quam ex agris ſuis; itaque praedari, bella et incurſiones circumſpicere, (Polyb. IV, 3.) ex aliena iniuria creſcere. (II, 43.) Inde ingeniorum ferocia, conſiliorum violentia, cum mira interdum aſtutia, nullus iuſtitiae reſpectus. Vim animis indebat corporum robur, venando et palando per agros indureſcentium. Neque adeo animorum facile concordia niſi ad aliorum deprae-

depraedationes; ita ingenia turbida ac temeraria in consilia praecipitia ferri solita breui remp. perdiderunt. Cum semel societatem Romanorum accepissent, nullo alio consilio quam vt in Achaeos, Macedones, ceterosque, tanto licentius iniuriis grassarentur: euentu rerum et exemplo suo docuerunt, eos, qui suae vtilitati cum aliorum iniuriis consulunt, ne eorum quidem, qui inde commodum capiunt, gratia et fide satis confidere posse.

Fuit et *Boeotorum* resp. foederata, sed haec non magis quam aliorum Graecorum ad alios, quam bellicos vsus, descripta. Extra Graeciam *Iones* fuere, quorum quidem quae coloniae in Asiam ductae, quibus vrbibus habitarint, quae eorum fortuna fuerit, dicere nunc nihil attinet, et possunt ea cognosci e Pausan. VII. capp. prior. Strab. XIV pr. Herodot. I, 142 sq. In XII. ciuitates descripti constituerant Panionia (Herodot. I, 148.) laudabili vtique consilio; nec tamen rerum euentus instituti praestantiam probauit. Quae quidem foederis leges fuerint, parum constat; ex Herodoti loco (I, 170.) colligere licet ipsum illud institutum non nisi serius accessisse; nam *Thales iussit Iones omnes vnum quendam communem Senatum* (*βουλευτήριον*) *habere, eumque esse vrbe Teo, in medio Ioniae sita; caeteras autem ciuitates nihilo minus legibus suis vsuras.* Ceterum satis constat, iunctas foedere illo vrbes, quas ab externo hoste magnis opibus instructo parum tutas fore facile praevideri potuit, *m*) ne in otio quidem diu feliciter res

 gessisse;

m) Scilicet littoralem plagam incolentes maritimis opibus facile tutari se poterant, ne classibus infestarentur; verum

gessisse; intestinis discordiis agitatas, alias tyrannorum dominationi et libidini cessisse, omnes vero externis hostibus obnoxias factas, primo Lydis, mox Persis. Croesus quidem singulos aggressus facilem victoriam habuit (id. I, 14. 15.). Croeso autem victo cum a Cyro ad foedus, quod obtulerant, non admitterentur, ad bellum quidem se accinxerunt; enimuero deseruere foedus caussamque communem iam tum a Cyro illecti Milesii, potentissimi inter ceteros Iones, (ibid. I, 141.) nec insulae, quae se a discrimine tutas putabant, belli participes esse voluere; soli Aeolenses in continenti societatem armorum inierunt. (151.) Mox bello facto consuluere sibi fuga Phocaeenses et Teii moenibus relictis; (363-8.) reliqui Iones numero et robore imminuto cum Persis congressu facto victi imperata facere spoponderunt. Mox et insulani territi se dedidere. (169.) Qui quidem rerum euentus non ita comparati sunt, vt de toto illo Ionum instituto magnifice sentire liceat. Ad idem exemplum *Doricae* ciuitates quinque Triopicum concilium instituerant (Herod. I, 144) Erant etiam *Aeolicae* vrbes XI. in continenti, in insulis quinque aliae inter se foedere iunctae.

In

verum aduersus hostem ab interiore Asia copias adducentem fines habebant parum tutos. Quod sensisse videri debet Bias Prienensis, qui, Persis Iones prementibus, consilium dedisse fertur, vt Ionia relicta in Sardiniam migrarent, atque in ea communem omnium Ionum remp. ac ciuitatem constituerent. Herod. I, 170. Nimirum mari vndique clausis nulli Persae imminebant. At enim erant Poeni, erant Etrusci, a quibus eadem fuissent metuenda quae a Persis.

In *Magna Graecia* communi consensu *Achaeorum reip. formam imitari decreuerunt, hortatique sese inuicem Crotoniatae, Sybaritae, Cauloniatae, vnanimes Ioui Homorio aedem ponunt, et locum in eo ad conventus agendos et consilia communia habenda; deinde mores legesque Achaeorum adsciscunt, illisque in administratione rei suae publicae vti instituunt.* (Polyb. II, 39.) Solutum tamen paullo post hoc foedus partim Dionysii dominatu partim barbarorum vicinorum praevalente potentia *n*).

Etrusci vero ingentibus opibus valentes, XII. ciuitatibus, suas quibusque leges et iura retinentibus, aliis suo magistratu vtentibus, aliis sub rege degentibus, habitabant; belli caussa dux eligi, de communibus rebus commune concilium indici; (v. c. Liv. IV, 23) aucta resp. XII. coloniis trans Apenninum, aliis XII. in Campaniam eductis. Fractae tamen hae eorum opes dissensionibus, suspicionibus et odiis mutuis. *o*) Itaque, cum et externa vis ingrueret, primo quoque impetu Gallorum, Samnitium, Romanorum, succubuere. Inprimis vero illud inter legendum male habet, quod ciuitates modo singulas, modo plures, bella facere, raro omnes in idem bellum consentire videas. Factis cum Romanis multis praeliis a Veientibus, tandem Veii obsessi: quis credat, tamen vel sic a ceteris dubitatum fuisse an succurrerent (Liv. IV, 61.)? Venere soli Falisci et Capenates. (V, 8. 13.) Veiis

M 3 captis

n) V. Opusc. Vol II. p. 189. 190. 203. 4.

o) Plura exempla v. Liv. IV, 24. 25. 55. 61. V. 1. 17.

captis anno inde altero Falifci dediti. Ita vrbe alia poft aliam foederi fubtracta, reliquae Romanis tanto faciliores fuere expugnatu. Nec nifi fero, et fatis intempeftiue, communi populi confenfu arma fumta; venerunt enim in belli focietatem Latinis Samnitibusque iam victis et attritis, quibus adhuc integris et valentibus adiungere fe debuiffent; antequam Romanorum opes ex ipfa victoria crefcerent. Ita binis praeliis ingenti cum clade victi in deditionem venere. *)

Effent adhuc alia, quae commemorari poffent, vt de Latinorum, Gallorum, Heluetiorumque foederatis ciuitatibus; verum, et remotiora haec funt, et iam in extrema pagina haerent litterae, fonatque tantum non in auribus campanula, quae pompam in templum ducere iubet: dimittemus itaque vos, Commilitones, modo verbo, cuius rei cauffa tota haec difputatio inftituta fit, monuerimus. Anniuerfaria Academiae noftrae facra bonis cum votis ominibusque

[*) Haud pauca ex iis, quae in hac Commentatione exemplis antiquitatis propofitis edocueramus, per quatuor hos annos vix elapfos in confoederata Americanarum rerum publicarum confociatione euentum habuiffe, meminerit forte, fi quis haec legerit, vel me non monente. Alia in Batauis, mifera ciuium difcordia in difcrimen adductis, experientia et euentus declarata dedit. Omnino non adeo magna vi diuinatrice opus eft ad fortunas regnorum et ciuitatum praeuidendas. Initia ac femina malorum praeuidere, praecidere et intercipere, hoc opus, hic labor eft; ad haec maioribus ingenii viribus opus eft, quam fi bella ferere, Europam difcordiis agitare, regna tributis et vectigalibus exhaurire, fraude ac dolo, politices nomine ac praetextu, graffari didiceris.]

que celebranda ſunt, quibus ſollennibus vt Sereniſſimus Princeps, Comites Illuſtriſſimi, Generoſiſſimi noſtrique amantiſſimi Ciues praeſentia ſua et frequentia celebritatem addere velint, obſeruanter et peramanter rogamus. Verba faciet Academiae nomine eloquentiae Profeſſor, quaeſtione propoſita: *respublica litteraria meliorne ſit democratica an ariſtocratica.* Vos itaque dicenti fauere vt velitis et petimus et hortamur. PP. in Georgia Auguſta d. XVII. Septembr cIↃIↃccLXXXIII.

XI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. BENI. KOPPE
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IO. STEPHANVM PŸTTER D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A. D. VII. AVG. CIↃIↃCCLXXXIV.

Cur virgis caesi Romano more, qui mox securi percutiendi essent.

I lictor, colliga manus.

In hac vitae noſtrae, Ciues, per luxuriem eiusque comites, omnis generis corruptelas, deprauatione ſolatii loco habenda eſt generoſior aliqua, quae et latius increbuit et, per plures didita, vires ſumſit, philoſophandi ratio, inprimis de humanae naturae dignitate, de libertatis iuribus, de hominum in magnas ſocietates coetusque coeuntium conſiliis, circumſcribendaque potentium virorum regumque libidine, inque his quod ad poenarum et ſuppliciorum rationes ſaniores conſtituendas conuerſa ſunt ſapientium ſtudia; quodque, cum antea de

de iisdem rebus vix mussitasset passim vnus et alter ceteris aut fortior aut imprudentior, nunc libere ac publice de humanitatis iuribus disputare licet. Quod si multa adhuc desiderari dixeris, vt ex philosophorum scholis in ipsam legum ferendarum auctoritatem melior ratio se insinuet: effulsere tamen nonnulla fausti ominis exempla, quae portendant, fore vt sensim sensimque ad vitae publicae recessus, e quibus ad vulgus prodire debebat, et ad regnorum administrationum adyta sanior penetret philosophia, expulsa inde peruersa illa calliditate, quam politicam vocant, qua omnis resp. ad vnum caput, eiusque vtilitates vel lubidines, aut verius ad dominationis ministros, inanemque aliquam potentiae vel auctoritatis apud exteros vmbram reuocatur; visceribus interea reip. tanquam tabifica lue diffluentibus; ita vt pleraque regna dudum corruere debuisse dixeris, nisi priuatorum consiliis melioribus, populique ipsius industria et patientia, labantes res passim sustentarentur. Cum tamen inter principes, eosque qui summae reipublicae administrandae aut admoti sunt aut admouendi, iam sint haud pauci, qui imperiorum moderandorum artes non ad externa tantum deuocandas, verum primo loco in interno regni robore populorumque opibus ac copiis fundandas esse intelligant: spes, tanquam diluculo, aut certa iam die, illuxit iucundissima, fore vt tandem aliquando ipso rerum vsu et euentu perspectum et exploratum habeatur, nullas imperii alicuius veras opes ac durabilem aut esse aut esse posse prosperitatem, nisi interior ciuium prosperitas tanquam vis viuida animauerit molem motusque principia impertierit.

Aliud, quo vota noſtra rata fore ominamur, auſpicium arbitrari licet decreta principum, qui, ex quo de quaeſtionis atrocitate et immanitate diſputatum eſt, aut ſublatam voluerunt eſſe aut imminutam tormentorum ſaeuitiam: quippe cui paucis in capitibus paucisque temporibus locum, in paucioribus effectum eſſe, aut eſſe poſſe, ſapientium virorum ſagacitas ſubtiliter demonſtrauit.

Inter haec, quae de quaeſtionis immanitate diſputata ſunt, inquiri quoque coeptum in rei atrociſſimae *origines* ſiue vniuerſim, ſiue apud Graecos et Romanos, ſiue denique ſequioribus temporibus, e barbariei ſqualore emergentibus nouis imperiis: necdum ſatis accurate de ſingulis actum. Coepit quoque id, quod vltimo loco poſitum eſt, a rerum narratarum argumentis ad opinionis et diſputationis ſubtilitatem reuocari, dum *ab ordaliis et iudiciis dei* tormentorum inter recentiores populos quaeſtionisque origo repetita eſt. Atqui *ex ipſis hiſtoriarum monimentis* declarandum erat, ante ordaliorum vſum nullam inter Germanicos populos fuiſſe quaeſtionem, tum *exemplis in medium prolatis* docendum, *ex iſtorum temporum iudicatione ac ſenſu pro dei iudicio et teſtatione de rei innocentia vnquam habitum eſſe,* ſi quis tormentorum cruciatibus victus confeſſionem criminis exprimi ſibi paſſus haud eſſet. Hiſtoriarum quidem fides de iuris legumque inter barbaros populos elementis et ortu non adeo obſcura aut ambigua eſt, quo minus ſatis accurate teneamus, primum ex Aniani breuiario, quod vulgo vocant, poenarum et quaeſtionis vſum inter Viſigothos

gothos receptum, et ſub Francis in prouinciis iis, in quibus Romana promulgata erat lex; legibus inde, quas vocant, Viſigothorum firmatum; occurrere eundem in RR. Oſtrogothorum Edictis, in LL. Salicis; originem autem Romanam eluceſcere ex eo ipſo, quod, eodem diſcrimine, quod poenarum infligendarum fuit, quaeſtio tantum in ſeruos et infimae ſortis homines habita eſt, cum *ingenui* aut iureiurando aut iudicio dei aut certamine vterentur. Ad quae quidem vt proniores eſſent animi, facilis eſſe potuit opportunitas, in illis quidem ex ſuperſtitioſa temporum perſuaſione de miraculis, in hoc vero, quod inter populos ac duces rerum controuerſarum diiudicationem a pugnis peti viderent. Adhiberi poſtea coepere tormenta in magorum et veneficorum iudiciis, (v. c. Gregor. Turon. VI, 35.) tandem eodem crudelitatis genere ſaeuitum in haereticos. Nihil in his eſt, quod non hiſtoriarum, legum et monumentorum, fide declaratum ſit; *) contra vero *illius opinionis*, quam commemorauimus, *veſtigium nullum.*

Vtut

*) Proſtant ea quoque paſſim iam in libellis vulgaribus: v. c. Heineccii Elem. Iur. Germ. III, 9. § 332 ſqq. Adeundus primo loco Codex Theodos. tit. XXXV. et comparandus Iac. Gothofr. in Prolegom. c. 5. 6. 7. E Legg. Viſigoth. ſatis eſt inſpicere Lib. VI. tit. I. vbi ſtatim apparebunt iuris Romani veſtigia expreſſa per omnem quaeſtionis decurſum; et in LL. Salic. tit. XLIII. de ſeruo, qui de furto fuerit inculpatus. LL. Boioar. cap. XII. tit. XVII. Quod ſi alii populi, vt Sueui et Saxones. quaeſtionum tormenta non admiſere, cauſſae in temporum et rerum conditione, quae tum erat, cum primum inter eos mos et lex illata eſt, quaerendae et indagandae ſunt; quod vero in Britannia

quaeſtio

Vtut haec ſe habeant, nobis pro conſilii ratione et paginae auguſtia leuior aliqua commentatio eſt inſtituenda;

quaeſtio non recepta fuit, hoc ab Saxonibus et Anglis repetendum videtur. Eſt vero in omni de quaeſtionis originibus diſputatione diligenter diſcernendum inter res et cauſſas quae primum aditum patefecerunt, et conſilia vſusque tormentorum, qui poſtea ſucceſſerunt; nec minus haec ad populos barbaros, qui aliorum inventis vſi ſunt, pertinere putanda ſunt. Cum omnis quaeſtio, quae quidem vere eo nomine appellatur, (nam tormenta, quae aut ira et ſaeuitia ad excruciandum, aut ſollers atrocitas ad cogendum inuenit, vt faciat reus quod detrectat facere; cuius generis fuere tormenta ab Antiocho Iudaeis, a Romanis Chriſtianae ſectae, a Chriſtianis haereticorum peruicaciae admoueri ſolita; cum quaeſtione, de qua loquimur, non ſunt confundenda) ſed omnis quaeſtio cum veri inueniendi cauſſa reperta ſit: inter omnes populos, maxime inter rudes et barbaros, tempora incidere ſolent ſuſpicionis, irae, timoris et terroris plena, in quibus proditoris et mali ciuis conſilia aut ſocios et conſcios reſciſcere reip. intereſt; id, niſi vi ac dolore admoto, quomodo conſequi licet? a Romano ciuilis libertas omnem quaeſtionem remouit, a liberis corporibus in ſeruilia traductam; at vero ſub principibus etiam in liberos ac ciues illa graſſata eſt, indolesque eius et natura eſt deflexa et immutata: Non enim modo interrogationa inter tormenta exprimi coepit confeſſio facinoris non obſcuris indiciis iam confirmati, tum qui ſocii, qui perpetrati facinoris modi, conſilia aliaque eiusmodi; verum etiam, cum ſcitum eſſet, vt nemo niſi confeſſus reus eſſet damnandus, (l. 1. § 1. D. de quaeſt.) eo adhibita eſt quaeſtio, vt confeſſum reum haberet iudex, cui ſupplicium lege infligi poſſet. Ab optimo igitur ſciro ad atrociſſimam calliditatem proceſſum eſt, vt, quod aliis indiciis aut praeſumtionibus, quas vocant, deeſſet, tormentorum vi ſuppleretur, vt eodem loco et ordine, quo aliae probationes, quaeſtio, nec non vt inter purgationis modos ea haberetur, et quae ſunt alia. Quemadmodum ſequioribus quoque aetatibus putanda ſunt inſinuaſſe ſe nonnulla ex moribus

ſtituenda; traducetur itaque diſputatio noſtra ad rem, quae in antiquo iure publico Romano ſaepe mirationem fecit, vnde factum ſit, *vt antequam quis ſecuri percuteretur, virgis caederetur.* Quae enim inde aut proficiſci potuit reipublicae vtilitas, quam tamen in poenis propoſitam habere fas eſt, aut quorſum ſupplicio vltimo additus verberum cruciatus, cum malum ciuem e medio tolli ſatis eſſet? quid igitur illud fuit, quod Romanos recepto hoc more ſpectaſſe credere liceat?

Ipſa quidem res in hiſtoriis Romanis tam obuia eſt, vt exempla cumulare velle, putidum eſſet. Prima commemoratio eſt de Bruti Coſ. filiis, (Liv. II, 5.) *miſſi lictores ad ſumendum ſupplicium nudatos virgis caedunt ſecurique feriunt.* Quid? quod domeſticum iudicium eodem more continebatur. De Sp. Caſſio Liuius (II, 41.) *Sunt qui patrem auctorem eius ſupplicii ferant: eum cognita domi cauſſa*, verberaſſe ac

moribus Germanorum non minus, quam ex iure Canonico. Verum illa vtique omnia a tormentorum originibus longe abfuere. Iam cum quaeſtio a Romanis ad Viſigothos aliosque populos fuit translata, non ſtatim, quantum quidem tenemus, omnis illa iuris Romani ſubtilitas eſt admiſſa, verum rudior ille tantum et ſimplicior vſus, vt criminis occulti auctor et conſilium pateſieret: cuius generis exempla e Gregorio Turonenſi nota ſunt plura: tum in furto maxime, et rapina, et adulterio. Quod ſi itaquae quaeſtione nulla exprimi poſſet confeſſio, nullus ſane ſupplicio locus eſſe potuit; potuit et forte pro innocenti haberi reus; vt vero dei iudicium ac voluntas per quaeſtionem declarata haberetur, an in populorum horum annalibus ac chronicis exempla exſtent, lectionis copia virorum doctorum demonſtratum dabit.

ac necasse, *peculiumque filii Cereri consecrauisse.* Lege Valeria de prouocatione, qua sententiae magistratus exequendae ius sistitur, eum qui prouocauit, *virgis caedi securique necari* vetitum est; (vt tamen populi condemnatum suffragiis supplicium maneret) donec lex Porcia omnino, *ne ciuem virgis caedi liceret*, cautum est: (Liv. X, 9.) Iterata in eam rem lex Sempronia Tib. Gracchi. Mansit interea lex militiae, vt virgis caederentur milites; sensim tamen legis Porciae vim ad milites quoque traductam fuisse, vel ex M. Liuii Drusi lege *) colligas, qui a DCXXXII. ad populum tulit, ne quem ex *Sociis Latini nominis in exercitu virgis caedere liceret.* Ciues adeo qui essent in exercitu caedere multo minus licuit. Nec tamen lex aut tum perlata est, aut omnino mansit: quo v. c. locus Sallustii (Iug 69.) de Turpilio spectat. **) Sed notiora sunt haec, quam vt in iis haerere liceat.

Non aeque in promtu habetur, *cur supplicio addita fuerit virgarum saeuitia.* Satis, vt diximus, videri potuit, vt quis capite plecteretur: quorsum corpus eius verberibus lacerari opus fuit? Vidimus qui *verberationem pro quaestionis genere* haberent ante ipsum supplicium adhiberi solitae: quemadmodum apud Gallofrancos, humanissimum populum, ea etiamnum immanitas frequentatur, vt praeter illam quaestionem, quae, interea dum reus lege interrogatur, adhibita est ad confessionem criminis exprimendam,

*) Plutarch. in Gracch. p. 838. E.

**) V. Lips. de Mil. Rom. V, 18 Ducker ad. Liv. Epit 57.

mendam, ante supplicium sumendum altera admoveatur, qua cogatur reus inter tormenta criminis socios edere *). Nec tamen inter Romanos similis consilii vestigia apparent.

Alia de eo more coniectura fieri possit eo, vt *nouissimo supplicio corporis iniuriam grauemque dolorem accedere* voluerit ea lex, quae virgis caedi iubebat eos, qui securi essent percutiendi; scilicet *vt se mori sentirent.* Ab hac enim acerbitate plerorumque populorum ius criminale profectum esse videri potest, inprimis in poenis et suppliciis statuendis; et vbique fere illud obseruare licet, in barbaris moribus et institutis, meliore humanitatis cultu succedente emendari solitis, ius criminale esse illud, e quo vltimo loco barbariei vestigia eluuntur. Neque mirationem hoc facere debet. Versatur enim res in caussis singulorum; de summa reip. agi non putatur; etsi grauissima res, corporum vitaeque incolumitas, in discrimen adducta est, ad se tamen propius adrepsisse malum nondum quisquam videt; ii autem qui reip. administrandae praesunt, rem impeditam esse, nec ad tributa et vectigalia quicquam inde redundare videntes, malunt antiqua seruare. Altera ex parte vbique fere ortum est ius criminale in prima illa feritate et barbarie, a qua gentes ad humanita-

*) Altera haec appellatur *la question préalable,* prior vero ordinaria *la question préparatoire:* vid. inter alios *Muyart de Vouglans Loix criminelles de France mises dans leur ordre naturel* p. 59. 797. 817. Superioribus annis multa de acerba et immani hac quaestione tollenda dicta et acta sunt: an euentum habuerint, non teneo.

manitatem progreſſae ſunt; conſtitutae poenae recenti crimini nouique exempli ſceleri *ab animis ira et odio exacerbatis;* illa ipſa ſupplicii atrocitas mox alias iras et odia hominum inflammauit; vnde noua ſcelera, noua immanitate punienda. Succedunt aliquando tyrannides et imperia cruenta; aut factiones et ſeditiones in republica: ita in humaniſſimo populo Graecorum quot ac quanta exempla atrociſſimorum ſuppliciorum memorantur! Poteſt et illud euenire, vt in populo, etiam aequis legibus conſtituto, tempora incidant, vt grauiori facinori poena ſimplex non reſpondere videatur: poteſt adeo augeri et tanquam cumulari illa, adiecto corporis dolore. Si Caeſaris verba apud Salluſtium (Catil. 51.) memineris, a Graecis id, de quoquaerimus, acceptum videri poteſt: *ſed eodem illo,* inquit, *tempore* (quo multa a vicinis ſociisque populis ſumſere Romani) *Graeciae morem imitati, verberibus animaduertebant in ciues, de condemnatis ſummum ſupplicium ſumebant.* Nec tamen, ſi ſeuerius inquiras, ea ſatisfaciunt. Nam primo non de ſupplicio *ita* ſumto, *vt virgarum verbera antea infligerentur*, loquitur Caeſar, ſed de vtraque re *ſeparatim.* Virgis caeſi Romani in leuioribus criminibus; teſtabantur illum morem faſces magiſtratuum; et ſeruatus mos in militia; hactenus nihil ſimplicius videri potuit poenis inter Romanos: virgis ſcilicet expeditis poena omnis ſeu capitalis ſeu non capitalis inflicta. Graeci autem, a quibus petitum morem ait Caeſar, qui intelligendi ſint, non ſtatim aſſequi licet; nam nec a communi aliquo iure Graecorum nec ab Athenienſibus haec petita eſſe conſtat; videtur itaque Graecia

magna,

magna, in inferiore Italia, intelligi, in cuius civitatibus hunc morem viguiffe, ex eodem hoc loco difcere forte licet.

Meliorem tamen illuftrationem afferre huic rei poffumus, fi animum eo attendimus, quod ille virgis caedendi et fecuri percutiendi mos non primitiuus habendus, fed iam paullulum deflexus et immutatus; fuit enim antiquior ille multo feuerior, vt virgis ad mortem caederetur reus condemnatus: in cuius atrocitatis locum fucceffit mox lenior ratio, vt fecuri percuteretur ille, antequam fub virgis exfpiraret: qua quidem fufpicione non male nos duci apparebit ex iis ipfis, quae de antiquiore fupplicii genere commemorantur. Apud Suetonium Nero (c. 49.) cum audiffet, *fe hoftem a fenatu iudicatum, et quaeri vt puniatur, more maiorum*, interrogato, *quale id genus effet poenae, comperit, nudi hominis ceruicem inferi furcae, corpus virgis ad necem caedi.* Hoc igitur erat, *more maiorum in aliquem animaduertere* hoftem iudicatum (cf. Eutrop. VII, 15.). Manfit fcilicet antiquior ille fupplicii mos *in perduellibus;* quemadmodum etiam ab initio in perduelles illud fupplicium fuit lege conftitutum; latiore forte vocis acceptione, quandoquidem etiam Horatius parricidii in fororem reus perduellionis iudicium fubiit; nifi forte ftatuere malis, ftatim ab initio reip. eam iuris fictionem inualuiffe, vt, qui caedem aliudue fcelus commififfet, ciuium numero exemtus inter perduelles, hoc eft reip. hoftes, referretur, eoque perduellionis poena afficeretur. Ita enim Horatii, qui parricidii reus erat, cauffa in primis ftatim

Liuii capitibus comparata fuiſſe videtur, cum Hoſtilius rex duumuiros faceret, *qui ei perduellionem iudicarent ſecundum legem;* erat autem lex de *perduellibus* lata: *Duumuiri perduellionem iudicent: ſi a duumuiris prouocarit* (ſc. perduellis), *prouocatione certato; ſi vincent* (illi), *caput obnubito* (ſc. is, cui illud populus mandauerit faciendum) *infelici arbori reſte ſuſpendito; verberato vel intra pomoerium vel extra pomoerium* h. e. furcae *) alligatus reus ad necem caeditor. Hunc igitur atrociorem ſupplicii morem aiebamus cum leniore mox ſecuris, qua virgarum cruciatus ſiſtebatur, permutatum eſſe.

Manſere tamen plura, quae ad eum alludere videri poſſunt. Primum, grauius illud ſupplicium more patrio ſumi ſolitum eſt ab iis qui virgini Veſtali ſtuprum fecerant **). Perduellionis autem poena capitis fuit etiam poſt Legem Porciam: nec tamen tam conſtanter, quo minus aut hominum potentia aut reip. tempora impunitatem facerent (id quod ſatis colligas ex Caeſaris oratione ap. Salluſt. Catil. 51.) nec vbique cum verberatione. Ita Lentulus et reliqui Catilinariae coniurationis ſocii gula fracta necati: extra ordinem vtique et a Senatu, vt pote in rebus ſubitis ſummoque reip. diſcri-

*) Eadem aliquoties crux appellata; vt ap. Cic. pro C. Rabir 5. 10.

**) Dionyſ. IX, 40. VIII, 89. Liv. XXII, 57. priore quidem loco Dionyſius parum accurate: *pontifices*, inquit, eum *συλλαβόντες ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν.* Nam ſerui flagris, at ille virgis ad necem caeſus eſt.

discrimine. Transiisse tandem perduellionis notio videtur in maiestatis crimen, etsi diuersam vtriusque conditionem adhuc ab Vlpiano commemorari videmus l. vlt. D. ad L. Iul. Maj. Semel in Liuio occurrere meminimus perduellionis reos in exilium ituros; (Censores quidem illi erant C. Claudius et Ti. Sempronius, a Tribunis pl. in iudicium populi adducti: XLIII, 16.) ita vt ab antiqua lege recessisse et in hoc videantur Romani; quam tamen revocarunt alio tempore, quemadmodum accusatoris acerbitate et iudicum cupiditate factum constat in C. Rabirio perduellionis postulato: pro quo Ciceronis oratio extat: (v. cap. 3. extr. 4. pr.)

Porro antiquus virgis ad necem caedendi mos mansisse videri debet in militia; nam fustis virgae locum occupasse putandus, fuitque *fustuarium*, triste supplicium, quo in castris in grauiora flagitia animaduertebatur: de quo quidem adeundi sunt antiquitatis Romanae libelli *). Videtur tamen illud

in

*) Inprimis Lips. de Milit. R. lib. V. dial. 17. Fasces apud Coss. et Praetores erant; adeoque virgarum nullus esse vsus potuit in poenis a Tribuno vel Centorione inflictis; at hic vitem gestabat, quam interdum fustis nomine appellatam credere licet; in aliis locis fustis viti opponitur, vt in noto Liuii loco Epit. 57. *Quem militem* Scipio *extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit.* In fustuario arreptis valliis milites in commilitonem condemnatum et a Tribuno fuste percussum saeuiisse videntur. Nec ignominia caruisse videtur fustuarium; magis tamen propter ipsam flagitiorum naturam. Neque definire ausit aliquis, quod in XII. tabb. occurrebat, si quis alterum publice diffamasset et carmen in eum condidisset,

in iis modo caussis, quae Polyb. VI, 35. commemorat, locum habuisse; in aliis vero virgis caesus et securi percussus est reus. Mature tamen successit in securis locum gladius.

Ex quo vero virgarum et securis vsus inualuit, simili exemplo etiam deiectionem de rupe Tarpeia praecessit verberatio. Eodem quoque more animaduersum est in seruos, vt, antequam in crucem agerentur, flagris, pro virgis, caederentur. Quid in matronis necandis obseruatum fuerit, non succurrit; strangulatas reperimus, aut fuste percussas *).

Verum dimittendum tandem est e manibus, aut abiiciendum potius, argumentum ab huius diei sollennibus abhorrens et alienum. Quod si veteres adhuc inter nos superstitiones vigerent, verendum vtique esset, ne infausti adeo ac sinistri ominis illud haberetur. Nihil tamen in nouo magistratu, qui nunc proditurus est, aut de tormentis ac quaestione aut de virgis et suppliciis metuendum est. Verum in litterarum studiis, quod in scena fieri solet, contingit, vt etiam ex tristibus atroci-

disset, quod ei infamiam flagitiumue faceret, vt fuste feriretur: (*fuste ferito*) situe cum infamiae nota constitutum, vt fuste pro virga caederetur; nam vt supplicium fustuarium hac lege sancitum esse credamus, non adducimur. Fustis vtique sub Impp. virgarum locum occupauit, et fustibus verberati ingenui, serui flagellis; id quod ex LL. notum est. l. 10. l. 28. §. 1. 2. D. de Poen. cf. Spanhem. O. R. cap. 24. Eo tempore fustis etiam in legionibus inter militares poenas esse coepit.

*) v. c. Valer. Max. VI, 3, 8. et 9. Ad reliqua cf. Grupen de tormentis Rom. in Obs. Iur Crim. p. 47. sq. e LL. XII. tabb.

atrocibusque ſpectaculis voluptas capiatur; cum vmbram rerum temporumque, non ipſam veritatem, ante oculos poſitam habeas, teque ipſum a tot malis, quae humanitatem obſepiunt, intactum liberumque ſentias. Quae res multo magis ita ſe habet in iuris prudentia, cuius magna pars in iis rebus verſatur, quarum vſum adſpectumque optimus quisque refugit et auerſatur. Eſt autem is, cuius potiſſimum cauſſa haec ſcripta ſunt, ex Prudentum ordine vir ſummus, de Academia noſtra merentiſſimus,

IO. STEPHANVS PÜTTER, D.

ad quem magiſtratus academici craſtino die ſuſcipiendi honos cum inſignibus publice transferetur: id quod fiet pompa ſollenni ex more in templum academicum ducenda. Nos itaque ad officium noſtrum pertinere putauimus, vt vobis, Ciues, publice haec declararemus, vtque vniuerſos ac ſingulos, inprimisque Te, Princeps Sereniſſime, vosque, Comites Illuſtriſſimi, Barones ac Nobiles, omnesque, loco quemque ſuo, ſtirpe, ingenio, doctrina, virtute, conſpicuos, rogatos eſſe vellemus, ne ſollennibus his intereſſe grauemini, ſed ad comitatis non modo et benignitatis, verum ad pietatis quoque et amoris officia eam rem referre haud dedignemini. PP. in Georgia Auguſta d. VI. Auguſti cIↃIↃCCLXXXIV.

XII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. STEPHAN. PÜTTER
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS
SACRA XXXXVII.
RITE INDICIT

SIMVLQVE
VEN. SVI COLLEGAE
SAM. CHR. HOLLMANN
FERIAS MVNERIS PROFESSORII
SEMISAECVLARES
CELEBRAT.

Historiae naturalis fragmenta ex ostentis, prodigiis et monstris.

Commentatio prior.

Anniuersarium Georgiae Augustae inauguratae sacrum, Ciues, indicimus *quadragesimum et septimum;* vt adeo *tres* desiderentur ad explendum *semisaeculare* tempus anni. Interea ex nostro Collegio vnus est, cui ea felicitas contigit, quique eam suis Collegis tanquam communem impertit, vt

vt *muneris sui professorii* in hac Academia nostra feliciter gesti *annos* expleat iam nunc *quinquagenos* celebretque adeo festum semisaeculare hoc ipso anno, vir aetate meritisque venerabilis, SAM. CHR. HOLLMANN, qui hac ipsa anni parte, imminente auctumno, anno saeculi XXXII. ad philosophiam docendam in Academiam hanc tum condendam euocatus, annos exegit munereque professorio functus de rebus nostris bene meruit per annos inde quinquaginta: multarum ille in litteris inprimis philosophicis inque rebus academicis vicissitudinum et conuersionum testis, auctor, *pars magna*. Vidit ille Collegas alios discessu modo ex hac vrbe modo ex vita facto ereptos, alios immigrantes et munere famaque prioribus succedentes, ipse plerisque superstes. Est enim litteraria vniversitas arbori illi Cumanae Sibyllae similis, quam Virgilius tam feliciter in Aeneide sua plantauit, *aureo ramo* insignem, quem si decerpseris, *primo auulso non deficit alter aureus, et simili frondescit virga metallo a*). Cumque ei a multis iam annis aetas honestam missionem fecisset: veteranus tamen ille stipendia facere et, quod docendi partibus decederet, scribendi studio supplere, seu addere, maluit. Viuit itaque, nonagenario iam propior, in otio negotiosus, curis studiisque philosophicis occupatus, nec inertiam et vacuitatem, quae tot senes turpi errore miseros ad vitae poenitentiam adegit, pro quiete et tranquillitate amplexus; prospicitque tanquam e specula philosophiae suae viri-

 daria,

a) Aen. VI. 136 - 144.

daria, multiplici colentium opera, modo *in silvam altam Jouis lucumue Dianae* excrefcentia, modo, reliqua agri parte fentibus fpinisque glifcentibus relicta, *in ambulationes geſtationesque amoenas contracta*, tum *in topiaria ſuauesque areolas ac ſaepes* efflorefcentia, modo ad cultum rectum ac fimplicem, oftentatione et mollitie procul habita, reuocata. Congratulamur itaque ei fortunam hanc fingularem et vnicam, quod fuum ipfe femifaeculare feftum celebrando femifaeculari academiae fefto trinis faltem annis praeludit; quandoquidem trinis annis, quam vocati erant profeffores, ferius inaugurare Academiam placuerat; quodque ex primis Georgiae Auguftae condendae profefforibus, a conditore Georgio II. Munchhufii cura euocatis, ipfe eft is, qui ceteris fepultis vltimo loco fuperftes eft. Habemus nunc in votis, vt facra quoque ipfius Academiae femifaecularia tertio abhinc anno fucceffura Collegii noftri aetate princeps vigens laetusque inter nos celebret, nec, quod de fenio conqueratur, habeat, nifi quicquid moleftiae ipfa natura abeffe negat. Iungentur haec eadem vota votis publicis, quibus ex more diei craftini follennia celebrabuntur, ducta in templum academicum pompa, cui vt frequentes intereffe et fua quisque pietate pietatem et hilaritatem vniuerforum accendere velitis, Te quidem, Princeps Sereniffime Naffauienfis, vobisque, Comites S. R. I. Illuftriffimi, praeeuntibus, a vobis, Commilitones maiorum aut propria virtute ornatiffimi, nos ita impetraturos effe fperamus, fi ad animos noftros id gratiffimum et ad officii veftri amorisque

fignifi-

ſignificationem validiſſimum fore profiteamur. Praeibit autem in votis publice ſuſcipiendis verba Profeſſor Eloquentiae CHR. G. HEYNE verbis factis ſuper dicto illo Cardinalis Ximenii, qui, condita ſua Academia Complutenſi, *non modo prandium ſe, ſed coenam quoque curare velle profeſſoribus ſuis b*). pronuntiauit: exponetur vis et ſententia huius dicti cum cauſſis ſuis, transfereturque ſabula a Complutenſis Academiae tanquam ſcena, ad Georgiam noſtram Auguſtam.

Interea, cum, more maiorum, a nobis curandum ſit in pagina hac, vt in extrema ora ſubiungantur nonnulla, quae animos veſtros tenere poſſint: agedum, Ciues, commentemur pauca de re nec a publico ſenſu nec a priuata doctrina abhorrente, cum votis autem publice faciendis olim admodum coniuncta, cum ad *oſtenta et prodigia nuntiata* magna religionum pars vulgo pertineret.

Sane quidem, quae ſuperiore anno fuit mira caeli facies caligine ac nebula ceu fumo obducti, ſole ſine ſplendore rubente, ſaepe in animum reuocauit veterum ſaeculorum prodigia et oſtenta, ſubindeque gratum laetumque excitauit ſenſum, noſtrorum temporum felicitatem reputantibus, cum liberati ſimus ab illa ſuperſtitionum ſeruitute grauiſſima, qua deuincti animi, quicquid praeter naturae morem ſollennem fieri viderent, pro portento

N 5

b) Expoſita res eſt accurate ab Aluaro Gomecio de reb. geſt. Franc. Ximenii lib. IV. p. 1018. in Schotti Hiſpania illuſtrata.

tento haberent, et, ad iram minasque numinis illud referendo, non nisi atroces inde euentus ominarentur. Si enim superioribus aetatibus similis caeli, quod nos ambit, species sese oculis obtulisset, perculsi terroribus animi quot mala futurorum annorum extemplo praerepturi, quas calamitates ex toto terrarum orbe auditas in computationem praedictionum fuissent cumulaturi! Redibat in animum *defectus* ille *solis*, quem vulgo vocabant, *prodigiosus et longior*, (Plin. II, 30 s. 29. seu verius solis lumen caligine obsessum *c*), *totius paene anni pallore continuo*, occiso Dictatore Caesare, coniunctus ille quoque, non minus quam is, quem ipsi vidimus, cum terrae tremoribus, vastis ignium torrentibus ex Aetna se praecipitantibus *d*). Nemo tum fuit cui non persuasum esset, bella ciuilia recrudescentia portendi, quae sane, etiam a minus prudenti, iam tum praeuideri poterant. Vtilitatem res habuisset, si in illo caeli habitu aliquid fuisset, quod vim haberet ad animos, ambitione impotenti et misera regnandi cupiditate attonitos, a consiliorum audacia abstrahendos. Enimuero id hominum genus, quod *ventoso Gloria curru* vehit, caelestia haud facile circumspicit: quales animi etsi nec temporibus nostris desunt; non enim nisi cum humana natura defectura deficient mortales suae seu gloriae seu vtilitatis opinatae messem ex generis humani vastitie facturi; felices tamen sumus in hoc quod ea mala non metu praesensa bis sentimus.

Est

c) Plutarch. Caes. sub f.

d) v. loc. Virgil. Ge. I, 466 sq. 472.

Eſt ea naturae humanae imbecillitas, vt, niſi diuinitus ſapientia aliqua inſtilletur, omnis humani generis ſcientia ab errore proficiſcatur; vti enim puerilis ingenii ludibria iuuenilem ſagacitatem virilemque ac ſenilem prudentiam antegrediuntur: ita populorum, quid? quod totius generis humani, hiſtoriae docent, praeceſſiſſe vbique ea, quae falſo credita ſunt, antequam ad verum perveniretur. Neque quicquam in hoc eſt, quod mirari aut indignari liceat. Suſcipitur enim omne animi iudicium hominis rudis et imperiti ex primis ſenſuum impulſibus, nec, etſi ſaepius iteratis his, veriori exiſtimationi locus eſt niſi in animis ad contemplandas et comparandas res conuerſis. Omnis quidem, quam late patet, philoſophia a vanis et erroneis opinionibus progreſſa, non niſi longis ſaeculorum anfractibus ad veriora decreta peruenit; neque illa veritas emicuit aut vno momento, aut, tanquam Minerua, ex vno capite; verum ſapere coepere homines in ſingulis et paucis, interdum in quibus vix expectares vt acute viderent, cum interea caecutirent ad alia, quae multo propiora ſaepe erant et patentia oculis; quid verum eſſet, vidit populus alius in hoc, alius in alio. Ne iis quidem res continuo feliciter ceſſit qui primi plura mente complecti auderent; nam vbique fere philoſophandi initium factum videmus ab eo, quo poſt infinitarum rerum notiones ſero tandem perueniendum erat; ab rerum quippe elementis conſtitutoque ex iis hoc vniuerſo profecta eſt ſapientia Orientis et Graeciae, cum de ſingularum rerum naturis conſiderandis nondum

eſſet

eſſet cogitatum; naturae vero cognoſcendae ſtudium, omnis verae philoſophiae fundus, humanae mentis fax certiſſima, ad ea quoque, quae extra ſenſibilem naturam poſita eſſe dicuntur, omnium ſcientiarum maxime ſera habuit incunabula et tarda incrementa: e qua tamen antequam lux affulſerat, innumerae falſae opiniones, ſomnia, ſuperſtitiones, errores, hominum animis eximi, aut ex ſacris profaniſque diſciplinis tolli nequiuere; itaque noſtro quoque tempore in vtroque hoc doctrinae genere, quo quis eſt naturalis ſcientiae imperitior, eo eſt in defendendis iis, quae perſpecta ſatis non habet, pertinacior. Idcirco eaedem hominum ſuperſtitiones diutius, quam alias factum eſſet, omne naturae ſtudium retardarunt; inprimis eo quod iis, quae praeter naturae morem euenirent, hominum animi multo magis attenderent, quam iis quae ordine rerum ſollenni procederent. Iam hunc ipſum ordinem cum tam parum contemplatione et inueſtigatione cognitum haberent etiam doctiores; eorum, quae praeter morem fierent, cauſſas quomodo explicarent, habere non poterant. Itaque confugitum eſt ad cauſſas, quarum vim multo minus perſpicerent, quam ea ipſa, quorum cauſſas elicere volebant, ſcilicet, ad interuentum deorum; terrorque ex rerum nouitate iniectus deorum iras finxit, quarum oſtenta illa eſſent ſigna. Cum autem genus humanum vix vllo tempore ab omni malorum genere vacet: nunquam non ad manus erant calamitates, quae aut tum ingruerent aut mox ſuccederent, quarum cauſſae ab illis oſtentis deorum iras portendentibus repeti

poſſent.

possent. Rursus ostentorum nuntiandorum opportunitas haud facile deerat, quandoquidem pleraque ex phaenomenorum numero erant, quae ab aeris intemperie, terrarum exhalationibus, ignium eruptionibus, aquarum eluuionibus, orta ad vim vitalem, agrorum pecudumque prouentum, humanumque corpus, potestatem et noxam habent. Conuersi hinc ad placandam deorum iram animi ab omni alio caussarum cognoscendarum genere fuere abducti. Itaque vt amnibus exundantibus alluuione fundi interdum pars ad alienum agrum adhaerere solet, ita confusis finibus accessit religionibus id, quod philosophiae, inprimis physicae, addictum esse debuerat; eaque iniuria, ac verius sacrilegium, cum semel grassari coepisset: inuenta sacra et ritus ad expianda ostenta et auertendam numinis iram, et pro ea disciplina ac scientia, quae rerum naturalium contemplatione caussarumque inuestigatione contineri debebat, nata est alia disciplina, haruspicina et ars auguralis, omninoque diuinatio, quae a meris commentis et opinionibus visa et audita repetebat. Consuli coepere vates, adiri dii, monstrari ritus expiationum, fundi oracula, recitari vaticinia et carmina Sibyllina: cum Naturae dictata essent accipienda. Neque ipsa philosophia ex his laqueis, quibus semel irretita erat, expedire se potuit; id quod lectis praeclaris Ciceronis de diuinatione libris vnusquisque facile intelligat; ita enim inde ipse discedere te sentias, vt, quid ad superstitiones illas tollendas satis validum sit, non habeas, nisi, cum altera philosophorum secta, deorum prouidentiam sublatam

tam esse velis. At primo loco occurrere debebat illud, vt de ipsa re dubitares, vtque et deos esse et eos rebus humanis consulere affirmares, diuinationem autem omnino esse vllam negares, nisi e caussis physicis. Verum ad ipsa placitorum principia, tanquam fontem, nemo ausus est accedere, et, quid illis veri falsiue insit, videre. Scilicet ea est humani ingenii imbecillitas, vt, admissa semel opinione ac doctrina, aliorum seu temporum seu hominum auctoritate firmata, etsi difficultates ac dubitationes vndique suspicionem de ipsa opinione eiusque fundo moueant, malimus tamen in iis, quae aduersari videantur, tollendis et refellendis vanam operam et subtilitatem adhibere, quam ad ipsum opinionis fontem descendere eiusque venas inspicere. Simili modo obseruationes suas nugatorias studiose prosequuti cum Etrusci aruspices, tum Romani pontifices auguresque, subtiles inuenere rationes caussasque, cumque his modos placandi numinis malorumque auertendorum; quibus cum et religionum et annorum auctoritas accessisset: adscripta sunt prodigia et ostenta vna cum procurationibus Pontificum annalibus et Fastis; cumque, ceteris extinctis, hoc veteris memoriae genus antiquitatisque monimentum seruatum esset: mirum non est, si ipsi scriptores, cum iisdem opinionibus imbutos haberent animos, eadem prodigia in rerum gestarum memoria repetere, et in annales suos referre non refugerunt. Itaque Liuius quoque antiquitatis auctoritate motus se *religione quadam teneri* fatetur, *quae prudentissimi viri publice suscipienda censuerint*, vt ea *pro dignis*

gnis

gnis habeat, *quae in ſuos annales referat e*). Tam ardua res eſt humanis ingeniis, ad ipſa rerum principia eniti, iisque ſublatis mille vanarum opinionum arcem euertere.

Interea, vt in rebus humanis fieri ſolet, cum his ipſis prauis opinionibus, quas ſuperſtitiones diſſeminarunt, via parata eſt meliori ſapientiae proluſumque philoſophiae, quod ab inſolitarum ac mirarum rerum contemplatione tandem proceſſum eſt ad ordinem moremque naturae ſollennem et conſuetum, cuius diligenti conſideratione, quae multo magis ſtupenda rerum miracula offerre poterat ac debebat, (quandoquidem aeternus et diuinus plane rerum ordo multo plus admirationis habet, quam vna aliaue res, quae ab eo recedere videri poteſt) philoſophia ea tandem incrementa habuit, quae, Ariſtotelis et Theophraſti aliorumque iis ſimilium virorum obſeruandi et iudicandi acumine ſubſtructa, mox inani multorum ſubtilitate disiecta, noſtris aetatibus iterum repoſita, firmata et aucta, ad praeclaram hanc, quam videmus, regiam excreuerunt. *Macti* itaque, vt cum Plinio loquamur, *ingenio eſte, caeli interpretes rerumque*

e) Lib. XLIII, 13. ait ibi: *non ſum neſcius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant* (quia eos prouidere rebus humanis negabant: cum his tamen rerum cauſſas naturales non magis tenebant) *neque nuntiari admodum vlla prodigia in publicum* (tam late enim propagatis imperii finibus nullus dies fuiſſet, quin nuntiatum eſſet nouum prodigium; recepta itaque perſuaſio, nullam vim habere et omina et portenta ſi non ſuſciperentur, h. e. ſi nemo illa curaret) *neque in annales referri.*

que naturae capaces, argumenti repertores, quo deos hominesque vicislis. Nobis, quibus, alia in re occupatis, in huius regiae veltibulo tantum obambulare concessum est, dum sacrorum apparatus curantur, licebit alia via ingredi et ex iis superstitionibus et prodigiis, quibus exterriti animi ad vanas expiationes confugerunt, vtilitatem aliquam capěre hactenus, vt animaduertamus fuisse ea nihil aliud quam casus insolitos resque praeter naturae morem factas, quibus adeo illustrari possit historia naturalis, inprimis Italiae, vt inde assequamur, quae omnino priscis aetatibus in natura insolita ac mira haberi, quae raro tum contingere, aut hominum sensus maxime mouere, aut quorum ratio et natura inprimis ignorari, consueuerit; simili modo, quo in barbaris aetatibus ex stuporis monachici fraudisque religiosae praestigiis vtilitas aliqua potest percipi, si ad ea attenderis, quae in populo quoque et saeculo ad plebeculae mentes tenendas maxime vim habuerint, quaeque cum opinionibus religiosis et cum reip. administratione maxime coniuncta fuerint; ab hac enim proficiscitur iterumque in eam redundat, quicquid ad animorum vera an falsa iudicia de iis rebus, a quibus morum indoles rerumque actus pendet, vim et potestatem habet.

Vt autem certa ratione procedat nostra commentatio, ex immenso, quo vagari poterat, campo reuocemus eam ad angustiorem orbem Romanae antiquitatis; etsi nullus facile fuit populus, qui non sua haberet prodigia et ostenta, diuersi vtique

que generis diuerſaeque indolis; ita vt de ingenio nonnullorum populorum, non minus quam temporum, ex ipſo prodigiorum narratorum genio fieri poſſit iudicium; temporum quidem, quatenus feriora plus fraudis et praeſtigiarum, imitandi quoque vetera narrata ſtudii; antiquiora inſcitiae et ſimplicitatis plus habere ſolent; populorum autem, quandoquidem Oriens Solem Lunamque de caelo deſcendentes, montes ambulare ſolitos, maria exareſcentia, dehiſcentes amnes, narrat; Aegyptus *f*) deos in conſpectum venientes, repertumque alicuius dei ſandalium (Herod. II, 91.) regem propter impietatem excaecatum et viſum caſtae mulieris lotio recuperatum (c. 111.) ſacerdotum ſomnia et Aſſyriorum ſcuta a muribus corroſa; (c. 141.) Sinae dracones e ſolio regio prodeuntes aut eum in ſpirae modum ambientes *g*); Phryges ſuum Atyn virilibus priuatum magnae deum matri nihilominus probatum; eiusdem deae Peſſinunte delapſum ſignum; Troes ſuum Palladium; Scythae tonitrua per hiemem facta et terrae motus (Herod. IV. 28.) quae omnia notationem aliquam ingeniorum vnius cuiusque populi et morum habent. Verti quoque res in artem coepit faciendi prodigia. Tunc in prodigiorum locum et nomen ſucceſſere miracula. Parum tamen caute prodigiorum nomine appellares rubum ardentem nec flamma conſumtum vocem-

f) De Aegyptiis Herod. II, 82. Τέρατα δὲ πλέω σφὶν ἀνεύρηται ἢ τοῖσι ἄλλοισι ἅπασι ἀνθρώποισι.

g) *Hiſt. gen. de la Chine*, To. III, p. 429. 501.

vocemque ex eo auditam, aut Nilum in sanguinem versum et sic porro. Vsi quoque alio modo prodigiis vates inter Hebraeos, et ipse Seruator, instans Hierosolymorum excidium vaticinatus: prodigia, inquit, esse apparitura in sole, et luna, et in astris: quae quidem oratio prophetica quorsum spectet, vulgo nunc intelligitur; S. Ioannes autem magnam visorum partem per prodigia praecipitauit, quibus illa aetate non parum teneri solebant animi; vt vel ex prodigiis ante capta Hierosolyma narratis intelligi potest; etsi studium hoc portenta narrandi nouaque alia comminiscendi nec per sequentia tempora cessauit; plena est barbarorum saeculorum historia omnis generis prodigiis, nec sacra saeculo XVI. repurgata animos ab his superstitionibus abduxere, vt doctissimorum hominum, Philippi Melanchthonis, Ioachimi Camerarii, cuius de ostentis liber habetur, tum aliorum exemplis satis constat. Facilis et expedita iis omnibus erat prodigiorum interpretatio, dum ad malorum daemonum artes ac fraudes ea referrent; qua via si semel incedere libuerit, physica sane scientia omni aequo animo carebimus. Sed Graeci, Etrusci et Romani, vt ad hos populos redeamus, pleraque inter se habuere communia *h*), vixque vllum est cum omnino diuinationis tum inprimis ostentorum genus,

h) A Pelasgis, adeoque inde a Thracibus et Phrygibus, aliisque ex Asia aduenis, pleraque profecta. Itaque iam in Herodoto Xerxi Hellesponto traiecto oblatum prodigium, quod equa leporem enixa, quodque mula mulam vtroque sexu instructam peperit (lib. VII, 57.) Nec tamen in hac prodigiorum et miraculorum enumeratione obliuiscendum est, seiungenda esse multa nec confun-

genus, quod non inter eos populos promiscue obseruatum sit, nisi quod alius populus alii generi magis deditus et obnoxius fuit. Vt vero haec quoque, quae de Romanis dicturi sumus, ad meliorem ordinem reuocentur, agite, in classes dispescamus prodigia, ita vt referamus alia *ad aeris caelique apparentia*, alia *ad terrae marisque naturas*, alia *ad animantium*, *cum brutorum* tum *hominum;* illa vero prorsus oratione circumscripta sunto, *quae non nisi terrori animorum falsaeque persuasioni, mox fraudi ac praestigiis* accepta ferenda sunt: v. c. quod vox repente e luco audita, aut horrendi clamores, ingentesque tumultus per silentium noctis ad aures allapsi, tuba quoque in caelo canere visa; quod bos locuta, aut canis et serpens, quod infans semestris, aut adeo in vtero matris, triumphum exclamauit. Quid vanas obiectas species memoremus, quibus exterriti hominum animi ad religiones se conuerterunt? vt deos, vt Dioscuros, in conspectum mortalium venientes; vt spectra; vt hominum species candida veste procul visas (Liv. XXI, 62. add. XXIV, 10. Iul. Obs. c. 77. (16) c. 111. (50.) vt statuas deorum modo annuentes modo respondentes; nam quod loco motae sunt, aut quod sudarunt et lacrimarunt, a caussis naturalibus, terrae quassatae, humorum ex aere, repeti potest. His igitur omissis prorsusque sepositis nunc saltem *ea prodigia* breuiter recensebimus, *quae ad aeris caelique phaenomena spectant*, intraque aeris

O 2 circum-

confundenda aut e mirabilibus a patribus acceptis narrationibus, aut ex symbolis et mythis priscoque narrantium sermone ducta, aut a sacerdotum interpretatione et ab hieroglyphis deriuata.

circumiecti ambitum, seu atmosphaeram, continentur.

In his sunt primo loco imbres insoliti, modo sanguinis, modo lapidum, modo terrae, lactis, cretae: quarum quidem rerum haud difficile est idoneam rationem reddere, vt tamen simul intelligatur, ista in iis terris narrari, in quibus, cum maris eae littoribus et Apenninis iugis mediae inclusae sint, ingentes passim exoriuntur procellae, turbinumque miri impetus; ab his enim ista prodigia profecta esse manifestum fit, dum aut terra argillacea, quae in multis Italiae, inprimis Vmbriae et Etruriae, locis rubra effoditur, vnde praeclara illa Etrusca dicta vasa facta, aut creta ab imbre soluta, vt et lactis speciem referret, aut campi lapidei, cuius generis in Ligurum et Salyum finibus notissimi sunt, violentis ventis flagellati, in altum sublati mox turbinis vi iterum in terram deiicerentur. Quod si agrorum sterilitas frugumque inopia aut etiam pestilentia insequuta esse narratur, non illud abhorrens ab anno ob tempestates imbresque parum salubri. Illud vero si miremur, quod inter haec prodigia ventorum et procellarum mentionem nullam factam videmus: reputandum est, notata tantum esse in annalibus, quae prodigii speciem referrent; etsi vel sic haud raro tempestatum mentio facta est *i)*; plerumque vero

i) Vt Liv. XXV, 7. Iul. Obs. c. 56. (2) Interdum cum fulminibus, aut cum terrae tremoribus coniuncta res et cum aquis ingentibus lib. XXII. 1. ib. XXX, 38. XXXV, 9. Nec vero prodigium vbique cum fide nuntiatum;

vero plura eius generis prodigia coniunctim narrantur, vt ad intelligendum in promtu ſit, a cauſſis iisdem omnia profecta eſſe. Semel carne pluiſſe accepimus V. C. Varr. 295. adeoque fama ſatis antiqua, cui ſi quid veri inerat, etſi re in prodigium aucta, ex ſacro aliquo epulo magnae procellae vi raptas carnes in alium locum delatas credere licet; ipſos Pontifices ſimilis prodigii exemplum expiationisque modum ignoraſſe adiiciunt ſcriptores; vtinam iis, antequam expiare vellent, de ipſa re, quae et qualis illa eſſet, diligentius quaerere libuiſſet *k*)!

In fulminum interpretatione obuia eſt ſuperſtitio, vt quisque facile populus in eam incidat; Etruſci tamen aruſpices in artis eam ac diſciplinae formam redegerunt: de qua Plinius (lib. II. ſ. 52.) et Seneca (Q. N. II, 12 ſq. 32 ſq.) conſulendi ſunt.

O 3 Illud

tiatum; nam exiguum fere locum tales pluuiae occupant: id quod nonnullis ſaltem locis nec adiici neglectum. Ita in villa in Veſtinis lapide pluit: Iul. Obſ. 111. (50.) in areis templorum: c. 59. (3.) c. 60 (4) Ita ibid. c. 83. (22.) In comitio ſanguine fluxiſſe dicitur; interdum guttae tantum ſanguinis viſae, vt *in foro, comitio et Capitolio, et terra aliquoties pluit, et caput Vulcani arſit.* Liv. XXXIV, 45. quod et ipſum meteorum ad aeris electrica materia grauidi naturam ducit. Nec alio, quam quo imbres cruenti, ſpectant ſpicae cruentae in corbem lectae: Liv. XXII, 1. XXVIII, 11. Val. Max. I, 6, 5.

k) Dionyſ. X, 2. Liv. III, 10. Valer. Max. I, c. Piſcibus pluiſſe multis locis ac temporibus, apud Athenaeum auctoribus idoneis notatum legimus lib. VIII. p. 333. maris enim fluctu in terram acto et in aerem turbinis vi rapto piſces alio loco deciderunt in terras. Similes ranarum pluuiae vulgo notae ſunt.

Illud forte mirum videri poteſt, quod in iis terris, in quibus nihil frequentius quam fulgura et tonitrua eſſe ſolent, res tam vſitata tamen in prodigium verti potuit. Sed ad haec plura reſponderi poſſunt: Seruata eſſe tantum ea fulmina, quae aliquid inſoliti haberent, vt cum caelo ſereno intonuiſſet; aut ſi loca ſacra et memorabilia fulmine tacta eſſent, vt templa, viae, muri, portae, ſigna deorum, Praetorium, Capitolium. Singulare eſt, quod ſub a. V. C. 680. memoratur de puella virgine fulmine icta, quod per locos muliebres ad os penetrauerat, lingua exſerta. (Oroſ. V, 15. Iul. Obſ. c. 97. (35.) cum Plutarcho Qu. R. p. 284. A.) at quod homines fulmine ictos et exanimatos inter prodigia retulere, mirari licet, cum ea res non adeo raro accidere potuerit.

Non attingemus ſtellas crinitas communi humani generis errore inter atrociora oſtenta habitas; nec ſtellas interdiu viſas; cuius generis omnino ſunt infinita, noſtra quoque aetate notatu digna habita, quorum tamen cauſſae noſtris phyſicis expeditae dudum ſunt: vt duo ſoles, tres ſoles, duae lunae interdiu, tres lunae; ſolis orbis minui viſus, aut circulo incluſus; ſol nocte viſus, omninoque noctu multa lux clara; caelum ardere viſum, ſpecies legionum, vel armorum, vel ararum, vel nauium in nubibus viſae: quae ad auroram borealem aliasque atmoſphaerae affectiones ſpectare obuium eſt; vti et ardentes faces, aut transuerſas trabes et arcus igneos. Flamma e terra orta et caelum viſa contingere; (Iul. Obſ. 103.) Stellae deciduae,

deciduae, quas vocant, seu discurrentes. Sol autem sanguineus similisque caeli facies, qualem et ipsi ante hunc annum vidimus, aliquoties extitisse videtur; vt a 542. Liv. XXV, 7. 641. Iul. Obs. c. 98. (36.) *l.*) inprimis post Caesaris caedem. (v. Plut. Caes. sub f. et alios ad Virgil. Ge. I, 466.) Venere et turbines vehementiores in prodigiorum censum, si signa deorum deiecta essent aut aedium fastigia et tecta. Reate saxum ingens volitare visum (Liv. XXV, 7.) fragor armorum in aere auditus, vt apud. Virgilium (Ge. I, 474. Iul. Obs. c. 76. 101.) Satis de primo genere. Praestat nunc, iis sepositis, ad bona omina ac vota accedere, et numinis pacem, prosperum rerum cursum, consiliorumque vtilium successus publice privatimque precari. PP. in Georgia Augusta d. XVI. Septemb. cIↄIↄccLXXXIV.

l) Per omnia fere saecula similes caeli obscurationes solisque et lunae rubores commemoratos meminere qui in rerum memoriis cognoscendis versati sunt; si tamen ista prodigia colligas, melioribus auctoribus vtendum erit, quam videmus factum a viro caeteroquin sagacissimo Iosepho *Toaldo* in *Osseruazioni meteorologiche*. Patauii 1783.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. STEPHANVS PVTTER
CVM SENATV
MVNIFICENTIAM REGIAM
IN
CONSTITVENDIS PRAEMIIS
IN A. D. IV. IVNII
REGIS AVGVSTISSIMI NOSTRI NATALEM
DISTRIBVENDIS
CELEBRAT SIMVLQVE
COMMENTATIONVM QVAE AD CERTAMEN
IN A. D. IVNII IV. ANNI CIƆIƆCCLXXXV HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
VNA CVM LEGIBVS MORE AC CONSILIIS CERTAMINIS
PROMVLGAT
KAL. NOVEMB. CIƆIƆCCLXXXIV.

Vix vnquam aliquid, quod ad remp. noſtram academicam pertineret, tanta cum iucunditate, Commilitones, vobis ediximus, quam nunc nouum inſtitutum, quaeſtiones de capite aliquo ex noſtris

noſtris diſciplinis academicis petito proponendi, a Regia munificentia profectum, vobis quidem, Commilitones, vtiliſſimum, nobis honorificentiſſimum, publico praeconio pronuntiamus. De quo quidem vt planius et accuratius vobis conſtet, et vt, quae eius ratio quodque conſilium ſit, recte teneatis, expectatur a nobis, vt nonnulla diſertius de eo exponamus.

Eſt ſtudiorum academicorum, quippe quae in tam anguſtum paucorum annorum curriculum coarctata ſint, ratio fere ita comparata, vt *auditione* et *lectione* illa contineantur; quae etſi ſubſtructio et quaſi crepido ſit, quo quodcunque inaedificetur ſuſtineri debeat, non tamen abſoluit ipſum opus aut aedificationem. Materiam aedificandi paratis, artem et morem tractandi illam, et rationem coagmentandi, modo animi conſideratio et meditatio acceſſerit, addiſcitis; enimuero ad molem educendam alia requiruntur: *dicendi, ſcribendi, agendi facultas:* cumque huius, quam poſtremo loco memorauimus, actionis inquam, opportunitas ipſi vitae relinquenda et in illud tempus, quo officiis vitae ac muneribus admouemini, proferenda ſit, poteſt tamen, tanquam verae pugnae, aliqua velitatio ac proluſio in certamine adumbrato multis rebus inſtitui; dicendi autem ac ſcribendi exercitatio non vno modo haberi et poteſt et debet, quippe qua ea, quae audita et lecta erant, propria meditatione ſubacta et in ſanguinem ac ſuccum conuerſa noſtris quaſi fibris humoribusque aſſimulantur, vt ea tandem noſtra dici poſſint, quae

 aliunde

aliunde accepta erant, vtque nobis in promtu ſit, de iis rebus, in quibus ſtudia collocauimus, dicto ac ſcripto agere commode, ad rem praeſentem et cauſſam ea, quae vniuerſe addidiceramus, adducere, videre quid in quaque re ſit, quid ad eam expediendam pertineat, omninoque vſum et exercitationem parare, eoque ipſo eam agilitatem ac celeritatem agendi, tum confidentiam et alacritatem, quae ab vſu et habitu proficiſci ſolet: quae quidem omnia ſola auditione etſi infinitarum rerum comparari nequeunt. Quid quod multo vtilius multoque optatius videri debet pauca tenere, ſed penitus, et ea in poteſtate habere ſic, vt vbique, et quandocunque iis vtendum ſit, in promtu illa habeas. Pertinet enim ad alia quoque ſtudia, quod de philoſophia egregie apud Senecam *) dicere Demetrius Cynicus ſolebat: *plus prodeſſe ſi pauca praecepta ſapientiae teneas, ſed illa in promtu tibi et in vſu ſint; quam ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum.*

Iam in Academiis Germaniae noſtrae ſuperioribus quidem aetatibus plerumque ſatis habitum erat, diſputationibus ingenia acuere; reliqua ad ſcribendi exercitationem reuocabantur, quae tamen intra ſermonis Latini emendatiorem vſum plerumque contineri ſolebat; vt non tam de rebus quam de verbis bene Latinis quaereretur. Erat vtique aliquid praeſidii etiam in hoc; qui enim ſemel exercitationis aſſiduitate in quocunque genere aut ſermone ſibi dicendi ſcribendique vſum comparavit:

*) De Benef. VII, 1.

vit: facultatem ſaltem ſibi peperit cogitata animi verbis efferendi ac commode declarandi. Enim vero orationem vnicuique negotiorum aut rerum tractandarum generi propriam conſequi, iudicandi facultatem roborare, in rebus quoque digerendis, non modo in verbis ſtruendis, ingenii acumen expolire, haec iſto ſaltem modo haud facile obtineri poſſunt. Hac tamen Latinae orationis ſcholaſtica exercitatione contentos eſſe videmus in iuventute erudienda etiam alios populos. Inter noſtrates autem cum ab aliquo inde tempore, non minus in ſcholis quam in academiis, illa quoque ſcribendi ac diſputandi exercitatio neglecta et contemta iacuiſſet: ſentiri tandem coeptum eſt, facultate illa recte ſcribendi de iis, quae auditione et lectione acceperant, non bene noſtros homines carere. Noſtra itaque aetate cogitare coepere viri intelligentes ac prudentes de eiusmodi ſcholis habendis, quibus, curſu diſciplinae academico ad metam fere peracto, ſubiiceretur ſpatium aliquod, quo audita ad ipſum vſum et ſcribendi ſaltem ac tractandi facultatem transferrentur.

Quae cum praeclare conſtituta ſint, cumque acquieſcere forte in iis poſſint pro conſilio ſuo aut ingenio alii, alii tamen habebunt quod conquerantur ſe nimis ſero nec ſatis praeuia aliqua facultate ſcribendi inſtructos ad illa accedere; nec ſufficere ſiue ad ingenium ſiue ad ſtilum acuendum; omninoque in iis quae ſuper argumento docto et ex diſciplina aliqua petito, cogitando, commentando ac meditando, in orationem ac diſputationem

nem proferenda sunt; nec viam nec disciplinam ad manus esse; rem nihilominus esse summis votis expetendam, vt excitentur formenturque ingenia, quo aliquid proprio Marte audeant, audita explicent lectione, lectione quae explicita et amplificata sint, scriptione commoda et congrua in arenam producant; ea autem omnia, vt ingenium humanum ferre solet, priuato et obscuro aliquo conatu vix bene obtineri; certamine plurium inter se opus esse, quo acuantur vires, ingenia suscitentur; fomitem interdum et flabellum esse admouendum; vim, robur, virtutem augeri conatu, spe, audentia; gloriae aliquam cupiditatem, honestatis studium incendendum; curandumque esse, vt locum habeat illud, quod tantam vim ad hominum animos habet, quodque vulgo dicimus: *digito monstrari et dicier: hic est;* quae quidem vna res ad generosos animos excitandos et inflammandos potentior et efficacior esse solet, quam omne consiliorum et monitorum genus aut ratio.

Haec, Commilitones, si qui ex nostris erant, qui perspecta haberent, poterat id laudi aliqua ex parte haberi; expectabatur tamen illud a nostra aetate, iudicio, vsu: etsi vt efficeremus illud quod volebamus, nemo nostrum satis habebat facultatis. Quid vero? si Is, qui primus haec perspexit, perspecta animo versauit, de exsequendo consilia iniit, consilium optimum, modum accommodatissimum, rationem maxime opportunam, congruam et consentaneam, excogitauit, illud nobis inopinantibus denuntiauit, animos nostros rei nouae admiratione

percussit;

percullit; si is, inquam, Rex fuit augustissimus, indulgentissimus, GEORGIVS III. Magnae Britanniae Rex, Brunsuicensium terrarum Princeps Elector, Parens Patriae! Cuius prouida cura quum iam antea, his maxime nouissimis annis, tam multis praeclare liberaliterque institutis res academica nostra aucta sit, consequimur nouum hoc beneficium, quod vix votis expetere ausi essemus, vt ad excitanda et alenda ingenia vestra et inflammanda studia proponere vobis, Commilitones, possimus certamen publice, nobis quidem moderatoribus, ineundum, cui ea insint omnia, quae animos laudis pulchrae cupidos excitare ac stimulare possint, siue modum proponendi certaminis, siue iudicandi ac decernendi rationem, siue honorem ac praemium, quod victori ostenditur, respexeritis. Quam felices vos, quibus data nunc est copia et facultas, inuitamentum adeo et incitamentum, non modo alendae doctrinae, exercendae orationis, verum et ostentandi ingenii, doctrinae publice declarandae, laudisque hinc consequendae et virtutis ex eadem laude amplificandae: ex vetere enim poetae dicto: *virtus laudata crescit* *).

Constitutum itaque et edictum est a Rege nostro Augustissimo, vt singulis annis a quaternis nostrae Academiae Ordinibus quaterna proponantur certamina super re, sententia, loco, capite, quae-

*) *Ἀρετὰ γὰρ ἐπαινεομένα, δένδρον ὡς, ἀέξεται.* ap. Clement. Alex. Praedag. I, p. 131. A Sylb. vnde Ouid. ex P. IV. 2, 35. *Excitat auditor studium; laudataque virtus crescit, et immensum gloria calcar habet.*

quaeſtione, problemate, controuerſia, ex ſingulis diſciplinis depromta et publice promulgata; vtque commentationi, quae quidem iudicio Ordinis cuiusque Profeſſorum iudicata fuerit praeferenda eſſe ceteris, adiudicetur *praemium*, quod Indulgentiſſimus Rex de re ſua priuata erogatum *numo aureo XXV. aureorum ducatorum pondo et valore* eſſe voluit. Praemia in ſingulos annos Liberalitas Regia proponi iuſſit. Fiet diiudicatio pronuntiabiturque publice in Auditorio academico *die natali Regis noſtri*, qui eſt *M. Iunii quartus;* nam et hoc deſideriis noſtris conceſſit Principis indulgentia. Eodem die nouae concertationis argumenta in annum ſequentem proponentur; id quod nunc temporum ratio alio menſe ac die paullo ſerius facere coegit.

Regia igitur auctoritate ac munificentia conſtitutum eſſe edicimus, vt *ſingulis annis quaterna argumenta concertationis* ineundae publice vobis, Commilitones, proponantur: materia huic veſtrae ſcriptioni petita erit ex iis diſciplinis, quae Ordini cuique aſſignatae eſſe ſolent; quo ipſo expectare licet varietatem aliquam ac diuerſitatem propoſitarum rerum, ita vt modo ex hac, modo ex illa diſciplinae parte aut genere (diſciplinam ſpecialem vocant), modo ex litteris diſciplinisque eius patrimonio accenſis, petitum ſit id, de quo commentandum a vobis erit; vti Theologiae hiſtoria eccleſiaſtica, Philoſophico Ordini, matheſis cum phyſica, hiſtoria, et philologia litteras orientales, graecas, romanas, complexa, adnumerata eſſe ſolet; ſpectabit adeo eius, quod ponetur, dilectus ac diiudi-

diiudicatio, quotiescunque illa fiet, inprimis ad eum, ad quem, aetatis in vno quoque ordine habita ratione, muniis in orbem redeuntibus, vices illae peruenerint, Decani tamen cura, auctoritate et auſpiciis. Facile, nobis vel non monentibus, aſſequimini, Commilitones, dilectum habitum iri problematis hunc, vt ex iis, quae in lectionibus ad tradendam diſciplinam habitis occurrere vel attingi ſolent, caput vel locus paullo grauior ſeligatur, veſtris annis, ſtudiis, viribus accommodate, ita quidem vt cum diligenti lectione, tum meditatione ac contemplatione, facile expedire et enodare quaeſtionem propoſitam vobis liceat. Ita vnusquisque veſtrum publice edito ſpecimine declarare poterit, quantum in diſciplina addiſcenda profecerit, quantum ingenii virium, quantum facultatis ea, quae didicit, calamo et ſcriptura eloquendi et proponendi, quam orationem, quod genus ſcribendi ſibi comparauerit. Licebit ita Profeſſoribus de iis inter vos, qui commendatione noſtra aliquando fortunis ſuis aut laudi conſultum eſſe volent, certius et tutius cognoſcere et ſtatuere. Ad aliorum autem de vobis iudicium quantum ponderis et auctoritatis acceſſurum eſſe putatis iudicio ſimili ex ſcriptione veſtra publice praemio Regio ornata!

Admittuntor autem ad certamen omnes cum indigenae tum exteri, quotquot in Georgia Auguſta hac noſtra ſtudiis operam datis, Ciues, etiam examinandi ac promouendi ad honores ſummos academicos; nec excluduntor praeterquam qui, illo quidem

quidem tempore, quo euulgata erat quaestio, examine cum stetissent, honores academicos decreto Ordinis sui iam sunt consequuti: hos vtique a certamine abstinere satius est; de eorum enim doctrina iam iudicium factum est illo ipso nouo honore delato; et habent illi alia consilia, tum industriae acuendae praesidia, nec aequum esse videtur, vt veterani iis, qui stipendia adhuc faciunt, praeripiant sua decora ac praemia proposita. Consultum autem esse iudicabitis, id quod ipsa res satis docet, vt ad scriptionem se non accingant nisi qui in disciplinarum curriculo aliquantum spatii iam sint emensi.

Curabitur porro a vobis, ne commentatio sit aut foedis, perplexis et molestis ductibus obscurata; aut nimis protracta, prolixa ac verbosa; spectat etiam ad ipsam subtilitatem dicendi ac scribendi, multo magis super argumento e disciplina aliqua petito, vt non nisi quae ad rem declarandam faciant, apponantur, oratione quidem perspicua, plana, tersa, venusta; nullis verborum cincinnis fuco et calamistris adhibitis, quippe quae a re et consilio aliena sunt.

Oratione vti licebit alia nulla quam Latina; nisi cui libuerit Graeca vti; vernacula exclusa esto omnis: hoc expresse ex Regia auctoritate a nobis pronuntiatur. Etsi enim neminem latet, quam multa bona ad disciplinas peruenerint ex vsu linguae vernaculae in eas illato: ingemiscimus tamen nunc clam palamque omnes et per cunctas Germaniae

maniae

sentiunt, quod industriae et studii calor refrixit, maxime doctiorum litterarum, quae lectionis variae opes suggerere et infinita ex antiquitate subsidia et adminicula suppeditare poterant ac debebant. Cum non omnes litterae intra mathematicarum ac physicarum disciplinarum fines inclusae sint; quae forte disciplinae antiquis litteris carere possunt, si nil quaeritur quam quod nostra aetas de his rebus commentata est: at reliquae disciplinae litteris graecis latinisque carere non possunt; ex librorum sacrorum legumque interpretatione magnae magnique momenti disciplinae pendent; sunt autem illi libri antiquo sermone scripti, nec, nisi grammaticas copias afferas, recte intelligi possunt; praeterea historiae cum rerum gestarum, tum ipsarum disciplinarum, quomodo sine veterum scriptorum lectione cum fide tradi possunt? quod vero rei arx et caput est, liberalis aliqua institutio, qua iudicium, gustus et amor pulchri ac veri in oratione, scriptione, in artibus artiumque operibus, vnde petenda erit, nisi ex lectione praestantissimorum omnis aetatis scriptorum? Ad hanc igitur mature informanda sunt ingenia nostra. Pessimo errore feruntur, qui omne hoc studium in lingua Latina per se addiscenda positum esse volunt: non linguam curamus; etsi lingua est grammaticis rationibus optime superstructa, expolita et disciplinis tradendis accommodata; sed ea, quae eius linguae beneficio consequi licet, grammaticae perfectae exemplum ad quod alias linguas comparare possimus, logicae bonae et interpretationis callidae praecepta

et vſum; ea curamus, quae ea lingua vſi viri ſummi ſcripſere, ſcripta poſteritati reliquere. Huius itaque linguae ſtudio omiſſo et neglecto, nulloque ſermonis docti vſu parato, ne libros quidem de diſciplinae ſuae grauiſſimis capitibus latine ſcriptos legere poſſunt multi, aut lectiones latine habitas aſſequi; quid? quod ne ſuae quidem vernaculae vſum facile conſequi ſolent ſatis caſtum et elaboratum et ad grammaticam ſubtilitatem conſtitutum. Haec ac multa alia perſpecta cum haberet Regis auguſtiſſimi ſapientia: vt ſermonis Latini honos firmaretur, et barbaries, quae iam tanquam contagione aliqua graſſari coepit, reprimeretur, Regia auctoritate ſanxit, vt latine ſcriptiones exarentur, quae in certamen prodituræ ſint.

Eaedem hae commentationes, quae ad certamen admitti volent, in poſterum ex lege ante Kalendas Martias, Apriles ſaltem, redditae ſunto. Curabitur autem ab auctoribus, vt ipſi lateant iudices ſuos: mittent igitur ad Prorectorem, vel ad Decanum, aut ſi quis malit, ad quemcunque alium Profeſſorem eius Ordinis, ad quem quaelibet quaeſtio ſpectat, libellum ſuum bene obſignatum, nullo nomine appoſito, nullo ſui indicio, veſtigio aut ſuſpicione iniecta, verum perſcripto nomine in ſchedula obſignata, cui dictum aliquod vel verſus inſcriptus ſit, qui idem in commentationis fronte legatur.

Cum hac via ac ratione cautum eſſe velimus, ne vlla ſuſpicio locum habeat, ac ſi in gratiam ac-

ſtudium

ſtudium cuiuspiam aliqua indicatio facta ſit; diligenter cauebitur et illud, ne commentatio, alieno Marte elaborata, nobis obtrudi a quopiam poſſit; quod ne fiat, non modo veſtra cuiusque fide et honeſta indole confidimus, verum multis variisque aliis viis ac modis, de quibus inter nos conventum eſt, dum Profeſſores omnes ac ſinguli ei rei inuigilabimus, prouidebitur. Quod ſi tamen fraude ac dolo malo alicuius commiſſum fuerit, vt praemium is non ſuae ſed alienae doctrinae et ingenii conſequatur, extemplo publice flagitium hoc proſcribitor, actis litterariis publicis euulgator, et nota inuſta falſario dedecus ſummum infligitor.

Commentationi victrici praemium, vt diximus, conſtitutum eſto nummus aureus XXV aureorum ducatorum valore, procuſus ad hunc ipſum vſum, et Regis auguſtiſſimi imagine effícta inſignitus. Quaternis itaque ſcriptionibus victricibus quaterna praemia ſingulis annis adiudicantor, et IV Iunii, Regis noſtri natalis die, nobis vere ſollenni ac feſto, perſoluuntor. Inſtituetur ex edicto ſollennis coetus in Auditorio publico, ſeu templo Academico, praeſente Prorectore, actus ſollennis huius arbitro et moderatore, et Profeſſorum corpore. Praefabitur nonnulla et ſub finem ſollennium ſubiunget e cathedra Profeſſor eloquentiae, academiae orator et interpres; edicet et nuntiabit, quae, et quibus verbis praeſcriptis, redditae ſint ſcriptiones, quid de ſingulis iudicauerit Ordo, ad quem eae ſpectent, tum quae eius iudicio praeferenda eſſe videatur ceteris; interea a

Decano eius Ordinis schedula soluetur, inde lectum nomen e cathedra publice pronuntiabitur. Eaedem commentationes victrices Regia munificentia prelo excusae ad Regem optimum ac munificentissimum mittentur: id quod diserte Regia auctoritate nobis est iniunctum. Quod si alia qua commentatio fuerit, digna laude publica, quae proxime ad victricem accessisse visa fuerit, ea publice laudabitur ac commendabitur, auctoris quoque in Programmate mox euulgando nomine pronuntiato.

Inter haec, Commilitones, quid animi futurum esse putabitis ei, cuius scriptio victrix publice pronuntiata, vtque praemio tam praeclaro ornetur, et vt ad Regem mittatur, digna iudicata fuerit? Frigus glaciale et stuporem plus quam Scythicum obsidere pectus diceretis illud, quod non cogitatione tantae laudis subsiliat. Vos iam animis arrectis haec legere, nouae laudis studio et cupiditate incalescere, consilia agitare, successus animis praecipere, videre nobis videmur.

Conuentu sollenni, die IV Iunii, vt supra dictum est, habendo, quo praemia assignabuntur, etiam in subsequentem quemque annum promulgantor, moxque vna cum victorum nominibus prelo exarata publice vulgantor, argumenta futurarum scriptionum. Idem in praesenti facimus, et in annum proximum, qui LXXXV saeculi est, problemata, de quibus commentatione agendum erit, promulgamus. Constituta igitur sunt capita controuersa ac quaestiones ab Ordine quoque ex suae disciplinae finibus hae: et quidem.

A THEOLOGICO ORDINE

Homicidium in ſemetipſo patratum. — *Suicidium* vulgo vocant — iuſtumne eſt ſecundum Chriſti praecepta et dogmata; an iniuſtum? — Si iuſtum: num omnino, et vbique; vel nonnunquam tantum; et quando? Licetne, vt exemplo vtamur, homini calamitatibus grauiſſimis obruto, Dei iuſſu e loco ſuo ſe euocatum cenſere, ideoque αυτοχειρα fieri? — Sin autem propria manu ſponte cadere nefas eſt; quibusnam ex cauſſis ita ſtatuendum erit? In tractanda hac quaeſtione id potiſſimum eſt agendum; vt primo a iuſta definitione progrediatur oratio, eamque ob cauſſam ius hominis in vitam propriam acute deſcribatur; deinde, ne omnia miſceantur, ſed diuerſae ſuicidii rationes ac modi probe diſcernantur; tandem vero ſedulo diſquiratur, quid et quantum valeant argumenta, quibus facinus hoc vel defendi ſolet, vel culpari ac damnari.

A IVRIDICO ORDINE

Quodnam ſit fundamentum ſucceſſionis ab inteſtato iure Romano antiquo? Quibus ex cauſis illud immutatum ſit a iure Iuſtinianeo?

A MEDICO ORDINE

Oleorum vnguinoſorum alia magis, alia minus, prout ab artificibus, ita et a medicis, vario ſcopo opportuna vulgo cenſeri, res nota eſt. Quum tamen in haud paucis promiſcuo vſui locum eſſe ſagaciores exiſtiment: ad ſedandum

hocce dimidium experimenta haud parum facere Ordo medicus arbitratur, quibus olea huius generis in re medica vſitata, ratione notarum ſenſibus obuiarum, grauitatis ſpecificae, frigoris calorisque in ea efficaciae, miſcibilitatis cum aqua ope commodi adiuuantis, effectus eorum in ſulphurea, ſalia et metalla, quae medici cenſus ſunt, item virtutis in vermes inſectaque viua, inter ſeſe conferantur. Hoc igitur argumentum in diſceptationem de praemio Regia munificentia oblato Commilitonibus honoratiſſimis proponit.

Ab ORDINE PHILOSOPHICO, NVNC QVIDEM QVAESTIO AD PHILOLOGIAM, ET QVIDEM SACRAM ORIENTISQVE LITTERATVRAM SPECTANS

Sacris literis perfectius intelligendis multum conferre poteſt Calendarium Palaeſtinae oeconomicum, ex itinerariis collectum: quo quid nomine intelligamus definiendum. Enotanda ſunt ex itinerariis ad omnes anni menſes, pluuiarum, niuium, coeli ſereni, tempora, magis in Palaeſtina, quam noſtro ſub decliuiore coelo, ſtata ac certa, ſationis, floris, maturitatis meſſisque, tritici, zeae, hordei, oryzae, milii, arborum quoque et herbarum, quibus florent, maturosque fructus legentibus, offerunt, vindemiae maxime, cum primae tum ſecundae. Eiusmodi ergo calendarium vt ex itinerariis Palaeſtinae, quorum copiam dabit bibliotheca academica,

mica, conficiant de praemio certaturi, poſcitur, et vero ſemper addito teſtis non ſolum nomine, ſed et pagina itinerarii vbi id teſtatur.

Palaeſtinae regionibus cum non eadem ſit coeli temperies, ſed alia circa Hierichuntem, (haec quidem feruidiſſima) alia Hieroſolymis, in Galilaea, Samaritanis in montibus, in Libano, ſubiectisque ei vallibus: ſemper et enotandum, vbi teſtis id, quod ex eo refertur, viderit. Porro veteres cum non eodem, quo nos, vſi ſint calendario, dies ab illis notati ad noſtrum referendi, idque ita, vt in ipſa orationis ſerie dies calendarii noſtri ponantur, veteris parentheſi incluſi addantur. Quod vt facilius ſit colligentibus, ſciant, veteri calendario ab anno inde 1700 *dies vndecim*, ante illum, *dies decem* addendos eſſe, vt noſtri calendarii diem habeamus, calendario autem vetere vſos eſſe, *omnes vsque ad annum*, 1582, — *euangelicis ſacris addictos in Germania*, *Danos*, *Batauos*, *vsque ad annum* 1700 — *Britannos vsque ad annum* 1752, — *Suecos vsque ad annum* 1753.

Caeterum ex ſolis haec itinerariis colligenda, non ex ſacris litteris, non ex Thalmude, aliisue ſcriptis Iudaicis, ac ne transferenda quidem ad ſacras literas illuſtrandas, ne et nimio labore ſcribentes diſtineantur, et moles ipſa ſcriptionis, aut coniecturarum multitudo, impedimento ſit legentibus. Poterunt vero praeter ipſius Palaeſtinae, etiam earum regionum Aſiae et Africae

excerpi et in ſubſidium vocari itineraria, quae eidem cum Palaeſtina coelo ſubiectae ſunt, id eſt, a gradu latitudinis 30 vsque ad 34, ſiue adeo 35; (poſt quem Thapſacus, vltima verſus Boream regni Iſraelitici). Aliarum; quae magis ad Auſtrum vergunt, inprimis Aegypti, ob immenſas planities multo calidioris, ratio nulla habenda.

Cum autem hac quidem prima vice paullo ſerius indicta ſint problemata, de quibus commentandum ſit: dies, ante quem redditae ſunto commentationes, eſto anni inſtantis II *Aprilis;* at quae ſerius reddentur, in certamen admitti haud poterunt.

Quod ſupereſt, Commilitones, grata ac pia mente deuenerabundi Regiam munificentiam et amorem litterarum, rerumque noſtrarum adorate, et ad veſtros animos erigendos diligentiamque ac ſtudium acuendum inflammandumque hinc cauſſas petite. Quam ſingulari et inuidendo prorſus beneficio recreemur, videtis. Non nunc habemus quod vereamur, ne eueniat illud, quod apud Tacitum legimus „*ſublatis ſtudiorum pretiis etiam ſtudia peritura* *); quod, quoties legimus, animum contriſtatum ad tot exempla regnorum ac terrarum circumferre ſolemus, quae dicto fidem faciunt plus quam vſu rem firmatam agnoſcere mallemus. Litterarum ſtudia in terris noſtris, tantum abeſt, vt contemtui aut neglectui ſint, vt potius ſummum Regem iis animum adiungere, incrementa eorum cordi

*) Tacit. A. IX, 7.

cordi habere intelligatis, cum et Ipſe in mathematicis et phyſicis curarum relaxamenta quaerere ſoleat. Ad veſtra ingenia et ſtudia excitanda, quid tandem eſſe, quid cogitari poteſt potentius et efficacius, quam ſi animis reputetis, Regis tanti, tam ſapientis ac munifici, liberalitate veſtrae laudi ac decori eſſe praemiis propoſitis prouiſum! fore Eum ipſum, cui ſtudia veſtra et ingenia innoteſcant, nomina renuntientur, ſpecimina ante oculos ponantur! Quin vos nobiscum pro ſalute et incolumitate optimi ac munificentiſſimi Regis vota deuotis mentibus facite. PP. in Georgia Auguſta Kal. Nouemb. cIↃIↃCCLXXXIV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. STEPHANVS PÜTTER
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITTERARIO
IN A. D. IV IVNII
REGIS NOSTRI AVGVSTISSIMI
NATALEM
CONSTITVTA EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO ABSTVLERVNT
NOMINA PROMVLGAT
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IVNII IV. ANNI CIƆIƆCCLXXXVI. HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
PROMVLGAT
M. IVNIO CIƆIƆCCLXXXV.

Noui moris sollenne festum celebratum vidistis, Commilitones, eique celebrando interfuistis, cui simile in nostra, forte nec in alia Academia illuxit

illuxit nullum; eratque illud ita comparatum, vt caussae hilaritatis publicae non ad vnum aliquem Ordinem, non ad solos Professores, ad Ciues Hannoueranos, spectarent: verum communes vt essent laetandi causae omnibus vobis, quotquot Musarum contubernio, litterarumque hac necessitudine et communitate, habemini. Omnes enim vos attingere, ad vos spectare, vestrosque animos, Commilitones, commouere necesse erat illud, quod communia vestra studia iuuare, alere, incitare, multo magis quod ea ornare, in lucem educere, praemiisque afficere deberet: idque si ad vos cum maxime pertinere arbitrabamini, fieri non potuit, quin auctorem quoque tanti beneficii, tantae felicitatis, communi veneratione et pietate colendum, et festum diem in eius honorem celebrari solitum a vobis quoque vniuersis sollennem sanctumque habendum, et panegyri publicaque laetitia rite celebrandum putaretis. Erat autem dies natalis Regis nostri Augustissimi, GEORGII, M. Britanniae Regis, terrarum Brunsuico-Luneburgensium Principis Electoris, quem saluum et incolumem reipublicae saluti ac prosperitati inuigilantem laetabamur ac gratulabamur, votisque ac precibus, id quod etiamnum facimus, Deum O. M. obsecrabamus, vt Parentem nostrum ac Nutritorem communem omnibus publicae priuataeque felicitatis bonis cumulare, vt Reginam Augustissimam, stirpemque Regiam florentissimam, suae tutelae mandatam esse iuberet, eamque ab iis malis ac casibus intactam esse vellet, quibus, vt sors humana fert, numerosae sobolis felicitas obnoxia esse solet. Pietas igitur

ficiscebatur, qua nos commune Principis ac Ciuium vinculum obstringit, aut qua nos adigunt communes in terris Brunsuicensibus collocatae fortunarum sedes; verum alit et inflammat pietatem nostram multo magis id, quod ad vos omnes, quotquot his sacris nostris adfuistis atque haec legitis, spectat, communis haec litterarum parens, alma Georgia Augusta, commune hoc Musarum domicilium, communis hic quasi conuictus, communes hi disciplinarum bonarum fructus, qui ad ingenia vestra fingenda, polienda, ornanda, ad humanitatem meliore cultu et honore amplificandam, felicitatem suae cuiusque patriae, suorum popularium, vniversae Germaniae, proueniunt. Quod enim haec omnia litterarum ac studiorum instrumenta, apparatus, opes ac copiae, in hac litterarum tanquam metropoli cumulate adsunt, quod earum opum procuratores ac promi haud desunt, qui liberaliter impertiant vestrisque vsibus litterarum penum locupletem aperiant: curae et beneficio optimi Regis debetis; quem deuenerabundi nominaremus, etiam si in communi tantum eorum, quae curis publicis administranda sunt, numero Academiam quoque nostram haberet; iam autem singulari aliqua cura et amore res nostras Ille amplectitur, munificentiaque regia etiam noua subinde ornamenta ac decora nostrae Academiae meditatur; inque his consilium iniit, quo vestra studia, Commilitones, alere et excitare voluit, cuiusque caussa idem ille noster consessus, ille coetus vester, in a. d. IV. Iunii indictus erat. Hoc enim ipso die edicendum erat publice

dierant ſuper quaeſtionibus ſuperiore anno veſtris ſtudiis propoſitis. Meminiſtis ſcilicet conſtitutum eſſe ſancitumque Regio Edicto, vt quotannis quatuor quaeſtiones de re aliqua, a veſtris ſtudiis, annis et profectibus, haud aliena, proponantur, ſingulae a ſingulis Ordinibus; cuius inſtituti conſilium iam illo tempore, quo illud indictum fuit *), ſatis a nobis eſt declaratum, vt ii, qui litterarum curriculum iam fere exegerunt, ita vt ſtudia ſua mox in forum ac populum prolaturi ſint, opportunitatem habeant, qua allecti et impulſi ea, quae didicere, animo recolant, digerant, et oratione ac ſcriptione exponant, ingenii autem, iudicii, doctrinae et artis, qua ea, quae ipſi didicerunt, excogitarunt aut aſſequuti ſunt, aut aliis ſunt tradenda aut negotiorum cura et geſtione declaranda, ſpecimen et documentum publice edant: quo intelligi poſſit non a nobis modo, verum etiam ab aliis, quantum quisque litteris profecerit; et animi ingeniique viribus valeat. Quandoquidem autem in iuuenili aetate haec opera, haec animi contentio, haud facile a multis ſuſcipitur, niſi externa aliqua impulſio acceſſerit: quid tandem potentius et efficacius eſſe putabimus hac publica contentione, ad quam multi confluunt, iique aequales, et iisdem magiſtris, quibus profeciſtis, iudicibus et arbitris? Non igitur ii modo, qui praemium obtinuerint, vtilitatem et fructum ex hoc certamine ſperare debent, verum nec minus ii omnes pro praemio

*) *V. Programma ſup. anni in a. d. Iunii IV.*

praemio vtilitatem magnam reportabunt, qui adduci se patientur, vt animorum vires intendere assuescant, vt reddendis ac cum subtilitate aliqua et cura perscribendis iis, quae auditione et memoria complexi sunt, manum admoueant, iudicium acuant, vtque scientiae suae et doctrinae defectum intelligant, quodque superest curriculi academici ad defectum illum explendum adhibeant, studii vero sui vim et contentionem augeant et accelerent. Hae sunt vtilitates illae, quae vnicuique vestrum, Commilitones, propositae sunt, illo saltem studiorum vestrorum momento et articulo, cum rudimenta dudum deposita, progressus autem facti sunt ii, vt iam cortice vestro natare conemini. Latini autem sermonis, quo illa perscribenda sunt, necessitas imposita est, quoniam hoc viatico, hoc instrumento, nullus viator, qui per litterarum fines iter, vel vnius diei, instituturus est, satis bene carere potest; nisi ille, vbi alii acute vident, ipse lippire, vbi alii copiis instructi incedunt, ipse paupere cultu mendicare, stipe tenui contentus, per dumeta repere, malit. Nil vtique refert, quo sermone animi cogitata eloquamur: modo subtiliter dicta et acute excogitata sint; enimuero an latine scriptos libros aliquis euoluerit, doctrinae opes in ingenium suum congesserit, id ex eo intelligitur, si latine scribere ipse haud refugerit. Ad has tamen vtilitates, vt iuuenilis aetas fert, pauci vestrum aut contenturi aut peruenturi forent, nisi certaminis ardor pectus inflammaret; hunc autem ardorem incendit praemii spes, quod munificentia Regia nouo prorsus et insolito exemplo proposuit. Est

enim

enim conſtitutum a Rege praemium in ſingulas ſcriptiones victrices numus aureus XXV. aureorum ducatorum Regia effigie inſignitus. Qua in re etſi Regiam voluntatem artifex deſtituerat, qui numo cudendo typum chalybe exſculpere receperat, noluerat tamen optimus Rex diem edicendi victores differri; verum edicto Regio iuſſi eramus, in a. d. IV. Iunii indicto coetu ſollenni de ſcriptis in certamen miſſis ſententiam publice ferre, et, quaenam ceteris ingenio, doctrina, arte, praeſtare viſa eſſet, pronuntiare.

Vt igitur Regio iuſſo pareremus, de ſingulis quaeſtionibus, deque ſcriptis in certamen prolatis, et de iudicio arbitrioque Ordinis cuiusque ſuper ſcriptis ad ſingulas quaeſtiones miſſis, actum eſt et pronuntiatum in illa panegyri; nunc autem curandum eſt a nobis, Commilitones, vt edicantur proponanturque ſcripto hoc publice nomina eorum, qui victores renuntiati fuere; exponetur omnis certaminis fortuna, et promulgabuntur quaeſtiones in futurum annum ad concertandum propoſitae.

Vt autem ab *Ordine Theologorum* initium faciamus, propoſita erat ab eo quaeſtio haec:

Homicidium in ſemetipſo patratum, — *Suicidium* vulgo vocant — iuſtumne eſt ſecundum Chriſti praecepta et dogmata; an iniuſtum? — Si iuſtum: num omnino, et vbique; vel nonnunquam tantum; et quando? licetne, vt exemplo vtamur, homini calamitatibus grauiſſimis obruto, Dei iuſſu e loco ſuo ſe euocatum cenſere,

fere, ideoque αυτοχειρα fieri? — Sin autem propria manu ſponte cadere nefas eſt; quibusnam ex cauſſis ita ſtatuendum erit?

Traditae ſunt Theologorum Ordini *commentationes ſeptem:* inter quas ceteris praecellere ille iudicauit ſequentes:

primo loco eam, quae verba inſcripta habet: *Prima ſequentem non dedecet in ſecundis conſiſtere,* ab his autem verbis incipit: (nam alia ſcriptio eodem dicto praeſcripto reddita eſt) *Quo magis in expendenda cauſa aliqua &c.*

proximo eam, quae verſus ex Aeneide in fronte ferebat:

Qui ſibi letum inſontes peperere manu lucemque
peroſi Proiecere animas.

duas porro, alteram inſcripto Epicteti dicto ex Arriano, alteram Martialis verſu:

Fortiter ille facit qui miſer eſſe poteſt.

acceſſit et illa, quae dictum praefert:

Prima ſequentem honeſtum eſt in ſecundis tertiisue conſiſtere.

Iam illam, quae primo loco commemorata eſt, ceteris omnibus palmam praeripere iudicauit Ordo Venerabilis; ſoluere enim viſa eſt propoſitam quaeſtionem argumentis idoneis, et iudicio acuto, quod et in ea parte eluceſcit, qua aſſerta ſua propugnat et ad dubitationes, quae aduerſus ea proferri ſoleant, reſpondet, ſubtiliter vtique dubitationibus ac difficultatibus ad certum ordinem reuocatis et expeditis. Rerum omnino dilectu et lucido ordine ſe commendat; oratio eſt perſpicua, preſſa, ſimplex et terſa, dictio latina et pura, paſſim adeo

adeo exquiſita. Propter tot egregias dotes commentationem hanc, inſcriptam his verbis

Prima ſequentem non dedecet in ſecundis ſubſiſtere,

principem locum tenere, et *praemio propoſito dignam* eſſe iudicauerat Theologorum Ordo. Reſignata inde a Decano Ord. theol. ſchedula adiecta nomen publice recitatum eſt:

Gottfrid Ernestvs Groddeck *Gedanenſis:* idemque Seminarii philologici ſodalis. Proximo ad illam loco *accedere* viſa eſt altera commentatio, verſu inſignita: *Qui ſibi letum &c.* Cuius auctorem ſe eſſe mox profeſſus eſt Ge. Gvil. Block *Ratzeburgenſis.*

Quaeſtio a *Iuridico Ordine* propoſita haec erat:

Quodnam ſit fundamentum ſucceſſionis ab inteſtato iure Romano antiquo? Quibusque ex cauſis illud immutatum ſit iure Iuſtinianeo?

Ad hanc quaeſtionem in certamen deſcenderant XII ex vobis, Commilitones, iique tantum non omnes ingenii ſui, ſuorum profectuum, ſuaeque in pertractando aliquo doctrinae capite facultatis, peritiae et vſus, ſpecimen ediderunt praeclarum, ita vt Ordo virorum conſultiſſimorum diu ambiguus et incertus haereret, cui ex multis adiudicandum eſſet praemium, vtque ille non mediocrem laetitiae et iucunditatis fructum ex hac ipſa ſua dubitatione iam tum ferret; nulla enim erat ſcriptio, quae prorſus indigna aut certamine aut praemio haberi poſſet. Erant autem XII illae commentationes his inſignitae ſententiis:

II. Tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Virg. Georg. III.

III. Et voluiſſe ſat eſt.

IV. Omne capax mouet vrna nomen.

V. Amant alterna Camenae.

VI. Dubitare et aliquid neſcire auſi ſunt.

VII. In obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt· L. 114. D. de R. I.

VIII. Nulla palleſcere culpa.

IX. Extremos pudeat rediiſſe.

X. Non habeo ingenium; ſed rex ſic iuſſit; habebo.

XI. Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas.

XII. Omnia conando docilis ſollertia vincit.

Cum diu anceps cura ac dubitatio viros conſultiſſimos tenuiſſet, tandem quatuor iſtae, quas ſub

VI. Dubitare et aliquid neſcire auſi ſunt.

V. Amant alterna Camenae.

XI. Felix, qui potuit etc.

IX. Extremos pudeat rediiſſe.

memorauimus, induſtria, ſtudio et ſubtilitate in rebus exponendis, vna (No. XI.) etiam ſermonis concinnitate, ceteras commentationes antecellere viſae ſunt, ita vt illa, quae quidem Nro. VI. ſententiam praefert:

Dubitare et aliquid neſcire auſi ſunt.

primum locum occupare iuſſa ſit. "In his, quae in prima ſcriptionis parte de antiqua ſucceſſionis ratione diligenter diſputauit, ſpecimen auctor dedit tractationis criticae, ſintne liberi ſine ſexus diſcrimine Leg. XII tabb. vocati ad ſucceſſionem; quod viſum eſt Iulio Paulo et Iuſtiniano, cum ipſe

ipſe filias tantum praeteritas eſſe cenſeat. Agnouit Ordo in propoſitis argumentis ingenii acumen, etiamſi in ICtorum ſententia nihil immutandum eſſe exiſtimet. In altera ſcriptionis parte, in exponenda totius ſucceſſionis ex iure nouiori ratione, ea laude verſatus eſt, vt reliquorum commilitonum diligentiam longe ſuperauerit." Reliquae tres:

V. Amant alterna Camenae.
XI. Felix qui potuit.
IX. Extremos pudeat rediiſſe.

accedere ad illam et ſecundum locum iudicatae ſunt tenere. Aperta mox ſchedula, Nro. VI. adiecta, ab Ord. Iurid. Decano, recitatum eſt victoris nomen:

GVSTAVVS HVGO *Badenſis.*

Declararunt altero inde die ii quoque nomina ſua, qui *ſecundum locum* tenere iudicati ſunt: No. V. JOACHIMVS SCHWARZKOPF *Hannoueranus*, XI. ABR. FRIDERICVS DE MVTACH *Bernenſis*, et IX. HENR. GVIL. BERGSTRÄSSER *Hanouienſis.*

Proclamato nomine eius, qui a Iuridico Ordine praemio ornandus erat, proceſſum eſt ad eam quaeſtionem, quae a *Medico Ordine* promulgata erat.

Oleorum vnguinoſorum alia magis, alia minus, prout ab artificibus, ita et a medicis, vario ſcopo opportuna vulgo cenſeri, res nota eſt. Quum tamen in haud paucis promiſcuo vſui locum eſſe ſagaciores exiſtiment: ad ſedandum hocce diſſidium experimenta haud parum facere Ordo medicus arbitratus eſt, quibus olea huius generis in re medica vſitata, ratione notarum

fenfibus obuiarum, grauitatis fpecificae, frigoris calorisque in ea efficaciae, mifcibilitatis cum aqua ope commodi adiuuantis, effectus eorum in fulphurea, falia et metalla, quae medici cenfus funt, item virtutis in vermes infectaque viua, inter fefe conferantur.

Non fine magna voluptate Ordo medicorum Exper. duas fcriptiones, quae de praemio concertarent, redditas accepit; vtramque laude dignam, nec modo diligentis lectionis et copiofae materiae conquirendae, eiusque fcite difponendae et cum iudicii acumine adhibendae; verum id quoque, quod potiffimum fpectauerat Ordo medicorum, effectum eft, vt experimentis fagaciter inftitutis oleorum vnguinoforum naturam, quatenus quidem illam cognofcere medicus laboret, diligentius et accuratius, quam adhuc factum erat, exploratam darent. Quae quidem res vti tanto maiorem laudem habere videri debuit, quandoquidem a viris iuuenibus, qui nondum in ftudiis confenuere, intra paucorum menfium fpatium, et per aliorum ftudiorum interualla, negotium illud curatum ac perfectum eft; ita non minus excufationem potuit habere, fi nonnulla effent, quae in vtroque libello defiderarentur. Etfi enim vterque ad quaeftionis fummam recte refpondit, cum tamen plura eius fint capita, fingula figillatim pertractata funt a neutro auctore; id quoque neutri curae fuit, vt in cauffas difcriminis oleorum iftorum inter fe feuerius inquireret, fintne illae ab ipfa oleorum indole et natura, an a rebus externis, accidentibus, forte

in

in nonnullis a modo et ratione, qua, cum maiore copia parantur, illa olea miſcentur ac ſubiguntur, petendae. Haec quidem de vtroque: nunc de ſingulis.

Alter libellus, verbis Quinctiliani inſcriptus:

Si quid deſit operi, id ſuppleat aetas, et ſi quae ſint dicta iuueniliter, pro indole accipiantur.

ab iuuene docto profectus eſt, qui experimenta ſuo Marte inſtituit ſuper grauitate ſpecifica iſtorum oleorum; etſi deſiderari poteſt accurata notitia et narratio modi quo inſtituta illa ſunt; quatenus tamen olea ea aqua miſceri poſſint, variis modis exploratum dedit; inter quae illud obſeruatu dignum, quod in nonnullis euentus diuerſus fuit ab eo, quem cl. French experimentis ſuis vidit contingere; experimenta quoque multa variis oleis adhibitis in lumbricis ex humano ac porcino corpore, tum in lumbricis terreſtribus, fecit, pauciora ad declarandam dulcedinem oleorum, et in ſalibus ac metallis; illud vero inprimis laudi cedit, quod, quae ex iſtis experimentis neceſſario et ſua ſponte ſequantur, ſagaciter perſpexit et expoſuit.

Alter inſcriptus eſt:

Nec caſia liquidi corrumpitur vſus olini.

Etſi deſiderata ſunt ea, quae artem olea vnguinoſa cum aqua commiſcendi declararent, tum ea quoque, quae oleorum iſtorum vim et effectum ad inſecta viua vermesque extra humanum corpus, reſpiciunt; omnino tamen in ceteris experimenta afferuntur maiore copia, eaque feliciter ſatis inſtituta: in quibus magno cum labore ſuſcepta ſunt ea, qui-

bus aciditas oleorum cum aciditate ex adipibus animantium comparatur; laudem porro mereri visa est sollers industria, qua grauitas specifica, et coagulatio eorum ex gelu declarata est; maiore etiam numero ac varietate facta experimenta cum salibus, ad sapones ope eorum conficiendos, et cum metallis, inprimis ad soluenda ea his oleis adhibitis; nec neglecta erat oleorum istorum vis et efficacia ad corpora terrea. Quod si in votis habendum fuit, vt, cum respectu ad medicinam habito quaestio proposita esset, auctor commentationis tam doctae experimentorum suorum rationem, consilium ac vim curatius ad ea praeparata, quae in materia medica iam recepta vsu sunt, vel formulas medicas, quae ad lectos aegrorum praecipiuntur, retulisset, vtque ea, quae ex eius experimentis inferri ac colligi possunt, dilucidius exponendo lectoris studium cognoscendi adiuuisset: ingenii tamen sui ad noua inuenta felicis et pertinacissimae in chemicis laboribus exsequendis industriae specimen proposuit eximium. Ex his itaque caussis Ordo medicus decreuit eamque sententiam tulit, vt posterior haec commentatio, cum lemmate: *Nec casta liquidi corrumpitur vsus oliui,* principe loco adeoque praemio condicto ornaretur; schedula resignata nomen exiit

JOACHIMVS DIETERICVS BRANDIS *Hildesiensis;* prior autem illa laude et loco *proxime ei accedere* pronuntiata est; cuius auctor mox nomen professus est JVSTVS ARNEMANN *Luneburgensis.*

Peruentum erat ad quaestionem, ab *Ordine philosophico, nunc tamen vt ad Philologiam, et quidem*

quidem ſacram orientisque litteraturam ſpectaret, propoſita:

Sacris litteris perfectius intelligendis multum conferre poteſt Calendarium Palaeſtinae oeconomicum, ex itinerariis collectum: quo quid nomine intelligamus definiendum. Enotanda ſunt ex itinerariis ad omnes anni menſes, pluuiarum, niuium, coeli ſereni, tempora, magis in Palaeſtina, quam noſtro ſub decliuiore coelo, ſtata ac certa, ſationis, floris, maturitatis meſſisque, tritici, zeae, hordei, oryzae, milii, arborum quoque et herbarum, quibus florent, maturosque fructus legentibus offerunt, vindemiae maxime, cum primae tum ſecundae. Eiusmodi ergo calendarium vt ex itinerariis Palaeſtinae, quorum copiam dabit bibliotheca academica, conficiant de praemio certaturi, poſcitur, et vero ſemper addito teſtis non ſolum nomine, ſed et pagina itinerarii vbi id teſtatur.

Exhibitae erant Ordini Philoſophico commentationes tres: prima cum ſymbolo:

I. Laudis ſtudio optimus quisque trahitur. Cicero.

altera

II. Niſi vtile eſt quod facimus, ſtulta eſt gloria.

et tertia:

III. Diuum cura nos tuetur.

Ingenium, doctrinam, induſtriam, auctorum approbarunt eae omnes; etſi ſermonis latini elegantiam, curam et artem ſcribendi exquiſitiorem deſideraret Ordo philoſophicus, cum in conditioni-

 bus

bus certaminis id vel maxime numeratum esse vellet, vt non modo pure, caste ac diligenter, verum etiam vt terse, nitide et concinne perscripta essent ea, quae sibi offerrentur; facere tamen excusationem poterat tum angustia temporis, quod vix congerendis copiis, ornandis haud facile, sufficiebat; tum ipsius argumenti indoles, cum materia ex multiplici variorum scriptorum, qui suas peregrinationes horrido plerumque et barbaro sermone perscripsere, multa lectione congerenda esset. Nunc iudicium maxime ad diligentiam et sedulitatem in rebus congerendis, perspicuitatem in eloquendis, subtilitatem in disponendis, tandem ad sagacitatem in videndo eo, quod inde sequatur, institutum et compositum esse debuit. Ad hanc autem tanquam normam propositam cum exacta essent scripta: facile apparuit, tertium illud in medio cursu substitisse; telam tamen non esse pertextam, tanto magis dolendum erat, quoniam sunt nonnulla in eo scripto acute obseruata nec a ceteris notata. Redibat igitur iudicium ad reliquas duas scriptiones, inter quas illud diu suspensum dubiumque haesit. Praestare vno et altero nomine videri poterat illa, quae inscripta est: *Nisi vtile est quod facimus.* Est enim rerum obseruatarum magna copia proposita, multis in partibus cum iudicii maturitate aliqua et variarum rerum intelligentia. Digna igitur erat commentatio haec, quae praemio ornaretur. Ecce vero sua ipse vineta cecidit auctor professione sua, ab animi quidem honestate et candore profecta, et ingenua liberalique indole digna, iudicum tamen votis aduersa et infesta, cum ipse monuerit, se duorum

duorum amicorum opibus copiisque instructum hunc suum libellum conscripsisse. Atqui hoc certaminis legibus aduersari visum, quibus *diligenter cauere iussi sumus, ne commentatio alieno Marte elaborata nobis obtrudi a quopiam possit:* *) quid? quod exemplo hoc inuitati in posterum operam suam alii plures, amicorum nomine ac titulo, conferre possent in vnum: quo ipso multa alia in legum fraudem excogitari posse perspicuum sit. Atenim suas vnum quemque vires experiri, suae doctrinae suique iudicii documentum dare iubet cum certaminis lex tum ipsa rei ratio et natura. Habuerat quoque consociata illa plurium opera incommoda plura: non eodem orationis colore et habitu libellus est elaboratus; sunt alia tenuiter et ieiune, alia satis grauiter enuntiata; irrepsit quoque ex ista copiarum adhibitarum diuersitate error calculi in diebus ad Calendarium vetus et nouum computandis, vt modo XI dies additi modo subducti sint alieno loco et repugnante ipsa re. Concessum igitur est in eam sententiam, vt alteri commentationi locus princeps assignaretur, cum illa industriam, studii pertinaciam, ingenium variis litteris artibusque politum et locupletatum, iudicibus approbasset. Ordinem vtique rerum et dispositionem prudenter instituit auctor secundum plantarum genera, earumque per singulos menses prouentum, regionibus tamen ac terris diligenter notatis; thermometri quoque varietates adiecit, et, cum nullo adiutore vsus sit, maiores hactenus vnus rerum obseruatarum

Q 5

*) *V. Programma anni superioris Kal. Nov. p. 227.*

rum copias attulisse videri debuit. Itaque Ordinis philosophici iudicio praemium adiudicatum est ei commentationi, quae inscripta est:

Laudis studio optimus quisque trahitur.

proximo ab eo loco habita altera: *Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.* Mox schedula prioris a Decano resignata auditum est nomen

JOANN. GOTTLIEB BVHLE *Brunsvicensis,*

Seminarii philologici sodalis. Alterius autem secundo loco memoratae auctor b. nostri Collegae Walchii filius, GE. FR. WALCHIVS, qui, se in patrium ac gentile nomen successurum aliquando esse, his tanquam auspiciis ostendit.

Personuerant aures vestras, Commilitones, victorum nomina statim in illa panegyri: eorum vero nomina, quorum commentationes proxime ad principem accessisse iudicatae sunt, nunc primum in hominum notitiam publice adducuntur, cum libertas proposita esset auctoribus, vtrum ipsi, sibi id non iniucundum fore, Decano sui Ordinis declarare vellent. Euulgabuntur quoque Regia liberalitate prelo expressae Commentationes victrices et in Britanniam missae Regi indulgentissimo exhibebuntur. Victores autem praemia sua repetent a Decano quisque suo, quam primum publice indictum erit, ex Britannia allatum esse chalybem, cui inscripta sunt signa in nouo numismate excudenda. Ceterum non dubitamus, cum victores tum eos, qui secundum illos principes iudicati sunt, moderate fortunam esse laturos, neque aliud honore

honore ac praemio se assecutos esse illi putabunt, quam vt de successu suorum studiorum laetoque profectuum, etiam per futurum tempus, euentu bene augurari possint; nec tamen alia via ac ratione, quam continuata et tantum non ingeminata cum lectionis et meditationis, tum scriptionis opera, cura et assiduitate; eo contra turpius ac foedius fore dedecus, si partam laudem non tueri nec his auspiciis erecti ad summa quaeque contendere constanter ac pertinaciter studuerint et allaborauerint. Regi autem Indulgentissimo gratias agent nobiscum deuenerabundi, cuius consilio et munificentia institutum hoc certamen est, quo ipsi sui ingenii vires explorare, suorumque profectuum modulum exploratum ac probatum dare, sibi confidere et optima quaeque de se sperare, didicerunt. Vt vero etiam illi, qui metam optatam cursu non attigerunt, diligentiae suae ac studii fructus ferant vberiores: etsi iam ipsa ingenii acuendi et industriae excitandae opportunitas scribendique vsus pro magno et expetendo fructu haberi debet: vt tamen maiores quoque fructus et vtilitates inde auferant, liberum ipsis erit, adire iudices eosque consulere, quid potissimum de viribus ingenii sui sperandum sibi sit, quonam in genere litterarum, quanam in parte, maiores sibi faciendi sint profectus, quid fugiendum, quid appetendum, quid elimandum sit aut emendandum. Ordinis vtique theologici Decanus venerabilis id etiam in votorum ac desideriorum suorum parte haberi professus est, vt edocere possit eos, qui viribus suis haud parem operam aggressi sunt.

Restat

Reſtat nunc vt tanquam praeconio aliquo pronuntientur publice quaeſtiones in futurum annum, qui eſt aerae noſtrae octogeſimus ſextus, propoſitae:

A THEOLOGORVM quidem ORDINE:

Num, et quatenus, vere affirmari queat: conſtante numinis prouidentia id effici, vt genus humanum, vniuerſim ſpectatum, continua progreſſione ad meliorem conditionem ſenſim aſſurgat.

Primum *quidem* res ipſa *ex omni hiſtoria, obſeruationibus idem recentioribus, accurate ſic euinci debet, vt per quamdam quaſi inductionem pateſiat, culturam litterarum artiumque, religionis porro atque virtutis, adeoque felicitatem, cum publicam tum priuatam, extenſiue et intenſiue, maiora ſenſim incrementa cepiſſe.*

Deinde *et* ſubſidia opportuna, *ſeu* media per quae, *et* modus, *quo accommodatiſſime haec deus effecerit, declaranda ſunt; ita vt inprimis inquiratur, quae et quanta ſint* religionis *vere* chriſtianae *de hac felicitate communi merita.*

Denique *luculenter doceatur, omnino pertinere hanc quaeſtionem recte expoſitam ad* iuſtam *de prouidentia diuina* notionem *animis informandam.*

AB ORDINE IVRE CONSVLTORVM:

Quodnam ſit fundamentum ſucceſſionis Germanicae, tam allodialis quam feudalis? in quonam conſiſtat potiſſimum ratio differentiae inter principia iſtius ſucceſſionis Germanicae et Romanae, ſpeciatim Iuſtinianeae?

A MEDICORVM ORDINE:

In irritabilitate animali, a qua niſi omnis, ſaltem maxima ſane, pars principii in corpore noſtro actuoſi pendet,

pendet, varia supersunt, quae pleniorem poscunt eruditorum expositionem. Desideramus itaque solidam, obseruationibus et experimentis superstructam, responsionem ad varias quaestiones irritabilitatem animalem spectantes:

1. *in quanam elementorum corporis animalis parte haeret vis irritabilis?*

2. *qui sunt veri certique fines inter* Tonum *Stahlii et* Irritabilitatem *Halleri?*

3. *quibus adminiculis, siue a climate, aëre et vitae genere pendentibus, siue a cibo potuque, siue a medicamento, desumtis, effici potest, vt, si torpida languet vel plane deficit, excitetur et augeatur? vel si nimis efficax sit, temperetur et coerceatur?*

4. *quale inuicem obseruatur commercium irritabilitatem inter et neruorum systema, in doctrina affectuum animi, temperamentorum, et in genere principii actuosi corporis animalis, vllo cum fructu adhibendum?*

AB ORDINE PHILOSOPHORVM:

Cum veteres, sideribus ad horizontem conspicuis aut euanescentibus, (ortus et occasus poeticos *vocamus) anni tempora distinxerint: eorum, qui ob praemium Regium Ordinis philosophici iudicio permissum certare volent, erit:*

colligere *praecipua, quae eam ad rem pertinent, scriptorum classicorum loca; quid doceant,* explicare; *quando et vbi vera fuerint haec praecepta, ex aequinoctiorum praecessione et horizontum diuersitate* ostendere; addere *calculorum, quibus id ostenditur, rationem;*

tionem; et calculos ipsos, nonnullis saltem, maioris momenti exemplis illustrare.

Indictum est certamen in d. IV. Iunii anni proximi; praemia sunt quaterna, singula XXV. aureorum ducatorum, ab Ordine quaeque suo adiudicanda; redduntor autem scriptiones, quae admitti ad concertationem volent, *ante Kalendas Martias* eius anni. Ceterum leges certaminis sunt manentque eaedem, quae superiore anno fuere edictae. Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum studio prouectioribus, seu indigenae illi sint seu exteri; nec fraudi erit, si qui ante illum diem, quo praemia victoribus assignabuntur, studiorum curriculo absoluto Gottinga discesserint; modo ipsi ante discessum scripta sua reddiderint, et in scheda obsignata seu locum, in quem se contulerunt, adscripserint, seu amicum negotii sui gestorem, e quo illud comperiri possit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt sit pura, tersa, perspicua, curabunt; ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Professori reddentur, vllo indicio se prodant, diligenter cauebitur.

Prosperet ac fortunet numen O. M. destinata haec et in reipublicae vtilitatem salubriter consulta; obtingatque hoc votis nostris, vt Regis optimi consiliis respondeat conatuum vestrorum, Commilitones, euentus; ita tandem nostrae operae curaeque praemium ipsi nos tulisse putabimus amplissimum. PP. in Georgia Augusta d. VII. Iunii cIↃIↃLXXXV.

XV.

XV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOAN. STEPHANVS PÜTTER D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
HENR. AVG. WRISBERG D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A D. II IVLII CIƆIƆCCLXXXV.

Historiae naturalis fragmenta ex ostentis prodigiis et monstris.

Commentatio posterior. *)

Qui in semestre indictus erat magistratus academicus, ex prorogatione in annum protractus, exit nunc, Ciues, feliciter et votorum nos damnat sub eius auspicia susceptorum: euocatque nos ad noua suscipienda vota pro eo, qui nunc in

*) Commentatio prior sup. p. 195 .legitur

in eundem honorem et fortunam ſuccedit, viro experientiſſimo,

HENRICO AVGVSTO WRISBERG D.

cuius facilitatem et humanitatem cum ſatis perſpectam habeatis, vos eum, Ciues, omni obſequio officioque proſequuturos, eo que tranquillitatem ac proſperitatem rebus noſtris haud vnquam defuturam eſſe, ominibus auguramur certis certioribus. Fauſtis his ominibus cum humanitate et modeſtia veſtra, Ciues, tum fortuna noſtra praeſenti firmatis, laeti et erecti progredimur nunc ad illud, quod fere et ipſum inter auſpicia et omina ineuntis magiſtratus referri poteſt, vt publica ſollennia a diſputatione aliqua argumenti proficiſcantur litterarii.

Pertexamus itaque, quam nuper exorſi eramus, telam, vt inquiramus veſtigia eorum, *quae in prodigiis Romanorum narratis ad hiſtoriam naturalem momentum aliquod habere videri poſſunt.* Prodigia, portenta et omina a veteribus tradita, alia a falſa perſuaſione, qua mentes terrore aut fraude ſeu ſua ſeu aliorum occaecatae erant, alia a cauſſis phyſicis aut ignoratis aut neglectis aut male perſpectis profecta eſſe, ſuperiore aliqua commentatione *a*) expoſuimus; cumque alterius huius prodigiorum generis claſſes conſtituiſſemus has, vt alia ad *aeris caelique apparentia*, alia ad *terrae marisque naturas*, alia ad *animantium cum brutorum tum hominum ingenia, cultus habitusque*, ſpectare diceremus: memoratum eſt ſatis, pro conſilii noſtri ratione, de iis, *quae in aeris*

a) In Anniuerſ. Sacr. XVII. Sept. LXXXIV.

aeris et atmosphaerae affectionibus, mutationibus, inprimis repentinis, et vicissitudinibus haud statis, caussas abditas, saltem a priscis hominibus parum perspectas, habent. Nonnulla huius generis iam a Frereto exposita *b*) tunc non memineramus: alia infra occurrent, vbi de terrae tremoribus agetur. Adiiciemus hic nonnulla, quae cum iis coniuncta sunt, inprimis flammas repente modo in antennis nauium, modo in spiculis ac signis castrorum in terra fixis, modo in puerorum et virorum capite visas; aliquando etiam scipio circumeunti vigilias equiti in manu arsit (*Liv.* XXII, I.) et caput Vulcani (XXXIV, 45) et Anagniae seruo tunica, nullo post extinctum ignem flammae vestigio; (*Iul. Obs.* c. 8.) in Lucanis grex veruecum; (c. 112.) quae omnia non minus ominis notam habuere. Electricae materiae vim et naturam his subesse in promtu est suspicari. Ad humidi porro et sicci aeris seu repentinam vicem seu intemperiem satis constat referendos esse sudores signorum et statuarum in templis *c*). Quod si sanguine dii adeo sudasse narrantur,

b) *Memoires de Litterature* T. IV. (ed. in 4.) pag. 411. *Reflexions sur les Prodiges rapportés dans les Anciens par Mr. Freret* vbi v. pag. 423 sqq. Essent etiam in his prodigiis in caelo aliqua, hominis historiae naturalis studiosi cura haud indigna, interdum circa vulgaria, v. c. cometas, duo soles saepe visos; mirationem enim in his facit interdum diei pars, caeli plaga, ac similia.

c) Bene ap. Cic. de Div. II, 27. — *et humor allapsus extrinsecus, vt in tectoriis videmus austro, sudorem imitari potuit.* Inprimis austri ea vis, vt miro modo humescant parietes et saxa, inprimis marmora, adeoque et signa ac columnae.

tur, cogitandum eſt de ſignis minio obductis priſco ac communi more.

Verum accedamus nunc ad alteram claſſem, quae *terrae marisque phaenomena* complectitur; habitum enim eſt in prodigiis, quidquid praeter morem in mari terraue eueniret; quam opinionem, inprimis rudium et indoctorum, hominum animis inſediſſe, non aegre ferremus, niſi coniunctus fuiſſet ille animorum error, vt ad iram numinis portendendam grauiumque calamitatum metum iniiciendum illa traherent, indeque ad tetras placandi numinis religiones ac ritus prolaberentur. Itaque nullum facile tempus a terroribus vacare debuit, inprimis in iis terris, in quibus propter ſpecus ſubterraneos et ignium occultorum alimenta continui eſſent motus et ſoli facies ſubinde mutata. In Italia cum prodigia huius generis per ſingulos fere annos memorata ſint, ſatis hoc ipſum docet, multo frequentius, quam noſtra aetate, illam ſubterraneis ſoli incendiis et tremoribus fuiſſe vexatam: idque iis quoque in locis, vbi nunc raro illae calamitates euenire ſolent, inprimis in Etruria, Vmbria, Latio et locis vicinis *d*). Eius rei memoriam, ceteroquin obſcuratam aut nullam, ſeruant prodigia, quae non niſi ad motus terrae et agri aut montium exardeſcentium labores ſpectare poſſunt; quo conſilio ſi quis accurate ſingula notauerit et comparaverit,

d) Cic. de Div. I. 42. *Etruſci — quodque propter aeris craſſitudinem de caelo apud eos multa fiebant, et quod ob eandem cauſſam multa inuſitata partim e caelo alia ex terra oriebantur, — oſtentorum exercitatiſſimi interpretes extiterunt.*

verit, licebit inde ad hiſtoriam naturalem veteris Italiae nonnulla minus nota elicere.

Relati autem ſunt inter prodigia primo ipſi *terrarum motus.* Et Romae quidem terra motu concuſſa ſaepe memoratur *e*); in Sabinis terra quaſſata, inprimis Reate; (v. c. V. C. 676. v. *Iul. Obſ.* c. 121.) in Picentibus; vt in concurſu Romanae cum iis aciei, Sempronio Coſ. aduerſus eos ducente. V. C. 485. (*Frontin. Stratag.* I, 12.) Creberrimus motus (ap. Plin. II, ſ. 86.) Punico bello, *intra eundem annum* (V. C. 537.) *ſepties atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Thraſymenum lacum dimicantes maximum motum neque Poeni ſenſere nec Romani.* Magni illi terrae motus in Liguribus, Gallia, compluribusque inſulis, totaque in Italia, facti erant: vt e Coelio apud Ciceronem (de Div. I, 35.) legitur, vt multa oppida corruerint, multis locis labes factae ſint, terraeque deſederint fluminaque in contrarias partes fluxerint atque in amnes mare influxerit. Montium, ignibus abditis tumentium, effectus per Etruriam narrantur paſſim, non modo tremores, ſed et ſolum in ſpecus dehiſcens et lapi-

e) Plin. II. 84. ſ. 86. *Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id praenuntium eſſet.* cf. Cic. de Div. I. 18. ſ. 35. Liv. III, 10 ad V. C. 293. *eo anno caelum ardere viſum: terra ingenti concuſſa motu eſt.* Habemus adeo (cf. Dionyſ. X, 2.) ſimilem caeli faciem, quam nuper ipſi vidimus; niſi coruſcaſſe caelum ex Aetnae aut alterius montis ignibus putabimus. Liv. IV. 21 ad a. 310. *crebris motibus terrae ruere in agris nuntiabantur tecta.* Etiam ſub belli Sullani initia magnus terrae tremor Romae; Appian. B. C. I, 83. et paullo ante Graccho leges agrarias moliente V. C. 626. Iul. Obſ. 89.

dei imbres et ſimilia: ipſa tamen montium incendia non meminimus memorari. Eueniſſe eius generis prodigia complura colligere licet ex eo, quod Etruſci interpretationem eorum in artem redegerant. Hactenus iactura librorum auguralium Etruſcae gentis in hiſtoriae naturalis incommodum facta eſt *f*). Deprehenſa tamen noſtra aetate ſunt veſtigia craterum, pumicum aliarumque rerum, quae talia teſtantur, circa caſtellum *Radicoſani.* montem *Fiaſconi, S. Fiora aliisque locis g*). Nec facile motus terrae narrantur, quin ſimul aut ingentes procellae et tempeſtates, aut meteora et phaenomena caeleſtia, aut ignes e ſolo vel monte erumpentes memorentur. Mirari licet quoque motam per longinqua interualla terram, vti V. C. 720. a. C. n. 32. quo in Iudaea terrae motus ingens, Aetna ignibus finitima vaſtans et Piſaurum ad mare Adriaticum terrae motu hauſtum legentibus occurrunt.

Terrae motus, vt modo diximus, haud raro cum *ignibus e terra erumpentibus* coniuncti ſunt, aut etiam ab iis proficiſcuntur. Habiti autem et hi ipſi ignes e terra erumpentes inter prodigia. Iam per eas aetates, quibus Romana ciuitas exordia et incrementa habuit, inprimis crebris terrae motibus et ignibus caecis afflictum fuiſſe videtur ſolum Albanum *h*) ac Sabinum, quod nunc nullos facile motus

f) Cic. de Div. I. 33. *quorum alia ſunt poſita in monumentis et diſciplina, quod Etruſcorum declarant aruſpicini et fulgurales et tonitruales libri; noſtri etiam augurales. cf. c. 41.*

g) *Targioni Tozzetti Viaggi della Toſcana* Tom. IX. p. 421 ſqq. T. X. p. 59 et paſſim hoc et ſequ. Vol.

h) Conf. *Freret* l. c. pag. 414.

motus sentit. Eo enim ducunt multa prodigia. Prima rei mentio, etsi fabulose, facta sub Alladio, seu Aremulo, impio Albae Longae rege (v. *Dionys. Halic. I, 71. Aurel. Vict. de orig. G. Rom.* 18.) Lacus Albanus tum prodigiosa eluuie facta ipsum regem cum magna aedium parte obrutum merserat; narratum est, apud Dionysium, in quadam lacus parte aquis deficientibus cerni potuisse ruinas et domus vestigia. Iam sub Tullo Hostilio *nuntiatum regi patribusque est, in monte Albano lapidibus pluisse; quod cum credi vix posset, missis ad id visendum prodigium, in conspectu haud aliter quam cum grandinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere lapides.* Haud dubie, si propius accedere ausi essent qui missi erant, lapides vi flammae e monte actos vidissent. Neque alio pertinet, quod in Veiorum oppugnatione V. C. 356. nuntiatum fuit, *lacum in Albano nemore, sine vllis caelestibus aquis caussaue qua alia, quae rem miraculo eximeret, in altitudinem insolitam creuisse* (*Liv. V,* 15. et ap. al.) V. C. 542. *Tempestates foedae fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit — Reate saxum ingens visum volitare: sol rubere solito magis sanguineoque similis.* (*Liv,* XXV, 7.) V. C. 641. *Mons Albanus nocte ardere visus* (*Iul. Obs.* 98.) Itaque ipse *lacus Albanus* nunc pro vetusto cratere Vulcanii montis habetur.

Inter haec tamen fatendum est, pro magna multitudine vestigiorum ignis subterranei erumpentis, quae per omnes Italiae oras occurrunt, nimis pauca scriptorum loca et memoriam raram ac te-

 nuem

nuem similium euentorum extare *hh*). Aut itaque credendum est, incendia illa omnem rerum memoriam multum antevertisse; aut hominum incuriam silentio ea praetermisisse. Nimirum plerumque in annalibus Romanis sola effecta montium ignibus intestinis ardentium et soli motu quassati memorantur, nulla caussae notatione adiecta; adeo nulla sollicitudo et cura inquirendi in caussas rerum hominum animos tum tenuit. Ita passim terrae mugitus ac fremitus narrantur; terrae hiatus et subsidens in specus solum, quod in ipsa Roma aliquoties factum; vt, cum M. Curtius in voraginem se equo immisit; (*Liv. VII*, 6.) interdum erumpente ex sinu terrae igni et flamma lucida, vt Sullae tempore. (*Plutarch. Sulla* p. 454. E.) Agri Privernatis labem factam v. c. 635. narrat Iulius Obs. c. 96. at ex Cicerone (*de Div.* I, 43.) discitur Apuliam eodem tempore maximis motibus fuisse quassatam. Memorantur porro montes inter se concurrentes, vt in agro Mutinensi V. C. 663. *i*) flammae repente solo erumpentes; terra sine ignis alimento ardens; inprimis vero imbres lapidei, toties per Italiam, etiam in Auentino memorati; tum quod lapides passim de caelo ceciderunt *k*); idem prodi-

hh) Itaque in libro perdocto Thomae *Ittigii* de montium incendiis (Lips. 1671) perpauca huius generis allata esse videas p. 90 sq. p. 137 sq.

i) Plin. II, 83. s. 85 *namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo adsultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdiu; eo concursu villae omnes elisae.*

k) Liv. XXV, 7. *Reate saxum ingens volitare visum:* atqui eodem tempore in Albano monte lapidibus pluit-

prodigium inter Graecos vulgatum, ſaxo ingenti in Aegos potamon delapſo; aucto temere rei miraculo, cum illud prodigium ab Anaxagora praedictum tradidere *l*). Spectant quoque ad montium incendia obſcuratus toties aer, ſubductus ſol, aut pallens aut rubens; quod Veſuuio et Aetna exaeſtuante ſaepius factum, etſi Romanorum annales id tantum, quod Romae viſum erat, memoriae ſeruarunt, non ea quae remotis a Roma terris euenerant. Ex iisdem, quae erumpente e terra ſpiritu et igni gigni ſolent, magnam partem eorum explicandam eſſe, arbitramur, quae de turbinibus et procellis inſolitis narrata ſunt, quibus memorati ſupra imbres lapidei, cineritii, plures alii miri generis *m*) debentur.

Nec aliam cauſſam habuiſſe videntur fragores ac ſtrepitus ingentes interdum in locis ſacris auditi, aucta et verſa ex ſuperſtitione in miraculum re; apertae repente templorum fores, ſigna deorum mota vel conuerſa, ſortes extenuatae ſeu euolutae, haſtae motae; pinnae murorum deiectae; ſepulcrorum repagula euulſa, et, quod cum ea religione facile coniunctum eſſe debuit, Manes luci redditi.

Etiam in *arboribus* ac *plantis* ſi qua inſolita apparerent, ad prodigia referri ſolita: ita, ſi arbores repente enatae, aut alieno in loco: vt laurea in

 puppi,

l) Plin. II, 58 ſ. 59. Marm. Arundel. Diog. Laert. et alii. cf. *Freret* l. c. p. 421.

m) cf. Plin. II. 56 ſ. 67. Ad laneos imbres ſpectat, quod apud Iul. Obſ. c. 110. habetur: *Praeneſte lana volitavit.* Eodem referenda oſtenta C. Graccho leges agrarias moliente V. C. 626. ap. Iul. Obſ. 89.

puppi, palma in templo; vbi simul omen ad prodigium accessit; aut si arefactae reuiruerant *n*). Obscurum est, quod Priuerni lana pulla terra enata fertur (*Liv.* XLII, 2) et quod in Veienti agro lana ex arboribus nata *o*). Notius, quod fruges in arboribus natae narrantur (V. C. 627. *Iul. Obs.* c. 85. *vbi in not. v. al.*) Ad terrae nostrae vicissitudines, saltem quae superficiem attingunt, spectant narrata de piscibus sub aratro inuentis *p*); quae ad pisces fossiles, iam veteribus obseruatos, pertinere in promtu est *q*). At mulierculae fraudem agnoscas in hoc, quod Arretii mulieri e naso spicae farris natae; eadem farris grana vomuit. (*Iul. Obs.* 109.)

Indignatio subit, quoties superstitionem modo, modo fraudem humanam, in rebus tenuibus et facile

n) Alia dabit Plinius XVII, 38. 25 in quibus vnum est, quod risum faciat: cum in Capitolio, palma prostrata, ficus eodem loco enata esset, ab eo tempore pudicitiam subuersam Piso, grauis auctor, prodidit: Scilicet factus lusus in *ficus* notatione. Ibidem oliuetum viam publicam transgressum, aruisque inde in eius locum transgressis, solum concussum et labefactum arguit; cf. Lib. II, s. 85. cui similia nuper ex Calabria nuntiata sunt.

o) [Suspicabatur *Blumenbach* amiciss. vir, fraudi esse potuisse certa lichenum genera, inprimis ex filamentosis, vti lichenem inbatum, barbatum et sic alios]. Obscurius illud Liv. XXXII, 1. quod Ostiae *in Herculis aede* capillus enatus dicitur; in signo saltem, vt de Lysandri statua narratum herbarum foliis horrente apud Cic. de Div. I, 34.

p) Liv. XLII, 1. *in Gallico agro, qua induceretur aratrum, sub exsistentibus glebis pisces emersisse.*

q) Loca v. ad Liv. l. c. Alia ad Aristot. de audit. mirab. c. 75. a *Beckmanno* notata.

cile aſſequendis vulgi tamen oculos animosque occaecaſſe videmus; vt in ſignis, vexillis, ſpiculis, reluctantibus, cum euellerentur: haud dubie, quia altius et in ſolo tenaci infixa erant; aut ſi ſignis euulſis ſanguis erupiſſe dictus, rubentis ſcilicet aquae ſcaturigine ſub ſolo latente. In aliis vana religio viſa obiecit. inprimis in ſolitudine agrorum et locorum: vbi fit, vt vocem exaudiiſſe tibi videaris. Eiusmodi voces auditas ſaepe inter barbaros Africae et Indiae memorari meminimus. *r*). Verum, quod ipſe Liuius monet, motis ſemel in religionem animis multa nuntiata temere et credita ſunt (XXI, 62. XXIV, 10.) Alias ipſe fluctuat in iudicio de prodigiis (XLIII, 15. XXVII, 23.)

Interdum ab iisdem naturae tumultibus, nonnunquam tamen aliis quoque a cauſſis, profectae ſunt prodigioſae illae *aquarum eluuiones* repentinae et lata vaſtitie agros obruentes; inprimis Tiberis; motu terrae interdum diſerte cum ipſis commemorato; quo magna aquae vis e terrae viſceribus ſubito effuſa ingruiſſe videtur. Ab iisdem cauſſis, magnis ſoli ruinis factis, repetemus, ſi lacus aut repente, et cauſſa externa nulla animaduerſa, increviſſe vel defeciſſe, amnes modo retrouerſi, modo hiatu terrae abſorpti memorantur; *s*) porro ſi, aquis a ſoli cretacei vel argillacei contagione albeſcentibus vel rubentibus, riui ſanguinis aut lactis fluxere;

 lacus

r) V. c. *Wolf Beſchreib. von Ceylan* II. P. p. 118.

s) Ita Vulturnus et Clanis vndas ſubito retorſere, Cumanis cum barbaris congreſſuris ap. Dionyſ. VII, 3.

lacus ſanguine manauere; *t*) vnde aquae a procellis in altum raptae aliis in locis imbres cruentos vel lacteos facere potuere; eodem modo quo ſaepius multifariam terra pluit. Nec ea, quae de Comitio ſanguine fluente, et de meſſibus cruentatis reperiuntur, (v. c. *Liv.* XXVIII, 11. XXII, 1.) ab his aliena; adhaeſere forte ſpicis ſordes vel guttae ex iſtis imbribus, aut natum vitium ex ſimili cauſſa, e qua Peireſcius (*in Vita* p. 111.) interdum pluuiae cruentae opinionem natam diuinavit, quod ex chryſalide euolantes papiliones rubicunda gutta conſperſi ſpicis adhaeſerant, aut forte ab aliis inſectis rubor adſperſus. Solent plerumque haec et his ſimilia plura coniunctim narrari, *u*) vt ſatis appareat, a naturalibus cauſſis affecta et turbata ſoli aerisque natura enata illa eſſe.

Inde quoque illa apparuere, quod *Ariciae ſimul lapidibus pluit, et multo cruore ex frigidiſſimo fonte calidae aquae manarunt;* porro quod fons ingens antea non viſus erupit, aut ſcaturigo lactis vel olei, haec quidem, vena forte bituminoſa ex meatu recluſo manante. Quam ſaepe ignes ſubterranei ſub mari arſerint, teſtantur prodigia de mari

t) Cic. de Div. II, 27. *ſed et decoloratio quaedam ex aliqua contagione terrena maxime poteſt ſanguini ſimilis eſſe.* [Speciem rubentis aquae praebere quoque poſſunt inſectorum genera, aquae innatantia: quod idem amiciſſ. *Blumenbach* de pulice monoculo monuit; exemplis apud Swamerdam. proſtantibus p. 79.]

u) V. c. Liv. XXIV, 10. XXVII, 4. et in plerisque ap. Iul. Obſ. capp. cuius Scriptoris editores vtinam ea ſaltem loca adſcripſiſſent, vnde ille aut, qui eum ſuppleuit, Lycoſthenes, ſua petiere. Add. Oroſ. V, 18. inprimis oſtenta poſt Caeſaris necem a. 708.

mari ardenti nuntiata; (vt *Liv.* XXIII, 31.) interdum cum mentione Aetnae exundantis, vt V. C. 628. *x*) receſſus maris reciproco fluxu, et relictae in ſicco belluae (v. c. *Iul. Obſ.* c. 120 ſ. cf. *Plin.* II, ſ. 89. ſ. 110. 111.)

Prodigia adhuc commemorata pleraque ad medias Italiae partes, agrum Romanum, cum Etruria, Vmbria et Latio, ſpectant; vt adeo antiquis temporibus multo maiores ac crebriores, quam nunc, cum terrae tum aeris et noxae et ex intemperie calamitates eueniſſe videantur. Videbimus nunc, ex iis prodigiis, quae *ab animantibus* petita erant, num quid ad hiſtoriae naturalis ſtudium lucrari queamus.

Quod ſi prodigia huius generis ad certas rationes redigimus, in prodigiorum numerum veniſſe apparet beſtias, *ſi raro viſae eſſent*, aut *ſi inſolito* aut *alieno in loco*, aut *ſi ſpecies inſolita*, aut *ſi quid ab iis factum, quod ab earum natura alienum eſſet:* omnia haec tanto grauiora, ſi eae natura ſua ominoſae eſſent; vt anguis, bubo. Ad *raro viſa* ſpectant angues iubati, (*Liv.* XLI, 26. XLIII, 15. (13.) et quadrupedes, cuius generis lacertas, et ſerpentes adeo, memorari videas; cum alioqui ingens ſerpentum frequentia varietasque per Italiam eſſe debuerit, quandoquidem inter omina vulgo obuia nihil

x) Iul. Obſ. 89. *Aetna mons terrae motu ignes ſuper verticem late diffudit, et ad inſulam Liparas mare efferbuit.* — Saepius id factum e Strabone nouimus lib. VI, p. 424. ſed quod *ſuper verticem* columna, quam vocant, ignis emicuit, notatu dignum viſum nuper quoque Hamiltono in *Philoſ. Transact.* Vol. LXXII, P. I, pag. 7.

nihil serpentibus frequentius. Ad *alterum genus* referre licet lupos, saepius oppida Italiae et vrbem Romam, etiam Capitolium ingressos; et quidem, quod mireris, post necem Caesaris adhuc, (Appian. B. C. IV. pr.) quod nunc vix factum audimus; vnde colligere licet multo maiorem olim luporum in Italia frequentiam fuisse; anguem ex ara, foribus templi vel columna lignea, elapsum; apum examina signis insidentia aut in foro visa; bouem in tertiam contignationem scandentem, aut in theatrum irruentem; araneas in signis deorum; coruos in aede Iunonis Sospitae nidum facientes; vulturium frequenti foro in tabernam deuolantem (*Liv.* XXVII, 11. add. 23.) *Insolita species* complectitur *monstra*; quorum tam frequens fit memoratio, vt eorum maior frequentia olim fuisse videri possit, quam nunc facile in ipsa Italia occurrat. Enimuero ipse neglectus huius prodigiorum generis infrequentiae ratio et caussa haberi potest: ita vt olim non plures naturae aberrationes fuerint quam nunc, sed eas superstitio ac metus notauit; nunc vero incuria hominum transmittit. Etsi simul cogitandum est, quo magis luxurietur vbertate solum, adeoque pabuli copia et caeli salubritas veneris stimulos subdat, eo maiorem esse pecudum salacitatem; quae eadem subsidit, soli exhausta fertilitate caelique clementia ipso cultus defectu mutata; vt in Calabria et Apulia factum scimus. *y*) Alia tamen etiamnum

y) Similiter Cic. de Div. I. 42. Telmisses, *quod agros vberrimos maximeque fertiles incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi gignique possunt, in ostentis animaduertendis diligentes fuerunt.*

etiamnum doctorum hominum indagationem et explorandi studium prouocatura essent; vt caprae lanatae; agnus cum vbere lactanti natus; (*Liv.* XXVII, 4.) gallina in gallum, gallus in gallinam versus; bos qui equuleum peperit; taurus agrestis qui vaccam aeneam iniit (*Liv.* XLI, 17.) auis incendiaria (v. *Plin.* X, 13. f. 17.) lana purpurea vel aurea, quarum in Lampridio et Capitolino aliquoties mentio fit. Possunt haec omnia forte ad certa naturae euenta et caussas reuocari, et similia ex nostris aetatibus exempla commemorari. *Adversus naturam animantium;* quod mures aurum rosere, quod de muribus grauidis etiam nostra aetate cum fide traditum est; *yy*) inprimis vero hoc, quod toties narratum legimus, quod mula pepererat; quam naturae a more suo aberrationem saepius in Italia olim, etsi nec nunc inauditam, accidisse apparet; *z*) modo doctiorum, quam tunc erant, hominum studio ea res explorata fuisset! Quid vero de illo portento dicemus, quod toties bos locuta esse memoratur? Namque canum latratus insoliti caussas habuere obuias. At luem etiam auium genus attigisse, aut tetro aliquo ad alitum quoque sensum affectu corpora peste contacta correpta fuisse, colligas ex eo, quod V. C. 579. graui pestilentia homi-

yy) cf. ad Aristot. Mirab. Andit. c. 24.

z) Aliquoties apud Obsequ. vt c. 125. *Mula pariens discordiam ciuium, bonorum interitum, mutationem legum, turpes matronarum partus significauit:* a. V. C. 704. sub belli ciuilis initia. Appian. de B. C. I, 83. Xiphil. ex Dione LXIV, vbi v. not. In recentioribus historiae nat. scriptoribus passim exempla partus a mula editi memorantur.

hominum boumque cadauera, non sufficiente Libitina, cum iacerent, vulturius nusquam visus est. (*Liv.* XLI, 21. *Iul. Obs.* 65.)

Cum hoc prodigiorum genere, quod in animantium naturis spectatur, coniuncta sunt *diuinandi* illa *genera*, quibus Romani inprimis vsi sunt, inter prodigia non numerata; quandoquidem horum naturam et notionem omnino constituebat hoc, si quid noui et insoliti inesset. Ita omnis diuinatio, quae ex *victimis*, inprimis *extorum inspectione*, petebatur, fausta et infausta nuntiabat; illa, si nihil à natura et bona pecudis valetudine et habitu alienum; haec si partes morbosae, truncatae, aut alio modo vitiosae, occurrerent: in quibus tractandis vtinam extispices seu anatomiae seu physiologiae notiones iustas habuissent et obseruata a se notassent! quot enim quantaeque varietates ac diuersitates occurrere debuere circa iecinora, cordis tabes seu tumores, et similia! Etruscorum itaque in summa superstitione scientia anatomica partium internarum haud potuit esse nulla. *a*) Fieri autem non potest, quin ex pabuli genere, vbertate vel tenuitate, caeli salubritate vel pestilentia, multa in animali corpore varientur et corrumpantur. Multa in his ad *omina* spectabant: quae omnino

ea

a) Cic. de Div. I, 42. *Etrusci autem, quod religione imbuti studiosius et crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dediderunt, quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos multa fiebant, et quod ob eandem caussam multa inusitata partim e caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam etiam ex hominum pecudumue conceptu et satu, ostentorum exercitatissimi interpretes extiterunt.*

ea visa complectebantur, quae cum natura rerum, hominum, et animantium, per se satis conuenirent, sed hactenus animum aduerterent, quod certis locis temporibusque euenerant, vti sub egressum ex domo, naue conscensa, armis motis, acie educta, omnino sub exordia coepti alicuius aut inter rei arduae initia; ita vt animus ad ea aduerteretur; multo magis si captabatur omen: accedebat interdum etiam prodigiosi aliquid, quod et ipsum in omen versum. Inter haec *auguria et auspicia* solita ac communi auium natura continebantur; vt omen caperetur ex volatu, cantu, esu; etsi et in his accedebat interdum aliquid, quod prodigii loco habitum, vti si pulli haud pascerent. Totum hoc genus profectum dixeris a barbarorum hominum ingeniis, quibus in vasta solitudine errantibus, dum in magno discrimine versantur aut in aliquam rem cogitatione defixi sunt, ad aures repente accidit auiculae cantus seu euolantis strepitus; quo arrectis animis illi de successu aut desperant aut bona spe ac fiducia firmantur. *Aruspicina* maxime circa prodigia et exta inspicienda versabatur; nata haud dubie inter victimarum mactationes. Nolumus in hunc censum reuocare, quae de Manibus aut Vmbris euocatis passim occurrunt; credidit haec ludibria impia superstitio, cum saepe nocturna visa fraudem faciant somniantibus, vt mortuos sibi adstare putent: quidni, inquiebant, hoc ipsum arte fieri posse credamus!

Obiecit et *humana natura* prodigia: inprimis per monstrosos partus, quos fere necari iussit et olim,

olim, et nunc, barbarorum superstitio ex naturae ignoratione nata; tum per androgynos eodem more in mare mitti solitos: in quibus fuere forte, quae diligentiorum viri docti considerationem requirerent. Sed de his satis multa a multis disputata sunt; mirum est, quod apud Iul. Obs. (c. 13.) inter prodigia pueri tergemini nati memorantur, tanquam res prodigiose insolita; cum tamen vel Horatiorum et Curiatiorum memoria in historiis celebrata prostaret; sed locus forte corruptus habendus. Inter haec tamen prodigiorum omnium maximum et incredibile prorsus habendum putamus *ipsum hominem*, qui ad insolita naturae attendere maluit, *b*) quam ad praeclarum et mirabilem naturae ordinem, quique ex istis maluit iras deorum arguere, quam ex hoc numinis propitiam voluntatem et in omne genus humanum indulgentiam intelligere; metus potius et terrores circumspicere, quam malorum solatia anquirere. Terroribus itaque, re noua et insolita obiecta, percussi animi trahebant in prodigium etiam ea, quae nihil quod terreret habebant, aut quae satis frequenter euenirent, vt fulmina, procellas ac tempestates foedas, tum ea omnia in maius augebant; *c*) quid? quod ea quoque, quae per

b) Fere quod Cic. de Div. II, 22. *Caussarum ignoratio in re noua mirationem facit, eadem ignoratio si in rebus vsitatis est, non miramur; nam qui mulam peperisse miratur, is, quomodo equa pariat, aut omnino quae natura partum animantis faciat, ignorat.*

c) Cic. de Div. II, 27. *Atque haec in bello plura et maiora videntur timentibus: eadem non tam animaduertuntur in pace; accedit illud etiam, quod in metu et periculo cum creduntur facilius tum finguntur impunius.*

per se iam inter mala et calamitates erant: vt fluminum eluuies, grandines et turbines aliaque his similia. *d*) Adeo prona est humana mens ad mala vera falso creditis cumulanda, et malignius in se infestiusque saeuiunt homines, quam natura aut fortuna statuerat. Nec tamen in his quicquam est a natura humana alienum: in incertis his fortunarum nostrarum, ad futurarum rerum notionem omnes sumus natura procliues; inhiarunt itaque et prominuerunt populi omnes et per omnia saecula in eas res, quae desiderium et votum hoc explere videbantur; nec quicquam est, quod sapientissimos quosque homines adeo in fraudem illaqueaverit quam diuinatio ac futura praesagiendi facultas seu diuinitus animo immissa seu arte parata: vti nec vlla philosophiae percrebrescentis vi effectum iri putamus, vt ab hac insania plerique homines vllo tempore liberari se patiantur. Itaque, naturae cognitione subtiliore quantum gens humana ad tranquillitatem ac felicitatem profecerit, ita demum intelligimus, si superstitiosos metus timoresque meminerimus, quibus illa ante physicam satis expolitam tenebatur: iacent cum iis explosi et damnati inanes illi expiandi, lustrandi et procurandi ritus, quibus humanae mentes erant obstrictae. Ceterum, quod etiam in pessimis exemplis fieri solet, interdum aliqua vtilitas inde ad populos manauit, quemad-

d) E quo genere Carmen II. lib. I. Horat. plura complectitur. Eluuies Tiberis et aedium ruinae inter prodigia ibi produntur, quibus ira deorum et bellum ciuile recrudescens portenditur.

quemadmodum iniuria proterue illata, aut facinus immane, quod impune auctori fuerat, posteaquam territum ostentis vulgus caussas irae numinis anquisiuerat, publice vindicatum fuit; sic cum ostento pluuiae sanguineae et subsequuta peste sub Romulo recordatio subierat Romanos, Tatii et legatorum caede violato iure gentium, iram numinis expiandam esse; quare dediti caedis auctores et supplicio affecti. Verum in hoc, vt in multis magnisque generis humani rebus, parua aliqua vtilitas magno constitit; habuit etiam barbaries superiorum aetatum sua bona, quibus nunc caremus, sed aequo animo. Verum abstineamus ab iis quae male ominata haberi possint, et conuersis ad bona nostra animis crastino die faustis ominibus persequamur noui Magistratus auspicia. Quod quidem a vestra comitate, humanitate, affectu, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, Barones Nobilesque seu stirpe seu ingeniis ac virtutibus, nos facile esse consequuturos auguramur. PP. Kal. Iulii cIↃIↃCCLXXXV.

[Adiiciam nonnulla a Forstero meo familiariter mihi suppeditata. *Lacteae pluuiae* (p. 212) ortae esse potuere ex polline certarum plantarum per turbinem collecto; etiam ex particulis sulfureis per Vulcania incendia in nubes sublatis, et cum imbre in terras praecipitatis; aut ex certo morbo plantis polline obductis. Si *carne pluit:* potuere carnes esse deiectae a vulturiis, qui ex aris eas abstulerant. *Mare ardere* videri potuit per naturam phosphoream; *Gallinae autem in gallum versae* obiici species, ex senio pennis in cauda incuruatis, forte et crista enata, vt solent pauones feminae, vbi oua parere desierunt, caudam, marium more, oculatam et gemmatam expandere.]

XVI.

XVI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE PRORECTOR HENR. AVGVST. WRISBERG CVM SENATV ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS SACRA XXXXVIII.

IN A. D. XVII. SEPTEMBR. CIↃIↃCCLXXXV. RITE INDICIT.

De foederum ad Romanorum opes imminuendas initorum euentis eorumque caussis.

Quo magis annorum, quibus res noſtra ſtetit, numerus procedit, ſemiſaecularisque feſti ſollenne appropinquat, Ciues, eo magis ſollennibus noſtris anniuerſariis auguſta aliqua et religioſa celebritas accedere videtur; habetque ea res rationem pietati in parentes noſtros ſimilem, quorum caritas tanto maior eſſe ſolet, quanto grandiores natu illi ſunt. Quem vero ſenſum noſtrum pietatis et hilaritatis eſſe neceſſe eſt, cum, rerum noſtrarum ſtatu incolumi ac florente, hic quoque dies anniuerſarius XLVIII. iuſtas laetandi et gratulandi cauſſas praebeat! quas quidem in coetu ſollenni ad templum academicum in craſtinum diem ex hoc ipſo edicto indicendo exponet is, cui dicendi

vices e muneris lege impositae sunt, CHR. G. HEYNE, oratiuncula praemissa, qua *de consiliorum ad formulam concordiae in litterarum disciplinis constituendam vanitate* paucis declamabit.

Cum vero mos et institutum Academiae postulet, vt in ipso hoc panegyris futurae praeconio nostro praemittatur disputatio aliqua de re ad communes litteras spectante: agite, Ciues, exspatiemur paullulum in quaestionem, ad quam deduxit nos euentum huius anni maxime memorabile, foedus scilicet inter grauissimos libertatis Germanicae vindices initum, quo cautum est, ne corporis Germanici dissolutio aliqua temere aut deminutio fiat; exempli quidem foedus praeclari, quippe quo tranquillitas publica firmata est et stabilita, rerum autem nouandarum studium refrigeratum, quo labefactari potuisset status publicus. Cuius sapientissimi consilii admiratione defixus cum diu haesisset animus, coepit ille tandem circumspicere et inquirere in alia similis foederis exempla, quoties coniunctis plurium viribus quaesitum est hoc, vt opibus imperiorum ad nimis magnam molem euectis obsisteretur; vt, qui tandem tam salubris inuenti fructus et alias fuissent et nunc expectandi sint, in conspectu poneretur. Iam quae temporibus nostris propiora sunt exempla, siue in Ferdinandos, siue in Philippos, siue in Ludouicos compositi foederis, tanquam notiora, nec sine offensione expositu, aut in tam angusto libello comprehensu facilia, lubenter omittimus; deflectimusque disputationis tanquam liberiores habenas ad prisca tempora, in quibus

quibus tutius euagari et temporum hominumque notationes ad animi fenfum proponere licet; maiore etiam rerum fortunarumque varietate fuppetente; dum contra in recentioribus hiftoriis taedium facit par fibi et fimilis vbique feu fraudum et aftutiarum, feu fcelerum et iniuriarum, rerum tamen euentu in neutram partem memorabili, ordo ac tenor. Cum autem partim temporis, partim chartae fpatio, nec minus operae noftrae confilio, circumfcriptum fit omne hoc commentandi genus *a*): fubfiftemus

 in

a) Poffent enim alioqui eiusmodi exempla foederum paffim ex hiftoriis excitari, quibus aduerfus praeualentis populi vel regis vires coiere plures et fuas opes coniunxere: quemadmodum foedus aduerfus Cyaxarem Medum conflatum; (Xenoph. Cyrop. I, 5, 3.) item adverfus Cyrum, Croefo confiliorum duce et auctore; Xerxis et Carthaginienfium ad Graeciam opprimendam, tum Graecorum aduerfus Xerxem; tum multa Graecorum inter fe ad opes Athenienfium aut Spartanorum infringendas facta foedera; forte etiam Philippi et Alexandri foedus cum Graecis ad Perfarum regnum exfcindendum; fucceflorum Alexandri foedus aduerfus Antigoni praepotentis opes, tum in Demetrium. Licet etiam in his progreffum a rudioribus confiliis ad fagaciora et fubtiliora animaduertere; etfi altera ex parte fatendum eft; occurrere nec minus exempla incredibilis feu focordiae feu ftuporis populorum et regnorum in parando mature per foedera praefidio aduerfus praepotentis inimici inualefcentes vires, quibus finguli impares effent: inprimis aduerfus barbarorum impreffiones: vt enim Achaeos taceamus, qui contra Dores et Heraclidas nihil prouifum habuere, quis non Afiae vires in commune collatas expectaffet aduerfus Cimmerios aut aduerfus Scythas? Romanorum, Etrufcorum, Vmbrorum et Latinorum aduerfus Gallos? nam barbaris Germanicae ftirpis in vnum coeuntibus nulli alii, quos inuadere poffent, quam vnius imperii Romani fines patebant. Nullum vtique magnum et praepotens nimis

in rebus Romanis, vt, cum Romanorum opes ad maiorem indies molem auctae tantos terrores per tot saecula inter vicinos remotosque populos sparsissent, quaeramus, an similia aliquando consilia hi populi inierint, vt communi inter se foedere facto illas opes sisterent et minuerent, suas vero firmarent ipsi et augerent. Bene enim meminimus, quoties in lectione Romanarum rerum versaremur, saepe mirationem incidisse, qui factum esset, vt tantus populorum animos occaecaret stupor, vt singulos se Romanis trucidandos subiugandosque tradere mallent, quam vnitis viribus eos opprimere et pestem communem excidere; id quod multo magis inter domestica plebis et patrum dissidia aut in magna accepta clade factum expectares.

Nec vero putandum est hoc aut simile quid Italiae populis aut exteris regibus nunquam in animum venisse; immo vero exempla similium consiliorum cum saepe alias, tum iis maxime temporibus agitata fuere, de quibus nunc paucis agere decreuimus: rerum successu illa caruere suo, variis de caussis, quas hoc loco ante omnia summatim exponere placet. Et primo quidem foedera illa fecere populi non tam ad suas res firmandas roborandasque, ne a Romanis impetu facto labefactari

illae

nimis imperium coalescere potuisset: si mature satis ciuitates ac populi coniunctis viribus vires adhuc exiguas et tenues coercere studuissent. Verum de his vix satis tuto iudicare tibi licet, nisi rebus iam eo adductis, vt nimis sero ad calida prorumpas consilia; in rerum autem initiis haud facile inuenias, cui fidem eorum facias, quae aut temeritas aut ignauus metus animo tuo subiecisse videri poterat.

illae possent; quam ad arma Romanis inferenda, vt ipsi potius fortunae aleam experirentur et in belli casum se committerent; id quod lubricum, plerumque exitiosum fuit. Conuentum porro est in foedus plerumque parum tempestiue, et tempore alieno, hoste iam satis parato validisque viribus instructo; cunctatione quoque consumtum est tempus, vt non nisi sero in certas conditiones consentirent, aut, quae ad bellum necessaria, satis prouisa haberent, aut ad iustum diem copias educerent; quo factum, vt interea Romae compositis patrum et plebis dissidiis in externa odia et iras animi exardescerent. Ita Decemuiris diuina humanaque miscentibus Aequi et Volsci, tum altera parte Sabini, Romanos aggressi, parum prudentibus consiliis vsi, rerum gerendarum opportunitatem manibus dimiserunt. Interdum populi, iuncti societate cum Romanis, foedus, quod ipsi abruperant, in medio discrimine poenitentia ducti repetierunt, aut recipiendi eius spe delusi socios destituerunt, et ipsi otiosi et segnes studia aliorum, quo minus alacritate vterentur, retinuerunt. Inprimis autem duo maxime successibus obfuisse arbitramur, primo, quod in exsequendis consiliis foederatorum concordia ardorque omnium in commune bonum conspirantium plerumque abfuit et in magna societate abesse solet; quo ipso fieri necesse est, vt foedera a pluribus inita raro successum habeant, ita vt ne a potentiorum quidem multitudine infirmiores opes euertantur; id quod satis docuit cum superiore saeculo XVI. Venetorum fortuna, foedere Cameracensi aduersus eos facto; tum

recens exemplum totius fere Europae in magni regis excidium frustra conspirantis; non enim nisi retardatione consiliorum hostilium opus est, vt refrigescant illa et consenescant; deinde obfuit, quod tum quoque, cum Romanos ipsi ad arma prouocassent, expectare maluere, donec suos illi fines ingressi essent, quam id primo loco agere ac videre, vt in Romanorum fines belli molem ipsi a se amolirentur. Tam male illos rebus suis consuluisse videmus, vt, si Hannibalem exceperis, qui bene intelligebat, Romanos nonnisi in Italia, hoc est in suis finibus, vinci posse, vix alii fuerint, qui id, quod summam rei constituebat, perspectum haberent, infractum iam paene esse robur, cui impetus se exserendi ademtus, alienus autem impetus, quem excipiat, exspectandus sit. Atque haec ad antiqua maxime tempora referenda sunt, nondum adultis Romanorum opibus; ex quo enim illae adeo inualuerant, vt ne coniunctae quidem multorum regum vires essent pares: multo minus expectari poterat, vt aduersus robur vnius vasti et ingentis corporis nerui plurium ad commune consilium intenti celeres satis validosque motus haberent.

Atque haec quidem ita se habere, ipsis rerum argumentis exemplisque declaratum dabimus. Quod igitur primo loco foedus eo consilio initum dici potest, vt opibus Romanorum iam aliquantum auctis occurreretur, Latinorum erat V. C. 253. anno octauo ab expulsis regibus initum, omni Latinorum nomine in bellum in nouam remp. conspiran-

ſpirante *b*). Quae enim ante id tempus paſſim commemorantur aut Latinorum inter ſe, aut Etruſcorum, aut etiam vtriusque populi in idem foedus aduerſus Romanos coeuntis, pactiones, vt inter vicinas gentes, imprimis barbaras, fieri ſolet, potius ad vim depellendam et vlciſcendam, ad res repetendas, aut ira odioque iniuria accepta repente exorto, initae fuerant. Eſt ex hoc genere foedus inter Latinos, Sabinos et Etruſcos, pactum ſub Tarquinio ſeniore apud Dionyſium; (III, 51. 57.) ſi modo homini antiqua in maius augenti et ornanti fides habenda eſt, Verum illud, quod paullo ante diximus, Latinorum in Romanos foedus tanto magis terrere poterat Romanos, quod eosdem Latinos antea ſocios amicosque habuerant; ſapienti enim conſilio iam antea Seruius Tullius id egerat, vt concordiam inter Romanos et Latinos conſtitueret, moxque Tarquinius alter id effecerat, vt vtrumque populum in magnum foedus cogeret, cuius Roma caput eſſet, feriis quoque Latinis inſtitutis, quibus vtriusque populi conuentus haberentur *c*). Nunc idem Tarquinius vrbe expulſus non Romae, ſed ſibi, principatum illum vindicare, iniuriam ſuam tanquam illorum communem iactare, audaciam ciuium in metum et ſuſpicionem adducere; cum Tarquinio gener Mamilius, Latini nominis princeps, vt ſocer reduceretur in vrbem, laborare. Irae faces quoque ſubiiciebant Fidenae

S 5 captae,

b) Dionyſ. V, 50. 61 ſq. Liv. II, 18.

c) Dionyſ. IV, 25 ſq. 45 ſq. add. Liv. I, 45. 49 ſq. qui rem ad exordia opum Romanarum longe grauiſſimam nimis leuiter attigit.

captae, inflammabantque odia in Romanos Aricini. Romae tanto maius discrimen instabat, quod graui foenore oppressa plebs nomen militiae dare recusabat. Creato tamen dictatore et plebi et Latinis metus incussus; actum de induciis; altero vel tertio anno pugna ad lacum Regillum facta Latinorum fregit animos. Quod enim facile praeuideri poterat, accidit, vt res in commune curata a singulis esset socorditer, principes quidem Latinorum, muneribus et pollicitationibus Tarquinii et Mamilii corrupti, alacres ad bellum irent, ipsa autem plebs esset remissa, agerentur quoque incerta de belli gerendi ratione consilia; contra Romae dictatore iterum dicto ad vnius nutum omnia agebantur intente, cum consilio, et ex edicto *d*).

Varia inde, aliud ex alio fatum, finitimorum populorum cum Romanis bella: verum capta a Gallis et incensa vrbe (v. c. 365.) facile expectares finitimos populos in commune consulturos idque operam daturos esse, vt vrbem, a qua tot mala sibi illata meminerant, ipsis cineribus oppressam sepultamque nullo modo reuiuiscere finerent. Quod tamen secus accidit; forte quoniam ab iisdem Gallis multas magnasque calamitates experti erant alii, alii e superioribus cladibus, quas a Romanis acceperant, nondum vires receperant; saltem consilia ab iis aut non acta sunt aut non maturata, nisi Romanorum animis viribusque refectis iterum et firmatis. Altero enim anno hinc Volscorum, hinc Etruriae principum, de bello coniuratio facta; defe-

d) Dionys. VI, 2. 4.

defecere quoque Latini Hernicique *e*); fed repreffi Volfci a Camillo, dictatore facto; oppreffi Etrufci ex improuifo; nec ceteri maturis fatis confiliis fuccurrerunt; adeo, focietate armorum facta, nifi vnius nutu imperioque ad celeritatem in rebus exfequendis adigantur omnes, ne maximae quidem opes robur habent.

Iam bellum Samniticum, etfi a Campanorum deditione Romanis facta ortum *f*), poftea tamen ad tantam molem accreuit, vt Romani etiam de falute fibi bellandum effe cernerent: adiunxere fe Samnitibus Latini, Volfci, aliique, mox Tarentini, Lucani, Apuli, tandem quoque Etrufci; verum plerique rebus Samnitium iam laborantibus in focietatem pertracti, aut viribus haud in vnum coniunctis, aut parum concordibus confiliis. Ita victi et perdomiti alii poft alios, belli iuxta ac victoriae tanquam contagio. Etrufcos autem faepe mirati fumus, populum pacis bellique artibus adeo florentem, prudentiaque ciuili vel in hoc confpicuum, quod XII ciuitates in vnum foedus coniunxerant, vires fuas coloniis deductis firmauerant, opes autem nauigatione et commerciis fibi fummas pepererant, cum Romanam gentem ferocem et indomitam fuis finibus imminentem haberent, non id fibi ante omnia factu opus effe ratos, vt excidio delerent vrbem, quam fibi aliquando ipfis excidio futuram effe facile praeuidere poterant; fed eam paffos effe vires eas confequi, quibus mox ipfi

e) Liv. VI, 2.
f) Liv. VIII, 29.

ipsi resistere nequirent, inprimis cum nec reip. instituta nec ciuium studia militiae satis apta essent: peccatum tamen ab ipsis est in aliis quoque; bello enim saepe lacessitis ciuitatibus foederatis, vt Veientibus, Faliscis, Tarquiniensibus, Volsiniis, permisere, vt bellum singulae pro se gererent; communi vero decreto arma non cepere, nisi cum Romanorum vires iam ita essent firmae validaeque, vt iis resisti amplius non posset. Quod si mature satis cum Samnitibus arma iunxissent: opprimi poterat Romana virtus in ancipiti posita; enim vero praetulere illi ea, quae in praesens tuta essent, minus solliciti de futuris etsi satis certis; nec adiunxere se Samnitibus nisi iam fractis ac tantum non debellatis, ita vt omnem belli molem ab iis in se deuolutam ipsi sustinerent *g*). Victi mox ad lacum Vadimonis fractique sunt *h*): V. C. 444. Iterum motis armis, sed consiliis parum certis parumque firmis, nunc demum de societate cum Gallis Vmbrisque iungenda est cogitatum *i*): sed ne tum quidem pugnatum est communi Marte signisque in vnum collatis *k*). Victi tandem (v. c. 471.) ad Vadimonis lacum Senones Etruscique; deditio ab Etruscis facta *l*).

Quod si recentes adhuc et intactae Etruscorum Samnitiumque vires illo fuissent tempore: actum fuisset de Romanis, bello Tarentino moto Pyrrho-

g) Liv. IX, 29. 32. 35 sq.
h) Liv. IX, 39.
i) Liv. X, 8
k) Liv. X, 27 sq.
l) Polyb. II, 19. 20.

Pyrrhoque in Italiam accito, Lucanis Bruttiisque in belli societatem pellectis. Nec vero saniora fuere consilia ciuitatum Graecarum in extrema Italia: quae nullo communi foedere coniunctae desides expectarunt, donec Romanus arma ad singulas ciuitates circumferret; ipsae Lucanis Bruttiisque in praedae partem adiectae. Scilicet haec illa fuit Romanorum fortuna, cum ipsi, ab initio in summa rerum inopia frugalitati adsueti, corporibus animisque essent induratis, vt, vno excepto Etrusco populo, sed eo luxu, et luxus comite auaritia, priuataeque vtilitatis studiis corrupto, non nisi paruas ciuitates per omnem viciniam haberent, quibus essent singulis pares; quibusque victis maiores, quam ceteri omnes coniunctim, haberent opes, quae quidem et longinqua terrerent. Nam si Roma magna regna et imperia, cum quibus congrediendum esset, ab initio statim habuisset: nae virtus illa tantopere iactata in latrociniis rapinisque consenuisset; adeo dubitari potest, ad opes Romanorum tantopere auctas annon fortunae plus quam ipsi illi virtuti imputandum esse censeas.

Debellatum erat in Italia sub a. V. C. 481. Belli Tarentini contagione, et recepta Mamertinorum societate, cum Romanus Siciliae occupandae immineret, Poenus eum a Siciliae aditu prohiberet, bellum Punicum exortum est; quod cum exitum habuisset Poenis infaustum, inde demum consilia agitare coeptum est Carthagine, quomodo Romanae potentiae obsisti posset non modo domesticis, sed et externis viribus adiunctis; et primum

mum quidem societate populorum Africae et Hispaniae, hinc Galliae et Italiae, res tentata; mox Philippus, Macedoniae rex, prudenti consilio, arma cum Poenis sociauit, V. C. 537. ad opprimendam ciuitatem, cuius opes intra Italiae fines haud esse substituras apparebat *m*). Praeclare haec erant consulta et designata. Adfuit tamen et in hoc Romanis fortuna, primo quod interceptis Philippi legatis mature patefacta sunt consilia, tum quod per intestinas discordias et diuersa factionum studia Annibalem nec armis nec copiis iuuerunt Poeni sui; denique, quod Philippus suis rebus, non communi caussae, studens nihil prouiderat satis opportune; itaque Romani classe Epiri littora obsidendo Philippum in regno continuerunt; *n*) bello autem cum Poenis finito ipsi arma Philippo intulerunt; cuius cum potentia inuisa esset finitimis, quia auaritia et cupiditate prauaque dominandi lubidine omnium iras et odia in se concitaverat, ipsi illi, quorum interesse videri debebat, vt externum populum a suis finibus auerterent, socios se belli Philippo inferendi praebuere; vicitque adeo acceptae iniuriae memoria et ira metum aliarum et grauiorum iniuriarum, quas facile praeuidere poterant a populo, qui honesto sociorum nomine seruientium turbae eos adiiciebat. Ita accreuere in his quoque terris Romanae vires, donec eae tam validae essent, vt frustra Graecorum armis tentarentur. Inde excepere se clades Macedonum, Aetolorum et Achaeorum; qui si communi consilio

m) Liv. XXIII, 33 sqq. Polyb. Exc. VII, 2.
n) Liv. ibid. c. 38.

filio ac virtute primis conatibus obſtitiſſent, ceruicem ſuam a generis humani ſeruitio intactam forte ſeruaſſent.

Noua inde ſpes affulſerat iugi a tot populorum ceruicibus detrahendi, motis ab Antiocho armis; modo ille Annibali obtemperaſſet, qui in Italiam vt bellum transferret monitis horatibusque inſtabat; ſed, quod imprudentes facere amant, quodque exitio eſſe ſolet, medium rex conſilium ſequi maluit; vt in Aſiae quidem terras admittere bellum nollet, nec tamen niſi in Graecia ſocios armorum quaereret. Verum ne quidem hoc ſatis prudenter conſultum aut in rerum actum perductum; ſegniter et ſupine grauiſſima quaeque curata; opportuna rerum momenta manibus dimiſſa; aulicorum artibus, aſſentationibus et ſuſpicionibus, tractatae bellicae res; ita commiſſum, vt in ipſa tandem Aſia cum Romanis eſſet concurrendum.

Bella deinceps Romanos excepere alia ex aliis; grauiſſimum ſociale V. C. 663. in quo tamen id modo ſpectatum a ſociis, vt aequo cum Romanis iure vterentur. Prudenter ab iis adminiſtrata res in hoc quoque, quod legatos miſerunt ad Mithridatem o), petentes, vt cum exercitu Italiam ad opprimendos Romanos inuaderet; nec vana ea ſpes eſſe potuit; nam Thraces iam tum in armis erant, quos ille mox in ſocietatem belli traxiſſe videtur: et populos, per quos iter faceret, belli ſocios habiturus erat; ſpreto tamen conſilio hoc, dete-

o) Diodor. Ecl. XXXVII, 1. p. 540.

deteriora amplexus, rex Ponti constituit in Asia manere, vt et regni fines tutaretur et proxima quaeque occuparet. Ortum ita bellum Mithridaticum: quod cum primum viribus suis aliquantum sustinuisset, posthaec misit ad regem Armeniae, Tigranem, generum suum, ad Arsacem, Parthorum regem, socium et amicum, tum ad reges Syriae et Aegypti, vt arma secum iungerent; Thraces quoque ac Scythicos populos sollicitauit *p*): caussam belli odiique in Romanos concitandi praebebant iustam Nicomedis Bithyniae regis iniuriae, quas Romani aut dissimulabant aut aperte defendebant. Nec facile alias tam clare apparuit, Romani bellica virtute et consilio quantum superessent; etsi enim Italico bello premebantur, et paullo post bellum ciuile motum erat, distrahebantur autem ducum iurgiis et dissidiis ciuitates et prouinciae, ipsique propter caussam belli iniustam odiis omnium laborabant, fausta quoque Mithridati belli erant initia, ita vt victum Nicomedem regno exueret, inde Phrygiam intraret, totamque Asiam suam faceret, in ipsa porro Graecia Athenas arcem opum haberet: missae tamen adversus eum copiae in illas ipsas prouincias, et coactus ille est paullo post victas Sullae dare manus et pacis conditiones quamuis iniquas accipere. Cum autem Romanorum ducum auaritia et ambitione iterum ac tertio ad arma sumenda fuisset adactus: (V. C. 677.) Sertorii ille Lusitaniam tenentis societate petita, Tigrane quoque ad arma iungenda pellecto, barbaris septentrionis e sedibus suis extractis *q*), numero-

p) Appian. Mithrid. 15.
q) Ibid. c. 67. 68. 69. 78.

numerofiffimas copias parauit; victus tamen Romanorum armis cum in Bosporum fugiffet, (V. C. 688.) adeo non fractus eft animo, vt et bellum renouare pararet et in ipfam Italiam illud transmittere vellet *r)*; ita vt, fuperato Iftro aut per Pannonias et Illyricum facto itinere, Alpium iuga fuperaret, aut Thracia Macedoniaque peragrata mare Ionium traiiceret; quae confilia fi euentum habuiffent, in fummum haud dubie difcrimen adducta fuiffet res Romana. Intercepta confilia exercitus defectione a Pharnace filio follicitati.

Atque haec quidem a nobis expofita fatis docent, non omnino prudentiam defuiffe hominibus, verum non adfuiffe fortunam; et fuiffe ita in fatis, vt tot populi ac ciuitates, numerofa pube, corporum animorumque virtute rerumque copiis florentes, vnius vrbis auaritia et dominatione excifae, laetiffimo Italiae, Siciliae, Graeciae, Afiaeque cultu extincto, folitudine et vaftitie fqualerent; vtque gentes ingeniis artibusque politiffimae, nullo aut exiguo ad ipfa victorum ingenia fructu, (quippe qui ad humanitatem nullo tempore fatis expoliti fuere; luxum, pro cultura, habuere) ad barbariem relaberentur. Ad magni imperii molem, qua publica priuataque virtus oppreffa deficit, cum res excrefcerent: a fano animorum morumque habitu, qui, nifi in mediocribus rebuspublicis aut regnis, vix durare poteft, ruentibus omnibus in opum magnarum cupiditatem, et cum hac in luxus libidinum-

r) Ibid. 109.

dinumque foeditatem, extinctum est, quicquid vsquam, aut natura aut studio, lege vel more, esset praeclarum: quibus omnibus si foederum salubri pactione mature obuiam iri potuisset, quanto cum humanitatis omnis fructu id factum fuisse putabimus!

Verum agamus id, cuius caussa suscepta erat haec commentatio, et, omissis votis ac desideriis vanis, acquiescamus in rerum nostrarum statu praesenti haud vtique poenitendo, cum prouisum saltem sit, ne nostra aetas seruitutis iugum suae ceruici impositum sentiat, agamusque deo O. M. gratias pro tanta rerum prosperitate, cuius fructus nobis conceditur. Quod vt rite fiat, agite, Ciues, bonis votis nostram religionem pietatemque prosequimini, ducendaeque in templum academicum pompae, si videbitur, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, et quiqui aut generosa stirpe sati ad virtutem annitimini, aut virtute et ingenio vobis nobilitatem parare studetis, interesse fauentes haud dedignamini. PP. in Georgia Augusta d. XVI. Septembr. cIↄIↄccLXXXV.

XVII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
HENRIC. AVG. WRISBERG D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
LVDERVM KVLENKAMP
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.

IN A D. II, IANVARII CIↃIↃCCLXXXVI

Demogorgon daemon, e disciplina Magica repetitus.

Quoties per omnem generis humani hiſtoriam in errores, prauas opiniones, ſuperſtitiones ac fraudes incidimus, quibus ſymbolica et allegorica loquendi ratio locum fecit: in illa cogitatione defixi ſumus, quot quantisque opinionum monſtris ſuperſtitionumque ludibriis caritura eſſet vita humana, ſi ab initio ſtatim generis humani ſermo idoneus extitiſſet, quo eloqueretur quisque ea,

quae cogitatione designabat, proprie, nec vtendum fuisset symbolica ratione, qua sensui subiiceretur id quod sub sensum non caderet nec adduci posset. Saltem, ex quo sermo hominum ad philosophicam subtilitatem fuit adductus, vtinam omnis illa symbolica et allegorica oratio et actio e generis humani commerciis expelli potuisset! Nunc autem ita accidit, vt ea symbola, per quae rudiorum aetatum notiones expositae essent, non modo retinerentur, verum adeo acciperentur tanquam proprie dicta, efficerenturque ex iis opinionum portenta, quibus implicita mens humana per omne aeuum tanquam compedibus tenetur, e quibus necdum magnae hominum parti extricandi se nec elabendi vlla est facultas. Ita per omnes aetates et per omnium gentium sapientiam diuinam et humanam regnarunt dogmata et placita ex illis symbolis male acceptis ducta, et ad subtilitatem philosophicam reuocata: quibus tanto difficilius est occurrere, si velis, cum auctoris verba ipsa recitari aliaue auctoritas commemorari possit diserta. Scilicet fecit fraudem illa opinio, qua, quod primi homines, necessitate adducti, sermonis idonei penuria, per symbola et hieroglypha protulerant, consilio aut fraude factum plerique interpretarentur, inque ipsis disciplinarum primordiis et incunabilis subtilissimas quasque, vix in nostra litterarum luce animaduersas, aut omnem extra humani ingenii modulum positas, arcanas doctrinas sermonis vel scripturae ambagibus et inuolucris occultare voluisse crederentur seu sacerdotes seu philosophi. Quis quaeso, suo iudicio, non aliorum cupiditate, ductus sibi persuadere

possit,

poſſit, patriarchis aut ſapientibus primarum aetatum viris de rerum naturis ea cognita fuiſſe, quae tot virorum ſubtiliſſimorum ſtudiis, rerum experimentis, inſtrumentorum inuentis, multorum ſaeculorum progreſſu aut nondum aut vix tandem ad qualemcunque hominum notitiam adducta ſunt! Subnata inde interpretantium ſtudia, incerta ac diſſona, vtpote in ſymbolis ac ſignis, quae definitam ſatis notionem habere nequeunt. In mythis ac ritibus explicandis captatae ſubtilitates generis omnis. Incuſſa quoque mentibus religio, ne patefacta in vulgus efferrentur. Eo maior erat venia fingendi abſurda *). Natum ex iſta opinionum fraude ſimile aliorum ſtudium vera ſymbolis, allegoriis, mythis involuendi, arcanas diſciplinas condendi: quaſi veritas nuda nec adſpici poſſit nec ferri. Extitere adeo per omnes fere inde aetates, qui, cum philoſophi videri vellent et multi etiam eſſent, cogitata animi non proprio, plano ac ſimplici ſermone perſpicue reddidere, ſed vti maluere allegoriis et hieroglyphis; quique ipſa ſapientiae principia vocabulis tropicis enuntiarunt; qua ipſa re, cum iisdem ſignis notiones quisque ſubiiceret diuerſas, ex iisque, probabiliter vt ipſi videbatur, deduceret ea, quae vera eſſe ſibi perſuaſum haberet, cum indies implicarentur veteres fraudes nouis, et

 in

*) Appoſitus ad rem eſt Macrobii Sat. I. 7. locus: „*Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas eſt; non quae ad arcanam diuinitatis naturam refertur, ſed quae aut fabuloſis admixta differitur aut a phyſicis in vulgus aperitur. Nam occultas et manantes ex veri fonte rationes ne in ipſis quidem ſacris enarrari permittitur; ſed ſi quis illas aſſequitur, continere intra conſcientiam tectas iubetur.*

in alia commenta detorquerentur, contexta eſt in multis rebus ea opinionum, ſomniorum, nugarum anilium tela, vt interdum difficile ſit, ſtamina ſingula, e quibus ea contexta ſit, retexere. Eſt ſane hoc ex iis, in quibus generis humani calamitas vertitur, quod, quae ſimplex rerum ratio hominum animis apponit, ea illos haud facile tenent, contra ſymbolicarum rerum apparatus ſenſibus porcuſſis eos mouet. Fluxit ex eodem fonte alia malorum eluuies, cum ipſum numen per ſymbolorum ambages ea, quae hominibus declarare vellet, proponere ſtatuerent. Quod niſi hac perſuaſione teneri maluiſſent: vix in illa incidiſſent, quibus deorum voluntatem ſignificari crediderunt homines. Vix in vaticiniorum obſcura et perplexa, aut in portentorum, prodigiorum et ominum ludibria deflexiſſent: niſi ea opinione ducti fuiſſent, ipſum numen quae vellet non aliter quam per ſymbolorum inuolucra ſubinnuere. Quid tamen numine magis dignum videri poterat, quam, quae vellet, accommodate ad ſentiendi et intelligendi vim humanam declarare! Quae cum ita ſint, quis in ambiguo poſitum eſſe exiſtimet, an noſtris adhuc aetatibus vlla ſymbolica praecipiendi ratio accommodata ſit? Etſi enim nemo dubitet ſymbolis ad hominum ſenſus animosque impellendos magnam ineſſe vim; deficiunt tamen noſtros homines cetera, quibus inter veteres certi ritus ſymbolici tantam ad animos vim habere poterant: adſunt contra permulta, quae aut ad mera ludibria aut ad paucorum fraudem et dominatum reuocant, quicquid huius generis inuentum habetur: tantum abeſt,

abeſt, vt ad verum videndum acuat oculos obiecta caligo et caecitas. Verſatur ſaltem in lubrico omnis hic conatus homines per veri ignorantiam emendandi, et rectis vnius ſapientis conſiliis inſinuant ſe ſexcentorum fraudes ex aliorum deſipientia ſuis rebus conſulentium. Per omnes aetates graſſata ſunt ea opinionum ludibria, quae, cum ſymbolice et allegorice eſſent redhibita, ſapienti, qui notionem bonam et ſanam, quam ſubiiceret, haberet, non omnino improbari poterant: cum interea illa animos aliorum phantaſmatibus ſuperſtitionum ac ſpectris obiectis turbarent; id quod haud eueniſſet, ſi maluiſſent ſapientes vulgus *pauca plane noſſe*, quam *multa obſcure ac male*. A Coſmogonia et Theogonia, ſymbolice declarata, quanta philoſophiae veteris pars fluxiſſe videri debet! Ad ſeriora etiam tempora in Oriente iſta philoſophandi ratio permanſit; niſi quod, principio malo in diſciplinam inducto, ſuum illa ſibi habitum induerat: qui mox, inprimis inter Alexandrinos, aliisque in terris, adſcitis Pythagoreo-Platonicis placitis, admodum fuit variatus. Nulla forte aut eſſet aut fuiſſet myſtica doctrina, ſi, quae allegorice ac ſymbolice propoſuerant, proprie efferre maluiſſent illi, qui talium ſyſtematum auctores fuere. Ita nec vlla fuiſſet magia, niſi veterum philoſophemata per ſymbola reddita fraudem hominibus feciſſent. Cum enim illa verſetur circa virtutes rerum naturae occultas, aut proprietates ac virtutes numinis, quandoquidem et illae et hae veteri cum philoſophandi tum eloquendi more in perſonas, adeoque in deos ſeu daemonas ac genios, eſſent mutatae, intentae

ſunt cum indoctorum hominum ſeu fraudes ſeu ſtupores, tum ſagaciorum praeſtigiae, philoſophantium artes theurgicae, ſapientiae arcanae myſteria; ex iisque, infinitis modis permixtis, modo necromantia extitit, modo theurgia; modo magia ſeu Zoroaſtrea, ſeu Cabbaliſtica, ſeu aliis nominibus celebrata. Quum autem omnia haec per ſenſuum et phantaſiae vim in hominum animos illabantur, tanto potentiora ea ſint, neceſſe eſt; adeoque mirum non eſt, ſi per omnes aetates fuere, qui ſimilem arcanam diſciplinam profiterentur, etſi infinitis modis variatam. Eſt vnum ex hoc genere, quod, cum primo adſpectu valde abhorrens et inſolens viſum eſſet, accuratiore a nobis inueſtigatione facta mox ad genus ſuum referri potuit.

Memineramus ſcilicet, Commilitones, quoties in Miltoni lectione peruentum erat ad locum de Satanae profectione ad Erebum, vbi Chaos cum Nocte in throno ſedens ille conſpexerat, teneri nos memorato inter adſtantes cum Orco et Hade *Demogorgone a*), quod quidem nomen antiquitatis fide

a) *Paradiſe loſt* II. 965. — *and by them ſtood*
Orcus and Hades, and the dreaded Name
Of Demogorgon.

Excuſum eſt in recentioribus edd. *Damogorgon.* Deletum vtrumque hemiſtichium: *and the dreaded Name of Demogorgon:* malebat Bentleivs; ſcilicet non lectionem emendans, ſed ipſum poetam eiusque iudicium aç verba: id quod ſub aliud critices genus cadit. Idem Bentleivs Bocatii inuentum arbitrabatur hoc nomen: *Boccace, I ſuppoſe, was the firſt, that invented this ſilly word Demogorgon:* meminerat tamen Spenſero quoque nomen frequentari. Alia ex hoc poeta

fide niti haud recordabamur. Ad Bocatium auctorem referri illud solet; nec tamen satis probabile esse videbamus, quod ab hoc eodem inuentum et excogitatum nomen illud traditur. Nuper cum in magicis praestigiis in nomina daemonum et bonorum et malorum inquireremus, pupugit animum, quod in antiquitate, quam eruditam vocamus, nullum alicuius Genii seu Daemonis nomen occurrere recordabamur. Vnde igitur illa, quae vulgo feruntur, ducta putabimus? Scilicet, quod diligentior inuestigatio facile docuit, sunt ea mera ludibria, ex Iudaicis plerumque superstitionibus ducta; vnde harum nugarum origo Cabbalistica intelligi potest. Coepimus itaque iterum in Demogorgonis origines inquirere; nomen graecum, quodque eruditae antiquitatis colorem habere videtur. Cumque nunc proludendum sit indicendis per hanc ipsam tabellam sollennibus noui magistratus academici crastino die a Viro Excellentissimo

LVDERO KVLENKAMP

suscipiendi: agite, Commilitones, cum argumentum commune aliquod et *publica materies* commentationi huic substernenda sit, dispiciamus paucis

 de

poeta exempla attulit doctus MILTONI commentator Th. NEWTON; idemque ex MILTONI prolusionibus (*Opp. Lat. p. 340.*) locum adiecerat, quo constare potest, cum iudicio Miltonum hoc nomen Demogorgonis adhibuisse: "*apud vetustissimos itaque mythologiae scriptores memoriae datum reperio, Demogorgonem deorum omnium Atauum (quem eundem et Chaos ab antiquis nuncupatum hariolor) inter alios liberos, quos susceperat plurimos, Terram genuisse; hac incerto patre Noctem fuisse prognatam.*"

de hoc daemone, eiusque auctorem et natales exquiramus. Nugae! dicetis, quorſum enim nouum daemonem expiicari, cum eorum numerus iam ſatis magnus per omnem terrarum orbem emerſerit, nuper etiam noua cohors inter certa ſodalitia ad ſtupenda rerum miracula perficienda prodierit! Forte tamen ipſae hae *ducent nos ad ſeria nugae.*

Ad Bocatii auctoritatem vulgo Demogorgonis ſeu Daemogorgonis nomen referri ſolet. Proferenda igitur et paucis comprehendenda ſunt ea, quae is de hoc nomine in *Genealogiae deorum* principio propoſuit: „Veternoſus ille deorum omnium gentilium proauus, vndique ſtipatus nebulis et caligine, mediis in viſceribus terrae habitat; pallore quodam muſcoſo, et neglecta humiditate amictus. — „Huius inſipidae credulitatis cauſſam dicit Theodontivs non a ſtudioſis hominibus habuiſſe principium, ſed a vetuſtiſſimis Arcadum ruſticis„, qui, cum ex terra fontes emitti, fruges naſci, ignes euomi, viderent, Terram omnium rerum parentem crediderant; „qui autem poſt hos ſequuti ſunt, paullo altius ſentientes, non terram ſimpliciter harum rerum dixere auctorem, ſed illi mentem implicitam eſſe diuinam, intellectu et nutu cuius agerentur iſta, *eamque mentem in ſubterraneis habere ſedem arbitrati ſunt* — quam diuinitatem non alterius quam *Demogorgonis* exiſtimabant. — „Hic igitur cum eſſet apud vetuſtiſſimos Arcades in honore praecipuo, rati taciturnitate nominis diuinitatis augeri maieſtatem, ſeu exiſtimantes indecens eſſe, tam ſublime nomen venire in buccas

cas mortalium, vel forte timentes, ne nominatus irritaretur in eos, consensu publico vetitum est, ne impune nominaretur a quoquam." Prouocatur inde ad duo poetarum loca, de quibus nunc videndum est. Alter est Lucani (lib. VI, 745.) vbi Erichtho saga, vt animam in corpus reuocaret, diis inferis minas facit: — *paretis? an ille Compellandus erit, quo nunquam terra vocato Non concussa tremit;* (quo vocato semper terra mouetur) *qui Gorgona cernit apertam; Verberibusque suis trepidam castigat Erinnyn; Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius Vos estis superi; Stygias qui peierat vndas?* Memorat hic poeta numen ceteris diis inferis potentius in Tartaro sedens; quod in sacris magicis invocatum deos inferos cogere possit. Nihil amplius his versibus inferri, si nihil aliunde intuleris, manifestum est *b*); et potuit numen illud adumbratum esse ex diis illis, quos summo robore praeditos in Tartarum detrusos fabulata erat in Cosmogoniis antiquitas, Titanes puta et Cronum, et iam ante Centimanos; (v. Apollodor. pr.) forte Briareon (Hesiod. Θ. 817 sq.) Aegaeonem (*augustam centeni Aegaeonis vmbram* Stat. Theb. IV. 535.) aut Typhoeum. Alter locus est Statii IV. Theb. 516. vbi Tiresias ad Vmbram Laii euocandam deos inferos cunctan-

b) Quae ad exornationem adiecta sunt, ad maiorem numinis potentiam declarandam valere debent: *qui Gorgona cernit apertam*, h. e. Medusam, nec aut in lapidem mutatur aut, quod saltem hic locum habere videtur, metu ex aspectu et horrore percutitur. Imperat ille Furiis, tenet Tartara, adeoque loca infra Haden seu Orcum sita, vt adeo dii inferi respectu ad illum habito sint superi; tandem Stygem contemnit deorum superorum terrorem, per quem illi iurare solent.

cunctantes compellat: *Iam nequeo tolerare moram — Spernite ne, moneo: et nobis saeuire facultas. Scimus enim et, dici quicquid noscique timetis, Et turbare Hecaten; ni te, Thymbraee, vererer, Et, triplicis mundi summum quem scire nefastum. Illum sed taceo; prohibet tranquilla senectus.* Ait Tiresias se formulas magicas nosse, quibus ipsa Hecate cogi possit, (quas tamen fratris Apollinis, cuius ipse munere vaticinatur, reuerentia adhibere recusat) et se nosse numen potentius, cui triplex regnum deorum, caeleste, terrestre et inferum, pareat. Creditum igitur in rebus magicis, deos inferos, Hecaten et Manes, cogi posse, et quidem per aliud, idque potentius, numen, sed quod arcanum esset, nec extra sacra magica proferendum. Coniuncta cum his debuit esse alia opinio, cum ipso more formulas magicas seu carmina voce submissa recitandi coniuncta, qua numinis istius nomen et ipsum esse arcanum, nec nisi iis, qui magicas artes tenerent, notum ferebatur; mox, nec effari illud cuiquam licere. Latius inde sparsa magica superstitione, accessisse et insinuasse se videntur superstitiones aliae Orientis, Magicae et Iudaicae, mox et Neoplatonicae, quibus nomen dei non vno modo *αρρητον* et ineffabile habebatur. Nec tamen horum quicquam obuersatum esse videtur seu Statio seu Lucano. Atqui ab iis Demogorgonem respici, et esse hoc arcanum illud numen, non ex Bocatio; tantum abest, vt is primus sit auctor et inuentor nominis; verum ex Lutatio Placido, seu, quem alii vocant, Placido Lactantio discimus ad illum Statii locum: „*dicit deum demogorgona summum, cuius nomen*

„nomen ſcire non licet. Infiniti autem philoſophorum, „Magorum, Perſae etiam, confirmant reuera eſſe c), *„praeter hos deos cognitos qui coluntur in templis, alium „principem, et maxime deum, numinum ordinatorem, „de cuius genere ſint ſoli Sol atque Luna: ceteri vero, „qui circumferuntur, aſtra nominantur, quae eius cla- „reſcunt ſpiritu; maximis in hoc auctoribus, Pytha- „gora et Platone et ipſo Tagete, conuenientibus.*

Non itaque nunc ſaeculo XIV. illud philoſophema mythicum contineri videmus; ſed altius illud aſſurgere. Confecta res eſſet, ſi, Lutatius ille cuias fuerit et quando vixerit, ſatis recte teneremus. Eum ad ſaeculum VI. ſaltem eſſe referendum ex laudatis ab eo ſcriptoribus collegerunt viri docti; etſi miratione dignum haberi poteſt, tam bonum Grammaticum et interpretem, ſaltem antiquiorum excerpta cum dilectu proponentem, illo tempore naſci potuiſſe.

Antiquiorem auctoritatem Demogorgoni haud facile afferas. Nam locus Hygini, quo ille memoratur,

c) Antiquior lectio apud Micyllum ad Lucan. l. c. occurrit: *infiniti autem philoſophorum magnorum per ſe etiam confirmant.* Ab Omnibono autem haec memorantur: *Multi dicunt, per hunc Demogorgonem animam intelligi mundanam, quae vegetat omnia, quae omnibus naturis propoſita eſt, de cuius ſemine firmamentum, Solem et Lunam et Stellas natas eſſe dicebant. Et hoc ſecundum Seruium. Sed ſecundum Theocleten, philoſophi dicunt, Daemogorgonem eſſe rerum omnium et deorum omnium principem, genitorem Terrae, Erebi et Parcarum; a δαιμων. quod eſt ſapiens, quia intelligentiam maximam rerum omnium habent.* Videtur hic ex alio fonte hauſiſſe; nec, ſi Theodontii nomen in Theoclete lateat, Servii tamen vnde auctoritatem acceperit, conſtat.

ratur, haud dubie eſt interpolatus; et quod ad Chryſippum prouocatur, temere factum arbitrabimur *d*). Interea altera nunc dubitatio ſubnaſcitur, vnde Lutatius ille Demogorgonem acceptum habuerit! Ad quam antequam reſpondeamus, de *Theodontio* videndum eſt, quem Bocatius tanquam proximum fontem, e quo ſua hauſerit, laudare videtur.

Theodontium non hoc modo loco, ſed ſaepe alibi, tanquam auctorem eorum, quae apponat, laudat Bocatius; et ex eo alii. Fruſtra in hominis originem et aetatem exquirendam bonam horam conſumſimus. Tandem diligentiore inueſtigatione facta deprehendimus, falſo inter viros doctos ſaeculi XIV. illum hominem haberi: non hominis ſed *libri nomen* illud fuit aut certae eius particulae, in qua Theodontio, ficto nomini, dicentis partes fuerant datae. Ipſe enim Bocatius alio loco (XV, 6.) vbi

d) Hygin. praef. p. 14. v. Stav. "Ex (*Demogorgone et*) Terra Python, draco diuinus." Haud dubie hoc ex interpolatione. Nam e Terra ſola editum Pythonem tradidit antiquitas; alterum adiectum ex Bocatio de Geneal. deor. I., 7. aut ex ſimili auctore. De Chrysippo locus eſt apud Bocat I, 14. "Erebus, vt Paullus ait (eſt is Paullus Peruſinus, vt paullo poſt videbimus) a Chryſippo traditum, filius fuit Demogorgonis et Terrae" Chryſippus eſſet ſane auctor non improbabilis interpolatae mythologiae, ſi quidem ea, quae de eo memorata ſunt, et ex ſcriptis eius libros περὶ θεῶν memineris. Sed ex diligentiore inueſtigatione conſtare nobis viſum eſt, conflatam eſſe illam Chryſippi auctoritatem ex Cicerone N. D. III, 17. vbi de malis et miſeriis vitae agitur Chryſippo in partes vocato, forte e libris περὶ παθῶν. cf. Tuſc. IV, 5. et 10.

vbi viros ſui faeculi (erat illud XIV.) doctos, ſuarum narrationum auctores, interpoſito ſingulorum elogio, commemorat, *Paullum Peruſinum* inſignibus laudibus celebrat, ex eiusque libro multa, „et potiſſime ea quae ſub nomine Theodontii appoſita ſunt,„ ſe ſumſiſſe profitetur *e*).

Nondum

e) Adſcribemus locum, emendatius quam in impreſſis. Paullum Peruſinum "qui, et aetate prouectus, et multarum rerum notitia doctus, fuit diu magiſter et cuſtos bibliothecae Roberti, Hieruſalem et Siciliae regis inclyti (regnauit is ab a. 1309-1342); et ſi vsquam curioſiſſimus fuit homo in perquirendis, iuſſu etiam ſui principis, peregrinis vndecunque libris, hiſtoriis et poeticis operibus, iſte fuit: et ob id ſingulari amicitia Barlaae iunctus, quae a Latinis habere non poterat, eo medio innumera hauſit ex Graecis. Hic ingentem ſcripſit librum, quem *collectionum* titulauerat, in quo inter cetera, quae multa erant et ad varia ſpectantia, quicquid de diis gentilium, non ſolum apud Latinos, ſed etiam apud Graecos, inueniri poteſt, adiutorio Barlaae arbitror collegiſſe. Nec dixiſſe verebor ego iuvenculus adhuc, longe antequam tu (regem Robertum alloquitur) in hoc opus animum meum traheres, ex illo multa, auidus potius, quam intelligens ſumſi, et potiſſime ea, quae ſub nomine Theodontii appoſita ſunt: quem librum, maximo huius operis incommodo, Biellae, impudicae coniugis, crimine, eo defuncto, cum pluribus aliis ex libris eiusdem deperditum comperi." Fuit igitur liber Paulli Peruſini, *Collectionum*, iam tum, cum Bocatius iſta ſcribebat prouectus aetate, (Ob. 1375) abolitus crimine vxoris, non Theodontii, ſed Paulli. In illo libro aut partes loquentis Theodontio datas, aut partem operis Theodontii nomine inſcriptam fuiſſe neceſſe eſt, ex quo Bocatius ſe iuuenem multa transtuliſſe fatetur. Poſt illa, quae ſic ſatis liquido conſtare videntur, euoluimus aequales Bocatii, tum eos, qui de viris ſaeculi XIV. claris tradidere; vnum in his Laurentium Mehus in vita Ambroſii Trauerſarii p. CCXCIII. vidimus eo deueniſſe, vt Paullum

Nondum ex hoc ſaltu in lucem emerſimus. Ecce enim alia larua obiicitur. Nam alio loco, vbi Bocatius de Litigio e Chao nato narrat, *de cuius eductione*, inquit, *a Theodontio recitatur fabula: dicit enim* a Pronapide poeta in Protocoſmo *ſcribi, quod ſemel reſidente Demogorgone, vt quieſceret, in Aeternitatis antro, ſenſit in vtero Chaos tumultuari f*). Vnde nunc repente inauditi nominis hunc ſcriptorem enatum eſſe dicemus! Scilicet Pronapidem Athenienſem, poetam lyricum, Homeri magiſtrum, antiquiores ferebant *g*). Inciderat itaque Paullus in *Proto-*

lum nomen Theodontii ſibi induiſſe putaret. Eſt autem Theodontius, aut verius Theodotius, ex Theodoto factum, forma deminutiua, redditumque ſic quod Italis Diodatino eſſet. Barlaas ille, ſeu Barlaam, cuius opera Paullus vſus eſſe dicitur, monachus erat Calaber ſaec. XIV. Inter eos referendus, qui graecarum litterarum ſemina in Italia iecere; fuitque ille earundem magiſter Petrarchae et Bocatio. V. Mehus l. l. p. 219. 268 ſq. eundem poeticarum fictionum interpretem optimum vocat Aretinus ibid. p. 219. Ex eo tamen ea, quae de Demogorgone tradita ſunt, petita non erant, cum a Latino homine, non a Graeco, profecta ea eſſe, ipſa res arguat, et laudata Lutatii auctoritas iam omnem ſcrupulum exemiſſe videri debeat. Ceterum in Bocatio firmauerat ac perfecerat graecarum litterarum diſciplinam conſuetudo cum Leontio, ſeu Leone, quem ſecum Florentiam adduxerat; eo interprete Iliadem legit per tres annos et exempla Homeri Florentiam reduxit; v. Bocat. XV, 7. Add. c. 6. qui locus claſſicus eſt; Repetit ea Guadagnius ad Graeca Pandectarum p. 216. cf. *Mazzuchelli Scrittori d'Italia* To. II. P. III. p. 1325 et 1322.

f) De Geneal. Deor. I, 3. add. IV, 54.

g) Vid. Diod. III, 66. et Weſſ. cum Fabric. B. G. I, 27. De Protocosmo Gyraldus de Poetar. hiſt. Dial. II. p. 89. D. Opp. "Pronopides (ita ſcribitur) *excellenti fuit*

Protocosmum, librum, qui eius nomen praeferebat, aut in scriptorem, qui commentitium Pronapidem laudabat; nisi ipsum talem auctoritatem commentum esse suspiceris. Vtrum probabilius habendum sit, non liquet; ferebat illa aetas fraudes huiusmodi multas ac varias.

Iis, quae supra e Lutatio exposita sunt, haud pauca commenta adiecerat auctor Theodontii, apposita illa, et exornata forte, a Bocatio; Erat enim Demogorgoni, miseri in Terrae tenebris principatus patri, socia seu coniux, Aeternitas *h*); additum Chaos, tanquam materia, et ipsa aeterna, cui posset formam dare. Prognatum agmen IX filiorum et filiarum. Inde Demogorgone et Terra prognatus Erebus *i*). Vt verbo rem absoluamus: notionem

fuit ingenio, (hoc ex Diodoro sumtum) *atque mundi principium versibus complexus est, quod* Πρωτοκόσμον *inscripsit, celebratum et citatum ab auctoribus.*" Videat itaque Gyraldus, saeculi XVI. scriptor doctissimus, auctores, qui illum librum laudabant.

h) Cuius descriptionem praeclaram afferunt e Claudiano de Laud. Stilic. II, 424 sqq. Idem in Rufin. II, 522 sqq. bene illustrat Chaos in Tartaro situm.

i) *Litigium* (Eris) *Pan. Clotho, Lachesis et Atropos. Polus. Phyton* (ex corruptis voc. Phaethon s. Sol, et Python) *Terra*, e qua *Nox* et *Tartarus. Fama* (e Virgilio Aen. IV.) *Tages. Antaeus.* Erebi progenies XXI. *Amor. Gratia. Labor. Inuidentia. Metus. Dolus. Fraus. Pertinacia. Egestas. Miseria. Fames. Querela. Morbus. Senectus. Pallor. Tenebra. Somnus. Mors. Charon. Dies. Aether.* Sequitur inde stirps Aetheris, e quo *Iupiter*, et sic porro. Sunt haec partim ex vulgaribus Theogoniis Hesiodi et al. petita, partim e Cicerone N. D. III, 17. Omnino operae pretium est, in scriptoribus saec.

notionem mali principii, mali daemonis, in mythologiam transtulerat, et cofmogoniam in theogoniam mutauerat, feu perfonatus ille Pronapides, feu ipfe Paullus. Verum notionem ipfam Demogorgonis ad Lutatium redire fupra vidimus: eo nunc reuocanda eft difputatio.

Iam ex verbis eius fupra adfcriptis manifeftum fit, hauftam effe Demogorgonis notionem e philofophia illa barbara Orientis a Magica Perfarum difciplina deriuata, qualis erat illa proximis inde a C. N. faeculis, notionibus omnis generis permixta, Platonicis, Iudaicis et Chriftianis: Orientalem dicunt philofophiam, de qua vana eft in verbis haerens difputatio, an vlla fuerit; nulla enim fuit, fi fingulare aliquod et elaboratum fyftema intelligas; at fuit vtique, fi certa philofophemata, inprimisque illud de duplici rerum principio, ex Oriente profecta ea voce comprehendas. Eadem in vulgus diffemi-

faec. XIII. attendere ad auctores prifcos, quos manibus triuere: et effet ea materies praeclari et ad varia confilia vtiliffimi iibri. Praeter Ouidium, Ciceronem, Lucanum, Statium, et fimiles, laudantur a Bocatio inprimis Lactantius, Seruius, al. Albericum adhibuit III, 21. Fulgentium IV, 45. Dictyn. Ifidorum et al. Sed haec diligentius effent perfequenda. Ceterum fabulas iftas, e Theodontio Paulli Perufini receptas, mature deferuere viri docti, etiam Natalis Comes, etfi gloriolam captans ex laudandis auctoribus parum vulgo notis; quorum nomina e fcholiis vet. defcripfit. Chartarius qui eodem fere tempore de imaginibus fcripfit (medio faec. XVI.) memorat quidem Demogorgonem, monet tamen in nullo fcriptore fibi eum occurriffe. At eft Burcardus Pylades Brixianus (faec. XV exeunte) qui Bocatium expreffit carmine: *Theogoniae libris V.* fubiectis Hefiodo in edd. nonnullis.

diſſeminata erant per ſacra Mithriaca. Tradebatur igitur „praeter deos cognitos, qui coluntur in templis, alius princeps (et) maxime deus, ceterorum numinum ordinator, de cuius genere ſunt ſoli Sol atque Luna; ceteri vero, qui circumferuntur, aſtra nominantur, quae eius clareſcunt ſpiritu.„ Illud quidem diſerte a Lutatio non edicitur, fuiſſe illum Demogorgonem principium malum; videtur tamen eo ducere opinionis iſtius, qua malum principium adſcitum eſt, ſumma celebritas, quae per Orientem regnauit *k*).

V 2 Enim

k) At enim confuſionem varii generis et originis diuerſae notionum agnoſcas in ſeqq. Lutatii verbis: nam primum ſubiicit: "*maximis in hoc* (de vno deo principe et ceterorum numinum ordinatore) *auctoribus, Pythagora et Platone et ipſo Tagete, conſentientibus.*" Tum vero ille alia de ſuo adiicit, quae Chriſtianum hominem arguunt: *ſed dire, inquit, ſentiunt, qui eum intereſſe nefandis artibus actibusque magicis arbitrantur. — Sed hoc dei vocabulum a nullo hominum ſciri poteſt;* magos tamen, cum virtutes dei per naturae poteſtates deſignarent, pluribus nominibus deum appellaſſe, h. in plura numina dei nomen diſtraxiſſe. Hic ſenſus ineſſe videtur iis, quae ſubiiciuntur, ſed admodum corrupta: *ſed cum magi vellent virtutis eius, vt putabant ſeſe comprehendere ſingulas appellationes, quas per naturarum poteſtates abuſiue modo deſignarunt, et quaſi plurimorum numinum nobilitate deum appellare conati ſunt, quaſi ab effectu ductis rei cuiusque vocabulis. Sicut Orpheus fecit, et Moyſes ſummi dei antiſtes, et Eſaias et his ſimiles.* Nouiſſima an aliunde inſerta ſint, haud facile dixeris. Sed ſuperiorum verborum correctionem tentauit Barthius ad Theb. IV. 514. vt tamen ſententiae parum conſuluiſſe videretur. Forte ſic conſtituenda lectio: *ſed cum magi vellent virtutes eius, vt putabant, comprehendere ſingulas appellationes, quas per naturae rerum poteſtates abuſiuo modo deſignarunt: quaſi plurimorum numinum nobilitate deum appellari conati*

Enim vero restat difficultas *nominis Demogorgonis*, vnde illud ductum, a quo inuentum sit. Ad rationem quidem grammaticam fatendum est illud parum scite formatum esse; multo magis si a *daemone* ductum creditur. Erit saltem a terror (*δεῖμα* vel *δεῖμος*) petendum; vt sit adeo Δειμογόργων;

nati sunt. Ceterum superstitiones Mithriacas arguunt illa quoque quae in eadem Lutatii nota antecedunt: "*Et triplicis mundi. Iuxta picturam illam veterem, in qua haec tormenta descripta sunt et adscensio ad deum.*" Notio ipsa, *ἄνοδος*, occurrebat in Platonica disciplina, ex Heraclito traducta in eam, mox et in Mithriaca recepta, vt vel ex Porphyrio de A. N. constat. Et paullo ante: "*tetigit et philosophice partem sacrorum iuxta picturam, quam in inferiore ad notationem commemorat.*" Leg. *adnotatione.* Etsi totum scholium ab alia manu in margine adscriptum, nec Lutatii esse putamus. Imbutum autem hominem opinionibus his seu Mithriacis seu Magicis fuisse, aliunde constat, vt ad Theb. I, extr. Ad lib. VI, 364 autem, vbi de anima mundi e Platonis placitis meminerat: *sed huius*, inquit, *tractatus secretae philosophiae magna laus Persis debetur: vel Perses scilicet ille magnus* (an magus) *praeceptor huius philosophiae:* nisi haec vltima adsuta e margine. — *Sed de his rebus prout ingenio meo connectere potui, ex libris ineffabilis doctrinae Persei praeceptoris seorsum libellum composui.* Narrat etiam de thuris signis libros Tiresiae ad IV, 468.

l) In etymologia vocis *Demogorgonis* dici vix potest, quam indocte versentur Bocatius et alii. Ex eius et Omniboni sententia *Daemogorgon* scribendum erit; nam a *δαίμων* ductum esse putant; ita vero *δαιμονογόργων* scribendum fuisset: etsi ne huius quidem formae aliud exemplum meminimus. Debebat esse Γοργοδαίμων, *Gorgoni similis daemon*, seu *Gorgonis more terribilis;* vt in Orphicis *γοργοφόνος*, eadem analogia *σοροδαίμων*, ex capulo daemon: de sene capulari. Sed si vere illa vox a graeco homine formata fuit: debuit *δειμογόργων* esse *a metu* dictum; (*δεῖμα* vel *δεῖμος*) etsi vel sic illa difficultas

γων; etsi ne sic quidem res satis bene procedit. *l*) Nominis tamen huius, etsi male inuenti, ortum tanquam manu tenere videmur: debetur enim haud dubie Lucani verbis supra laudatis, male intellectis *qui Gorgona cernit apertam.* Verum suspicamur vel sic nomini caussam subesse aliam ex indocta vitiosaque scriptura profectam. *Demiurgus* erat, qui in Demogorgonem deprauatus est.

Scilicet nomen hoc *Demiurgi*, (τοῦ Δημιούργου) bonae notae vocabulum, mox, varia acceptione corruptum, tandem malae notae moneta factum est, vt vix probus vir eo numo vti ausit. Apud Platonem, et ipsum Timaeum, quod satis constat, *Demiurgus* erat ὁ Νοῦς *m*), philosophema philosopho hoc haud indignum et in quo cum voluptate mens sanctior ac viuidior versari potest. At Platonici mox infinita super hoc nomine argutati, modo secundum a principe deo, (τὸν λόγον) modo tertium fecere *n*). Iam per Orientem ea notio

cultas restat, quod, cum tantum ἡ Γοργώ vel Γοργὼν dicta sit, etiam ἡ Δειμογόργων formata esse debuerat. Hactenus igitur multo magis probabile sit, vocem Demiurgi in Lactantii codd. corruptam nouum monstrum peperisse. Etiam e Micylli ad Lucanum nota apparet, fuisse iam olim, qui Demogorgonis nomen, vt fictitium ac vanum, reiicerent, et pro eo Demiurgi vocem restituendam contenderent. Bocatius *Gorgona terram* interpretatur; refert autem versum ad Demogorgonem, quod in visceribus habitet terrae. Sic et Omnibonus ad e. l.

m) *Rerum opifex et creator*, idem ποιητης και πατηρ του παντος. Vid. Plato in Timaeo p. 28 sq. et ipse Timaeus statim pr.

n) Nota haec. L. cl. Plotin. Ennead. V. Lib. I. c 8. p 489. Numen ap. Euseb. Pr. Ev. XI, 18. et 22. *assiduus mundi sui*

obtinuerat, et adhuc obtinet, etiam per Indiam, non a deo fummo, fed ab alio, cui res mandata erat, feu deo feu genio, mundum effe creatum. Igitur tota Gnofticorum cohors, iam inde a Cerintho, a deo emanaffe virtutes credidit, a quibus conditus fit mundus: Virtutes in perfonas mutatae modo Aeones, modo aliis vocabulis defignari coepere. Valentinus, quippe Platonicae fapientiae fectator (vt ap. Tertullian. de praefcript. c. 30.) fubtiliore argutatione poft XXXIV. Aeonas *Demiurgum* induxit, a deo fummo, inuifibili, ineffabili, non nato, diuerfum: dictum tamen et ipfum *deum*, *patrem* ac *regem* o). Subftituerunt quoque alii *plures Creatores* eosdemque Regnatores mundi, Angelos vulgo dictos: vt Saturninus VII. at Aeonas VIII. Bafilides; indefinito numero Marcion. Succeffere inde alii, qui eum malum deum effe maluere, cum mundum malis omnis generis redundantem ille creaffet; alii faltem e mala materia mundum creatum contendebant p). Proceffit inde Manichaeorum difciplina: et infedit infidebitque ea philofophia omni tempore multorum mentibus: haud enim adeo facile habent, vbi fubfiftant, fi femel eo proceſſerint, vt in creando vel corrumpendo mundo daemo-

fui opifex ap. Apulej. in Apolog. idem βασιλευς et al. Adoptarunt eadem PP. vt Eufeb. Pr. Ev. XI, 14. fq.

o) Nolumus in his auctoritates accumulare; adeundus poft Moshem. Inftit. eccleſ. vel b. Walchius. Irenaeus, qui fi philofophicarum opinionum peritior fuiffet, haerefium melior interpres factus effet, inpr. lib. I. adv. Haeref. 5. §. 1. 2. et Maffuet diff. in Irenaeum f. 5 fqq. 65. fqq.

p) Difputat adv. hoc Gnofticorum genus Plotin. Enn. II. lib. 9.

daemones inducant. Demiurgum etiam philofophi myftici e Chriftianis, qui placita Orientis aut Iudaica adfciuiffent, amplexi funt, vt in Poemandro factum. Tandem Demiurgus in teletis non modo difciplina ac doctrina, verum dramatica etiam pompa fuit exhibitus. Aiunt quidem in ipfis Eleufiniis hierophantam fuftinuiffe Demiurgi perfonam; qui tamen hoc tradiderit Eufebio antiquior, (Praep. Ev. III, 12.) non nouimus: at in Mithriacis Demiurgi notio haud dubie frequentata. Declaratus ille per ipfum Mithram q).

Cum itaque Demiurgus in facris Mithriacis, adeoque in philofophematibus Perfarum, et in Magica difciplina iftorum temporum, viguerit; non improbabile videri poteft, Lutatium illum, aut ipfum graece parum doctum, nomen *Demiurgi* corrupiffe, aut alium praeeuntem in ea re effe fequutum, vt ex eo *Demogorgonem* faceret; reftat tertia ratio, vt eius codices in hac voce corrupti fuerint. Quicquid eft, attemperari aliquando coepit nomen illud Genio malo, et quidem principi; locum feu errori feu commento fecit, vt diximus, inprimis verfus Lucani male acceptus: *qui Gorgona cernit apertam.* Alter autem locus Statii, inque eo: *triplicis mundi fummus, quem fcire nefaftum*, facile ad Mago-

q) Porphyr. de A. N. 24. *ὡς και ὁ ταυρος, δημιουργος ων ὁ Μιθρας και γενεσεως δεσποτης.* et c. 6. Perfae (h. e Mithriaci) initiant myften in antro: cum Zoroaftres antrum confecraffet *εις τιμην του παντων ποιητου και πατρος Μιθρου, εικονα Φεροντος αυτου του σπηλαιου του κοσμου ὁν ὁ Μιθρας εδημιουργησε.*

rum et Cabbalistarum somnia de nomine dei ineffabili ducere potuit.

Inter haec, si huiusmodi opinionum, quae magicis artibus fidem fecere, tantam per Orientem et Occidentem, idque per omnium temporum decursum, consensum et conspirationem videas; si tot Calliostros per diuersas aetates iisdem vestigiis insistentes cernas: illa consideratio mentem tenere potest, quanta etiam in fraudibus inueniendis ingenii humani angustia sit. Vera, id quod omnes fatemur, pauca numero sunt, quae recte teneamus; verum etiam ea, quae falsa et opinata sunt, vtut multiplicia et innumera videantur, si tamen rite aestimes, eaque ad sua genera, caussas et origines, referas, et ipsa numero esse perpauca et alia ex aliis repetita, recocta, deflexa, videas, nec inesse tantam, quam vulgo iactari audias, ne errorum quidem diuersitatem. Nam sunt primo pauca rerum capita, circa quae vulgus philosophantium occupatum esse solet; et, si animum attenderis, ea ipsa ad paucas enuntiationes primarias redigi intelligas. Inprimis autem, quicquid inter homines, quamdiu fuerunt, super rebus supernaturalibus et de natura nostra vltra fines ei constitutas perficienda, siue in philosophia, siue in magia, siue in teletis, mysteriis, sodalitiis, dictum actumque est, in summa rerum similitudine, vbique ad eadem opinionum ludibria redit; nisi quod modo pinguius, modo subtilius iudicium deprehendas. Tenet tamen scena haec, si qua alia, spectantis oculos, si eorum recensum facias, quae inde ab arcanis per mythos inductis

ductis ritibus, sacerdotum contuberniis, hierophantarum disciplinis, philosophorum, initia verius quam scholas habentium, sacrariis, per omnem aetatum decursum tradita fuere; sique accessiones, quas illa per Magiam, Theurgiam, Cabbalam, Alchemiam, Fratrum roseae crucis, reuelationum et id genus somnia alia, habuere, animo reputes. Nec angustos fines ingenii humani in rerum modo materiis deprehendas, verum in ipsis rerum phantasmatibus, siue in verba siue in in ritus deductis. Ita mystica doctrina Christianorum in Indorum mystica disciplina manibus tenetur. A theogonia et cosmogonia inde persequi licet certas opinionum classes, earumque modo ex Oriente in Occidentem progressum, modo inde in patriam mutato habitu reditum. Mira interdum res, si videas philosophemata, quorum caussae in Asia erant, ad Septentrionem vsque a populis diuersi caeli solique, ritus et vitae, recepta, et aliis domesticis opinionibus implicita, qua commixtione noua facies, nouus habitus, procuderetur. Vt ex philosophia in religiones, ita in has ex illis, innumera immigrarunt: et in vtramque per omnes aetates immanarunt nonnulla e populari superstitione. Quo fit, vt in multis recentiorum saeculorum opinionibus seu Orientalis, quam vocant philosophiae, seu Platonicae, adhuc vestigia haud obscura agnoscere interdum liceat.

Verum, si noui anni et studiorum nostrorum per hunc annum auspicia hac ipsa scriptione facta putanda sunt: satis nunc delibatum ex iis esse

V 5 videri

videri debet. Supereſt, Ciues, vt ſollennia noſtra in craſtinum diem indicamus: quibus, Princeps Sereniſſime, Comites Illuſtriſſimi, Iuuentus florentiſſima, natalium ingeniorum ſtudiorum laude conſpicua, vt intereſſe frequentes velitis, nos in votis habere, quidni profiteri liceat?

P. P. in Georgia Auguſta Kal. Ian. cIↄIↄccLXXXVI.

XVIII.

XVIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PROREGTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITTERARIO
IN A. D. IV JVNII
REGIS NOSTRI AVGVSTISSIMI
NATALEM
CONSTITVTA EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO ABSTVLERVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. JVNII IV. ANNI FVTVRI LXXXVII. HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
PROMVLGAT
M. JVNIO CIↃ IↃ CCLXXXVI.

Natalem Regis noſtri auguſtiſſimi, Ciues, quem antea votis precibusque tacitis proſequi ſolebamus, redeuntem nunc ſollenni panegyri celebrari vidiſtis,

vidiſtis, huius ipſius Regis Indulgentiſſimi beneficio, quandoquidem praemiis ad ſtudia veſtra excitanda conſtitutis diem hunc tanto ſollenniorem vobis eſſe voluit. Inſtituti quidem ratio vt iterum vobis declaretur, neceſſe non eſt: ſatis enim ex iis, quae ſuperiore anno expoſita ſunt, conſtare poteſt, Sapientiſſimi Regis conſilium eſſe hoc, vt inter vos ii, qui ſtudiorum ſuorum curſum iam ad vltima fere curricula exegerunt, habeant, quo incitentur ad vires experiundas ſuas, ad educenda in aciem ſtudia, ad transferenda in ſcriptum audita, ſed commentando et meditando ſubacta et perpolita, et ad caput aliquod diſciplinae, quam auditione aſſidua imbiberant, ſuo Marte tractandum et diſertius enarrandum. Quaeſtionem itaque propoſitam ſi dicimus, argumentum dicimus e diſciplina aliqua petitum, quod vniuscuiusque, qui quantum debuit in litteris profecit, opera docta et ingenua pertractari et expediri poteſt; nec vero proponuntur quaeſtiones difficiles et impeditae de re aliqua inter viros doctos parum explorata: cuiusmodi quaeſtiones eſſe ſolent Societatum litterariarum, a quibus id ſpectatur et agitur, vt noua proferantur, obſcura illuſtrentur, aut difficilia exſolvantur. Quod quaerimus, caput eſt aliquod doctrinae, e media diſciplina petitum, ita tamen comparatum, vt in eo pertractando et exponendo virium ingenii ſui profectuumque ſpecimen aliquis ingenue natus et eruditus edere poſſit. Non adeo in certamen prouocamus niſi eos, qui diſciplinarum rudimenta dudum depoſuere, quique doctrinae copiis ſic ſatis iam inſtructi ſunt, vt, quid ipſi

ingenio

ingenio doctrinaue valeant, experiri possint; quid? quod, quemadmodum his, qui iam profecere aliquantum in studiis suis, auctores sumus, vt et ipsi aliquid audeant, dehortando contra ac dissuadendo auocare solemus et tantum non deterrere eos, quorum studia nondum ita expolita sunt, vt ex vmbra illi in campum prodire aut pugna confligere possint. Verum etiam illos, qui bene instructi ad certamen se accingunt, nolumus quaestioni tractandae ita incumbere, vt alias studiorum suorum partes negligant aut a cursu academico perficiendo auocari se patiantur.

Monita haec a nobis, Ciues, et diligenter exposita fuere iam sub ipsam instituti certaminis huius indictionem, vt iam tum putaremus satis esse occursum aut reprehensioni calumniosae, qua totum hoc institutum eleuari posset, aut prauo nonnullorum inter vos iudicio, qui nec satis parati et instructi, nec ceteris studiis bene attemperatis, certamini se forte committerent. Quod si tamen ab vno et altero nimia fiducia vel imprudentia esset peccatum: num, quod vnius vel alterius vitio et culpa commissum est, ipsam rem attingit, eiusque salubritatem ac praestantiam tollere videri debet? Quid tandem est in rerum natura praestantissimum per se et vtilissimum, quod non prauus insipientium et imprudentium vsus corrumpere et in noxam suam vertere possit? Quin agamus id, quod bonum virum omni in re facere par est: elaboremus pro se quisque, vt prauis rerum studiis prouida cura occurramus; consilio monitisque idoneis instruamus

eos

eos quos errore abripi videmus; rectam rerum rationem, prudentia, auctoritate, opera ac ſtudio, firmemus ac ſtabiliamus. Non adeo magno acumine opus eſt ad intelligendum, quid in quaque re ſeu ſuo ſeu aliorum vitio haud ſatis firmum ac validum ſit; verum prouidere, ne ſumma rerum labefactata in hanc partem inclinet et ruinam inde trahat, curare, vt bonorum conſiliorum fructus non modo non intereant, verum etiam ampliores ſint et ſalubriores, ea demum ſapientia eſt. Multo grauius et perniciofius academias inſedit malum illud, cui regia magnificentia occurrere voluit: torpor ingeniorum et ignauia, cum intra audiendi deſidiam continet ſe iuuentus, nec vires ſuas ipſa acuit nec vitae ac foro diſcit. Haec eſt vera ſtudiorum peſtis, a qua in omnem rempublicam mala grauiſſima fluxere, quaeque ipſa litterarum ſtudia in contemtum iuxta et neglectum adduxere. Ita natura humana comparata eſt, vt ſine virium ſeu corporis ſeu animi intentione conſequi poſſimus nihil; et omnis emendatioris inſtitutionis auctores id egerunt, vt ad incitandum ſtudium auxilia ac praeſidia idonea circumſpicerent. Certaminum quanta ad veternum animorum abſtergendum vis eſſet, vidit Graecia, quae multa alia bene vidit. In rudioribus ſaeculis corporum, mox ingeniorum certamina propoſuit: hisque effeciſſe ſibi viſa eſt, vt ingenue in Graecia natum vel muto adſpectu ab omni barbaro, etiam regia ſtirpe nato, facile dignoſceres; ſin vterque verba facerent, humanitatis cultum in altero facile agnoſceres. Athleticis ſtudiis neglectis ingeniorum ſaltem certamina cur non amplectemur, efficiemusque,

que, vt ingenia noſtris curis elaborata et expolita ita emineant, vt Georgiae Auguſtae alumnum facile agnoſcas?

His itaque conſtitutis, agite, Ciues, accipite nunc aut recognoſcite nobiscum ipſius certaminis exitum, et ſententias iudicum, iam antea in templo academico e cathedra pronuntiatas, praeconio hoc altero promulgatas cognoſcite.

Propoſita erat ab *Ordine Theologorum* quaeſtio:
Num, et quatenus, vere affirmari queat: conſtante numinis prouidentia id effici, vt genus humanum, vniuerſim ſpectatum, continua progreſſione ad meliorem conditionem ſenſim aſſurgat.

Primum quidem *res ipſa* ex omni hiſtoria, obſeruationibus item recentioribus, accurate ſic euinci debebat, vt per quamdam quaſi inductionem patefieret, culturam litterarum artiumque, religionis porro atque virtutis, adeoque felicitatem, cum publicam tum priuatam, extenſiue et intenſiue, maiora ſenſim incrementa cepiſſe. *Deinde* et *ſubſidia opportuna*, ſeu *media per quae*, et *modus*, quo accommodatiſſime haec deus effecerit, declaranda erant; ita vt inprimis inquireretur, quae et quanta ſint *religionis* vere *chriſtianae* de hac felicitate communi merita. *Denique* luculenter docendum erat, omnino pertinere hanc quaeſtionem recte expoſitam ad *iuſtam* de prouidentia diuina *notionem* animis informandam.

Duo qui in arenam deſcenderunt, cum antiquioribus tum recentioribus litteris probe inſtructi,
hactenus

haſtenus laudem communem abſtulere, quod rerum exemplorumque, quae pro argumentis erant, dilectu et diſpoſitione iudicium ſuum Ordini approbauerant, eratque omnino ambigua ac difficilis iudicii victoria. Alter tamen, cuius libellus dicto inſignitus erat:

Glorioſum eſt etiam cecidiſſe in praelio,

cum luculenter docuiſſet, quantum Graecorum litterae publicam priuatamque felicitatem adiuuerint auxerintque, non aeque diſertus fuit in docendo, a quibus initiis iſta litterarum lux orta per quas vias et opportunitates, easdemque haud fortuitas, ſenſim ad alias gentes manauerit; hoc idem facto opus erat renaſcentibus ſaeculo xv. antiquis litteris, vt doceretur, quosnam effectus ea res habuerit ad ingenia cum caeterorum Europae populorum, tum Germanorum, excitanda animosque virtute incendendos, vt barbariem depellerent, et religionis repurgatae litterarumque fauſtum connubium iungerent. Alter vero, qui dicto Paullino ſe inſignierat:

Παντες μεν τρεχουσιν, εἱς δε λαμβανει το βραβειον,

luculenta rerum expoſitione ſummatim facta, a praeſenti temporum laeta facie ad primas origines retro procedendo, cauſſarum explicationem non neglexit, et viciſſitudines rerum, opportunitates, euentusque, qui vulgo fortuiti habentur, ſapienter ab vniuerſitatis rerum moderatore deo ad certa conſilia attemperatos et nexu admirabili diſpoſitos ante oculos poſuit. Huic itaque alteri, quia acumine in cauſſis perſpiciendis et eruendis, tum in rebus exponendis ſubtilitate excellere viſus eſt, βραβειον adiudicatum; reſignataque ſchedula lectum eſt nomen

Joannes Henricvs Heinrichs

Hannoue-

Hannoueranus, Seminarii philologici sodalis.

Ab *Ordine Iureconsultorum* propofita erat quaeftio: Quodnam fit fundamentum fucceffionis Germanicae, tam allodialis quam feudalis? in quonam confiftat potiffimum ratio differentiae inter principia iftius fucceffionis Germanicae et Romanae, fpeciatim Iuftinianeae?

Quatuor redditae funt commentationes praefcriptis dictis infignitae:

1. *Apis Matinae more modoque.*
2. *Conamur tenues grandia.*
3. *Audentes fortuna iuuat.*
4. *At focii multo gemitu lacrimisque Impofitum fcuto referunt Pallanta frequentes.*

Ordinis quidem expectationi votisque nulla earum ita fatisfeciffe vifa eft, vt nihil effet quod defiderari poffet. Cum tamen diffitendum non effet, effe in ipfa quaeftione nonnullas difficultates: iudicauit Ordo Confultiffimus, aequius fibi ac mitius nunc in fententia ferenda effe verfandum, probandumque adeo et laudandum conatum, qui ingenii doctrinaeque figna haud obfcura prae fe ferret. Cum itaque illa Commentatio, cui infcripta erant verba:

Apis Matinae more modoque:

inter ceteras emineret cum rerum expofitione tum oratione, Ordo Confultiffimus huic ipfi primum locum ac praemium Regium detulit. Nec tamen ille nihil tribuere videri voluit induftriae et labori, quem in libellum fuum exarandum impenderat auctor commentationis altero loco commemoratae praefixo fymbolo: *Conamur tenues grandia.* Ei itaque *alterum* locum a priore affignauit, ita vt ad

 princi-

principem laude et merito acceſſiſſe videri debeat. Scheda aperta victricis Commentationis auctor innotuit:

FRIDERICVS BOUTTERWECK, *Goslarienſis*; ſecundum locum obtinuit idem, qui iam ſuperiore anno proxime a victore abfuiſſe viſus erat, JOACHIMVS SCHWARZKOPF, *Hannoueranus*.

A *Medicorum Ordine* indicta erat quaeſtio:

In irritabilitate animali, a qua niſi omnis, ſaltem maxima ſane, pars principii in corpore noſtro actuoſi pendet, cum varia ſuperſint, quae pleniorem poſcunt eruditorum expoſitionem: deſiderata eſt ſolida, obſeruationibus et experimentis ſuperſtructa, reſponſio ad varias quaeſtiones irritabilitatem animalem ſpectantes: 1. in quanam elementorum corporis animalis parte haeret vis irritabilis? 2. qui ſunt veri certique fines inter *Tonum* Stahlii et *Irritabilitatem* Halleri 3. quibus adminiculis, ſiue a climate, aëre e vitae genere pendentibus, ſiue a cibo potuqu ſiue a medicamento deſumtis, effici poteſt, vt ſi torpida languet vel plane deficit, excitetur e augeatur? vel ſi nimis efficax ſit, temperetur e coerceatur? 4. quale inuicem obſeruatur commercium irritabilitatem inter et neruorum ſyſtema, in doctrina affectuum animi, temperamentorum, et in genere principii actuoſi corporis animalis, vllo cum fructu adhibendum?

Qui iam ab initio mentes inceſſerat metus, n quaeſtionis ſubtilitas et difficultas, ipſeque rerur

compre

comprehensarum, et varia multiplicique lectione, experimentis et obseruationibus expediendarum, ambitus, animos deterreret potius quam alliceret, minui tamen videbatur cogitatione numeri centenarii eorum, qui medicis studiis in hac academia nostra nomen suum professi sunt; non enim defore inter hos ingenia, quae ad altiora et dociora enitantur, quaeque adeo laetatura sint, virium ostentandarum opportunitatem sibi oblatam. Fefellit tamen haec ipsa opinio; nec nisi vna scriptio reddita est, inscripta lemmate:

Qui nunquam male, nunquam bene.

Recte vero auctor ipse de se ita iudicauit, vt nunc virium suarum periculum qualecunque fecisse eoque ipso viam sibi parasse videri velit ac prolusisse ad praemium alio anno ferendum.

Ab *Ordine Philosophorum* proposita erat quaestio:

Cum veteres, sideribus ad horizontem conspicuis aut euanescentibus, (*ortus et occasus poeticos* vocamus) anni tempora distinxerint: iis, qui ob praemium Regium Ordinis philosophici iudicio permissum certare vellent, id agendum erat, vt *colligerent* praecipua, quae eam ad rem pertinent, scriptorum classicorum loca; vt quid doceant, *explicarent;* quando et vbi vera fuerint haec praecepta, ex aequinoctiorum praecessione et horizontum diuersitate *ostenderent; adderent* calculorum, quibus id ostenditur, rationem; et calculos ipsos, nonnullis saltem maioris momenti, exemplis *illustrarent.*

Prodiere in certamen duumviri vigore ingenii athletico et doctrinae apparatu bene instructi: quorum alterius commentatio inscripta versibus Ovidianis:

Felices animas, quibus haec cognoscere primis Inque domos superas scandere cura fuit;

alterius scriptio versu Virgiliano insignita:

Multa dies variusque labor mutabilis aeui Retulit in melius.

Habebat vtraque suas laudes, suas reprehensiones. Posterior maiorem litterarum graecarum latinarumque copiam interpretandique facultatem, prior mathematici acuminis variaeque doctrinae documenta praeclara prodere iudicibus est visa: etsi itaque in ea desiderata est subtilior illa elegantia, qua mathematicae et astronomicae rationes ad loca veterum declaranda transferendae erant, doctrinae tamen mathematicae maiorem apparatum et copiam praemio suo ornare decreuit amplissimus ordo. Itaque scheda, cui inscriptum erat *Felices animas*, resignata, victoris nomen recitatum est

JOANNES FRIDERICVS PFAFF
Stuttgartensis, Philos. Stud.

Alteri commentationi proximus a principe illa locus est assignatus: eiusque auctorem se postea professus est probitatis et modestiae eximiae laude conspicuus iuuenis Jo. CONRADVS SCHAVBACH, Meiningensis.

Persolutum est iis, quorum superior scriptio iudicata erat, praemium cuique suum a Decanis Ordinum numus aureus XXV aureorum ducatorum pondo: de quo nunc quaedam a nobis interponenda sunt. Regia enim munificentia non magis quam

quam ingeniosa elegantia praemium hoc commendat: nummus est affabre factus, nec minus subtili diligentia et arte, qua figurae incisae ac circumscriptae sunt, quam inuenti simplicitate et dignitate conspicuus. Altera enim parte Caput Regis laureatum, subscripto titulo: GEORGIVS III. MDCCLXXXV. Altera Genius alatus, innixus clipeo arae seu basi imposito. In clipeo verba: INGENIO ET STVDIO. In arae fronte Georgii II., Conditoris huius academiae nostrae, effigies cernitur: quo quidem memoriae Aui recolendae studio pietatis suae monumentum consecrauit praeclarum Nepos Augustissimus. Inferiore segmento inscripta sunt verba: GEORGIA AVGVSTA ADIVDICANTE.

Certamine peracto et praemiis distributis progressus factus est ad nouas quaestiones certamini in annum proximum ineundo pronuntiandas.

Ab ORDINE THEOLOGORVM quaestio constituta est

Quaenam vera fuit et certa eorum, qui medio secundo atque ineunte tertio seculo praecipue floruerunt, Patrum, maxime vero Iustini Martyris, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni, Clementis Alexandrini, Tertulliani denique, de ratione siue relatione Filii seu Verbi cum Patre sententia? Id vero ita ostendatur, vt,

1. *Quid senserint isti Patres, ex ipsis eorum scriptis proferatur, atque istos etiam vere ita sensisse, iustis quidem argumentis ex vsu linguae, ex nexu locorum, ex reliqua opinionum, quas alebant, historia*

 euinca-

euincatur; nec tamen ideo lis vlli eruditorum moueatur, quibus aliter forte ſenſiſſe illi viſi ſunt. Tum vero,

2. Sententiis iſtis inter ſe inuicem collatis, quid commune omnibus quidue proprium cuique ſit, vel videatur proprium, accurate examinetur, cauſſaeque diſſenſus, ſi quis intereſt, et ſi quae afferri poſſunt, afferantur; quo facto nihilominus prima omnium ex vno fonte deducta origo demonſtrari adhuc facile poterit. Denique

3. Illae etiam cauſae, quantum fieri poteſt, perſpicue proponantur, quibus inducti Patres huius aeui ſententiam iſtam non quidem fidei ac doctrinae eccleſiaſticae, at ſuae tamen Theologiae inſerebant; adeoque inprimis explicetur, quid praeſtare vſus eius in informanda doctrina de Trinitate et poterat, et poſſe ex illorum iudicio videbatur,

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM

Emigrationem ciuium prohibere vel circumſcribere, an, et quatenus, fas ſit?

Ab ORDINE MEDICORVM

An, vti oſſium in caſu fracturae complicatae, cariei etc. ita etiam partium mollium in caſu vulneris, perditam ſubſtantiam natura humana reſtituit? An itaque vulnera noua carne replet? Si affirmatur, quaerimus: an caro illa alia ex membranis, alia ex oſſibus, alia ex muſculis, alia ex tendinibus naſcatur? An itaque naturam partis habeat ex qua naſcitur? An vero eadem ſit, ex quacunque parte demum nata? An omnes vel quasdam tantum partes reſtituat natura?

An

An in omnibus vel quibusdam tantum casibus? Qua ratione ars regenerationem hanc coercere, iuuare, moderari possit? — Si negatur vulnera noua carne repleri, quaeritur, quonam modo claudantur vulnera variarum partium, e. c. ossium, cerebri etc.

Ab ORDINE PHILOSOPHORVM

Orbis terrarum faciem, qualis depingitur ab H o m e r o, *declarare: hoc est, ex vtroque poetae principis opere, tam Iliade, quam Odyssea, quicquid iis geographici argumenti continetur, diligenter ac plene colligere, ita, vt, Homero duce, per tres orbis partes eatur, et, quae de singulis regionibus, earumque populis, montibus, fluuiis, maribus lacubusque, vrbibus, oppidis cet. ab Homero commemorata sunt, Geographorum more in vnum congerantur. Obscurioribus poetae locis quum saepe lucem affundere possit* S t r a b o, *perpetuus Geographiae Homericae interpres: bene recteque agent de praemio certaturi; si Strabone, quotiescunque ipsa res postulatura sit, ad Homerum explicandum vtantur. Ita existet, vt speramus, aliqua* Homeri Geographia, *qua hucusque aegre caruerunt tam Historici quam alii litterarum antiquiorum interpretes.*

Accedite itaque ad quaestiones has seu argumenta, diligentiae vestrae, Commilitones, proposita, quotquot vestrum parte iam studiorum exacta, vires quisque suas studiorumque fructus, sintne illi satis magni, experiri vultis; ita tamen vt nec, curriculi academici quicquid superest, segnius decurratis: referuanda sunt illa horis subseciuis, quas scrip-

tioni et commentationi nemo non veſtrum conſecrare debet. Nihil enim generoſo ingenio magis indignum eſt, quam ſola auditione ſtudia academica contineri et abſolui putare: qua quidem opinione nihil nouimus aut pernicioſius aut ſtolidius.

Indictum eſt certamen in diem IV. Junii anni proximi LXXXVII. praemia ſunt quaterna, ſingula XXV aureorum ducatorum pondo, ab Ordine quodque ſuo, adiudicanda; ſcriptiones quae ad commiſſionem admitti volent, *ante Kalendas Martias* eius anni vt redditae ſint, curabitis. Leges certaminis, etſi neminem veſtrum latere poſſunt, ex edicto tamen anni LXXXV repetemus has: „Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum ſtudio prouectioribus, ſeu indigenae illi ſint ſeu exteri; nec fraudi erit, ſi qui ante illum diem, quo praemia victoribus aſſignabuntur, ſtudiorum curriculo abſoluto, Gottinga diſceſſerint; modo ipſi ante diſceſſum ſcripta ſua reddiderint, et in ſcheda obſignata ſeu locum, in quem ſe contulerunt, adſcripſerint, ſeu amicum negotii ſui geſtorem, e quo illud comperiri poſſit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt ſit pura, terſa, perſpicua, curabunt. Ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Profeſſori reddentur, vllo indicio ſe prodant, diligenter cauebitur.„

His peractis ad diei ſollennia reditum eſt, inque Regis Indulgentiſſimi natali ſollennia vota ac preces ad Deum O. M. factae, vt huius ipſius beneficii munificentiſſimum auctorem omnibus iis bonis

nis beet, quorum fructus vitam reddere potest iucundissimam. Iisdem votis ac precibus etiamnum immanemus. Prosperet Numen ac fortunet consilia consiliorumque euentus, inque his iter illud, quo ad sacraria nostra florentissimi tres Iuuentutis Principes, Augustissimi Parentis Proles faustissima, proficiscuntur!

Quae omnia vt ex voto Regis Indulgentissimi, et ad Academiae nostrae felicitatem et prosperitatem eueniant, precabimini nobiscum omnes ac singuli. PP. in Georgia Augusta m. cIↃIↃccLxxxvI.

XIX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
LVDERVS KVLENKAMP
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
GOTTFRIDVM LESS D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS.
IN A. D. JVLII III. CIↃIↃCCLXXXVI.

Saeculi felicitas in numis.

Frequens eſt, Ciues, in Imperatorum Romanorum numis epigraphe: FELICITAS SAECVLI. FELICITAS TEMPORVM. Occurrit, ſi bene meminimus, primum in Antonini Pii numis anni aerae Chr. 145. 148 *Temporum Felicitas;* et *Felicitas Saeculi*

culi in numo anni 160. Inde variis modis frequentatum a multis titulum hunc videmus *a*). At Con-ftanti-

a) *Felicitas Saeculi* in numis Fauftinae, Commodi, Severi, Caracallae, Getae, Juliae Piae et paffim feriorum: in aliis inde a Fauftinae aetate, inuerfis verbis, *Saeculi Felicitas*. Similiter *Temporum Felicitas* reperitur in numis Fauftinae, M. Aurelii, Commodi et feriorum; *Felicitas Temporum* in aliis L. Veri, a. 162. M. Aurelii, Commodi, Pefcennii Nigri, Septimii Severi et hinc multorum. Nec fane aliena ab eadem notione *Felicitas publica*, *Felicitas Augufta*, vtraque faepiffime in numis obuia; *Saeculum Felix. Fecundum. Frugiferum.* vfurpatum a Clodio Albino, et iam ante a Nerone, Commodo, Pertinace; *Tempora Felicia* in Diocletiano, a. 284 et *Felicia Tempora* in numis Probi et Conftantini apud Bandinium. Sane variis modis huic titulo prolufum effe videri poteft. Vt memoratum Augufti numum a. V. C. 727. cum verbis *Salus generis humani* apud Golz. t. 57, 2. et Mediob. taceam (graviorem enim auctorem defiderare licet; multo magis alterius anni 721.); in Tiberii numis primum occurrit: *Salus Augufta*, *Aeternitas Augufta*; in numis Caii, Claudii, Neronis, Galbae prodeunt primum *Spes Augufta*. *Pax Augufti* vel *Augufta*, *Libertas Augufti*, et id genus alia. Galbae numo argenteo (aureus eft in Muf. Caef. Vindob. Eckhelii, viri in hoc ftudio principis To. II. p. 115, 63.) apud Vaillant. To. II. p. 73. eft *Salus generis humani*, ducta forte epigraphe ex litteris Vindicis ap. Svet. 90. Non repetitam eam vidimus, nifi in numo Traiani anni 98 ftante dea Salute ante aram cum patera; appofito temone, in hac altera etiam globo. Etiam in Galbae numis in confpectum venit primum *Felicitas publica*, mox ab aliis paffim frequentata: in aliis *Felicitas Augufti* primum legitur: haec quidem pofthaec admodum frequens in numis Traiani, Adriani et ceterorum; in aliis *Salus Augufti*. In Othonis numo, fed ap. Golz. *Felicitas Orbis* editur. At in numis Vefpafiani, Titi, Domitiani, Traiani, hinc in Seueri, Getae. Juliae et multorum frequentari coepit *Felicitas Publica*; pro ea in aliis *Salus Publica*. In vno numo a. C. 76 ap. Golz. Titus *Felicitas Orbis Terrarum*

ſtantinus et Conſtans filii *b*) in numis nouam imperii ſui commendationem, ſaepe hinc a ſucceſſoribus frequentatam *c*), intulerunt: *Felix temporum Reparatio*, bellis ciuilibus compoſitis; iam inde ab a. 308.

Iam Pii *temporum felicitatem* praedicari facile feras; ſi enim vnquam magna humani generis pars felicitate aliqua per plures annos vſa eſt, Pio imperante id factum eſſe dixeris, vno omnium qui vnquam fuere Principe optimo; e ceteris autem plerique vix ea aut fortuna aut moribus vſi ſunt, vt memorabilis aliqua imperii ac temporum felicitas inde naſci poſſet: alii etiam infeliciſſimi: maxime enim frequentatur titulus in numis Impp. ſaec. III et IV. Verum adulantium improbitas aut ſtultitia vanitati Principum plerumque eo ipſo illudere ſolet, quod laudum materiam ex iis captat, quae vel maxime in eorum ſeu ingenio et indole, ſeu virtute et induſtria, ſeu fortuna, deſiderantur. In Tiberii, Seueri et ſimilium numis quis expectet *Clementiam,*

rarum editur: at *Felicitas publica* in multis Titi viſitur, et ſuſpicari licet alterum eſſe commentitium. *Felicitas Prouinciarum* in numo Domitiani a. C. 81, in argento Adriani *Felicitas P. R.* quod et e numo Titi laudatur, et ſaepe in numis Alexandri et Philippi, Conſtantini, Magnentii, repetitur; in altero Adriani: *Saec. Aur.* mirationem facit nouitate. At in Caracallae numo a. 197 *Imperii Felicitas*, et ſerius, inde a Caro, *Felicitas Reip.* et a Conſtantinis *Felicitas Romanorum*, affectata. Sic et variat *Aeternitas:* cf. Eckhel Sylloge I. p. 100.

b) Eſt vnus qui Conſtantini nomen prae ſe fert: ſed de eo dubitatur. v. Bandur. To. II. p. 271.

c) Adeatur RASCHII v. c. *Lexicon rei numariae* pag. 939 ſq. opus doctrinae et operae pertinaciſſimae.

tiam, *Indulgentiam Aug.?* in Gallieno, *Virtutem Aug. Victoriam Aug. Felicitatem Aug.?* Atqui idem in numo (apud Vaillant. T. II. f. 169) *Restitutor Generis Humani:* ita vt nescias, sitne id malorum generis humani grauissimum, quod illudi sibi tam turpiter patiuntur homines, vt, quibus ipsi virtutibus omnino carent, eas sibi accedere putent, modo aliorum impudentia sibi verbo eas tribuat; nisi pro tolerabili bono habendum hoc ipsum dixeris, quod tantam iacturam tam aequo animo et ferunt et resarciunt homines. Hactenus paullo seuerius egisse videri possumus. Altera enim ex parte an ignoramus in palatiis et aulis per omnes aetates verba sollennia frequentari cum publicis tum priuatis congressibus, actis et litteris, quorum sensus aut nullus aut ab vulgari loquendi vsu diuersus est? Iam autem *felix* est Romana voce, quicquid ad deos, quicquid ad Principem spectat *d*): vt olim *Roma Felix. Vrbs Felix.* Tolerabilius hoc, quam quod serius in Officiis domus augustae fuit adoptatum, vt omnia, quae ad foedissimos homines, purpura indutos, spectarent, *sacra* appellarentur, vtque *sacrum* esset *Cubiculum*, *sacrae Largitiones* in eunuchos et prostibula factae &c. Si tamen in caussas inquirimus, a quibus potissimum *Felicitas Temporum* seu *Saeculi* (etiam *Augusti*, nam fere eadem aut cognata sunt nomina) repetita fuit: intelligemus, modo a victoriis et pace facta, modo ab annonae copia et frugum abundantia, modo ab Augustae fecunditate, interdum a Principum aut militum concordia, epigraphen esse petitam. Ab iis caussis deducta quoque

d) cf. Spanhem. Vs. et Pr. Num. T. II. p. 442.

que ſunt ſymbola, quibus numi inſigniti ſunt. Ipſa quidem Felicitas figura muliebri adumbratur, quae dextra caduceum tenet, ſiniſtra Cornu Copiae aut haſtam. Inde *Felicitas Saeculi* et *Temporum* adiuncta fere habet ſymbola Pacis, Victoriae, Abundantiae, Securitatis, Fecunditatis, Concordiae: cernitur enim illa fere ſtolata, columellae innixa, modo caduceum tenens, modo ramum oleagineum, Cornu Copiae, haſtam, globum, victoriolam, pateram ſuper ara: quae eaedem figurae interdum etiam ſine titulo occurrunt; vt contra duplex Cornu Copiae interiecto caduceo ſeu ariſta ſine figura muliebri in aliis. Adiicitur interdum roſtrum nauis, aut temo. In Elagabali numo a. 218 eſt triremis praetoria, et duae Victoriae corollam tenentes in numo Maximini: et ſic porro alia. In numis Commodi 183. 190 quatuor anni tempora per puerulos deſignata; in numo Peſcennii Nigri caniſtrum floribus et fructibus onuſtum, cum verbis *Fel. Temp.* Etiam congiario dato Liberalitas Aug. viſitur expreſſa, vt in numis Caracallae, Getae et ipſius Seueri a. 202. At domus Auguſtae, prole ſubnata felicis, ſymbola habentur in numo Antonini Pii duo Copiae Cornua capitibus filiorum impoſitis; in numo Fauſtinae minoris, duo pueruli in lectiſternio, appoſito aſtro; in aliis mulier ſtans cum quinis et ſenis puerulis; ipſe Seuerus capite tenus adſtat inter duo filios; in alio mater cum duobus filiis, et luna creſcens cum ſeptem ſtellis; et ſic alia *e*). Haec igitur ad Felicitatem Saeculi declarandam diuerſo quidem

e) Licet nunc congeſta haec videre a Raschio l. c. p. 983 ſqq.

quidem respectu ac sensu non male inuenta videri possunt.

Iam si de *nostri Saeculi Felicitate* quaerimus, quibusnam in rebus aut posita illa sit, aut esse posita a plerisque credatur: difficile erit symbolum inuenire, quo iudicium illud satis bene declaretur: nisi forte *globum* ponas, hoc est, terrarum orbem, *Solis irradiante luce collustratum*, aut *Phoebo in bigis superius hemisphaerium emetiente.* Iamdudum enim obtundit aures nostras ea saeculi praedicatio, vt inprimis litterarum luce per omnia latissime dispersa et ingeniorum cultura laetissima eminere illa et omnes aetates superare dicatur. Vtimur autem ea in re vernaculo sermone vocibus, quibus lucem per omnia loca diffusam declaramus; *f*) iam his ipsis vocibus animi sensus aciesque praestringitur; quis enim, si, medio caelo ac die, lucente Sole, collustratum esse lumine terrarum orbem audierit, se caecutire, aut nubeculam suis oculis esse obiectam fateri ausit! itaque non modo illud locum habet, quod apud poetam est: — *venimus ad summum fortunae! pingimus atque psallimus;* verum, quod multo maius est, *philosophamur* — et quidem subtilius quam omnes omnis aeui sapientes; nec quenquam facile e media turba arripias, qui non physica ac metaphysica crepet! Felices nos quibus in tanta saeculi felicitate nasci contigit! si modo verum est, tali felicitate nos vti, aut talem felicitatem vnquam fuisse, aut vnquam esse posse. Atqui nec fuit illa vnquam, nec esse potest; aut si esset vlla, nullum ea

f) *Aufklärung. Erleuchtetes, aufgeklärtes Zeitalter.*

ea rerum fructum esset habitura ad genus humanum. Turbauit hic opinionum vanitas plura, quae paullo subtilius disiungere ac discernere iuuabit.

Et primo quidem, quoties saeculi felicitatem ex tanta litterarum luce et ingeniorum cultura subnatam praedicari audiuimus, fraudi plerumque esse intelleximus ipsas *saeculi* vel *aetatis* voces, tum *lucis* et *culturae* notationem parum definitam. Dum enim saeculum, grandius vocabulum, buccas inflat: tacite subrepit opinio, vt id, quod inde a denis vel vicenis annis in populo nostro, aut in parte eius aliqua, fit aut factum creditur, pro communi generis humani conditione habeatur; porro cum vnum et alterum genus litterarum in aliqua vrbe aut ab aliquot viris laudari ac frequentari viderent vel audirent, fuere ex nostris hominibus, qui statim summum omnium litterarum inter nos honorem prodidere. Sunt adeo, qui, quod in magnis vrbibus inter certi ordinis et loci homines interdum memoratum dictum vel factum acceperant, vrbanae et rusticae plebis conditioni accommodent, et in ea rem eodem modo se habere putent. Nulla tamen est commemoratio vllius populi barbari, cuius parem stuporem non iuuenias inter huius ordinis homines per omnes terras: si modo propius inspexeris res nostrae plebis rusticae. Tandem alii rem ex libellorum, qui prelo excuduntur, insana multitudine aestimant. Adeo fit *saeculi* plerumque praeconium, quod Germaniae, aut nonnullis eius terris, aut certo hominum ordini, aut paucis ex iis, aut nulli, debetur. Verum et ipsae laudes

a

a rebus petuntur parum exploratis ac definitis: notione *culturae* tam male conſtituta, vt in omnes partes fluctuet et incerta feratur diſputatio.

Cultura, quam volumus, varia eſſe poteſt ac multiplex: alia *vitae*, *morum* alia, alia *ingeniorum*. Nulla earum bona et ſalubris eſt infinite; in hac et in illa ineſſe poſſunt bona ac mala varii generis, variae naturae. *Cultura vitae* diuerſa habet ſpatia, quae emetiri illa poteſt. Alia eſt populi feritatem exuentis, alia barbarie depulſa; alia ex agricultura, alia ex rerum populorumque commerciis, ex artium diuerſi generis expolitione ad vitae vſum traducta. Innumerae ſunt diuerſitates pro imperiorum, populorum, terrarum, caeli, naturis; neque vna eademque eſt omnium cultura, neque vllus populus eſt aut in populo ordo, in quo omnis generis cultura ſit cumulata. Etiam variis iudicii inflexionibus illa interdum vno eodemque in populo aeſtimari ſolet, pro ordinum, natalium, ſtirpium, ſtudiorum, partium diuerſitate, multo magis ex philoſophica definitione. Faciat aliquis recenſum populorum Europae, quos humanitatis cultu imbutos appellare ſolemus: quam diuerſi gradus culturam paſſim agnoſcet! et, ſi culturae notionem conſtituat ſeuerius, vt ſit vita iis rebus exculta, quibus vſus eius et fructus poteſt eſſe liberrimus, vberrimus et iucundiſſimus, cum ex corporis ſalubritate et habilitate, tum ex animi ingeniique facultate, habitu et vſu recto et libero, rationi et naturae conſentaneo; legibus et moribus publice priuatimque ita deſcriptis informatisque,

vt iis consiliis cum maxime respondeant: singu
rum quidem hominum felicitatem hanc passim
periet; at dubitare licet, an eam vllius pop
aut magnae eius partis, commune bonum vsqu
deprehensurus sit. Pessima *cultura* est *per lux*
assiduum et perpetuum vitae excultae comit
Quo ipso fit, vt res per se bona in omnium p
niciem vertatur. Haec quidem est illa cultura
tae, quam tantis laudibus sermonibusque eueh
multi inter nos, ac libellis celebrant. Sufficit
tigisse haec; in promtu enim est cetera mente
cogitatione assequi.

Morum cultura si qua bona est, ea esse
bet, quae a disciplina publica priuataque prof
scitur, nec tam legibus, quam bonis institu
exemplisque continetur; commendat illa se simp
citate, concentu cum naturae lege et vi, et c
sensu communi. At in corruptelis saeculi, qu
miro modo mores excoluisse putatur, primo lo
occurrit hoc, quod taediosa formularum dec
tatione, et subtili in eas commentatione, mo
fingi putantur, satisque habetur praecepta de
tute auribus instillari aut libellos rhetorice
philosophice scriptos in manus tradi. Tum
mores laudantur, laudari fere audias eos, qui
terno corporis habitu, victu, vestituque cultura
hoc est elegantiam, quae placeat, prae se feru
Nec temere hoc fieri dixeris, quandoquidem
dum omne de hominum virtute et merito iudiciu
ad oculorum auriumque sensum migrauit. Veri
cui non dictus Hylas! — Nisi itaque accurat

res constituatur, etiam cultura morum modo in laude modo in vitio haberi potest.

Quod si tandem, quod plerumque factum videmus, saeculi felicitatem ex *ingeniorum cultura et litterarum artiumque expolitione* aestimamus: multo magis vagatur omnis praedicatio, ita vt plerumque nec vera omnino, nec prorsus falsa ea sit; quo ipso hominum iudicia in transuersum aguntur. Primum enim, nec omnis, nec omnium artium cultura, felicitatis semina et caussas habet, nec omnibus populis nec eodem in populo omnibus ac singulis ingeniorum cultura esse potest optabilis. In quo quidem vel maxime sibi illudi passi sunt nostrates; quod omnino ad felicitatem generis humani illud vim habere putarunt, si omnis generis litterae late per vulgus essent sparsae: quae opinio non modo est vana et falsa, verum etiam perniciosa. Vt enim nunc non vrgeamus, quam multa sint, quae ignorari praestet; infinitarum rerum scientia accurata esse potest nulla, nisi infinitarum aliarum rerum cognitio mentem instruxerit. Atqui hanc paucis consequi contigit; minus autem explorata et subtilis scientia non modo non expedit, verum etiam nocet. Nec etiam vllo in populo aut euenisse accepimus, aut euenire posse apparet, vt per omnes ordines multarum rerum subtilium seu ex philosophico seu ex theologico acumine suspensarum notitiae disseminentur, multo minus vt cum fructu. Illo tempore, quo Graeci litteras suas cum suo sermone tot tantisque Europae, Asiae Africaeque tractibus impertierant, et

 mox

mox Romani easdem terras imperio occupauerant, dubitare licet, an non litterarum ac philosophiae luce haud paullo maior generis humani pars, ac nunc, collustrata fuerit. Verum non est in natura humana situm, vt vlla litterarum luce dispellantur errorum tenebrae, quas aut humana imbecillitas, aut maiorum auctoritas, aut religionum superstitio, aut imperiorum ac vitae instituta offuderunt. Nec vnquam expectandum esse videtur, ne infinitorum quidem saeculorum decursu, vt vlla philosophiae aut religiosae doctrinae ope illud efficiatur, vt ea, quam iactant, philosophiae et litterarum disciplina ad magnam vulgi partem deriuetur. Vana et inanis est omnis illa opera instillandis iis, quae vas fundo pertuso recipere aut retinere nequit; nec operae pretium facimus, dum malo ita occurrimus, vt tanto plenioribus vrceis totos riuos infundamus. Quid? quod litterati quoque et docti ad recte beateque viuendum ex scientiae copiis perpauca plerumque mutuantur. Adeo nec sapere licet nec recte viuere, nisi multarum rerum scientiam animo dimiseris. Delectare possunt multa, aut animi vires acuere; prodesse ad vitam pauca.

Est itaque inter pestes saeculi habendum, quod infinitarum rerum inutilium et a captu ingeniorum multitudinis alienarum notiones sparsae sunt, quarum nec ratio vera, nec verus vsus aut recte doceri aut animis percipi potest. Magnam adeo calamitatem Germaniae nostrae intulisse videri debent ii, qui sibi miro modo placuere in eo, quod ad popularem rationem omnes litteras reuocarunt, dum

nec

nec dilectum earum habuere aut ipsi aut alios, vt facerent, monuere; sed satis habuere omnia vernaculo sermone exponere, et ad palatum vulgi, aut etiam puerorum attemperare. Qua quidem re hydra malorum in nostram patriam excreuit: effectum enim est primo, vt et ii qui litteras ac disciplinas traderent, ab omni subtilitate descifcerent, vtque late spargeretur doctrina ieiuna, tolleretur accurata et solida; ex hac peste manauit altera illa, vt scribendi morbus ac scabies tantum hominum numerum corriperet: qua quidem re per aliquot annorum decursum res libraria et quaestus librariorum insigniter fuit auctus, nunc tandem eo res adducta est, vt intra paucos annos monumentum hoc vanitatis Teutonicae sua mole corruiturum sit. Nouis quotidie libris, vermiculorum aut lumbricorum more pullulantibus, emtores vix leuibus libellis praesenti aere parandis sufficiunt, deficitque crumena bonis et grauibus libris, exhausta et exinanita iis libellis coemendis quibus reliquorum recensus et iudicia fiunt. Inter haec rerum innumerarum notitiae inutiles, aut crudae et parum iudicio subactae, auocarunt homines a vitae actu, opinionum vanitate eos inflarunt, ad studia omnis generis inania et superstitiosa pellexerunt, fumum vendentibus obnoxios fecerunt. Haec esse putanda est praecipua ratio, cur nostra aetate in tanta philosophiae et religionum, quae iactatur, luce tanta tamen tot deliramentorum caligine occaecatae sint multorum mentes Studio illo imprudenti ad popularem rationem reuocandi litterarum sacrarum ac profanarum, diuinarum et humana-

 rum

rum, capita et argumenta, quae, nisi multis variisque litteris probe subactus fueris, nec assequi et satis percipere, nec de iis recte statuere possis, effectum est, vt tam miris multi modis confunderent notiones; vt leuissima auctoritate adducti persuaderent sibi incredibilia, et delaberentur ad absurdissima. Multa sunt quae nostro saeculo tanquam propria recte vindices: disciplinarum ac scientiarum, inprimis mathematicarum ac physicarum, latius manarunt studia;. nec alia facile est doctrina cuius non magna facta sint incrementa. Inprimis philosophandi subtilitas a verbis ad res traduci, doctrina religiosa ab opinionibus formulariis liberari, ad interpretandi scientiam et artem adigi et ad certas leges constitui coepit. Verum haec intra exiguum hominum numerum substitere. Tum quam angustis cancellis circumscripta sunt multarum rerum studia! ipsa philosophandi de certis rebus, inprimis theologicis et politicis, libertas tantopere iactata quam precaria, maligna, parum tuta! Quotiescunque aliquid paullo liberius ac licentius dictum scriptumue in vulgus dimanauit: quanti concursus, quanti clamores etiam inter eos, qui ipsi de libertate sentiendi ac scribendi magnifice sentiebant, quoties de suis opinionibus statui videbant! Quae autem vulgus beasse iactantur litterarum bona, bone deus, quam ambiguae notae, quam parum fructuosa pleraque et salubria sunt! neque illud mireris, quandoquidem pleraque ab vsu vitae, a rerum veritate, a multitudinis conditione et fortuna, abhorrent.

Si quam igitur felicitatem saeculi e litterarum luce latius sparsa sperare volumus: id agendum est,

vt

vt non nisi eae disciplinae ac litterae populo expeditiores reddantur, quarum verus aliquis ad vitam fructus aut iucunditas esse potest. Dimittendum est inane illud studium, vt, quorum notionem iustam nec habere nec assequi vulgus possit, iis animi obruantur. Qui carent auxiliis, subsidiis, praecognitis, quibus ad perspicienda illa, quae traduntur, opus est, non modo non erudiuntur sed obtunduntur. Inanis est et infructuosa omnis illa opera, quae metaphysicis, physicisque ac theologicis subtilioribus placitis in plebis mentes instillandis impenditur. Non doctiorem reddamus populum, sed assuefaciamus eum ad multarum rerum ignorationem; nec imbuamus animos nisi paucissimis vitae virtutisque praeceptis, rerum ad vitam vtilium notitiis fructuosis; exclusis tandem aliquando iis, quae nec vnquam a vulgo bene percipi recte possunt, nec percepta vsum vitae habent. Quibus pauca bene tradi possunt, ex eorum animis effluunt bona et vtilia, si cumulantur et confunduntur cum aliis minus vtilibus. Ingenii et animi, non minus ac vitae, simplicitas vt retineatur aut reuocetur, est videndum; atqui sine multarum rerum ignoratione assequi hoc bonum nequeas; bonis exemplis et disciplinae grauitate familiae aut ciuitates regendae; institutio vero absoluenda paucis, iisque necessariis iuxta et vtilibus; praecepta doctrinae christianae a ieiuna commentandi subtilitate liberanda. Ipsae superstitiones et falsae opiniones non disputatione, quam vulgus non assequitur, animis eximendae; sed tacite veriora iis instillanda, quibus semel admissis praua

ſponte excidunt. At ingeniorum expolitio et cultura elegantior relinquenda eſt certis inter ciues ordinibus; ſubtilitisque diſciplinarum et litterarum ſtudium mandandum paucis, at ſelectis, quos ingeniorum felicitas et reipublicae prouida cura eo loco conſtituerit, vt, quicquid ſcientiae eſt inter homines, creditum ſibi eſſe putent et aſſeruandum et nouis incrementis augendum, vt tamen ex iis ad vitam et vulgus ea deferant, quae vtilitatem et fructum habere poſſint. Quae igitur ad vitam pie, honeſte, feliciter agendam neceſſaria et vtilia eſſe poſſunt, ea nota et vulgata eſſe debent omnibus doctis pariter et indoctis; at quicquid cum ſubtilitate diſputandi ac declamandi coniunctum eſt, e generis humani diſciplina furcis expellendum; ſaltem intra librorum clauſtra virorumque doctorum ac ſubtilium conuentus eſt relegandum. Ita tandem veram ingeniorum vitaeque culturam, quae cuique ciuium ordini conuenire poteſt, et ex ea ſaeculi felicitatem enaſci dixeris, quae non inter paucos potentia, opibus, genere et loco eminentes, verum ad plurimos et omnes, etſi certa ratione ac lege et modo, ſparſa ſit: ita tenebuntur ea, quae vitam reddere poſſint aut iucundam aut tolerabilem, dum nec libertatis ius et vſus, nomine forte relicto, ſublatus, nec rerum, neceſſariarum ſaltem, copia easque parandi facultas, iisque fruendi arbitrium, vlli e populo defuerit. Excolentur ingenia, pro ſua cuiusque conditione, notitiis neceſſariis et ſalubribus; conſequetur vnusquisque id, ad quod a natura erat natus ac factus, nec fortunae et loci malignitate deiectus et excluſus

erit

erit ab humanitatis excellentia, nec detrusus infra animantium brutorum sortem et conditionem. Ad hanc felicitatem vtinam genus humanum, saltem vnum magnum populum, vnquam peruenire contingat!

Quam felicitatem generi humano, magnis praecipue imperiis, tantopere exoptandam, dum in votis merito habemus: vota cum iis consociamus alia, quae propius attingunt Academiae nostrae felicitatem, Ciues; hanc vt bonis studiis ac moribus non minus promoueatis, quam votis precibusque a bono numine nobiscum expetatis, videte. Academici magistratus vices cum peruenerint ad Virum Summe Reuerendum, de vobis bene meritum ac merentem,

GOTTFRIDVM LESS D.

initurus ille eum est inter fausta omina et vota communia crastino die. Erit autem semestris hic magistratus tanto illustrior, et temporum felicitate insignior, quod intra paucos dies huic vrbi et Academiae nouum decus accedet ex trium Principum stirpis Regiae aduentu. Qui vt felix faustusque sit, vtque magistratus suscepti fausta sint auspicia, ita preces facimus, vt haud dubitemus, Ciues, quin, verba praeeuntibus nobis, religiose ac pie vota noua sitis concepturi; nec, quin vestra, Principes Serenissimi, Comites Illustrissimi, auctoritate et exemplo nunc, vt alias, confirmaturi sitis religionem nostram. P. P. in Georgia Augusta Jul. II. cIɔIɔccLXXXVI.

XX.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GOTTFR. LESS D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISRATV ACADEMICO
JO. NICOLAVM MÖCKERT D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS
IN A. D. II. JANVARII CIↃIↃCCLXXXVII.

Res a Phocione in rep. Atheniensium gestae in disceptationem vocatae.

Institutum est in nostra hac rep. academica, Cives, vt ab ipsis noui anni auspiciis magistratus noui auspicia procedant, vtque adeo coniungantur vota vtriusque generis, inflammenturque animi pietatis sensu ac laetitia publica a duplici caussa profecta. Nec vero haec congratulantium studia omni ad publicam vtilitatem fructu carere putanda sunt, modo

modo non, vt alia praeclara maiorum instituta, ad vanam simulationem et nugatoriam consuetudinem rediissent! res enim est potentissima ad animos inter se coniungendos significatio beneuolentiae mutuae, vt in aduersis, ita etiam in laetis fortunae; et videtur vel externa species et sensus significatio vim ad animum nescio quam habere fidemque quodammodo facere ei, quod ostenditur. At in nostris sollennibus ad necessitudinem adeo et officium pietatemque in almam Georgiam Augustam pertinere videtur, vt de fausto et anni et magistratus per semestre gesti exitu laetemur ac congratulemur, vtque vota suscepta, quorum nunc damnati sumus, grato animorum sensu rite persoluamus, nouaque vota in posterum pro reip. incolumitate et perpetuitate suscipiamus. Faciet hoc pro rep. is, cui hoc ipso die magistratus academici mandati insignia publice tradentur, Vir Illustris et Consultissimus,

JO. NICOLAVS MOECKERT D.

idemque humanitate vestra et modestia, Ciues, permotus spem suscepit iucundissimam, quantum quidem per vestrum seu reip. seu sui amorem ac beneuolentiam fieri potest, magistratus sui decursum fore faustum ac prosperum, et, quae in publica commoda ipse meditata affert, successu suo non esse caritura.

At nobis, Ciues, cum aliquid his ipsis sollennibus praefandum sit, quid tandem in anni his auspiciis auspicatius esse potest, quam sermo a viri memoria ductus, qui virtute sua et insigni probitate

tate cognomen quoque Probi apud populares suos consecutus est; *Phocionem* dicimus, cuius etiam nouissimis temporibus recordatio ac memoria reuixit. Alienum esset ab hoc consilio ac tempore, quo haec scribuntur, laudes eius aut verbis persequi aut ad iudicii trutinam expendere: contra consentaneum saltem hoc, vt viri antiqua memoria celebrati virtutem recolamus, inprimisque res eius in rep. gestas studiaque et consilia accuratius cognoscamus, quibus ille in tanta aduersae factionis odia ac furores incidit, vt capitis periculum adiret.

De moribus quidem eius, ingenio ac vita, etsi haec cognitu sunt digniora ceteris et vtiliora, non tamen afferri possent nisi iam a Plutarcho tradita et a multis repetita, iterumque apponenda; id quod in historiis certo cum consilio perscriptis sine reprehensione facias; non itidem in scripto iis ad legendum proposito, quos credere licet Phocionem haud ignorare qualis fuerit: cuius nomine etiam vulgo vti solemus ad virum bonum ac probum, integritate et vitae innocentia conspicuum, declarandum *a*). Nominis claritatem nihil magis arguit

a) Χρηστός. Nec tamen satis constantes sunt viri docti in vocis vi constituenda, quo sensu Phocioni cognomen inditum sit: est enim et *probus vir*, et *bonus* et *mitis ac lenis*. Ad integritatem vitae refert Nepos; cui tamen *bonus* est. At Plutarchus ad morum facilitatem referre videtur p. 746. C. Consentit Valer. Max. III. 8. ext. 3. Quod vero ap. Suidam legitur p. 638. T. III. vix sanum videtur esse aut recte narratum, multis eum pecunias dedisse aliorumque filias dote instruxisse et inde Χρηστὸν dictum; vnde enim Phocioni istae opes? Videtur

arguit quam quod in obscuritate fortunae Graecorum post Philippi et Alexandri tempora nomen eius solum eminet, hominis tamen qui nulla in re

Videtur tamen ex Atheniensium indicio *ad probitatem et integritatem* esse referendum. Etiam apud Aeschinem περὶ τῆς παραπρεσβ. in f. Φωκίωνα — ἅμα δὲ δικαιοσύνῃ διενηνοχότα πάντων —. *Phocionis herma* superest apud Vrsinum, sed sine capite, nomine cippo inscripto. Circumfertur quoque *Phocionis caput e gemma;* est Sardonyx anaglypho opere, (*Cameo* dici solet) cuius exemplaria passim occurrunt in Museis; Phocionis illud esse colligitur ex nomine Φωκιωνος artificis manu adiecto: atqui perpetuus sculptorum mos est, vt hoc modo suum ipsi nomen apponant. Insculpsit mox falsarius aliquis nomen Pyrgotelis litteris tam indocte effictis, vt ipsa res fraudem arguat. Constant haec iam a Winckelm. Hist. Art. p.351. tradita. Est et Meadianum simile opus, e domo Lancelloti allatum, quod ad Thomam Hollis et hinc in Museum Britannicum peruenit. Verum antiquum opus in Collectione Gemmarum Bedfordiana asservari aiunt: cum antea in gentis Castilionensis cimeliis haberetur, mox dono datum Cardinali Albani, a quo ad Britannos migrauit. Effictum quoque est exemplum gemmae ab Alexandro *Cesari* nobili artifice, quod Zanettius seruabat: expressum in eius Dactyliotheca tab. III. Nuper quoque signum Phocionis nomine prodiit in Museo Pio-Clementino To. II. t. 43. figura ad herois speciem et dignitatem effict a, capite casside tecto, et barba accisa, Atheniensium more, pallio vero tenui et curto induta, quae paupertatem Phocionis arguere potest. Refert quoque opus manum et artem alterius signi ex eadem aetate, quod Demosthenem referre creditur, et nunc ad Britannos abiit. (Exemplum expressum dedit Fea ad calcem Winckelmanni italice conuersi To. II. tab. VI. Fertur quoque aliud signum in Villa Aldobrandina extare). Sagaciter his argumentis alterum illud marmor Phocionem referre coniectauit Viscontius. Caput simile et parua effigies eiusdem viri in eodem Museo visuntur. Visebantur autem statuae Phocionis Athenis, vt ex Pausania et Plutarcho constat.

re aut ſplendorem conſiliorum affectauit aut famam et oſtentationem eorum quae geſſerat eſt aucupatus; quique ciuitatem ſuam maluerat intra fortunae anguſtias continere, ad quas detruſerat illam fatalis rerum ordo, et intra quas illa tuta ac quieta latere potuiſſet, et ſtatu rerum vti tolerabili.

Animi conſtantia, grauitate, auſteritate, vt humanitate tamen illa et facilitate temperata eſſet, inprimis ille ſpectatus fuit; iuſtum ac propoſiti tenacem virum facile agnoſceres, quem nec *ciuium ardor praua iubentium* nec *minax tyranni vultus terreret;* cumque a natura inditi mores ad firmitatem ac perſeuerantiam conſiliorum eum compoſuiſſent, multo plura ex philoſophiae ſtudiis in eo profecta erant. Platonem ille audierat et Xenocratem, cuius ſanctitatem vitae morumque ſeueritatem exemplum ſibi propoſuiſſe videtur; ita vt Phocion inprimis inter eos habendus ſit, qui ex philoſophorum diſciplina ad remp. acceſſere *b*); tantam vtique animi moderationem

b) Plut. de Muſica p. 1126. C. *Ἀθηναίων δὲ Χαβρίαι τε στρατηγοὶ καὶ Φωκίωνες ἐξ Ἀκαδημίας.* Platonem quidem admodum adoleſcens (*ἔτι μειράκιον ὢν* Plut. p. 743. D.) audiuiſſe narratur. Debuit autem Phocion natus eſſe Ol. XCIV. 3. ante C. 402. anno altero ante Socratis necem, ſiquidem Ol. CXIV, 3. quo anno pugna ad Cranonem facta eſt, iam octogenarius erat. Plut. pag. 752 E. et Tom. II. p. 819. A. Alio loco p. 791. F. *an ſeni ſit reſp. ger. ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη γεγονώς.* Exceſſit autem vita anno inde quarto, aet. LXXXIV. Ol. CXV, 3. ante C. 318. Aelianus III, 47. parum accurate *τὰ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἅπερ οὖν διεβίωσεν.* — Xenocratis amicus fuit, auditor vix eſſe potuit, ſiquidem ille Speuſippo ſucceſſit Ol. CX, a quo Phocion iam ſexagenario maior erat.

rationem et in vtraque fortuna aequabilitatem, tantam integritatem, ſimplicitatem, frugalitatem et honeſtae paupertatis amorem, tam placidum et ne inimicis quidem aſperum ingenium, non niſi philoſophiae ſtudium praeſtare poteſt. Prudentia itaque mentis cum in deliberando tum in exſequendo fuit ea, quae non niſi mature ac diligenter penſitata admitteret, nec alia praeterquam tuta et extra fortunae aleam poſita probaret; nihil caſui dare, nihil ad gloriae vanitatem externamque rerum ſpeciem referre; nec niſi id agere, quod res poſtulabat quodque vtilitatem habere poterat. Celebratur poſteritatis fama et commendatione cum maxime animi in eo virtus et prudentia: at vero, dum viueret, militari inprimis virtute clarus fuit habitus, cum ad Chabriae diſciplinam et familiaritatem ſe adiunxiſſet. Archontis magiſtratum an vnquam geſſerit, non apparet; at copiarum praefecturas (στρατηγίας) quinque et quadraginta geſſit; creabantur enim Athenis duces belli ad ſingulas belli neceſſitates.

Hic vir, tali animi virtute, hoc mentis habitu, ſi aliis reip. temporibus vixiſſet, ſi Themiſtocli obiectus fuiſſet, Ariſtidis locum tenuiſſet; ſi Pericli, ſi Alcibiadi, aduerſarius contigiſſet, gloriae ſtudium in eorum animis moderando, quam multa reip. vulnera vel auertere vel ſanare potuiſſet! Verum ſeruata erat eius vita in ea tempora, in quibus ille ciuitatis ſuae naufragium, ſuſpenſum procellis ac fluctibus, per aliquod tempus forte, ne diſſolutum peſſum iret, gubernare, ne vero fluctibus ali-

quando

quando illud mergeretur, nulla humana ope occurrere poterat. Scilicet, quod non semper facere solent ii, qui de magnorum virorum factis et consiliis cognitionem sibi sumunt, non tam quid quisque fecerit, quam quibus temporibus, quo rerum statu et conditione, inter quos homines, tentata effecerit, aut non perfecerit, videndum est: idque multo magis in libera ciuitate, cum multorum iudicia et voluntates, nec vi sed persuasione et auctoritate, moderandae sunt.

Vti magna imperia sua vi ac mole ab externa vi facile se tuentur, suis vero ipsa opibus, sua luxuria et ignauia fere vel imperitia eorum, qui remp. administrant, corruunt; ita regna exiguis finibus inclusa, et, quo minus in remp. imperantis lubidini licet, eo melius administrata, externa plerumque vi aut fraude concidunt, quoties in vicinia accubans potentius imperium finibus imminet. Quae quidem multo magis liberarum ciuitatum fortuna est. Ciuitates Graeciae suis ipsae dissidiis ac bellis afflictae et attritae fuere saepenumero: verum pace facta facile pristinas opes et fortunas recuperabant; ad seruitutem et miseriam non fuere redactae nisi regum cupiditate et malis artibus, primum Persarum tum Macedonum. Nec minus Graecorum virtus enituit in eo, quod tam praegrandem ac praegrauantem potentiam et fraudem tamdiu illa sustinuit et seruitutem suam per tantum annorum decursum retardauit: cum magna illa et vastae molis imperia primo ictu ac vulnere conciderint. Si qui sunt qui, non tam reprehensione, quam detestatione

ſtatione et execratione omnis generis humani digni ſunt, reges illi et eorum amici conſiliorumque miniſtri habentor, qui homines in rep. bene conſtituta degentes malis fraudibus aggreſſi, partim dolo malo circumuentos, partim muneribus corruptos, partim in diſcordias ciuiles actos, vt ſeruitutis tandem infamia digni haberentur, effecerunt. At mortales miſeri tales peſtes generis humani modo heroum immortalium modo prudentium et ſagacium nomine impertire ſolent; inurunt infamiam iis qui perfidia eorum et malis artibus in calamitatem praecipites dati ſunt. Eſſe in liberis ciuitatibus diuerſa hominum de rep. et eius vtilitatibus iudicia nemo mirabitur, qui meminerit, inter regum amicos et conſiliarios deliberatione de rep. facta haud raro prudentiſſimos viros in diuerſas ſententias ire. Quod in ciuitate interdum ex his diſſenſibus contentiones, odia, inimicitiae eorum, qui contraria in rep. adminiſtranda conſilia ſequuntur, *) exiſtunt; non tam inter mala talis reip. quam inter bona referemus, quibus reip. ſalus et incolumitas continetur, ingeniorumque vigor et conſiliorum prudentia acuitur; exitioſa reip. ea non fiunt, niſi malorum hominum fraude republica iam ad deteriora praecipitata.

In ea iam tempora adducta erat resp. Athenienſium, vt nullis humanis conſiliis opibusque illa ſeruari poſſet, aut intercedi, quo minus praepotentibus Macedonum opibus illa ſuccumberet. Quod ſi Macedonici regni ſtabilis ac perpetua fuiſſet conditio

*) τῶν ἀντιπολιτευομένων.

ditio et ftatus: aequis forte conditionibus parti fuiffet Athenienfibus parendi gloria, diuque illa Ma cedonum imperiis obnoxia artibus litterisque mer catu et nauigatione floruiffet. Enimuero cum in ter reges, armis ciuilibus fe mutuo aggreffos, Ma cedonia victori praeda effet parata, in quam ille in volaret, regnique praefidia et excubiae quaerenda fere effent in Graecia: illius feu vi feu fraude oc cupandae confilia agitabantur ab omnibus, qui Ma cedonum regno inhiabant, ex Afia plerumque pro fecti. Graeciam autem nemo tenere poterat, nifi qui Piraeeum et Athenas in poteftate habebat.

Praeceps erat confilium poft mortem Alexan dri, quod Graeci non tam foedere facto res fuas firmare, id quod prudentis confilii erat, quam in Theffaliam aduerfus Antipatrum excurrere malue rant. Phocion, fi quid aliud, bene perfpexit hoc, ad vnum quidem impetum faciendum opes Grae corum fatis magnas effe, ad bellum vero diutius fuftentandum vires haud fufficere. Copias enim a Leofthene confcriptas multis mirantibus et Phocio nem, annon bene inftructas putaret, rogantibus *Recte*, inquit, *ad ftadium; at dolichum belli exhorre fco, quod neque ftipendium ciuitati aliud, nec naues, nec milites funt c)*. Interea animofe fatis Graecos effe expertos, quid pro libertate recuperanda feu virtus feu confilii fagacitas affequi poffet, negari nequit. Victo ad Lamiam Antipatro ipfi mox coniunctis Crateri et Leonnati armis fuperati fuccubuere *d*).

Fac

c) Plut. p. 742. A. B.

d) Ol. CXIV, 3. ante C. N. 322. anno ante Phocionis de ceffum quarto.

Fac tamen et hinc eos fuperiores difceffiffe, annon alii exercitus in Afia fupererant, qui aduenirent?

Victis Athenienfibus leges fcripfit Antipater, vt remp. more veteri *e cenfu* tractarent, praefidium in Munychia acciperent, praeterea impenfas belli et multam penderent; adiectum vt Demofthenes et Hyperides dederentur. Nihil in his conditionibus eft, quod prudentia non Antipatro fuadere debuerit. Athenas, nifi praefidio impofito et republica in alium ftatum mutata, in obfequio retinere non poterat. Cum inde a Clifthenis lege etiam ii, qui cenfum non habebant, *θῆτες*, in comitiis fuffragia ferre, iudiciis adfcribi, in fenatum legi, magiftratus capeffere poffent, plebis egenae fuffragiis fumma reip. continebatur. Conftituta nunc *resp. e cenfu, ut qui plus* cIↃ cIↃ *drachmarum poffiderent, penes hos magiftratus et fuffragiorum ius et poteftas effet e*) Qui vero minorem

e) Plut. p. 743. F. inprimis Diod. XVIII, 18. *καὶ προσέταξεν ἀπὸ τιμήσεως εἶναι τὸ πολίτευμα. καὶ τοὺς μὲν κεκτημένους πλείω δραχμῶν δισχιλίων κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς χειροτονίας.* Cenfus *bis mille drachmarum* hoc eft $\frac{1}{3}$ talenti, quae fumma ad 387. thaleros noftros accederet. Diiucanda res ex Solonis inftitutis effe videtur. Tres claffes ille conftituerat ciuium; primam eorum, qui talentum h. e. 6000 drachmarum, alteram eorum, qui 3000., tertiam eorum, qui X minas, feu 1000 drachmas feu $\frac{1}{6}$ tal. poffiderent. Scilicet omnis ager Atticus omniaque ciuium bona defcripta erant Solonis aetate, in fumma rerum egeftate et argenti penuria, conftitutumque iis certum pretium, in commentariis cenfualibus perfcriptum, ad quod tributa ciuium inferrentur: defcriptione et difpertitione eius, quod quisque conferret, ad iftum fortunarum modum facta,

minorem cenſum haberent, omnes *vt turbulentos et bellorum cupidos, a publicorum negotiorum tractatione remouit, agrumque in Thracia, ſi qui vellent, ad nouas ſedes conceſſit.* Plures ergo XII. millibus id genus ciues a rep. ſunt remoti: caeteris, qui cenſum definitum habebant, IX. millibus circiter, ius vrbis et regionis obtinendae traditum eſt. *Et hi Solonis deinceps legibus remp. adminiſtrarunt*, cunctisque poſſeſſiones ſuae integrae et intactae permanſerunt. Quod niſi perditis veterator Polyſperchon conſiliis mox Athenienſes aggreſſus eſſet, per multas aetates illi proſpero rerum ſuarum curſu vti potuiſſent.

Duriſſimae conditiones probatae tamen, recte quidem ac prudenter, Phocioni: cuius omnino per haec tempora magna erat auctoritas, cum apud Antipatrum gratia valeret, Menyllum autem Munychiae praefectum neceſſarium ſuum haberet. Ignoſcendum tamen nec minus altera ex parte miſeris ciuibus, qui iure ciuitatis deiecti deos hominesque obteſtabantur et iniuriae cauſſam in eum conferebant, cuius opera pax facta erat. Nata hinc odia grauiſſima quae in eius exitium euaſura eſſe iam tum praeuideri poterat. Aliud in eum coniectum eſt

facta, etiam pretiis rerum omnino mutatis, cum tantas opes Athenis nauigatio, mercatus, commeatus, aerarium auctum, ſociorum tributa, metalla aliaeque res intuliſſent. Nunc igitur Antipater oligarchiam in rep. hactenus inſtituit, quod non niſi eos ad remp. tractandam admiſit, qui tantum fortunarum poſſiderent, quantum in tabulis cenſualibus perſcriptum ad tertiam talenti partem, ſeu XX minas, accederet.

eſt crimen, quod, ne Demoſthenes et Hyperides dederentur, nullam ſuam interpoſuerat operam.

Atque hic ad ea tempora peruentum eſt, in quibus Phocionem a nimio partium ſuarum ſtudio, a pertinaciae et imprudentiae culpa, liberare haud facile eſt. Saltem deſtitutos nos dicemus diſerta ſatis rerum et euentuum expoſitione, quo in meliorem de eo partem iudicare poſſimus. Plutarchus quidem copioſus eſt in congerendis iis, quibus virtutem eius declaret; vbi peruentum eſt ad ipſum rerum articulum, obſcurat ille potius et implicat narrata, quam vt expediat. Omnino ſcriptor ille, in fide eorum, quae tradit, exigenda non vbique ſatis ſubtilis aut diligens, ad eum, quem ſemel animo informauerat, characterem et exemplar narranda refert, interdum adeo ad ſententiolam, vt ei conſentanea ſatis ſint, accommodat; operoſus duntaxat in acute vel ſententioſe dictis conquirendis. Quod vero haud raro bilem mouet, eſt, quod auctores, vnde ſua hauſit, non appoſuit. Ita de Phocione nihil vsquam monitum eſt, quo auctore vſus ſit *f*). Diuerſa tamen de Phocione tradita eſſe a diuerſis ſcriptoribus, in quibus Timaeum fuiſſe probabile ſit, ſatis manifeſtum eſt, ſi Diodorum, et multo magis ſi Nepotem inſpiciamus. Non minus ſane his quoque iraſcendum, quod nec magis ab iis monitum eſt, aequales ne Phocioni, et quarum partium ſtudioſos, an ſerio-

 res

f) Charetem aliquo loco, alio Durim Samium excitat pag 749. E. in re parum memorabili. A Duri tamen in Ἑλληνικοῖς et Μακεδονικοῖς de Phocione narratum eſſe debuit.

res scriptores exscripserint. Iam vero illi, quos Nepos ante oculos habuit, ita tradiderant, vt *non modo patriae male eum consuluisse, sed etiam amicitiae fidem non praestitisse* dicerent; *Namque*, inquit, *auctus adiutusque a Demosthene, eum quem tenebat, adscenderat gradum, quum aduersus Charetem eum subornaret:* (adeo partium studium etiam in hac Demosthenis amicitia agnoscere licet) *ab eodem in iudiciis, cum capitis caussam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat: hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit.* Potuit aliqua in his culpa Phocionis esse; potuit tamen nec minus nulla admitti ab Antipatro pro Demosthene intercessio. Quid si ciuitatis incolumitatem stare nullo alio modo intelligebat Phocion quam facibus istis incendii, Demosthene et Hyperide, arma nimis imbecilla nunquam non in Macedones concitantibus, extinctis? Simili seueritate iam antea, cum Thebis excisis Alexander postularet, vt X. Oratores, in quibus Demosthenes erat, sibi dederentur, Phocion aequum erat ratus, vt pro rep. seruanda mortem vltro subirent: (Diod. XVII, 15.) id quod Demostheni aliter se habere visum est. Saltem vbi certiora argumenta desunt, ex indole et moribus hominis de eius factis iudicium facere licet; vti a Demade et aliis suae vanitati et vtilitati consultum esse dicemus, etiam in rebus satis vtilibus ad remp., nisi de eorum consilio meliora aliunde innotuerint.

Interea illud inficiari vix ausis, senem iam grandaeuum aut partibus Antipatri nimis studio-

sum,

ſum, aut ſententiae pertinacem, conſilia meliora in iis quae ſequuta ſunt non admiſiſſe: quae vt excuſanda ſunt, ſi reputes, quam ardua res ſit, ſectam, quam per LXXX annos in rep. ſequutus ſis, eierare; non tamen in prudentiae et moderationis laude haberi poſſunt. Antipater moriens (Ol. CXV, 2. ante C 319) generoſo, vt probabile ſit, conſilio, Caſſandro praeterito, tutelam regum, Aridaei ſeu Philippi et Alexandri, cum adminiſtratione regni ad Polyſperchontem detulerat, virum rerum vſu et annis prudentem, ſed generoſi ſenſus expertem, ad miſeras artes et fraudes abiectum, nec regni ſed ſuae ſaluti intentum. Caſſander aegre ferens ſe a primo gradu deiectum de recuperanda dignitate conſilia iniit; cumque Graeciae ciuitates partim praeſidiis paternis teneri, partim hoſpitiis et amicitiis patris voluntates Graecorum ſibi fore deuinctas ſperaret: Graeciae ille primo loco imminuit, miſitque Nicanorem, qui Menyllo in Munychiae praefectura ſuccederet. Nuntiata mox Athenas Antipatri morte, exarſit populus in Phocionem, deditque crimini, *quod, cum factus eſſet ea de re certior, Nicanoris gratia reticuiſſet.* Haec ipſe Plutarchus (p. 755 extr. 756), hoc adiiciens, agendo et colloquendo cum Nicanore Phocionem eum facilem et benignum Athenienſibus praebuiſſe. Haec quidem geſta Olymp. CXV, 2. ante C. N. 319.

Polyſperchon, Caſſandri conſilia vt diſcuteret, Graeciae ciuitatibus libertatem popularem oſtendere, hocque pacto paucorum ab Antipatro conſti-

tutum regimen antiquare animosque Graecorum a Cassandro abalienare constituit; itaque vt ceteris Graecis (v. Diod. XVIII, 56), sic Atheniensibus, pronuntiari iubet, remp. popularem iis restitui; omnes Athenienses pristinis legibus agere. Redeundi itaque potestas dabatur iis, qui quod minorem censum habebant, vrbe aut discesserant aut vi in Thraciam traducti fuerant, omnesque omnino qui exulatum ierant: quo facto discordiis omnia misceri necesse erat. In Phocionem insidias has machinatum esse censet Plutarchus (p. 756. A. B.), sed grauius erat consilium regum tutori, vt Athenas et Graeciam a Cassandri studiis auocatam sibi adjungeret. Facile tamen praeuideri poterat, turbam illam, pace cum Antipatro facta suffragiorum iure priuatam, nunc, vbi pristinum ius suum recuperasset, primo statim impetu in Phocionem eo esse vsuram. g) Accessit aliud, quod animos exasperaret; cum enim audito regum edicto motus inter Athenienses existerent, atque essent adeo qui postularent, vt Munychia deduceretur praesidium (v. Diod. XVIII, 64): prudenti consilio Nicanor, vt Cassandro Athenas obnoxias retineret, non modo non cessit Munychia, verum etiam Piraeeum occupare studuit. Hic vero manifesta est apud ipsum Plutarchum (p. ead. C. D.) accusatio Phocionis,

g) Hoc est illud quod Nepos hunc in modum parum commode enuntiauit: *Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum vna populi caussam agebat, altera optimatum. — Harum vtraque Macedonum patrimoniis nitebatur. Nam populares Polysperchonti fauebant, optimates cum Cassandro sentiebant.* Etiam sequentia parum accurate exposita sunt a Nepote.

cionis, qui neque admisit amicorum monita et clamores populi, nec arma capere iussos Athenienses aduersus Nicanorem ducere voluit *h*). Fidem eum nimis validam habuisse Nicanori censet Plutarchus; nec minus tamen, si Phocionis bene cognitum habemus ingenium, suo ille iudicio suoque proposito immansisse videri debet, vt ciuitatem vel inuitis ciuibus seruatam mallet, quam reductis exulibus turbari praeuidebat, Polysperchontis fraude bene perspecta, qui et ipse hoc spectabat, vt Athenienses circumuentos regiae potestati subiiceret. Si tamen non ad consilii prudentiam et vtilitatem, sed ad legum praescripta haec exigeres: proditionis crimini implicuisse se videri debebat Phocion; quippe qui imperator creatus copias non ex decreto populi duxerat, ne Piraeeus caperetur.

Quod si Cassander iam tum cum classe, quam mox ex Asia adduxit, adfuisset: Athenae cum Phocione saluae fuissent. At enim cum regibus

h) **Multo grauior accusatio fuit apud eos auctores, quos Nepos sequutus est:** *Concidit autem maxime vno crimine, quod, quum apud eum esset summum imperium populi,* (στρατηγία) *et Nicanorem Cassandri praefectum insidiari Piraeeo a Dercyllo moneretur* **(v. Plut. p. 756. C.)** *idemque postularet, vt prouideret, ne commeatibus ciuitas priuaretur: huic, audiente populo, Phocion negauit esse periculum; seque eius rei obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piraeeo est potitus. Ad quem recuperandum* **(Plut. ad praeuertendum Nicanorem)** *quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocauit, sed ne armatis quidem praeesse voluit.* **Eumne, qui in summo reip. discrimine, cum in magistratu sit, patriae non succurrit, aliorumque consilia ad remp. tuendam frustratur, a ciuibus suis proditionis argui mirabimur?**

 Poly-

Polyſperchon in Phocidem progreſſus filium Alexandrum cum copiis praemiſit verſus Athenas, verbo contra Nicanorem populo Athenienſium ſuppetias venturus, et nouam democratiam obfirmaturus; re vero, vt vrbem, ſi facultas daretur, occuparet. Irrupere in vrbem exules et faex ciuitatis iterum remp. occupauit. Concio habita incondita et confuſa, in qua Phocioni imperio abrogato alii creati duces; et capi potuiſſet ab Alexandro ciuitas, niſi is, parum callide, cum Nicanore colloquio habito, ſuſpiciones de ſe feciſſet.

Agnonides rhetor confeſtim adortus Phocionem, proditionis eum eiusque factionem inſimulavit: e qua Callimedon et Pericles trepidantes ceſſerunt vrbe; Phocion cum aliis amicis ad Polyſperchontem conceſſit. Quid in hoc ſequutus ſit, aut quo conſilio homini ſe in manus tradiderit, quem ſibi infeſtum et eſſe debere et eſſe norat, haud facile aſſequare. Quod ſi enim ad Nicanorem confugere noluit, ne ciuibus ſuis tanto maiorem criminandi ſe facultatem daret: quocunque tamen alio praeſtabat exulatum ire *i*). Imprudentia itaque et conſilii inopia factum id ne arguas, alia aliunde argumenta petenda ſunt, quae tamen temporis

i) Ex amicis alii cum ipſo in eosdem laqueos ſe induerant; alii, in quibus Demetrius Phalereus, fuga ſibi conſuluerunt: Plut. p. 757 A. 758 C. Nepos l. c. Apud hunc, Phocion iam capitis damnatus a populo et vrbe eiectus ad Polyſperchontem proficiſcitur: *quo vt venit — cauſſam iuſſus eſt dicere — et iterum Athenas deductus eſt, vt ibi legibus de eo fieret iudicium.* Quam perturbatus hic eſt narrandi ordo!

poris iniuria inuidit. Nunc, quantum iudicare licet, lupo se credidit ouicula.

Alia narratio, eaque probabilior, etsi Phocionis probitati multo minus consulens, est apud Diodorum (lib. XVIII, 65). Cum Athenienses a Nicanore verba sibi dari nec Munychiam cum Piraeeo sibi restitui viderent: Alexandrum, Polysperchontis filium, in Atticam copias ducentem eo cum consilio aduenire putarunt, vt, quod ipsi vellent, efficeret. At ille non populo, sed sibi in belli vsus, Munychiam et Piraeeum occupare voluit. Phocion cum aliis, qui constitutam ab Antipatro ciuitatem tuebantur, legum poenas in noua democratia veritus, Alexandro occurrit, *et quid in rem sit docendo auctor illi est, vt praesidia sibi retineat nec reddat Atheniensibus, donec Cassander sit debellatus.* Quibus obsequutus Alexander cum Nicanore sermones facit. Quo animaduerso populus comitiis tumultuose habitis magistratus praesentes abrogat eosque partim capite partim exilio et facultatum publicatione plectit; inque his Phocionem. Hi ad Alexandrum confugiunt, eius ope incolumes se fore arbitrati: at ille eos ad patrem Polysperchontem remittit.

Interea populus, seu turba Atheniensium, Agnonide rhetore, qui Phocioni infestus erat, suadente, Archestrato autem rogante, legationem misit ad Polysperchontem cum rege Aridaeo in Phocide statiua habentem, ad accusandum Phocionem. Cupiditate occaecatos homines agnoscas et

in

in hoc, quod ciuem suum a rege damnari haud recusarunt; nisi forte accusatio eo facta, vt ad supplicium ille sibi dederetur. Hic, cum tumultu et clamore consilio habito, (de quo videndus Plutarchus p. 757. Diod. XVIII. 66. 67.) reiecta est caussa ad populum Atheniensium. Adductis in vrbem reis custodia septis a Clito Macedone, cum litteris a rege missis, quibus proditionis illi crimine conuicti arguebantur, comitia habita, ex nouae quidem ciuitatis lege et ratione admissis promiscue omnibus qui pro ciuibus se gererent. Erat autem proditionis crimen inter ea, de quibus populi cognitio erat Athenis; itaque non apud iudices, sed coram populo res est disceptata: in quo cum maior nunc numerus esset eorum, qui Phocionis consilio se ciuitate eiectos esse clamabant, dubitari iam tum non poterat, vtrius partis suffragia essent numero victura. Et iudicium quidem aut supplicium ipsum e Plutarcho adscribere nolumus: apud quem nonnulla legi possunt, quae plebis exasperatae furores satis arguunt *k*). Ceterum ex his manifestum fit, temporum iniuria multo magis quam hominum Phocionem in capitis periculum fuisse adductum. Multi fuere regum amici et administri in rep. gerenda, qui multo leuioribus criminibus supplicio et tormentis sunt addicti. Communis ea generis humani calamitas est, vt, quoties seu dissidia

k) Adde Nepot. 4. Alia apud Diodor. XVIII. 66. 67. Accusationis libellus hic erat: quod post bellum Lamiacum ab his reis effectum esset, vt et patria seruitute esset oppressa et popularis administratio legesque solutae.

diſſidia ciuium in rep. ſeu populorum inter ſe diſcordiae exiſtunt, vtraque pars habeat, quo de alterius iniuria conqueratur, et vnde ſuae cauſſae praeſidia, nec conmentitia aut vana, petat. Vtra pars vicerit, eius cauſſa ſuperior facta eſt, non melior vel honeſtior ac iuſtior; at integritas et conſiliorum prudentia multis in vtraque factione communis eſſe poteſt. Phocion aduerſus leges commiſerat, cum ſaluti reip. ex ſua opinione, non ex reip. lege ac decreto, conſuleret, et damnationi ſuae eo ipſo cauſſam idoneam et iuſtam praeſtruxerat.

Atque haec quidem diſputata ſunto de cauſſa a Plutarcho obſcurata potius quam in luce collocata; digna tamen quae, quod poſteritas iure ſuo facit, in vtramque partem diſpecta et agitata eſſet.*) Vos autem, Ciues, cauſſa cognita animis illud ſaltem tenete ac reputate, quanto prouidentiae diuinae beneficio noſtra vita in ea tempora inciderit, in

*) Nec accuſare Phocionem nec defendere conſtitueram, cum iſta ſcriberem; tantum id agebam, vt viderem, quaenam rerum momenta in eius cauſſa ineſſent, et quomodo illa e legibus Atticis eſſet acta ac iudicata. Nullum animi iudicium praeconceptum aut ſtudio vel ira inflexum attuleram; appoſueram tantum ea, quae ſecundum ſcriptorum fidem et auctoritatem, et rerum, hominum temporumque rationes, probabiliter diſputari poſſe mihi viſa erant: ita enim critices in rebus hiſtoricis diſpiciendis praecepta ferre audieram. Itaque abſque omni cupiditate ac ſtudio, niſi veri videndi, ad haec acceſſeram. Cum tamen facile feram, vt alia aliis probabiliora videantur: liberum per me eſto vnicuique de his ſtatuendi arbitrium, ſi quidem cauſſas ac rationes probabilitatis potiores ſe habere putauerit: quibus et ipſe concedendum eſſe exiſtimabo, ſi potiores eas eſſe intellexero.

in quibus vt nec magnae virtuti, ita nec magnae calamitati locus ſit; ad priuatae fere vitae vt virtutem ita felicitatem noſtra ingenia, mores, diſciplinam publicam priuatamque, iura publica priuataque, res diuinas et humanas, eſſe attemperata videtis. Ad hanc itaque virtutem, ad hanc felicitatem enitimini; via quidem haud ardua per litterarum ſtudia praeſcripta iis, qui ſeu loco, quo nati ſunt, ſeu ingenio, ſeu honeſtate et induſtria, tanquam viaticis inſtructi, eam ingrediuntur.

P. P. Kal. Januariis cIↃIↃccLXXXVII.

XXI.

XXI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. NIC. MÖCRERT D.
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITTERARIO
IN A. D. IV IVNII
REGIS NOSTRI AVGVSTISSIMI
NATALEM
CONSTITVTA EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO ABSTVLERVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IVNII IV. ANNI FVTVRI LXXXVIII. HABENDVM
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE NOSTRAE ORDINIBVS
PROPOSITA
PROMVLGAT
M. IVNIO CIↃ IↃ CCLXXXVII.

Si inter perfectos homines viueremus, locum forte haberet illud a Stoicis petitum, quo virtus ſibi ipſa ſola et vnica merces eſſe dicitur: quicquid

quicquid enim recte, quicquid praeclare seu consultum seu susceptum ac gestum est, ex conscientia recte facti voluptate animum perfundit. Cum tamen sensus ille veri, recti et pulchri, non nisi ab animi habitu, ad quem te composueris, proficiscatur: ad intelligendum in promtu est, antequam ille habitus indutus animo fuerit, voluptatem illam eiusque sensum haud magnum esse posse; vel sic tamen ad virtutem multo cum labore enitendum esse, ac deuorandas tolerandasque molestias omnis generis, ab omnium saeculorum sapientibus viris est decantatum, cum arduam esse viam ad virtutis arcem dicerent; multa esse ferenda ac facienda; esse sudandum et algendum; esse sustinendum et abstinendum. In hac rerum conditione pauca erunt ingenia, aut naturae beneficio tam felicia, aut praeclara institutione tam bene nutrita, vt cursu concitato nec intermisso ad arduam illam Sapientiae, hoc est, Veri ac Recti arcem contendant et enitantur. Vt ideo naturae humanae imbecillitati succurratur, quae non excogitata ac tentata sunt! Hortatu ac monitu ingenia iuuenilia excitanda esse, recte iudicatum est. Alii verberibus ac flagellis, poenis ac poenarum minis, vt arduam viam emetirentur, iuuenes impellendos esse censuerunt; non aliter ac si seruos aut iumenta ad opus faciendum instigarent, at non ingenia et animos fingerent et voluntates flecterent. Alii satis fecisse suis partibus putarunt, si praeceptis viae ineundae tradendis pulmones et latera ruperant; alii deuerticula et amoena loca prouidere, quibus ex prospectu ostensis inuitati animi aspera et confragosa

loca

loca perrumperent. Inter haec medium tenere videri debent ii, qui potentissimum ad subeundas exantlandasque doctrinae virtutisque parandae aerumnas incitamentum esse putarunt praemia honoris et laudis proposita. Cum enim sine labore ac molestia nulla nec corporis nec animi perficiendi ratio excogitari possit, adeoque ad vires amplificandas seu intendendas, quicquid auxilii polliceri possumus, referendum sit: cum ipsa rerum et animorum natura nihil magis consentaneum esse videtur, quam vt boni alicuius fructu ex proximo, antequam ipsam arcem expugnaueris, proposito incendatur studium, quo altius enitaris. Multo autem magis hoc incitamento indigere videri debemus hac vita, hoc saeculo, hac aetatis parte, qua luxurie tanquam peste omnia afflante emollita ingenia laborem ac molestiam refugiunt. Quo magis celebranda est munificentia Regis nostri Augustissimi, qui antequam ista mollitie et luxuria contagio nostrorum Ciuium ingenia corrumperet, intactos adhuc animos praemiis propositis firmare, ad feliciorem et intentiorem cursum incendere et ad tanto maiora audenda inflammare voluit; Etsi consilium ea in re propositum esse debuit haud vnum: nam et reip. multum interest, vt eorum, qui in studiis litterarum excellant, vbi tempora postulent, notitia habeatur facilis et expedita; ita enim qui ad genus quodque rerum ac curarum maxime idonei sint, non diu quaerendi sunt, nec iudicium de iis est praecipitandum. Ad vos autem, Commilitones, quid tandem vestris ipsorum votis expetendum videri potuit maius, quam quod, cum

iam in forum ac vitam producenda fint ftudia veftra, data vobis eft facultas cum experiendarum virium, tum acquirendae laudis et faciendi de veftris ingeniis ftudiisque iudicii. Ominamur itaque et auguramur, cum noftrae almae Georgiae Auguftae celebritas inprimis ex induftriae vigentisque inter docentes et audientes pari laude ftudii profecta fit, etiam haec inter vos ingenii et induftriae certamini ad laudem illam et profectam inde celebritatem tuendam magnam vim effe habitura. Spesque illa erit tanto certior atque firmior, quanto propius accedent conatus veftri ad bonam laudem eorum, qui praefenti hoc certamine fuorum profectuum fpecimina ad nos attulerunt. Quod enim praefifcine dictum fit, nullus inter eos, qui ad certamen defcenderunt, fuit, qui non laudem virtutis et doctrinae meruerit. Verum haec figillatim vt cognofcatis, nunc, ordine erunt exponenda, quae de fingulis quaeftionibus ad certamen propofitis, de fcriptis ad concertandum miffis, tandemque de iudicio fuper iis, conftituendisque praemiis, commemoranda habemus.

In hunc itaque annum inque Regis noftri Auguftiffimi diem natalem, quem votis facrisque follennibus celebramus, fuperiore anno conftitutae ac promulgatae quaeftiones erant hae:

Ab *Ordine* quidem *Theologorum:*

„Quaenam fuit vera et certa eorum, qui medio fecundo atque ineunte tertio feculo praecipue floruerunt, Patrum, maxime vero Juftini Martyris, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni,

cheni, Clementis Alexandrini, Tertulliani denique, de ratione siue relatione Filii cum Patre sententia? Id vero ita ostendi debebat, vt,

1) Quid senserint isti Patres, ex ipsis eorum scriptis proferretur, atque istos etiam vere ita sensisse, iustis quidem argumentis ex vsu linguae, ex nexu locorum, ex reliqua opinionum, quas alebant, historia euincatur; nec tamen ideo lis vlli eruditorum moueatur, quibus aliter forte sensisse illi visi sunt. Tum vero,

2) Sententiis istorum inter se collatis, quid commune omnibus quidque proprium cuique sit, vel videatur proprium, accurate examinari, caussasque dissensus, si quis interesse, et si quae afferri posse videbantur, oportebat afferri, tentarique tamen, num origo omnium ex vno fonte deducta nihilo minus posset demonstrari. Denique

3) Illae etiam causae, quantum fieri poterat, perspicuae explicandae erant, quibus inducti Patres huius aeui sententiam istam non quidem fidei ac doctrinae ecclesiasticae, at suae tamen Theologiae inferebant, adeoque inprimis explicandum, quid praestare vsus in informanda doctrina de Trinitate et poterat et posse ex illorum iudicio videbatur.„

„Ordini Theologorum praeter exspectationem quidem accidit, vt, vnico excepto, omnes, quibus quaestio ista superioris anni proposita fuerat, vel defugisse concertationis laborem vel desperasse praemium viderentur; non enim nisi vnus inuentus

 est,

eſt, qui oblato ſpecimine rem, cui experiundae multorum vires haud impares fore videbantur, tentauerit. Verum, vt vix concurſus plurium deſideraretur, vnus ille effecit, tali exhibito ſpecimine, quale exſpectari a paucis poterat. Quod igitur auctor libelli inſcripti verbis Hilarii:

Optimum eſſe lectorem, qui dictorum intelligentiam exſpectet ex dictis potius, quam imponat, et retulerit magis quam attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem praeſumſerit intelligendum —

omnibus iis ſatisfecit, quae non poſtulari tantum ſed ſperari etiam in iſto iuuenilium virium conflictu poterant; quod que idem in tractanda quaeſtione propoſita tantum eruditionis quantum in inſtruenda acuminis; quod in colligendis, quae ad illuſtrandam quaeſtionem pertinebant, tantum ingenii, quantum in omittendis, quae omitti ſine damno poterant, maturi iudicii; quodque in re hiſtorica tantum dilectus ſeueri in lectione, quantum virilis abſtinentiae in fugienda oſtentatione multae lectionis adhibuit oſtenditque: eas omnes ob cauſas Ordo Theologorum optime merenti praemium extra pugnam lubens decreuit atque adiudicauit.„ Schedula aperta nomen lectum eſt:

JOANNES GEORGIVS ARNOLDVS OELRICHS, Hannoveranus.

Ab *Ordine Iureconſultorum* propoſita erat quaeſtio: „Emigrationem ciuium prohibere vel circumſcribere, an, et quatenus, fas ſit?„

„Sex redditae erant commentationes, his praeſcriptis dictis inſignitae:

I. Haec

I. *Haec sunt fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris et retinendi et dimittendi esse dominum.* Cic.
II. *Fas mihi non habiles, et fas tibi, linquere Colchos.*
III. *Salus populi suprema lex esto.*
IV. *Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.*
V. *Nec timide nec temere.*
VI. *Fas mihi non habiles, fas et tibi, linquere Colchos.*

„Egerunt omnes id, vt quaestionem maxime ex principiis iuris publici vniuersalis enuclearent: et pleraeque omnes libertati ciuium iustum statuerunt pretium, quarta restrictam ex regula facultatem emigrandi exponit. Agnouit Ordo vim ingenii et industriae, quam singulae commentationes prodiderant. Inter eas tamen argumentorum apparatu, quo haec quaestio, habito ciuium et incolarum discrimine, tractata est, et ipso ordine scribendi, et oratione, primum locum mereri visa est illa, cui inscripta sunt verba:

Haec sunt fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris et retinendi et dimittendi esse dominum.

cui Ordo et praemium regium decreuit.

Locum *alterum* a priore assignandum esse censuit *vtrique commentationi*, quae eodem symbolo Nr. II. et VI. insignita est,

Fas mihi non habiles, et fas tibi linquere Colchos.

quarum prior ipsa rerum expositione, posterior orationis cultu se commendat.„ Victricis Commentationis auctor pronuntiatus est

FRIDERICVS HIRSCH, Goslariensis.

Qui autem secundo ac tertio loco laudem reportarunt, sunt

Jo. Detlef de Hammerstein, Hannoveranus; et Jo. Frid. Gvill. Schlegel, Havnienfis.

Ab *Ordine Medicorum:*

„An, vti offium in cafu fracturae complicatae, cariei etc. ita etiam partium mollium in cafu vulneris, perditam fubftantiam natura humana reftituit? An itaque vulnera noua carne replet? Si affirmatur, quaerimus: an caro illa alia ex membranis, alia ex offibus, alia ex mufculis, alia ex tendinibus nafcatur? An itaque naturam partis habeat ex qua nafcitur? An vero eadem fit, ex quacunque parte demum nata? An omnes vel quasdam tantum partes reftituat natura? An in omnibus vel quibusdam tantum cafibus? Qua ratione ars regenerationem hanc coercere, iuuare, moderari poffit? — Si negatur, vulnera noua carne repleri, quaeritur, quonam modo claudantur vulnera variarum partium, e. c. offium, cerebri etc.„

„Commiffa funt certamine hoc *medicae fcientiae* alumnorum fcripta tria: *primum* fignatum verbis:

Naturam fequi, artique impendere vires.

alterum: Non velle videri verus, fed effe.

tertium: ἡ δε πειρα σφαλερη.

Quorum *primum* illud ordine luculentô et perfpicuitate fe commendat, tum lectione eorum, quae ab aliis in hoc genere fcripta funt, cum iudicio mentis fubacto inftituta; quo factum eft, vt multa ab aliis obferuata bene perfpexerit auctor et in fuam rem conuerterit; interea et ipfe experimenta

menta multa instituit accurate eaque explorate ac diligenter perscripsit. *Alterum* tamen inscriptum: *non velle videri* — plura experimenta idonea, magna cum varietate, diligentia ac cautione facta, affert, quae sagacitatem ingenii et acumen iudiciumque ac subtilitatem in obseruando et experiundo, ac videndo, quid inde colligi et elici possit, produnt eximiam; vt tamen nec lectione vacet scriptum quam res et consilium postulabat. *Tertium* ab ingenio profectum est haud mediocri, quod, aliorum ductus impatiens, sibi ipsum viam munire mallet; sunt in eo nonnulla recte obseruata, et, quae ex obseruatis sequantur, acute animaduersa; etiam ea, quae auctor lectione cognita habuit, acri cum iudicio sunt explorata et ad res subtiliter translata: desideratur tamen omnino cura et circumspectio in experiundo, tum diligentia seuerior siue in descriptione, dilectu, copia ac varietate experimentorum quae ipse instituit; siue in colligendis ac dispiciendis rebus ac factis, quae in aliorum scriptis occurrunt, ad rem, de qua quaerebatur, idoneis et cognitu necessariis, si id agebatur, vt quod verum esset, perspiceretur.

Quae cum ita sint, Ordo medicus principem locum cum praemio assignauit Commentationi Nro. II. inscriptae verbis: *non velle videri verus, sed esse*; *accessisse* autem proximo loco ad illam iudicat scriptum Nro. I. *naturam sequi artique impendere vires.*,,

Victoris nomen publice renunciatum est:

OTTO HVHN Curonus.

Eius autem, qui secundo loco palmam est adeptus, nomen est: Andreas Jo. Georg. Murray, Gottingensis.

Ad quaestionem a *Philosophorum Ordine* propositam nunc accedimus:

„Orbis terrarum faciem, qualis depingitur ab *Homero*, declarare: hoc est, ex vtroque poetae principis opere, tam Iliade, quam Odyssea, quicquid iis geographici argumenti continetur, diligenter ac plene colligere, ita, vt, Homero duce, per tres orbis partes eatur, et, quae de singulis regionibus, earumque populis, montibus, fluuiis, maribus lacubusque, vrbibus, oppidis cet. ab Homero commemorata sunt, Geographorum more in vnum congerantur. Obscurioribus poetae locis quum saepe lucem affundere possit *Strabo*, perpetuus Geographiae Homericae interpres; bene recteque agent de praemio certaturi, si Strabone, quotiescunque ipsa res postulatura sit, ad Homerum explicandum vtantur. Ita existet, vt speramus, aliqua *Homeri Geographia*, qua hucusque aegre caruerunt tam Historici quam alii litterarum antiquiorum interpretes.„

Erat quidem quaestio ita comparata, vt profectus studiorum nonnullos, doctrinaeque apparatum, cum assiduitate inuestigandi ea, quae ad consilium facerent, haud vulgari, postularet. Contigit tamen, quod vix sperare ausi eramus, vt prodirent in arenam quinque athletae animis viribusque omnes insignes, ita vt nullus ex iis esset, qui non praemio

praemio dignus videri poſſet, ſi ſolus certaſſet; adeoque laus quidem et commendatio ingenii, doctrinae et induſtriae, omnibus ac ſingulis communi iudicio deberi viſa eſt; erat tamen certamen comparatione inter eos facta diiudicandum, et videndum, qui et qua in re alii aliis excellerent.

Scripta ab iis exhibita his lemmatibus inſignita erant:

I. *Nec tam turpe fuit vinci, quam contendiſſe decorum.*
II. *Olim meminiſſe iuuabit.*
III. *In rebus tam antiquis ſi, quae ſimilia veri ſint, pro veris accipiantur, ſatis habeam.* Liv.
IV. ἡμεις δε κλεος εσθλον ακουομεν ουδε τι ιδμεν.
V. Ενθα και εμος Φιλος ὑιος κρατερος και αμυμων.

„Quae ad *geographiam Homericam* conſtituendam poſtulabantur, ſpectabant primo ad *enumerationem iuſtam cui nihil deeſſet*, tum vero ad *diſpoſitionem ac deſcriptionem more geographorum factam*. Enumeratione cumulate et accurate facta probandi fuere omnes; etſi in Nro. V. plura ſe offerrent partim ex Homero partim ex aliis ſcriptoribus bene animaduerſa et ad illuſtrationem idonea. Maius occurrebat diſcrimen in altero illo, quo iudicii inclinari debuit trutina: *Geographico more* recenſum et deſcriptionem inſtituerunt tantum duo, Nro. I. et V. vt ab Occidente initio facto terrarum orbem permearent; reliqui tres ordinem Homericum ſequuti ſunt, a Catalogo enim nauium facto principio, reliquas terras ita ſubiiciunt, vt, ſi ex geographica ſubtilitate rem aeſtimare velis, certum et ad iuſtas rationes inſtitutum ordinem, quem ſequantur, non habeant; etſi per ſe opera illa haud improbanda ſit, qua a notioribus proceditur ad terras minus

 notas,

notas, et in Homero illuſtrando repreh
habere nequit, ſi Homerum auctorem c
xime ſequaris. Habet tamen etiam ex h
quisque praecipui aliquid: No. II. anem
praemittit; idem, quo ſenſu πόλις et νῆσο
mero accipienda ſint, monere haud obli
adiecitque indicem geographicum; promi
que mappas tres geographicas, quae ma
diterranei inſulas et littorales plagas, Aſiar
rem ac Graeciam, ad Homeri ductum ocul
cerent: quas vt ille perficiat et euulget, a
ipſi ſumus ac ſuaſores. De Oceano egere
et IV. quorum prior ille etiam conſpectur
terrarum ex Homero praefixit, a Catalogo
per errores Vlyſſis et Menelai enumeration
corum commode deduxit; an extra Columna
culis Oceanus Homero innotuerit, iden
quaeſiuit, item de Bosporo Cimmerio.
ordinem geographicum amplexus, Pelopor
diſerte ſatis deſcripſit, mappa quoque geog
adiecta; omnino diligentiae laudem abſtulit
raque tamen iudicio aliorum magis quam ſu
ſtituit. No. IV. etſi ordinem geographicum
riorem haud eſt ſequutus, cum iudicio tar
dilectu ea, quae collegerat, diſpoſuit; C
nauium partes eſſe quinas vnus perſpexit; m
geographicam ex d'Anvilliana adornatam a
No. V. ordine geographico ſeruato, et en
tione ſatis locupleti adiecta, litterarum q
graecarum copias, comparatione cum ceteris
maiores et accuratiores iudicibus approbauit;
ſtare quoque viſus eſt ſermonis latini purit
pr

proprietate scribendique cura. Mythica tamen appofuit, de quibus nunc non quaerebatur; locorum etiam graecorum et verfuum laudatorum copiam nimis cumulatam: plerumque fatis erat fententiam ac fummam rerum exponere, fi in verbis nihil effet, quod probandi vim haberet.

Quibus ita conftitutis, Ordinis philofophici iudicio *primas* tenere vifa eft commentatio *quinto* loco commemorata:

ενθα και εμος Φιλος υἱος κρατερος και αμυμων.

et ei affignatum praemium regium: pronuntiatumque eft auctoris nomen

CAR. TRAUGOTT GOTTLOB SCHOENEMANN
Islebienfis, Seminarii philologici Sodalis.

Acceffiffe autem *proximo* loco ad praemium, laude autem par effe, vifa eft fcriptio quarta:

ἡμεις δε κλεος οιον ακουομεν ουδε τι ισμεν:

cuius auctor profeffus eft nomeu AVGVSTVS WILHELMVS SCHLEGEL, Hannoueranus, Seminarii philologici Sodalis.

Tertia palma affignata Commentationi *primae* verbis infcriptae: *Nec tam turpe fuit vinci quam contendiffe decorum,* auctore HERMANNO SCHLICHTHORST Bremenfi. Cum *elogio* et commendatione diligentiae et litterarum commemoratae fuere reliquae duae II. et III. Ita Virgilianis verfibus vti licebit: *Accipite haec animis laetasque aduertite mentes: Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit!,,*

Praeconio noftro pronuntiata audiftis, Commilitones, nomina eorum, qui ingenio, doctrina et ftudio fuo meruere, vt praemio regio tam honorifico

norifico ornarentur publice; aliud tamen praemium nec minus insigne et inuidendum reportarunt, laudem publice in illustri consessu Serenissimorum Principum Regiorum M. Britanniae, Celsissimorum Principum et Comitum, inter tot ac tantos arbitros ac testes virtutis. Macti vero virtute, Iuuenes praestantissimi, macti, inquam, virtute estote, et, huius illustris et ad totam vestram vitam memorabilis diei memores, ingenii animique vires intendite, ne parto hodierno decore vnquam excidatis, ne vos hoc praemio indignos vlla vnquam dies arguat; contra annitendum vobis esse putate omni studio et opera, vt, cum semel ceteris eminere visi et publice iudicati sitis, ita per reliqua studiorum academicorum spatia, per totum vitae, munerum et officiorum, decursum, qui vos aliquando excepturus est, eminere inter alios et virtute, scientia, peritia, industria, ingenioque ad omnia habili excellere videamini; vt animis vestris infixum semper habeatur notum illud: *Αιν αριστευειν και ὑπειροχον εμμεναι αλλων.* Verbo, operam date, vt ne vnquam arbitros ac iudices vestros, eosdem praeceptores et amicos, iudicii de vobis sui poeniteat.

Superest, vt quaestiones in annum futurum LXXXVIII. proponendae nunc publice recitentur.

Constituta est ab ORDINE THEOLOGORVM quaestio haec:

„*Quae voce luxus vulgari loquendi modo comprehendi solent*, (antiquam enim vocabuli huius, aeque ac *luxuriae*, vim morum dissolutionem et intemperantiam

perantiam cupiditatum, luxatarum quasi ac solutarum, denotare constat) *num licita sint e legibus diuinis, praesertim in libris sacris promulgatis an illicita?*

„In tractando hoc argumento summa praesertim sollertia definiendum est, *quid sit luxus?* ne in vanam super verbis altercationem exeat disputatio. His itaque limitibus circumscribi debet tractatio, vt inquiratur in haec: num lautitia, deliciarum ac magnificentiae vsus omnisque sumtuum profusio, curiositas et elegantia, omnino sit reprehendenda ac deuitanda, an certo respectu? et quonam?

Deinde luxuriae historiam sedulo dispicere oportebit iudicem, vt habeat, quonam eius honestas vel turpitudo determinari possit. Indagandi igitur sunt luxus effectus spontanei ac fortuiti; quaenam inde necessario existant commoda vel damna? referatne celebris illa genealogia a Platone ingeniose excogitata, pulchreque prolata, luxus comites perpetuos et indissolubiles: ita vt ἡ πολυτελεια semper gignat ac necessario τον τυφον και την τρυφην; atque ab his nunquam non procreentur ὕβρις και παρανομια και αναισχυντια?

Sedulo praeterea distinguenda est profusa splendidaque sumtuositas, respectu ad singulos homines atque ad integras respublicas habito.

Quibus rite peractis, tandem argumenta sententiae ferendae a tribus hisce fontibus, nempe naturae conformatione a summo numine facta, luxus effectibus, atque ex legibus dei scriptis hauriri debent.„

Ab

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM:

„*Ex moribus Germanorum, Iure Communi, Legibusque Imperii exponere, Vtrum ciui S. R. I. in exteras oras, vel ciui certe territorii Germaniae in alius territorium, emigrare fas ſit, et an et quatenus facultas emigrandi ratione perſonarum aut bonorum circumſcripta ſit?*

Quaeſtio ORDINIS MEDICI:

„*Quum tantopere interſit medicorum, noſſe calculi principia, eaque ſine dubio non raro a deprauata vrinae mixtione pendeant, optat Ordo medicus, vt ex iuſta vrinae ſanae, propriis experimentis ſuffulta analyſi, quantum licet, determinetur, quaenam vrinae vitia, hanc eius partium mixtionem ſpectantia, ſabulo renum calculoque originem praebeant, et quaenam exinde conſectaria, tum in praecauendo, tum in ſanando hoc malo proficua, fluant.*

Ordini philoſophico ſingulari aliquo munificentiae Regiae exemplo contigit, vt in annum futurum bina praemia diſtribuenda adeoque binas quaeſtiones proponere poſſit. Grati itaque et nos beneficium hoc Regium agnoſcimus et vos agnoſcetis, Commilitones, quandoquidem nunc laudi reportandae et praemio conſequendo duplex facultas et opportunitas vobis, qui in litteras exquiſitiores, hiſtorici inprim[illegible] geographici et antiquarii generis, incum[illegible] propoſita: nec erit conquerendum, qua[illegible]ram aetatem incuſandi alias cauſſa ſatis iuſta habetur, litteris eruditioribus, et plus ingenii acuminis et ſtudii ſibi poſtulantibus, nulla conſtituta eſſe praemia ſatis digna.

Propo-

Propoſita igitur eſt ſtudiis veſtris, Commilitones, *quaeſtio alia ordinaria, alia extraordinaria.*

ORDINIS PHILOSOPHICI
quaeſtiones in Iun. IV. cIↄIↄcclxxxviii. propoſitae.
Ordinaria quaeſtio eſt:

Geographia Africae Herodotea, h. e. *notitia Africae geographica ex Herodoto conſtituta; ita vt populi ac regiones ab eo commemoratae probabiliter geographico more finiantur ac deſcribantur; adiunctis ex aliis ſcriptoribus non niſi iis, quae ad illuſtrationem facere poſſunt; Aegypti ſummatim tantum ratione habita.*

Ad lectionem et interpretationem Herodoti ſummam operae redire videtis, exactis ad geographicas rationes et geographico more conſtitutis iis, quae libris IV. et II. et nonnullis aliis in locis tradita ſunt. Comparatio inſtitui poterit cum Diodoro Siculo et Salluſtio. Ex recentioribus peti forte nonnulla ad illuſtrationem poterunt, vt ex Bocharto et d' Herbelotio; ex Leone Africano et qui eum ſequitur Marmol, Dapper etc. Ludolf; tum ex Shaw, Höſt, de Chenier etc.

Quaeſtio extraordinaria
in Iun. IV. cIↄIↄcclxxxviii

Fabuloſam Argonautarum Geographiam ex veterum, tam integris, quae ſuperſunt, monimentis, quam deperditorum fragminibus, eruere: diverſas, ex diverſorum mente, itineris vias proſequi: regiones denique et vrbes, quas in expeditione acceſſiſſe dicuntur Argonautae, accurate determinare, et ad hodiernam iſtius tractus faciem reuocare.

In

In promtu ſunt copiae, quibus ad pertractandum argumentum per ſe non admodum copioſum vti licebit. Praeter Apollonium Rhodium, Orphica et Valerium Flaccum, petetis reliquarum rerum notitias ex Apollonii Scholiis, Apollodoro et Notis in eum ſcriptis, et ex iis, quae cum in his tum in Groddeckii Commentatione ſuper Argonauticis Apollonii laudantur.

Indictum eſt certamen in diem IV. Junii anni proximi LXXXVIII. praemia ſunt quina, ſingula XXV aureorum ducatorum pondo, eo, quem audiuiſtis, modo adiudicanda; ſcriptiones quae ad commiſſionem admitti volent, *ante Kalendas Apriles* eius anni vt redditae ſint, curabitis. Leges certaminis etſi neminem veſtrum latere poſſunt, ex edicto tamen anni LXXXV repetemus has: „Licebit in certamen prodire omnibus in litterarum ſtudio prouectioribus, ſeu indigenae illi ſint ſeu exteri, nec fraudi erit, ſi qui ante illum diem, quo praemia victoribus aſſignabuntur, ſtudiorum curriculo abſoluto, Gottinga diſceſſerint; modo ipſi ante diſceſſum ſcripta ſua reddiderint, et in ſcheda obſignata ſeu locum, in quem ſe contulerunt, adſcripſerint, ſeu amicum negotii ſui geſtorem, e quo illud comperiri poſſit, reliquerint. Oratione vtentur Latina, eaque vt ſit pura, terſ perſpicua, curabunt. Ne auctores commentationum, quae Prorectori, Decano, aliiue Profeſſo reddentur, vllo indicio ſe prodant, diligenter cauebitur.„

His

His peractis ad diei sollennia reditum est, inque Regis Indulgentissimi natali sollennia vota ac preces ad Deum O. M. factae, vt huius ipsius beneficii munificentissimum auctorem omnibus iis bonis beet, quorum fructus vitam reddere potest iucundissimam. Eiusdem curae ac tutelae mandata sunt Regiae indulgentiae ac beneuolentiae in hanc Academiam pignora, florentissimi tres Iuuentutis Principes, Augustissimi Parentis Proles faustissima.

Quae omnia vt ex voto Regis Indulgentissimi, et ad Academiae nostrae felicitatem et prosperitatem eueniant, precabimini nobiscum omnes ac singuli. P. P. in Georgia Augusta m. Junio cIↃIↃCCLXXXVII.

XXII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. NIC. MOECKERT D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISRATV ACADEMICO
AVG. GOTTL. RICHTER D.
CIVIBVS SVIS
COMMENDAT
INDICTIS SOLLENNIBVS
IN A. D. II. JVL. CIƆIƆCCLXXXVII.

Rerum Cherſoneſi Tauricae memoria breuiter expoſita.

Magiſtratus academici vice ſemeſtri ab Ordine ICtorum nunc ad Ordinem medicum properante, deſignatus eſt nouus Prorector Vir Experientiſſimus, Collega coniunctiſſimus,

AVG. GOTTL. RICHTER D.

Sollennia itaque in craſtinum diem indicimus, Ciues, quibus ille magiſtratus inſignibus ornatus prodibit

prodibit nouique muneris auſpicia faciet, quae vt fauſta et ſecunda ſint, et ipſi ex animo precamur, et Vos, Principes Sereniſſimi, Comites Illuſtriſſimi, omnesque quotquot ſacris Muſarum litatis et Georgiae Auguſtae tanquam commune templum frequentatis, vt noſtris votis faueatis, ita rogamus, vt inter pietatis non minus in almam noſtram matrem, Georgiam Auguſtam, quam inter beneuolentiae et amoris pignora habituri ſimus hoc, quod vel humanitas veſtra et facilitas noſtris precibus eſſet impertitura.

Hoc erat primum, Ciues, quod, cum hanc tabulam publice proponendam meditaremur, nobis agendum eſſe intelligebamus; alterum, vt aliqua de re ad communes litteras ac ſtudia ſpectante praefaremur, eoque ipſo teſtatum faceremus, agi haec, in quibus verſamur, munia academica inter homines litteratos, liberaliter inſtitutos, qui variarum litterarum notitiis ingenia ornata, nec vni arti ac ſcientiae, opificum more, ita intentos animos habeant, vt faſtidio ſibi placeant reliquarum litterarum, quae humanitatem mentibus inſtillant, ſenſum recti ac pulchri ex rerum veritate, non ex opinione vulgi, iis induunt. Non igitur rem aut vanam et inanem, aut a communibus ſtudiis alienam, acturi putabimur, Ciues, ſi apud vos, etſi in tanta litterarum, quibus vacatis, diuerſitate ac varietate, re ex hiſtoriarum penetralibus prolata, *de Cherſoneſi Tauricae antiquitate fortunaeque viciſſitudinibus* nonnulla exponamus; cum aures noſtras ſuperioribus annis ſaepius pepulerit Cherſoneſi Tauri-

cae commemoratio, hoc ipso vero anno variis sermonibus iactata profectio Augustae Russiarum, deductioque Imperatoris Iosephi in eandem peninsulam; et haud dubie inter mirandas rerum vicissitudines referendum sit hoc, quod ante paucos annos vix animo fingere licuisset, fore vt Augustus et Augusta e diuersis sedibus, amicitiae sanciendae caussa, confluente ex omni Europa cum legatorum tum aliorum hominum turba, eo cum splendore ac fastu, quem vix olim Asia vidit, congrediantur in littore Ponti Euxini, inter barbaros, quorum maiores a multis inde saeculis vtriusque imperii prouincias ac terras aut graui dominationis iugo oppresserant aut incursationibus infestauerant, Russiam vero continuis rapinis quo minus vexarent a non multis inde annis coerciti fuerant. Quid vero? si mentis cogitatione ad antiquiora redimus! si congressum hunc factum reputemus iis in locis, in quibus aliquando magnus ille Mithridates, a Romanis victus, noua in eos arma parabat hoc consilio, vt circumducto per easdem terras, quae nunc Russiae et Austriae parent, exercitu Romanos in Italia aggrederetur! si meminerimus, haec esse loca, in quibus ante bis mille annos Cimmerii et Scythae armis infestis pugnabant, Tauri aduenas mactabant! quae porro, cum aliquot saeculis post Graecorum colonorum studiis et artibus egregio vitae cultu effloruissent, ita vt inter feliciores terras Chersonesus Taurica referretur, primo bella continua, tum barbarorum ex Asiae solitudine in Europam effundentia se agmina, iterum adeo efferarunt, vt omni pristino cultu exciderent! Nunc autem quantum illud omni Europae

Europae et Asiae spectaculum propositum esse putabimus, in ipsa illa Chersoneso, congressos esse Imperatorem et Imperatricem, par mortalium potentia non modo omnes anteeuntium, verum etiam, id quod multo maius est in ea fortuna, prudentia, sagacitate magnoque animo, inter omnes alios mortales eminentium. Quae et quanta haec rerum fortunaeque vicissitudo, digna vtique cui contemplandae immorentur animi non omnino ad humiles curas depressi!

His igitur cogitationibus vt, comparatione diuersarum aetatum facta, tanto melius vacare possimus, agite, summatim expositas videamus *res Chersonesi Tauricae rerumque vicissitudines* a prima inde hominum memoria. Nec vero veremini, ne ad Gomeritas et Cimbros vos deducamus; parum placet nunc morari in his, quae ad nominum similitudines ac probabilitates redeunt; etsi eae in hoc rerum genere non nimis seuere proscribendae sunt, nisi omnem vltimae antiquitatis memoriam interceptam et abolitam esse volumus; enimuero persequemur tantum ea, de quibus historiarum fide explorata tradere licet. Geographiam insulae accuratiorem a nouis colonis Russis expectamus, secundum illa, quae post alios, inprimis *Thunmanum*, nouissime *Kleemano*, *Tott*, *de Peyssonel a*), debemus; ex eadem Strabonis (lib. VII. p. 473 sqq.) praeclaras notitias illustratas habebimus. Nec defuere qui Chersonesi huius res ac fortunas colligerent ac concinnarent: antiquiora quidem in loco historiae catho-

a) *Traité sur le Commerce de la Mer noire 1787.*

catholicae de Cimmeriis, de Bosporano regno, de bello Mithridatico, seriora inprimis a *Desguignes*, exposita sunt; tum a doctiss. viro *de Peyssonel b)*. Nuper quoque a *Ge. Aug. de Breitenbauch* industrie conquisita sunt ex omni aeuo ea quae ad *Tauriam* et *Caucasium* spectarent: ad haec enim nomina ab Augusta Russiarum reuocatae nunc sunt terrae, antea *Crim* et *Cuban* appellatae.

Antiquiorem omnem cum septentrionis omnino, tum Chersonesi Tauricae, memoriam esse fabulosam, non mirabimur, si Graecis, a quibus illa expectanda erat, Pontum Euxinum penitus ignotum fuisse teneamus, donec Iones illud mare nauibus frequentarunt (Strab. VII, p. 458. A.) Itaque Homerus non nisi obscuram aliquam septentrionis notitiam prodidit, primo, dum Ἱππημόλγους, Ἀβίους, Γαλακτοφάγους, commemorat, (vt adeo ipsum Scytharum nomen illa aetate inauditum fuisse credas) tum, quando Cimmerios memorauit, mythice tamen; nam ea, quae de populis septentrionales plagas, aere plerumque pluuio aut niue obscuratas, incolentibus, vulgo narrata acceperat, ad ea Italiae loca transtulit, in quibus aditum ad loca infera constituerat. Fabulose narrata alia sunt in iis, quae de tentata primum in Pontum Euxinum nauigatione et de Argonautarum in Colchos profectione, primum fama, mox carmine, vulgata fuere. Inter hos, qui Argonautica

b) In *Obss. historiques et geographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin 1765.*

liſſe Argonautas narrarent, e Diodoro (IV, 45.) diſcimus, quem ſua e Dionyſio Mileſio hauſiſſe probabile ſit *c*). Cum poetae ad narrationem a multis tractatam ornamenta noua circumſpicerent: poterat expectari, vt non modo Aſiae oram legere Argonautas, verum etiam ſeptentrionale Ponti Euxini littus eos adire iuberent. Cum tamen ignorarentur loca iſta; cumque omnino, qualis orbis terrarum habitus aut ſpecies in extremis ſeptentrionis et occidentis eſſet, obſcurum eſſet: miſcuerunt multa et finxerunt homines inepte *d*). Ducentis fere poſt Homerum annis maior ſi non iſtorum locorum, hominum ſaltem notitia ad Iones peruenit, *Cimmeriorum* vtique, quorum incurſatione vexata eſt Aſia haud ſemel, primo ſub Ardye II. Lydiae rege, (circa annum ante C. N. 637.) cum illi a Scolotis ſeu Scythis pulſi per Caucaſias fauces in Aſiam fugiſſent moxque Sinopen occupaſſent; dum interea Scythae eos perſequendo in Medos aberrauerant. A Cimmeriis, in quibus Treres fuere, ferociſſima gens, Aſia minor vaſtata, Sardes direptae, Magneſia exciſa; donec ab Alyatte II. (circa a. 602.)

c) v. Commentat. de Diodori fide in Commentatt. Soc. R. Gott. Vol. VII. p. 97.

d) v. c. Orphic. Argonaut. v. 1118 ſq. Fuere quoque qui Thoantem Hypſipyles patrem eo delatum dicerent, quos Valer. Fl. ſequitur II, 301. Hygin. f. 15. Verum haec inter hiſtorias non erant referenda. Aliae fabulae natae ſunt e narratione de *Hyperboreis* a poetis variis modis ornata. Aliae in *Heracliis:* cf. ad Apollod. Notae p. 407. Aliae in *Prometheo* in *erroribus Ius:* quod cognoſcere licet vel ex Prometheo Aeſchyli. Cf. Schütz. ad eund. p. 9.

tentrionales fe recepere, vbi eos partim permixtos cum aliis barbaris nomen amififfe partim ad vlteriora occidentis et feptentrionis errantes proceffiffe credere licet *e*). Manfere tamen veftigia gentis in nomine Bospori Cimmerii, in monte Cimmerio et quae funt alia *f*).

Cimmerii itaque primi funt, quos, diferta hiftoriarum fide, Herodoti inquam, inter Tanaim et Boryfthenem fedes habuiffe et peninfulam tenuiffe, conftat. Pulfis his eadem loca occuparunt *Scolotae* feu *Scythae;* in eorum locum fucceffere *Sarmatae,* quos e Media boreali eo deductos effe probabile fit. Obtinet tamen loquendi mos apud fcriptores, vt Scytharum nomine etiam de his, atque aliis barbaris, vti pergant.

Interea Cherfonefum obfederant *Tauri*, ignotae ftirpis populus, *g*) Scytharum accola, a Scolotis

e) *Cimmeriorum* res vlterius non profequimur; neque iis in hiftoria Cherfonefi proprius locus. Egere de iis, qui primo loco nominandi funt, *Theoph. Sigfr. Bayer* Vol. II. Commentar. Acad. Petrop. Vol. II. (Adeundae quoque aliae eius Commentat. de Scythia vetere in iisdem Commentariis, collectae et redhibitae a Klotzio in Opufc. Bayeri.) et *Gattererus* nofter, *Synchronift. Univerfalhift.* T. I. p. 149. fq. vt *Freretum* (To. XIX. *Hift. de l'Acad. des Infcri.*) et Guthrianam farraginem To. III. p. 968. fq. taceamus.

f) Herodot. IV, 12. Strab. VII, p. 475. B. vbi *δυναστεῦσαι ποτὲ τῶν Κιμμερίων ἐν τῷ Βοσπόρῳ*, lege *δυναστευσάντων ποτὲ τῶν* K.

ff) Nifi cum viris doctis fufpiceris fuiffe hos eodem Cimmerios, qui a Scolotis pulfi montana loca occupauerant.

reportato perditis Tauri feritate notabiles; etiam propter humana facrificia, cum hofpites, inque his inprimis Graecos in illud littus eiectos, mactarent: (Herodot. IV, 103.) faciebant facra deae, quam Graeci cum Diana comparando Dianam Tauricam effinxere *h*). Coepit inde *Tauricae* nomen fabulis celebrari tragicis, inprimis Euripidis in Iphigenia et Orefte. Quis primus commentum hoc ediderit, non conftat; verum Dianae Tauricae ac Scythicae nomen inde ad multa loca circumferri coepit *i*). Dum tamen in fcena haec placebant, melior cum Ponti Euxini tum Cherfonefi notitia inter Graecos propagari coepit per colonias Milefiorum in eam ductas; in quibus inprimis fuit *Panticapaeum*, tum *Theodofia*, mox *Caffa*, quae nunc vetus nomen recuperauit; fuit et *Heraclea* in occidente infulae ab Heracleotis Afiae condita, et ipfa *Cherfonefus* dicta *k*), quae, magnas aliquando opes confe-

h) Promontorium ab oriente feptentrionem verfus *Parthenium* templum habuit deae et fignum: Strabo p. 474. A. Quae autem apud Lucianum in Toxari de fama amicitiae Oreftis et Pyladis inter Scythas memorantur, in hiftoriae cenfum non veniunt.

i) v. ad vitam Virgilii § 85. et praeter ibi laudd. cf. Antonin. Lib. c. 27. Intpp. ad Vibium p. 170. Solin c. 2. p. 136. Morifan. Infcriptt. Rheg. p. 91. 92.

k) Strabo VII. p. 474. B. *Cherfone* feu *Cherrone* apud Melam legitur II, 1. p. 122 vbi additur: oppidum *a Diana conditum et Nymphaeo fpecu, quod in arce ei et Nymphis facratum eft, maxime illuftre.* Libertate illa a Romanis erat donata. Plin. IV, 12. f. 26. Inde creuit opibus, de quibus mox agetur. De eius fitu varie tradi video; haberique pro eadem *Kozlow* vel *Kosleve;* hoc

consequuta, mox ruinis sepulta, nostra aetate iterum, sed alio loco, nomine tamen seruato, reuixit; noua vrbe, ad Borysthenis inferiores ripas condita, *Cherson* appellata. Etiam de Scythis *l*) certiora innotuere expeditione Darii in Scythas; alia eaque potiora debentur Herodoto, qui ipse Scythas adierat.

Verum, vt intra Chersonesum contineat se narratio, *Scythis*, moxque *Sarmatis* late omnia tenentibus, etiam peninsulae interiora *m*), littorales plagas

hoc tamen locum Eupatorii veteris occupasse creditur; redditum quoque hoc nomen a Russiarum Augusta. Fuisse tamen Chersonen paullo supra vrbem in promontorio, olim Parthenio dicto, sitam, ex Mela l. c. manifestum fit. Diuersa a Chersone est *Korsun*, quam alii pro eadem cum Kinburn habent, alii in Karasbasar in media peninsula quaerunt; alii aliter statuunt: quod etiam factum videas in nuperrimo libello cuius auctor ipsa Augusta esse creditur: *Russische Auffätze* I. Vol. p. 168. Non ad studia nostra spectat, vt inquiramus in haec subtilius; videntur tamen parum adhuc expedita esse pleraque quae ad Tauricam spectant.

l) Quorum obscurata erat memoria, per *Aristeae Proconnesii Arimaspea;* forte quoque post *Pytheae Massiliensis* commenta; de *Aristea* v. Bayer Chronolog. Scyth. vet. p. 177. de *Pythea* b. Murray Nov. Commentar. T. VI. p. 89. *Anacharsidis Scythae* aduentum in Graeciam circa a. ante C. 592. forte et ipsum inter caussas melioris de Scythis notitiae referas.

m) Interiora adhuc sub Romanis insedere ii, qui Scythae et Tauri appellantur. *Satarchas et Tauricos* Mela II, 1. p. 124.. *Scythas Satarchas* Plin. IV. f. 26. p. 218. memorat. Hic idem XXX. populos Tauricam tenere auctor est, ex iis mediterraneos XXIV. sex quoque eorum oppida nominibus recenset. Montium iugum Scythotauros tenere: hoc ab Occidente Chersoneso, Ortu ab Scythis Satarchis claudi. Quae omnia populos diuersae stirpis permixtos temporis progressu confusosque arguunt.

plagas *Tauri* [illegible] ditionis retinuere, auſtralem vtique et occidentalem; nam in orientali *Graeci* coloni agrum occupauerant. In his quidem ad Boſporum Cimmerium extitere tyranni. Fuere ex his *Archaeanactidae*, qui Panticapaeum tenebant, a quibus *regnum Boſporanum* conditum eſt. Succeſſere in hoc aliquot reges haud obſcuri nominis; in his Leucon; iique late fines ſuae ditionis extenderunt, vt etiam vlteriora Boſpori et adiacentia paludi Maeoticae occuparent. De regibus his Boſporanis actum eſt ſatis accurate doctorum virorum opera; et vana eſſet doctrinae oſtentatio, ſi ea recoquere vellemus *n*).

Et haec quidem fuit peninſulae conditio vsque ad Mithridatis magni tempora. Attriuerant tum barbarorum, Scythas appellant ſcriptores, incurſationes, inperatis quoque tributis, et bella perpetua, cum Tauros, tum regulos Boſporanos. Cum itaque ſe tutandis finibus haud pares viderent, Mithridati, qui Scythas bello erat aggreſſus, rerum ſummam et hi et illi tradiderunt *o*), circa a. ante C. N. 75. 74. Ita omnis Cherſoneſus Mithridatis ditioni

n) Loca claſſ. Diod. XII, 31. Strab. VII. p. 476. ſq. Adeundi *Boze des Rois du Bospore Cimmerien* in *Hiſt. de l'Acad. des Inſcript.* Vol. VI. *Freret ſur les Cimmeriens* To. XIX. p. 577. Add. le P. *Souciet Diſſertation* de regina Pythodoride Par. 737. et *Cary Hiſtoire des Rois de Thrace et de ceux du Boſpore Cimmerien eclairie pae les Medailles* 1752. in vernaculam verſa in *Zuſätzen zur Welthiſtorie* IV. Vol. inprimisque *Vaillant* Achaemenidarum imperium T. II. p. 246.

o) Strabo l. c. pag. 474. 6. 7. 9. cf. Bayer Conuerſſ. rer. Scyth. tempore Mithridatis pag. 225 ſq.

tioni acceſſit. Expedita hinc eſt nec obſcura *Boſporani regni* hiſtoria, quandoquidem Mithridatis extrema ad illa ſpectant, et ab eius morte Pharnaces Boſpori a Romanis rex conſtitutus omnem Cherſoneſum tenuit, eique mox regno ac vita priuato ſucceſſere per multas aetates reguli a Romanis appellati, quorum nomina cum ex hiſtoriis tum ex numis illuſtrata ſunt a viris doctis ſupra laudatis; duratque regni huius memoria ad Valeriani vsque tempora: a C. 253. 4. (Zoſim. I, 31 ſqq.)

Creuere inter haec Cherſonitarum opes: et frequens eorum memoratio, armis quoque ab iis in vicinos motis, iam inde a Diocletiani temporibus. In Romanorum ditione eos adhuc Iuſtiniani tempore habitos eſſe videas ap. Procop. de bell. Goth. lib. IV, 5. Oppreſſis quoque poſthaec a barbaris ceteris peninſulae partibus, non totum illi iugum recepiſſe videntur. (cf. Conſtantin. Porphyr. de adminiſtr. Imp. 53.) Nam ſucceſſere tempora, quibus ſeptentrio Aſiae, maris inſtar, continuis procellis agitari et vexari coepit. Fortunam peninſula tunc fere habuit communem cum ceteris locis circa Tanain et Maeotidem.

Iam a multis inde ſaeculis, quod vidimus, ea loca inſederant *Sarmatae*, cumque iis haud dubie alii barbari; de quibus tamen nihil diſerte traditum reperias. Succeſſere ſub prima inde a C. N. ſaecula *Gothi:* quorum alii *Oſtrogothi* dicti, diu ab oriente Tanain incoluere, ſupra eos ad Tanain Alanis loca tenentibus. Iidem tenuere peninſulam; vnde

Pontum Euxinum infestum fecere praedationibus. Cesserunt *Hunnis*, terga prementibus, saeculo IV. exeunte; mansisse tamen in iis locis Gothos, etsi Hunnis obnoxios, probabile fit. Fractis Hunnorum post Attilae mortem opibus, inde ab a. 469. loca ab vrbe Chersone ad Tanaim et Maeotidem pertingentia habitarunt *Cuturguri*, ab Ugris oriundi, et sub Hunnorum imperio adhuc habiti: cum iisdem tamen Scythas et Tauros Procopius memorat (de b. Goth. IV, 5.) Vicini iis trans Bosporum et Maeotidem Vtriguri: vtrique posthaec *Avaribus* obnoxii. Nec prorsus inter haec Byzantinorum Imperatorum potentia in peninsula exoleuerat, saltem in locis maritimis. Saeculo VII. exeunte et saec. VIII. imperium in peninsulam sibi vindicarunt *Chazari*, et saec. IX. exeunte *Paczinacae* seu Petschenegi, cumque iis *Uzi* et *Comani*: quorum omnium communis fuisse stirps et origo videtur Ugrica. Annumerari ii solent Turcico nomini, et terrae appellari *Kaptschak*. Comani adhuc saeculo X. superiorem peninsulae partem tenebant; littoralem plagam Byzantini: Thema Chersonis dictum *p*). Exeunte saeculo XII. sub Comnenis, cum aliis Italis tum Genuensibus data libertas nauigandi in Ponto Euxino et adeundi Chersonesum. Tandem *Mogoli* circa 1238. victis Comanis Chersonesum suae ditionis fecerunt, misso a Genghis Kano patre filio *Tuschi khan* in terras *Kaptschak*, cui successit filius *Batu*

p) ap. Constantin. Porphyrog. de administr. Imp. v. V. C. Schlözer *Geschichte v. Norden* p. 528. Patzinacae tum inter Tanaim et Istrum accolebant: v. eund. p. 551. etiam inter Mogolicos tumultus.

Batu khan, a quo *Dynastia Mogolorum* in *Kaptschak* ortum habuit. Commercia inter haec et nauigantium aditus a Byzantinis, nec tamen satis tuti ac pacati. Occupato a Latinis Byzantio, multo magis apertus est Ponti aditus. Florentes inde Genuensium in Chersoneso res. *q*) Sub Manuele Palaeologo (annus 1266. editur) Theodosiam in ditionem redegerant, a barbaris Caffam appellatam. Russiae duces stipendiarii erant regulis dictis Mogolicis. Fuit in his dynastis *Tokatmisch*, clarum hoc tempore nomen, exeunte fere saec. XIV. Mogoli bellis civilibus in mutuam internecionem ruebant. *Tokatmisch khan* ad *Timurem* Khan confugerat et impetratis ab eo copiis regnum aliquoties recuperauerat; donec iniuriis lacessitus in iras praeceps armis aduersus Timurem captis infelici successu sibi ipsi regnoque Kaptschak excidium attulit. Oriundus ex eius stirpe *Hadschi Kerai Khan*, inde ab a. 1441. peninsulam occupauit et *Dynastiam* condidit, quae vsque ad nouissima tempora Tauricam obtinuit *r*), obnoxia facta Imperatoribus Othmanicis inde ab anno 1471. *s*) cum stolida ferocià elati Genuenses, qui Caffam tenebant, permouere Mogolos, vt Othmanorum opes sollicitarent et in peninsulam inducerent. Ita dedita Othmanis Caffa, cumque ea in Othmanorum ditionem redacta omnis peninsula. *Mengheli Kerai Khan* imperium peninsulae accepit,

q) (Müller) *Russische Geschichte* To. II. p. 12. sqq. Genuensium res parum adhuc sunt expeditae.

r) V. *Desguignes* Tom. I. P. I. pag. 293. T. III. pag 390 sq. et hinc *Weltgeschichte* VII Th. I Band pag. 287 sqq.

s) v. Kantemir ad h. a.

Othmanos esset.

Exposita sunt haec a nobis summatim et sub vnum conspectum, vt varia fortuna, qua peninsula haec per omnem temporum decursum vsa est, tanto melius intelligi possit. Magna huius fortunae pars ex situ caussas habuit; barbaris enim in Occidentem properantibus media illa peninsula erat interiecta. Verum eiusdem situs nunc, aliter constitutis rebus, opportunitas est maxima siue ad reprimendos aut subiugandos barbaros, siue ad Othmanorum opes iam fractas penitus euertendas. Probabile itaque sit, non minus magnam eius claritatem instantibus aetatibus esse futuram.

P. P. in Georgia Augusta Kal. Julii cIↃIↃCCLXXXVII.

XXIII.

GEORGIAE AVGVSTAE

INAVGVRATIONIS SACRA ANNIVERSARIA

QVINQVAGESIMA

ADEOQVE

SEMISAECVLARIA

SOLLENNIORE RITV

FESTISQVE CAERIMONIIS

CELEBRANDA

IN

DIEM XVII. SEPTEMBRIS

HVIVS ANNI cIↃIↃCCLXXXVII

RITE INDICIT

ET

QVOTQVOT NOSTRIS REBVS LITTERISQVE FAVENT

AD HILARITATIS PVBLICAE SOCIETATEM

OBSERVANTER ET OFFICIOSE

INVITAT

GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

AVG. GOTTL. RICHTER D.

ET SENATVS

Quae amoris ac beneuolentiae plena per ſe eſſe ſolet, affectus noſtri ſignificatio, quoties carorum hominum dies natales redeuntes aut alios dies ſollennes ac laeto aliquo, quem iis gratu-

lamur, euentu memorabiles recolimus: eam cum annorum fere progreſſu et ipſam progredi et augeſcere videmus; ipſo enim tempore, vſu et conſuetudine, noua affectus accedunt incrementa, et iucunditatis, ex alterius amore ac beneuolentia per longum tempus perceptae, cogitatio fructum praeſentis voluptatis miro modo amplificat. Euenire ſolet hoc idem circa res, quibus longo vſu adſueuimus; et locorum caritas incredibilis eſſe ſolet, in quibus aetatem, inprimis iuuenilem, exegimus, multoque magis ſi diſciplina et inſtitutione in illis accepta profecimus. Itaque, vniverſitatis noſtrae litterariae Georgiae Auguſtae incunabula quoties annis vertentibus ſollenni ritu recordabamur, velut progreſſu aetatis per nouum annum facto, ſingulari affectu permoti, ſollennia non aliter quam carae ac venerandae Parentis natalem, liberorum piis votis exoptatum, indicere ſolebamus. Quid enim aut nobis, quibus vt recte docendo prodeſſe poſſimus, aut vobis, Optimi Ciues, quibus, vt bene inſtitui poſſitis, cuncta contigerunt, carius ac ſanctius eſſe poteſt hac ipſa alma Georgia Auguſta, in qua tot bona confluxere, vt et docendo et audiendo vel improbis votis ſatisfieri poſſit! Nunc ad *ſemiſaecularem* memoriam progreſſi, quod in parentum aetate prouectorum ſimili fortuna euenire ſolet, vt memorabilis hic rituque conſecratus ſollenni annorum numerus vim mirificam ad animos, vel narratu et auditu, habeat, id non minus experimur in alma hac noſtra Parente; niſi quod in illis ſenectae inertis et aliquando decrepitae metus inſtat,

in hac nouum auctumque aetatis vigorem quotannis et incrementa meliora profpicimus. Eueniet enim aliquando, quod auguramur, vt, pleno faeculari fpatio exacto, incrementorum gradus metiantur pofteri, eodemque fpatio fe nos antegreffos effe laeti agnofcant, quo nos Academiae incunabula reliquiffe et profectu auctuque fuperaffe videmur.

Cum itaque faeculare tempus communi hominum vfu ac more follennis alicuius epochae locum et notionem habeat; idemque etiam in *femifaeculari* fpatio obtineat: fieri non poteft, quin Parenti noftrae almae, Georgiae Auguftae, quam deus fortunet, follenniore ritu hunc aetatis gradum gratulemur, et feftum hunc diem, cui redeunti pauci noftrum, ex nobis aetate prouectioribus vtique nemo, intererunt, laeti hilaresque confociata animorum voluntate, tanquam in familiari aliquo facro, celebremus. Eft enim vtique res academica in magnae familiae loco habenda, quae communibus Penatibus, communibus iuribus, confiliis, ftudiis, bonis ac commodis, continetur. Quidni eadem voluntatum ac votorum confenfio ac confociatio in omni fortuna omnium ac fingulorum merito expectanda fit?

Quae cum inter nos priuatis tacitisque cogitationibus confiliisque agitarentur: infigni aliquo exemplo patuit, quanta noftri cura ac ftudio fummi noftrarum rerum adminiftratores ac Curatores teneantur. Quod enim vix palam profiteri eramus aufi, illud nobis ab ipfis vltro oblatum eft.

Adiere

erga nos eſt indulgentia) quod vix auditum erat, eſt impetratum, ſignificatumque nobis ex Auguſtiſſimi Regis iuſſu, ſollenniore ritu celebranda eſſe ſacra noſtra ſemiſaecularia. Itaque ſollenne hoc feſtum, quod per ſe erat memorabile dignumque quod omni celebritate perageremus, nouas cauſſas attulit, cur eum diem inter maxime ſollennes haberemus: quod enim tantam auguſtiſſimi Regis mùnificentiam, tantum ſummorum virorum, qui res noſtras curant, ſtudium experti ſumus, id quam honorificum nobis ſit, videtis, Ciues; intellectumque illud eſt a nobis tanto clarius, cum ex ipſis verbis mandati Regii ad Summum Terrarum Electoralium regendarum Conſilium M. Julio dati, tum ex ipſius Senatus ac Conſilii Regii ſanctioris Reſcripto ampliſſimo.

Conſtitutum itaque eſt, quod deus bene vertat, vt Anniuerſaria huius anni ſacra, cum ſint *ſemiſaecularia*, ſollenniore ritu celebrentur. Habebunt quidem illa, etſi nihil aliud acceſſerit, celebritatem iam per ſe ſatis memorabilem ex bonorum, quibus fruimur, copiis, ex rebus noſtris florentibus, ex ornamentorum noſtrorum incolumitate, ex ciuium frequentia, inprimisque ex praeſentia Principum Sereniſſimorum M. Britanniae, qui ſacris noſtris intereſſe haud dedignabuntur, cum Muſarum noſtrarum ſacris initiati ipſi verſentur inter nos et ſub auſpiciis noſtris. Curabuntur tamen et alia, quae in ſollennibus academicis ex more haberi ſolent; vtque tanto illuſtriora illa ſint, a

Rege indulgentiſſimo iuſſi ſunt ſacram Eius vicem ſuſtinere et noſtra ſollennia praeſentia ſua illuſtrare ac condecorare Viri Illuſtriſſimi, Duumuiri Curatores Academiae noſtrae grauiſſimi, et ob ſummum rerum noſtrarum ſtudium et tam inſigniter auctas ac florentes res noſtras aeternum memorandi, AVG. GVIL. VON DEM BVSSCHE Regi noſtro a ſanctioribus Conſiliis Magnusque Ducatus Cellenſis Aduocatus, et altero loco LVD. FRID. DE BEVLWITZ, Regi noſtro et ipſe a ſanctioribus in regendis hisce terris Elect. Princip. Conſiliis Impetratum quoque eſt litteris publice miſſis, vt ſpectabilium Ordinum terrarum Electoralium Prouincialium Delegati ſollennibus noſtris velint intereſſe; expectamusque hoc ipſum ab Academia Julia, ſororio vinculo cum Georgia Auguſta coniuncta, quam humaniſſime rogauimus, vt nomine publico Delegatos ad nos mittat, qui ſacra haec academica inuiſere et votis publice ſuſceptis fauere velint.

Nunc, cum ſollennia haec ac ſacra Muſarum, frequentiam, quanta maxima eſſe poteſt, eorum, qui nos amant, deſiderent: ſolet enim teſtes quam plurimos flagitare laetitia, inprimisque publica hilaritas; haec ipſa charta proponitur, vulgatur ac pro nuntio publico mittitur ad omnes qui nos amatis, vt noſtram vrbem adeatis, diesque Septembris XVI. XVII. XVIII. nobiscum inter ſollennia academico more ac ritu agitari ſolita exigatis. Habemus autem nobis perſuaſum, eſſe per Germaniam non omnino nullos, qui noſtris rebus ſtudeant, nec ad litteras ſcientiasque nihil inter-

aliae Academiae solis plerumque indigenis ac popularibus creatae et instructae sint: habet Georgia nostra Augusta hanc tanquam praecipuam sui commendationem, quod non terris Hannoveranis, non popularibus solis, non vtilitatibus priuatis aut Principis aut Prouincialium, dicta ac destinata illa est; verum quod Germaniae vniuersae, quod litteris scientiarumque disciplinis ipsis, quam late eae patent, est consecrata.

Est quidem dies vere natalitius is qui XVII est; cum tamen is, qui praecedat, sit Dominicus, quid magis videri potest consentaneum, quam a religioso ritu auspicia vt fiant? Pompa itaque sollenni ad templum academicum ducta, eo die sacra fient more solito, habebiturque pro concione oratio sacra a Viro Ven. D. ac Prof. Theol. primario Godofredo Less. Expectatur adeo, vt ii, qui nos adire dignati fuerint, superiore saltem die XV. Septembr. vrbem nostram ingrediantur; eodem die Legatos Regios festa nobilium iuuenum pompa equestri ad vrbem deductum iri speramus. Vbi autem dies festus ac sollennis, *o Sol pulcher! o laudande!* altero mane illuxerit, campanarum et ex turribus concentuum musicorum omnigenorum per integram horam strepitu audito excitati, cum, quotquot ad hoc aut inuitati aut euocati fuerint, in Bibliothecae academicae oeco superiore cum antiquiore tum recenter exstructo conuenerint: ducetur inde pompa, (cui, quot quot Musarum sacra nostrae Academiae frequentatis, et Hospites nostros, interfuturos esse speramus), per potiores vrbis vias

rit vllam. In tanta panegyri faciet primum verb publico iuſſu CHR. GOTTL. HEYNE, Eloq Prof. qui muneris ſui academici fructum laetiore ac memorabiliorem nunquam ſe tuliſſe profitet Votis publice faciendis praemittet *enarrationem rum memorabilium inſigniorum et incremento Georgiae Auguſtae potiorum, quae inde ab inc bul:s reip. noſtrae academicae per annos ſuos dige* vnde intelligetur, per quas fortunae in vtr que partem viciſſitudines illa adoleuerit; m enim illa iactata eſt caſibus, multis fort procellis ac tempeſtatibus: *Sic fortis Etruria c* nolumus enim addere, ne paullo iactantius di eſſe videatur: *Scilicet et rerum facta eſt pulche Roma.* Conferentur poſthaec ab Academiae n Ordinibus ſummi cuiusque Ordinis honores C datis aliquot digniſſimis. Eriget animos au Concentus muſicus, carmine latino lyrico, *Chriſtophori Guilielmi Mitſcherlich*, P. P. ing felix fudit, a *Rudorfio*, templi academici ſymphonias curante, ad modos ſuos redacto. inde habebit locum illud Virgilianum:

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei
Quod ſupereſt, laeti bene geſtis corpora
Procurate, viri, atque epulas ſperate pa

Parabuntur enim epulae feſtae Hoſpitibus inter quas a florentiſſima noſtra Iuuentute mica, feſto ac ſollenni apparatu pompa in deducta, cantus curabuntur ſymphoniaci. eoque vltimo ſollennium die primo mane v

blice faciendam ad Legatos Regios Illuftriffimos omnis Academia confluet; habebuntur inde Recitationes publicae in Societatis Regiae Scientiarum Confeffu a CHR. GOTTL. HEYNE, qui Secretarii vicibus fungitur, et a Jo. FRID. BLVMENBACH, qui fummam Commentationis de *vi vitali fanguinis* breuiter exponet; breues inde recitationes inftituent, in Confeffu Societatis Teutonicarum litterarum ABR. GOTTH. KÄSTNER, Societatis Senior, et in Confeffu Inftituti hiftorici, Director Jo. CHPH. GATTERER. Curabitur inter haec, ne audientium aures faftidiofa orationis copia onerentur magis quam expleantur; cum bene memores fimus, in hilaritate publica remittendos effe animos, non docta fubtilitate intendendos. Atque vtinam his ipfis intereffe fuaque praefentia decus fummum addere dignetur *Praefes Societatis Regiae Scientiarum*, *Sereniffimus Princeps ac Dux* FERDINANDVS, Dux Brunfuic. et Luneb. Quanti gaudii fructum, quantam exultationem ac voluptatem ea res nobis effet allatura, fi Heroem, cui immortalitatis poft fata honorem per multos adhuc annos numen abnuat, praefentem inter nos et comitate fua omnes deuincientem videre contigeret! Nihil vtique ad vota noftra etiam audaciffima explenda fupereffet! Inde prandio fumto decurfio equeftris in Hippodromo publico, *Jo. Henr. Ayreri*, rei equeftris magiftri, cura, iam fatis fpectata, parabitur. Fient etiam alia et hoc et fuperioribus diebus, quae in publica hilaritate fieri mos eft, quibus nunc enumerandis nec vacamus.

tisque ipsi, Hospites, qui adire nostram vrbem volveritis, sintne haec, quae vestris obtutibus occurrent, Georgiae Augustae incrementa suis auctoribus satis digna? hoc annorum spatio semisaeculari et expectatione, quam illud facere potest, haud inferiora? placeatne matrona haec, specie oris corporisque venustate probabili, ornamentis suis face nuptiali dignis, decorata, vt ad amorem sui aequos arbitros et talium formarum spectatores elegantes pellicere possit? Nec dubitamus, Hospites, vbi Bibliothecae nostrae opes, a tam tenuibus initiis profectas, vbi cetera academiae instituta, aliorumque liberalia incrementa, aliorum fundamenta iacta, cognoueritis, quin, non modo condonaturi, verum etiam aequum iustumque facere nos arbitraturi sitis, dum munificentiam Regis nostri Indulgentissimi et studium curamque praeclaram Curatorum nostrorum tantis laudibus efferre ac praedicare nos audieritis; contra vero vos ipsos admiratione tot tantorumque bonorum contactos his ipsis praedicationibus succenturos, in easque consensuros esse auguramur. Saltem hoc ad nostrorum animorum pietatem gratumque sensum spectare haud negaueritis, si, quae tantorum virorum beneficio studio ac sedula cura consequuti sumus decora, grata mente et ore praedicemus. Vt enim moderate ferre fortunam videare, quis te dissimulare eam et celare iubeat? Recensum bonorum suorum facere licet etiam citra inuidiam; contra felicitati tuae ipse iniuriam feceris, si tegere et occultare illam volueris.

In

In his bonis, quae ſingularis aliqua prouidentia Numinis O. M. nobis eſt largita, vnum eſt admodum memorabile, quod ſuperſtitem illa eſſe voluit vnum, qui ipſis Georgiae Auguſtae incunabulis interfuit *), SAMVELEM CHRISTIANVM HOLLMANNVM, totius corporis academici Seniorem, virum de philoſophicis per Germaniam ſtudiis et de Academia noſtra meritiſſimum; huic enim contigit, vt in ipſo Academiae ſacro ſemiſaeculari recordari poſſit initia reip. huius et inaugurationis ſollennia, quibus celebrandis non modo ipſe adfuit, verum etiam is fuit, qui primus in hac noua Academia e cathedra doceret, cum trinos iam per annos profeſſorio munere geſto ſacra illa anteuertiſſet. Quibus meritis, qua ſingulari fortuna, in hoc aetatis gradu, ille conſpicuus ac vero nomine venerabilis, dignus vtique videri debet, qui publicis priuatisque acclamationibus et ſalutationibus celebretur ab omnibus. Gratulamur itaque Seni Optimo incomparabile hoc prouidentiae di-

 vinae

*) Adfuere ſacris ipſis inaugurationis et conſecrationis Profeſſores hi:

Ordinis Theologici: Jo. Wilh. *Feuerlin.* Magnus *Cruſius.* Ioach. *Oporinus.*

ICti: Ge. Ch. *Gebauer.* Tob. Iac. *Reinhart.* Gottf. *Maſcou.* Gott. Sam. *Treuer.* Jo. Iac. *Schmauß.* Henr. Chr. *Senckenberg.* Ge. Henr. *Ayrer.*

Medici: Ge. Gott. *Richter.* Alb. *Haller.* Jo. And. *Segner.*

Philoſophici: Chr. Aug. *Heumann.* Jo. Dan. *Köler.* Jo. Matt. *Geſner.* Sam. Chr. *Hollmann.* Jo. Frid. *Cotta.* Jo. Fr. *Penther*, idemque aedificiis tuendis praefectus. Lud. Mart. *Kahle*, Prof. extr.

vinae munus, eique similes precamur esse multos ex iis, qui nunc sacra nostra celebrant, vt et ipsi aliquando saeculari sollenni, vt nunc semisaeculari, vigentes valentesque intersint *). Gratulamur et vobis incolumitatem, quotquot inaugurandae Academiae sacris interfuistis, et nunc superstites incrementa eius adultae seu praesentes seu absentes bonis votis prosequimini.

Verum ne nimis liberales in pollicitando esse videamur, seruabimus alia ipsius diei sollenni splendori: cuius magna pars *a Principibus Serenissimis Magnae Britanniae*, trina Regis nostri augustissimi sobole, ERNESTO AVGVSTO, AVGVSTO FRIDERICO, et ADOLPHO FRIDERICO, tum a *Serenissimis Principibus* ANNA HENRICO SIGISMVNDO RENATO MONTMORENCY LVXEMBVRG, *Duce Castillonensi*, ac Principe CAROLO EMANVELE SIGISMVNDO MONTMORENCY *Principe Luxemburgensi*, proficiscetur; aliud decus nostris sollennibus accedet *ab Illustrissimis Comitibus Octouiris*, quos, vt sollennem pompam ducere ne dedignentur, summis precibus rogamus; aliud ab omni Coetu academico florentissimo. Vos itaque, *Ciues* Academiae, quos seu *generosa* stirps et maiorum

*) **Incassum tamen ceidere vota nostra. In ipso enim sollennium apparatu, d. IV. Septembr. decimo tertio ante sacrum anniuersarium die, placide obdormiuit Senex venerabilis, ipsaque morte sua, quam incerta, fluxa et fallax sors et conditio humanae naturae sit, documentum edidit memorabile.**

rae, ornant et commendant; Omnes, inquam, vos precibus appellamus humanissimis, vt pompam sollennem ducendam comitari inque ea incedere ipsi iusto ordine ac loco, omninoque sacris nostris ore animisque favere velitis. Bonam Academicae nostrae disciplinae, bonorumque morum, quibus vos floretis, famam nunc in documentum adductam esse arbitramini, et in manu vestra positum paucorumque dierum periculo exploratum iri, quantam iuuentus academica nostra modestiae, verecundiae et honestatis, laudem per Germaniam, et commendationem ad futura tempora duraturam, habitura sit. Et vobis gratum iucundumque erit ad recordandum, et ad alterum illud solidumque C. annorum saeculare festum memorabile habebitur, proponeturque pro exemplo iis, qui tum erunt, si narratum audiuerint, id, quod instat, sollenne nostrum nullo sinistro ac tristi cuiuspiam facto ac dicto esse interpellatum aut foedatum. Omnino tum multa huius diei, multa eorum, qui celebrando ei interfuerunt, erit memoria, multi de iis, quae nunc parantur ac designantur, sermones ferentur. Ad commendandam igitur memoriam nostram, et ad parandam in futurum tempus iucundam vestrum ipsorum recordationem huius diei, prouidete pro se quisque, ne quid interueniat quod sacra turbet. Date operam, vt posteri nos fortuna nostra ita vsos esse intelligant, vt ea haud indigni fuisse videamur; vt vos ipsi cum exultatione tacita pronuntietis in audientium coetibus: et nos his sollennibus interfuimus! et nos, vt sacra illa augustiora essent, pro virili

virili allaborauimus! vt denique posteri hoc nostrum sollenne tanquam exemplar propositum habeant, ad quod ipsi studia et consilia sua intendant. Felices nos, si de nobis nostrisque conatibus non sinistre iudicabunt! feliciores ipsi, si apparatum nostrum sestique diei celebritatem hanc non modo aequasse, verum etiam superasse videbuntur! Vos, Proceres vtriusque et religiosi et ciuilis ordinis, *Magistratus*, inquam, *vrbani* et *sacris operantis Ministerii*, eodem studio, quo et alias nostram Academiam prosequimini, nunc etiam sollennibus nostris adfuturos esse et bona verba precaturos nulli dubitamus. Adeste itaque, Ciues et Hospites, quocunque loco ac nomine honorati, et sacra nostra aequi bonique cognoscite; nos quidem, ne officio nostro omni humanitatis genere vos demerendi deesse videamur, diligenter curabimus. P.P. in Georgia Augusta. Die XVII. Augusti cIↃIↃCCLXXXVII.

XXIV.

ORATIO
IN PANEGYRI
SOLLENNIVM SEMISAECVLARIVM
ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

D. XVII. SEPTEMB. CIↃ IↃ CCLXXXVII.

HABITA

A

CHR. G. HEYNE

ELOQV. PROF.

Augustissimi et Potentissimi M. Britanniae Regis Legati Illustrissimi et Excellentissimi, Progenies Regia, Principes M. Britanniae Serenissimi, Serenissimi Principis Landgrauii Hassorum Legate Illustrissime, Ordinum prouincialium Proceres perillustres, Academiae Iuliae Carolinae Delegati spectatissimi; Vosque Academiae nostrae ornamenta, Principes Montmorency Serenissimi, Proreстor Magnifice, Comites Illustrissimi, Domini, Patroni, Hospites, Collegae, Ciues, Auditores omnium ordinum honoratissimi,

In rerum naturis obseruatum est, quo magis lenta ac tarda sint earum incrementa, eo diuturniorem esse durationem. Arbores, quae per saecula durant, sero adolescunt. Platanus, quercus, cedrus, olea, quam longa aeui vetustate valent, tam tardo auctu vires sumunt. Neque animan-

animantium natura diuerſa eſt. Opera quoque et inſtituta mortalium, alia ſubito nata celeriter florent, celeriter depereunt; alia cum difficultatum moleſtiis diu colluctata, occulto auctu ſumunt firmitatem ac robur, et tanto altiores radices agunt. Academiae noſtrae Georgiae Auguſtae, Auditores, ſi quid aliud, hoc vtique portendit durationem ſempiternam, quod a tenuiſſimis initiis ea orta, inter multas magnasque difficultates tarde accreuit, et variis fortunae caſibus iactata, variis calamitatibus conflictata, vix tandem conualuit. Saepe illa tempeſtatibus ac procellis conuulſa, damnis et iacturis tamquam ferro acciſa, ab ipſo ferro noua incrementa, opes animosque, duxit. Itaque decem luſtris expletis, tantum abeſt, vt illa ad ſenium vergere videri poſſit, vt potius hac demum aetate ſemiſaeculari adoleſcere, tanquam iuuenili vigore effloreſcere, robur viresque ſumere videri debeat: quot enim et quanta ei incrementa his ipſis annis nouiſſimis acceſſere! quot ornamenta noua, alia parata ſunt, alia cum maxime parantur! inque his hoc ipſum ſemiſaeculare ſollenne, hic diei ſplendor, haec conſeſſus veſtri dignitas et amplitudo! Licet itaque augurari, tanto diuturniorem Georgiae Auguſtae fore incolumitatem, quo difficiliore cura illa adoleuit, quo aerumnoſior eius fuit auctus. Quod, vt intelligatur, me non temere augurari, venia veſtra, Auditores, exponam paucis *varias fortunae viciſſitudines, quas illa ab incunabulis inde ſuis eſt experta, quibus fluctibus illa eſt iactata, quo ſole recreata, quos Caſtores illa habuit propitios.* Quam ad rem, vt ſtudium veſtrum audiendi, Auditores,

mnltis

multis exorem, vix mihi laborandum esse video; quod enim mihi dicenti facile negari posset, ipsa diei celebritas pro me a vobis impetrat; et diffidere viderer sensibus et voluntatibus vestris in hanc ipsam Academiam, si de me nimium sollicitus esse vellem. Mihi autem ad excitandum inflammandumque animum quid expectari, quid optari possit maius, quam hoc ipsum diei sollenne, splendidus hic consessus, hilaritas publica! Quid? quod, dum in conspectum vestrum prodeo, in hunc locum escendo, non modo a vobis, qui praesentes estis, audiri, verum mente et cogitatione mihi videor eorum etiam, qui absentes sacris nostris favent, ora in me videre conuersa; ipsam posteritatem, quae huius diei celebritatem aliquando curiose recolet, a me dicta auribus accipere; illi ipsi, qui in locum nostrum aliquando succedent, quoties sacri huius semisaecularis facta erit mentio; multo magis quum altero semisaeculari spatio exacto magnum saeculare sacrum illuxerit, memorabunt vos, Viri Summi, qui huius diei sollennibus interesse dignati estis; memorabunt me in tanta omnium ordinum frequentia dicentem, memorabunt et inuidebunt fortunae meae, cui in tantorum virorum consessu verba facere obtigit; quae mea felicitas vt numeris suis absoluta, vt vere inuidenda sit, audite me, Auditores, beneuole, dicam breuissimis.

Difficultates *in ipsa Academia condenda conditaque* incredibiles nunc omitto; accessere aliae, ex re natae, aliae casu superuenere; *a*) in his Brvnqvelli et Albrechti mox Treveri et Reinharti inopinata

a) A. 1734-37

nata mors, repentini discessus SENCKENBERGII STEINWEHRI; discessus et reditus SCHMAVSSII; alia spes de se conceptas destituerunt, seu ex quo hi aduenerant, seu quoties in locum vacuum qui succederent aliunde erant euocandi; alia ex hominum rerumque vitiis nata incommoda. Inprimis *Ordo theologicus* et *medicus* multas habuere vicissitudines. *Iure consultorum Ordo* non nisi a WAHLII *b)* in hanc Academiam euocatione sine offensa viguit. Melior fuit fortuna *Ordinis philosophici*, qui cum inde a primis annis statum suum firmiter teneret, celebritate sua Academiam in primis illustrauit. Omninoque *huius Ordinis merita* sunt plura, cum in aeuum illud Academiae imbecillum tum ad omnes litteras et ad omnem posteritatem. Primis enim eius auctoribus magna ex parte debetur *Palladium hoc Academiae nostrae*, sentiendi ex animo de rerum diuinarum humanarumque veritate libertas, qua, si qua alia re, Gottinga ad tantam dignitatem et auctoritatem est euecta, aliisque academiis et terris facem praetulit, ad litterarumque conuersiones, quas nouissimis annis vidimus, tantum momenti illa habuit; quod si enim primi philosophi sectae condendae aut aliunde inferendae studuissent, nec liberaliter ipsi essent philosophati, optima quaeque vndecunque probando: iacta semel rerum principia diuersa diuersum rerum ordinem fuissent adductura; ita vt nec facile a philosophicis et theologicis quaestionibus ad alias disciplinas, inprimisque ad libertatis publicae facem, historiam, ad politicen et ius publicum, inprimis Germaniae, deduci illa libertas potuisset; nec defuere

b) 1743

fuere illo tempore in hac Academia, qui in Wolfii verba iurauerant, iique theologi. Vt tamen libertas et immunitas opinandi ac censendi tanto altiores radices infigeret, nec theologici systematis frigus eam, tamquam nouellam plantam, perimeret; plurimum profuit fluctuans et multis mutationibus obnoxia Ordinis theologici per illa tempora conditio. Medicorum Ordo quod tam laete effloruit, fortunae debetur. ALBRECHTO altero post accessum anno erepto, *c*) HAMBERGERVS, clarus illo tempore medicus, cum WEDELIO socero Iena huc euocatus, si Gottingam attigisset, actum erat de vero medicinae studio: pro experientia, artis magistra, naturaeque explorandae sedulitate, haberemus vana cum subtilitate *demonstrandi* ea, quae *opinamur*, insaniam. Forte fortuna euenit, vt HALLERVS Berna arcessitus in eorum locum substitueretur: cuius viri immortalis nomine ac meritis prima celebritatis Georgiae Augustae apud exteras gentes fundamenta iacta sunt; tum, cum ad hanc vrbem ille accedebat, poematum laus et fama ad academicam frequentiam cogendam profuit; per annos quos hic vixit, scientiae medicae ac physicae incrementa et ornamenta acri studio parauit, et cum sua laude Academiae famam late propagauit. Neque eum animus aduersis casibus exacerbatus, nec concertatio cum collegis, a litterarum augmentis auocauit: ipsa diffidia et odia acuebant virorum doctorum ingenia. De nouis enim inuentis et obseruatis certabatur, non cum quaestus ac mercedis inuidia.
Sedula

c) 1736

Sedula HALLERI opera, *d*) mature *Theatrum anatomicum*, cum praeparatis anatomicis, fuit conditum; mox quoque *Hortus botanicus;* aliquanto poſt *Collegium chirurgicum* et *obſtetricium e*) inſtitutum eiusdem viri indefeſſo in re medica amplificanda ſtudio. Inter reliqua MVNCHHVSII meditata vnum fuit quo et Academiae et terris vniuerſis Luneburgico-Brunſuicenſibus conſulere voluit, modo conſiliis ſapientiſſimis obſequi voluiſſent ii, quorum res agebatur: *ordinem ſcholaſticum*, ſeu ſtudiorum ſcholaſticorum regendorum normam, Geſneri opera promulgauit, eoque ipſo effeciſſe videri debet, vt inter primos rei ſcholaſticae emendandae auctores habendus ſit Geſnerus; condidit quoque *Seminarium philologicum*, quo ſaltem hoc eſt conſequutus, vt litterae humaniores non omnino ex his terris exularent, nec ex academicarum diſciplinarum numero exciderent.

Decennio iam elapſo vix res academica habuit quod ei ſatis fideres; firmitas tamen illi ac robur accedere viſum eſt, primo, MOSHEMIO *f*) in Cancellarii locum huc euocato, tum noua Academiae celebritate parta ex aduentu Regis Auguſtiſſimi GEORGII II conditoris ac Rectoris ſui Magnificentiſſimi, *g*) et ex ſollennibus huius aduentus cauſſa curatis. Latius nunc ſpargi coepit nomen, extendi fama et proferri inter exteros, maior inde eſſe frequentia adeuntium. Ita enim res humanae ferunt, vt laudes verae et ex ipſis meritis paratae tarde ſuccreſcant; contra vero id, quod cum apparatu

d) 1743 *e*) 1750 *f*) 1747 *g*) 1748

ratu ſpecioſo ac praeter morem ſit, ſenſus animosque hominum impellat; vtque ſaltem altera res alterius ope et concentu indigeat. Bona autem ſua homines melius ex aliorum praedicatione, quam ex aeſtimatione ſua, intelligunt: quo ipſo fit, vt fama ac celebritas inter res ſint academiis tantopere ſalutares et exoptabiles; videndum modo, vt fundo illa idoneo ſit ſubſtructa, vtque cauſſas habeat, quae laudem veram ac duraturam faciant.

Curata inter haec fuere multa, ſine quibus res academica conualeſcere nequit: vix tamen fuit vlla res quae non moleſtias omnis generis ac difficultates obiiceret. Quibus vt occurreretur, ſapientia Immortalis viri, MVNCHHVSII, prouiſum eſt. Sagaciſſimus ille in reperiendis ſeu praeſidiis ſeu remediis, acquieſcens in rerum bonarum initiis etiam ſi tenuia eſſent et fragilia; at indefeſſus idem in iis firmandis, augendis et amplificandis; bona et vtilia conſulentibus haud facile obſurdeſcens, ad decora et ornamenta academiae ſuae circumſpicienda nunquam non intentus; vbi ceſſandum erat, nihil temere mouens: opportunitati omni inſidians; e re nata occupare ſollertiſſimus.

Res fuit diu multumque tentata, vt *librarius mercatus* cum *re typographica* in hac vrbe effloreſceret: quae enim Academia ſuſtentari poſſit, nulla fama ac celebritate ſuffulta? vnde fama ac celebritas parari niſi vulgatis ſtudiorum fructibus et editis in publicum ſcriptis? ſcripta autem quomodo in vulgus ſpargi, ſine officina libraria prudenter inſtituta?

ſtituta? Longum eſſet, ſi commemorare vellem quam multa incaſſum fuere conſulta, alia quorum ſucceſſus et euentus ſeu curis ſeu conſiliis et impenſis parum reſpondit; donec adducta res libraria eſt in eum ſtatum, in quo nunc illam conſtitutam videmus, vt et plurimi libri hic prelo excudantur, et excudantur elegantius, et vendendorum librorum proſtet inſignior copia. Ad famam litterariam Academiae plurimum profuere *Recenſus litterarii:* at, quam tenuia et incerta initia ea res habuit! Primo priuatis vſibus ac conſiliis tabernae librariae DE MEIERN fuerat opera haec deſtinata, *h*) et viro haud indocto DE STEINWEHR commiſſa; eo diſcedente ad TREVERVM, inde ad alios ea cura peruenit; *i*) donec HALLERI fidei illa fuit tradita: *k*) ille vero priuatum negotium aliquot annis poſt in publicam curam vertit eamque curam *Societatis Regiae l*) recens inſtitutae *ſcientiarum* auctoritate et nomine ornauit. Haec ipſa *Societas* tam infirma habuit initia, moxque tot et tam variis agitata eſt diſſidiis, vt mirationem facere debeat, quod decus hoc Academiae noſtrae et lumen non in ipſo ortu eſt extinctum. Famam tamen Georgiae Auguſtae apud exteras nationes, et inter viros interioribus ſtudiis et diſciplinis addictos, Societas haec eiusque *Commentarii*, tum *quaeſtiones* cum praemiis ad concertandum propoſitae, incredibili modo late propagarunt, vti *Recenſus litterarii* per Germaniae prouincias; hi iidem vanarum religionum et opinionum contagium ſaepe aut retuderunt aut a Germaniae finibus propulſarunt, noua autem inuenta obſeruata et animaduerſa,

h) 1739 *i*) 1741 *k*) 1747 *l*) 1753

verſa, ſeu exterorum ſeu noſtratium, ad publicam notitiam diſſeminarunt. Fuere autem inter *commentationes* recitatas multae, quibus nouarum obſeruationum vel experimentorum inuenta primum in orbem litterarium fuerunt inducta; e quo genere quis HALLERI, quis ZINNII, TOBIAE MAYERI, recitationes ignorat! huius quidem *tabulae lunares* earumque vſus in inueſtiganda maris longitudine vti auctori nominis perpetuitatem, ita Academiae noſtrae praeclaram laudem attulere. Sermoni patrio expoliendo noſtrorum popularium induſtria ſuperiore tempore admodum erat addicta: *m*) iisdem vſibus *Societas teutonica* mature Geſneri conſilio apud nos fuit inſtituta; alia *Societas coſmographica* Norimberga huc euocata temerariis hominum conſiliis mature ſoluta eſt. *Specula aſtris obſeruandis* extructa, *n*) multis obſeruationibus opportunitatem fecit: quibus et caeli ſiderumque ſcientia, et Academiae noſtrae fama, incrementa habuit haud contemnenda. Eſt enim hoc inter ea litterarum genera, quibus totius terrarum orbis eruditi in ſocietatem et collegium cogi videntur. Obſeruata aſtronomica, phyſica, medica et mathematica, per omnes populos vulgantur; de theologicis et iuridicis ſubtilitatibus interdum vix populares multum laborant.

Iam conualuerat aliquantum res academica; acceſſerat quoque famae incrementum ex aduentu PRINCIPVM HASSIAE, *o*) GEORGII II. NEPOTVM, vltra annuum ſpatium hic degentium: cum

Dd 3 repente

m) 1740 *n*) 1751 *o*) 1755

repente turba malorum nos oppressit, bello septennali ingruente. Praecesserant casus bellicos alii, inque his ipse discessus PRINCIPVM HASSIACORVM acceleratus, p) mors KOELERI, tum MOSHEMII, mox SCHMAVSSII obitus; et SEGNERI discessus; q) cum his Societas scientiarum praecipitibus consiliis tantum non dissoluta. Multis videri potuit actum esse de Georgia Augusta, insidentibus vrbem hostibus per sex fere annos continuos. Propitia tamen fortuna contigit, vt per Gallorum Ducum humanitatem ad omne aeuum memoratu dignam Musarum sacra turbarentur quidem, nec tamen euerterentur. Immortalis inter nos erit memoria cum aliorum tum MARESCHALLI D'ESTREES, MARCHIONIS DE PERREVSE, COMITIS D' ORLICK, inprimisque EQVITIS DV MVY. Ceterum ipsi tumultus bellici valuere ad famam Georgiae Augustae latius disseminandam; frequens enim inter Gallos, ex hostibus hospites factos, ad sua reduces, vrbis nostrae commemoratio, bona, quae Academiam commendare poterant, inuidis laudibus ad exteras terras pertulit.

Euenere, sub extrema belli, alia, quae vulnera grauissima intulerunt Academiae: primo loco ereptus rebus humanis conditor et auctor GEORGIVS II. r) tum vita migrauerant BRENDEL, ZINN, mox GESNERVS, TOB. MAYER, RÖDERER, s) et Petropolin discesserat BVSCHING. Superfuit tamen ad

p) 1756 q) 1755. 57 r) 1760 s) 1758. 59. 63

ad medelam tot damnis ferendam MVNCHHVSII, *t*) quem ipsi nos res nostras inspicientem et vtilia multa mente designantem vidimus, animus et sapientia; euocati sunt qui succederent; noua quoque circumspici coeperunt Academiae ornamenta. Inprimis Bibliotheca academica maioribus, quam antea, copiis locupletata, locus quoque spatiosior et ornatior iis curatus. Aui immortalis, GEORGII II. desiderium, leuauit GEORGII III. indulgentia in Academiam, litterarum amor ac munificentia. Decoribus academicis noua accessere instituta. *Collegium rei oratioriae sacrae*, mox aliud *Collegium Repetentium* dictum; *u*) rerum vsu ad meliora ducente, paullo post ad aliam formam reuocatum. Interea *Institutum historicum* sua incunabula habuerat *x*). Restituta aut firmata sunt instituta alia et vrbis et Academiae, inque his *Orphanotropheum*, iam antea conditum, et *Fiscus viduis Professorum sustentandis* creatus, cui locupletando reditus ex *taberna medica academica* locanda conducenda addicti sunt. *Donatio Vffenbachiana* librariae, iconographicae et opticae, *y*) supellectilis diu incerta per hos annos noua pactioue munita, *z*) cum paullo post euentum haberet, Academiae et nouam famam et vtilitatem peperit. Omnino nunc intellectum est, in Bibliotheca rite instructa quantum praesidii positum esset, vt Georgia Augusta inter alias Academias, etsi plerisque aliis recentior, nomine tamen et fama haud nouissimo loco et esset et haberetur; intellectum est,

Dd 4 ad

t) 1764 *u*) 1765 *x*) 1764 *y*) 1764
z) 1769

ad ſtudia et docentium et diſcentium alenda; et ad ingenia, quorum bonam copiam nunquam non ſuppeditabit alma Natura, fingenda, nihil efficacius et praeſtantius eſſe hac ipſa Bibliotheca omnium vſibus propoſita; intellectum tandem eſt, ſecundum euocationem virorum doctrinis et ingeniis eminentium, qui in loca vacuefacta ſuccedant, his tanquam duabus ancoris teneri noſtrae reip. academicae laudem et ſalutem: altera Bibliotheca academica, altera Societate Scientiarum Regia. Vtraque hac incolumi et ſalua, nihil timendum eſſe inter omnium ventorum fluctuumque tumultus. *Fata viam inuenient.*

Inſignem ſplendorem Academiae comparauit praeſentia DVCIS EBORACENSIS, *Ser^mi Principis Regii*, *a*) et quarto inde anno alterius *Regii Principis Ser^mi* DVCIS GLOCESTRIAE; *b*) interiectoque tempore FERDINANDI, *c*) *Ducis Brunſuico-Luneburgenſis*, *Principis Ser^mi* memorabilis ad hanc vrbem et Academiam inuiſendam aditus. Idem indulgentiſſimus PRINCEPS, laudibus cumulatiſſimus heros, aliquot annis poſt, HALLERO rebus mortalibus erepto, non dedignatus eſt PRAESIDIS *Societatis Scientiarum Regiae d*) locum ac titulum ſibi oblatum accipere.

Ex MVNCHHVSII nouiſſimis, antequam ille ad Immortalium ſedes diſcederet, fuit, quod actum eſt cum HALLERO de reditu ad Academiam noſtram, etſi res exitum non habuit; quodque multa aut meditata et inchoata, aut affecta, eius opera fuerunt vel

a) 1765 *b*) 1769 *c*) 1768 *d*) 1780

vel difficultatibus suis liberata, vel profligata, inprimisque Bibliothecae noua ornamenta destinata. Concessus ille rebus nostris diutius quam vota, quamvis audacia, flagitare potuissent, tandem exuuias mortales deposuit *e*). Ad res nostras sustentandas ac roborandas, omnium confessione, hoc vnum vel maxime valuit, quod huius viri vita ad tanti aeui decursum fuit producta. Ab eo enim, cuius cura et prudentia Academiae fundamenta erant iacta, longo rerum vsu multa poterant melius constitui, morbida sanari, imbecilla et inualida fulciri aut foueri. Etsi mors eius tam multum ante erat prouisa: tanquam repentino tamen luctu Academia percussa obtorpuit. Sollicitudinem leuauit ac metum dispulit BEHRII rebus nostris data cura; efflorvere illa adeo laetius inter spes ostensas, cum inopinata eius mors cuncta destinata ac tentata disiecit *f*). Rediit inde Academiae cura ad DVVMVIROS, alios aliis morte ereptis succedentes; deuoluta tandem eximio prouidentiae munere ad Vos, CVRATORES ILLVSTRISSIMI, quibus res nostras administrantibus Academia tam praeclara habuit et incrementa et ornamenta. Superiore enim tempore coeptorum operum non modo incolumitatem, verum etiam auctus insignes vidimus.

Quod Academiae deerat, vt, praeter librorum opes et ingeniorum omnis aeui monumenta, naturae quoque immensae copiae in vnum locum congestae studiis nostris paterent, id effectum est *Museo* condito, *g*) cuius fundus factus est BÜTTNERI

Dd 5 *supellex*

e) 1770 *f*) 1771 *g*) 1773

supellex rerum naturalium numorumque omnis aetatis Acedemiae nostrae ex munificentia Regia comparata; accessit alia Regis munificentia, *h*) *apparatus mineralogicus* Hannouerae seruatus, nec non ab Hercyniis saltibus *i*) paratae a peritissimo viro STELTZNERO, opes *metallicae* in Museum sunt illatae; *k*) etiam *ex insulis australibus* mirandarum rerum copiae in eo repositae. Inter haec insigni laude celebranda venit insignis liberalitas L. B. GEORGII DE ASCH, qui partim Museum, partim Bibliothecam ingentibus opibus et naturae, inprimisque metallorum, et artis, maxime numismatum, etiam librorum praeclaro apparatu, locupletauit, suique memoriam inter nos ad omnem posteritatem perpetuauit. Alius apparatus, isque *machinarum*, iam dudum academicis vsibus addictus, auctus est machinarum formis operis metallici et exemplis ab eodem STELZNERO redemtis. Inprimis autem rei medicae consultum est; nam *Collegium clinicum*, primo priuata opera a VOGELIO institutum, *l*) mox publicis suppetiis sustentatum, ad publicas vtilitates satis laetos auctus habuit. Etiam *Nosocomium* publice chirurgicis inprimis vsibus destinatum *m*). *Laboratorium chemicum* exstructum suaque supellectili est instructum; *n*) et nunc *arti obstetriciae* quanta parantur praesidia, obstetricantium studiis *hospitio*, ex Regis Ordinumque prouincialium munificentia, designato! Quot et quanta a me commemorari ac praedicari possent alia, per quae accessiones factae sunt institutis academicis, cum *Regum Principumque*, tum *priuatorum virorum*

h) 1777 *i*) 1782 *k*) 1682 *l*) 1764
m) 1780 *n*) 1782

virorum liberalitate! ipſius *Regis* noſtri beneficentia in ſpeculam aſtronomicam ex Britannia quot et quam eximia ſcientiae aſtronomicae et opticae inſtrumenta immigrarunt!

Cum his multis magnisque fortunae propitiae muneribus non intacta manſit resp. academica caſibus et euentis aduerſis; inprimis mortibus aut diſceſſibus virorum, quorum diuturnior fructus nobis vt fato contingeret optabamus. Obtulit tamen alia laeta et iucunda fortuna melior, primo acceſſionibus aliorum profeſſorum loco ac laude ſua conſpicuorum; tum confluente in Academiam noſtram frequentia memorabili, externis quoque ex terris, iuuenum generis ingenii morumque laude praeſtantium; ita vt eorum qui faſtis academicis inde ab Academiae conditae origine *inſcripti* et conſignati ſunt, nomina computentur fere ad XV millia: Principum autem et Comitum nomina inter haec ſuperbiant fere ad centena ſeptuagena. Eminet in his ac praefulget magnum nomen *Regii Principis Sereniſſimi*, EPISCOPI OSNABRVGENSIS, nunc DVCIS EBORACENSIS, cuius aduentus ad hanc Academiam inuiſendam *o*) ante hos ſex annos aliam vrbi celebritatem addidit; aliam DVCIS WIRTEMBERGENSIS, *Principis Sereniſſimi*, *p*) per plures dies in his Muſarum ſacris commoratio.

Tot et tanta me circumſtrepunt laeta et iucunda, vt nouiſſima, quae omnes memoria tenetis, ſaltem verbo attingere liceat *q*). Primo quidem loco

o) 1781 *p*) 1781 *q*) 1784

loco *praemia* a Rege indulgentiſſimo Ciuibus noſtris conſtituta, quae quantopere multorum ingenia acuerint, igniculos et induſtriam excitauerint, ex ipſis certaminibus victoriisque per hos annos intellectum eſt; altero loco aduentus ad hanc vrbem et Academiam Regiae ſobolis, TRIVM PRINCIPVM MAGNAE BRITANNIAE, *r*) qui in caſtris noſtris Muſarum militant. Nec ſilentio praetermittenda inſignis acceſſio *Fiſci viduis Profeſſorum ſuſtentandis* facta ex Legato VAN DEN HOEKIANO, *s*) Collegae noſtri prouida cura conciliato.

Tam laetum florentemque Georgiae Auguſtae ſtatum quod in hoc ſollenni ſemiſaeculari praedicare mihi licet, et ego, qui dicentis partes ſuſcepi, in felicitatis meae parte ponendum arbitror, et vobis gratulor, Curatores Illuſtriſſimi, gratulor Patribus Academiae, et iuuentuti huic florentiſſimae, et ipſis litteris. Quod ſi caeleſtes animae curant mortalia, et ex beatis ſedibus res humanas proſpiciunt: non intactum laetitia credere licet animum GEORGII II. conditoris ac nutritoris Georgiae Auguſtae ſuae, nec MVNCHHVSII affectum, qui parentalis curae ſuae fructus tulit tam vberes, tam laetos, quos ille, in tenuibus rerum initiis et per tot annos inualidis, vix animo votisque praecipere potuit.

Quo itaque ſenſu, quo affectu contactos eſſe neceſſe eſt nos, ad quos horum bonorum omnium fructus ac commoda redundant! Quo primus animi impe-

r) 1786 *s*) 1787

impetus nos ferre debet? Scilicet ad hoc, vt gratias agamus Deo immortali, inter cuius beneficia in genus mortale manantia locum primum obtinent bonae litterae, diuinae humanaeque, fingentes ingenia, polientes ac regentes ſenſus ac mores, excolentes humanitatem, idque, quod diuinum in nobis eſt, elicientes ac fouentes. Alterum eſt, vt faciamus vota pro reip. noſtrae perpetuitate eiusque auctorum ac ſoſpitatorum incolumitate. Publicis itaque priuatisque precibus noſtris diu condoneris laetusque rebus humanis interſis, GEORGI TERTIE, *Magnae Britanniae Rex* Auguſtiſſime, bonarum litterarum tutela, nec magis Fidei Defenſor, quam Scientiarum ac Litterarum Columen ac Praeſidium! Digna Tuae pietatis ac virtutis praemia feras, REGINA AVGVSTA, numeroſa ſobole felix mater, et cum *hac* ipſa *Tua* SOBOLE REGIA, omni felicitatis genere, quod in ſortem mortalium cadit, propitii numinis indulgentia, fauſta ac fortunata, vtere! Ad magnarum rerum, ſeu pace ſeu bello gerendarum, gloriam immortalem adoleſcite, PRINCIPES REGII SERENISSIMI, et, vbi aliquando vero, nec ficto, in meritorum veſtrorum laudes conſenſu, inter populos conſpicui facti eritis, nutritiam veſtram, Georgiam Auguſtam, memores diligite. Vos autem, CVRATORES HVIVS ACADEMIAE ILLVSTRISSIMI, nuncque vice ſacra *ad hoc ſollenne* LEGATI, incolumes laetique veſtrarum curarum, euentus ſucceſſusque optatos habentium, fructus capite. Fortunet numen O. M. conſilia veſtra, veſtrique collegii, SENATVS HARVM TERRARVM REGENDARVM SANCTIORIS

TIORIS, ceterorumque COLLEGIORVM in his terris, quibus reipublicae incolumitas et vtilitates continentur. Iam Tu, LEGATE ILLVSTRISSIME PRINCIPIS HASSIARVM LANDGRAVII, secundo rerum cursu et ipse vtere et PRINCIPI TVO SERENISSIMO vota Academiae nostrae pro eius incolumitate et felicitate renuntia; haec eadem precamur et vos, et pro vobis, DELEGATI ORDINVM PROVINCIALIVM ILLVSTRISSIMI; videtis, eorum, quae in hanc Academiam ab Ordinibus conferuntur, qui fructus sint, et qui sensus noster sit huius in Academiam beneficentiae. Vosque, IVLIAE CAROLINAE DELEGATI, sororii inter nos vinculi perpetuitatem stabilite rebusque vtimini vestris florentibus. Vos porro, HOSPITES ac FAVTORES OMNIS ORDINIS LOCI AC DIGNITATIS HONORATISSIMI, inter laetos faustosque eorum, quae geritis et consulitis, successus, Academiae nostrae porro fauete ac bene cupite. Quae vero pro Te vota faciemus, IVVENTVS FLORENTISSIMA, spes nostra, decus et gloria! vota nimirum facimus, quae pro vobis carissimi vestri, parentes ac necessarii, facerent: vt ad nostras, suaeque vestrum quisque domus, ciuitatis ac patriae, spes adolescatis; quamque hodierno die modestiae, decori ac congrui obseruantiae, nostrique amoris laudem, huic consessui splendidissimo approbastis, seruetis intactam; auferatisque aliquando, vbi in sinum parentum ac patriae redieritis, digna vestris ingeniis studiis ac meritis praemia. Inter iucundas recordationes exactae aetatis saepe vos recreabit et exhilarabit sollennis huius

diei

diei memoria et commemoratio, et pendebit ex ore veſtro audiendi cupida poſteritas.

Nos tandem, PATRES AC COLLEGAE, in ſollenni hoc die, cuius fructum Collegae noſtrae deſideratiſſimo, Hollmanno, eheu paucorum dierum interuallo is, qui nos omnes, ſuo quemque die, euocat, non conceſſit; hoc die, cuius ſimilem alium pauci noſtrum viuendo attingent, qui tamen noſtrae dierum ſummae adiectus vel longae vitae deſiderium compenſare poteſt; in hoc die ſollenni, laeto ac feſto, quae tandem pro nobis ipſis vota faciemus, aut potius quaenam vota reipublicae academicae ſummam continere videri debent? Nimirum vt propitio numine incolumen hunc Academiae ſtatum retineamus, nec culpa noſtra committamus, vt eo excidat, aut vt ex iuuenili hoc vigore repente marceſcat, Georgia Auguſta. Sit haec eius iuuentas perpetua, vigor perennis, fortuna inoffenſa. Transmittamus ad poſteritatem, eique tanquam in manus tradamus remp. florentem ornatamque, qualem eam hoc die ſollenni vidit hic omnium ordinum coetus, et agamus cum *Aetate ventura* tanquam cum praeſenti: En, quotquot in loca noſtra, deo volente, ſuccedetis, remp. academicam vobis relinquimus multis difficultatibus liberatam, egregie firmatam, mirabiliter ornatam: vos curate, vt haec Georgiae Auguſtae laus per vos ſit perpetua ac ſempiterna; erit autem hoc effectum fide, officio ac religione veſtra, diſciplinae publicae priuataeque grauitate et conſtantia, vitae ſanctitate, ſentiendi ac iudicandi libertate per pruden-

tiam

tiam et honeſtatem temperata. Quae vobis transmittimus, videtis; vos vt illa retineatis et amplificetis, diligenter curate.

Tu autem, aeternum, *ſanctum, ſanctum, ſanctum Numen*, haec vota noſtra piasque preces rata eſſe iube, et effice, vt per omnem terrarum orbem GEORGIAE AVGVSTAE exemplo manifeſtum ſit, *bonis litteris, cum ſapientia et pietate coniunctis, vitae et felicitatis mortalium praeſidia contineri ad omnem perpetuitatem certiſſima.*

INDEX

INDEX. *)

Ani-

*) Debetur et hic Index doctrinae et industriae G. C. F. Seidelii Philosophiae summis honoribus nunc ornati.

Litte-

Pere-

Plutar-

ADDENDA.

ad p. 39 ſqq.

A *Schweighäuſero*, v. c. cuius ſtudio et doctrinae nouam, et, vt a viro acuto et melioribus ſubſidiis inſtructo expectare licet, meliorem receſionem Polybii debebimus, obſeruationes nonnullas ad haec Poenorum foedera mihi communicatas apponam, dignas ſane, quae ad calcem commentationis meae ſubiiciantur.

Primo quidem, quae p. 47. primo foederis capite habentur: *nec vltra V. dies commorandi ſit facultas:* ἐν πέντε ἡμέραις δὲ ἀποτρεχέτωσαν οἱ κατενεχθέντες ex vno Perotti libro profecta ſunt, a ceteris libris abſunt. Firmantur tamen verba ex ipſa Polybii diſputatione cap. ſequ.

p. 49. Nota r) Polybii locus eſt III, 23 (non c. 49). Pro Ἐμπόρια melius ex codd. legitur Ἐμπόρεια. et mox pro ταῦτα παρέξειν in Polybio: ταῦτα, πάρεξ δὲ μηδὲν, οἴονται δεῖν λαμβάνειν, καὶ κατ' ἀνάγκην ἐν πέντε ἡμέραις ἀπαλλάττεσθαι τοὺς καθορμισθέντας.

p. 51. In altero hoc capite verba: μηδὲν ἔστω τέλος πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ, quae quidem durius dicta ſentiebam hoc ſenſu: *vectigal nullum penduntо;* recte vidit vir doctus ita eſſe accipienda: *nullum negotium ratum eſto, niſi quod adhibito praecone vel ſcriba fuerit confectum.* Ita vt occurratur omni mercaturae priuatis conſiliis et artibus inſtitutae. Quorſum etiam tendunt ea quae ſubiiciuntur: *nullius contractus niſi ad hanc legem facti fidem praeſtari.*

p. 61. Nota p) Vir doctiſſ. lacunam ſic explet: Καρχηδονίοις. [ὁμοίως δὲ μηδ' ὁ Καρχηδόνιος] ποιείτω. εἰ δὲ, μὴ ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. *cum his commeatibus ne cui eorum, quibuscum pax et amicitia eſt Carthaginienſibus, iniuriam facito.* Similiter Carthaginienſis ne facito. *Sin fecerit, priuatim perſecutio eius ne inſtituatur; ſed ſi quis tale quid admiſerit: publica iniuria eſto.*

ERRATA.

p. 95. l. 7. a S. *coſabulantium* l. conf.
p. 104. l. 3. a. f. *νότερον* l. ναυτερον.
p. 111. l. 5. *ingnoramus* l. ignoramus.
p. 275. l. 1. XIII. leg. XVI.
p. 287. l. 7. *horatibus* leg. hortatibus.
p. 294. l. 8. *porcuſſis* leg. percuſſis.
p. 309. l. 12. *piobus* leg. probus.
p. 319. ſequitur p. 203 pro 320. tum 319 pro 321.

